

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANMARK BESAT OG BEFRIET

UNDER REDAKTION AF
HARTVIG FRISCH
V. BUHL · HANS HEDTOFT
EJLER JENSEN

FORLAGET »FREMAD« KØBENHAVN

MCMXLVI

bryde hans Politik, maatte de paagældende Ministre træde tilbage eller ogsaa han.

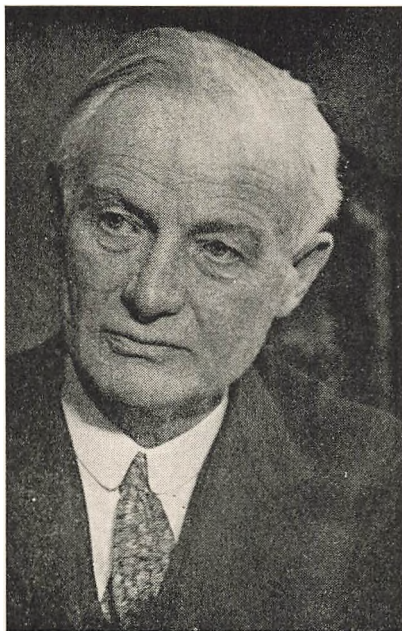
Stauning spurgte da, om han ikke ønskede den bebudede Forhandling optaget angaaende Tremagtpagten (d.v.s. »Aksen«), men hertil svarede han, at Tanken derom syntes bortfaldet, idet man (?) nu ansaa det for tilstrækkeligt med Tilslutning til Antikominternpagten. Stauning spurgte saa, om Udenrigsministeren ønskede de fremførte Beklagelser over Kollegerne optaget til Drøftelse, men hertil svarede Scavenius, at det var bedre, om Stauning selv vilde tale med de andre Ministre om deres Holdning til udenrigspolitiske Spørgsmaal.

Dette gav Stauning Anledning til at lade afholde et Møde med de 9 politiske Ministre, hvori han redegjorde for Samtalen. Der førtes herom en Drøftelse, hvorefter man bemyndigede Stauning til overfor Scavenius at udtale følgende:

»Det er Ministrenes Ønske, at den ved offentlige Erklæringer førte Politik skal opretholdes, og samtlige af de politiske Partier udgaaede Ministre vil bidrage hertil. Det menes ikke muligt i Enkeltheder at præcisere, hvorledes der skal handles i de enkelte Tilfælde, men en god Regel er det, at alle Sager i god Tid forelægges Ministeriet, forinden Løfter gives til andre. Der er dog visse Sager, som man afgjort vil være imod, eksempelvis Jødelovgivning, Tilslutning til Tremagtpagten, Afsendelse af dansk Militær til Krigstjeneste udenfor Danmark m. v.« (Stauning har her tilføjet, at Indenrigsminister Knud Kristensen ytrede Betænkeligheder ved Svaret).

Da Stauning efter et Ministermøde den 9. December meddelte Scavenius Resultatet af den førte Forhandling, og herunder anførte Eksemplerne, afbrød Udenrigsministeren og sagde: »Ja, det er jo en Selvfølge,« men angaaende det øvrige Referat bemærkede han, at Resultatet var som ventet.

Paa det Tidspunkt, denne Samtale fandt Sted, var der i Verdenspolitiken sket Omvæltninger, der ganske havde fordunklet Antikominternpagten. Den 6. December ødelagde Japanerne en stor Del af den amerikanske Stillehavsflaade ved et fuldkommen uvarslet Flyverangreb paa Pearl Harbour, og to

Universitetets Rektor, Professor Bloch.

Dage efter vedtog de Forenede Staters Kongres Krigserklæring mod Japan og tre Dage efter mod Tyskland og Italien. Hermed var U. S. A., denne Klodes stærkeste og højst udviklede Industristat, traadt ind i Krigen ved Englands og Ruslands Side. Det kom utvivlsomt os til gode, at det sidste, som de diplomatiske Repræsentanter for U. S. A. havde set her i Danmark før deres Afrejse, var Demonstrationerne mod Antikominternpagten.

KAPITEL XIV

U. S. A. træder ind i Krigen.

Det overordentlige Omslag i Krigens Balance, som U. S. A.s Indtræden indvarslede, kom i de første Maaneder ikke til at gøre sig gældende i Europa. Hertil bidrog Japanernes stærke Fremstormen i de første Maaneder, der medførte Erobringen af Filippinerne og store Dele af Indonesien samt af Hongkong, Singapore og Birma. Samtidig gik Slaget om Atlanterhavet ind i en akut Fase med uhyggelig Stigning af Torpederingsallene. Selvom den frygtelige Vinter 1942 standsede Tyskernes Fremrykning i Rusland, kan man dog endnu ikke paa nogen Maade tale om en Svækkelse af Tysklands Stilling.

For Erik Scavenius har Amerikas Indtræden i Krigen den 8. December i hvert Fald ikke givet Anledning til dybtgaaende Overvejelser vedrørende Fremtiden. Det ser man af den Kendsgerning, at han Dagen efter i et Ministermøde forelagde Udkast til en Skrivelse angaaende Kauffmanns Stilling. I denne Skrivelse, der offentliggjordes som et kongeligt Reskript til Udenrigsministeren, kontraseret af Statsministeren, paalagde Kongen Udenrigsministeren at underrette de i Udlandet tjenestegørende Tjenestemænd om, »at Tilværelsen af noget andet Danmark end det, som styres af Kongen og hans Regering, ingenlunde kan anerkendes.«

Samtidig hermed sendtes en Note til Amerika, hvori det fastsloges, at Danmark saavel legislativt som judicielt og administrativt var fuldstændig uafhængigt uden enhver Indblanding fra Besættelsesmagten, »hvilket Indtryk den amerikanske Chargé d'Affaires utvivlsomt ogsaa har modtaget under sit Ophold her, og man maa forvente, at han baade vil meddele og har meddelt dette Indtryk til sin Regering«. Den sidste ordret citerede Bemærkning i Noten gjorde et overordentlig ubehageligt Indtryk paa den amerikanske Chargé d'Affaires Mr. Reams, der var sig bevidst, at han altid havde refereret loyalt og med Sympati for Danmark til sin Regering; han havde imidlertid det Indtryk, at den danske Befolkning overvejende sympatiserede med Vestmagterne, og han skyldte ingen anden end sin Regering Regnskab for, hvad han rapporterede.

For Scavenius var det imidlertid det vigtigste at faa reprimeret Kauffmann eftertrykkeligt, og hertil bød der sig en ny Lejlighed i Begyndelsen af

1942, da det blev meddelt, at Kauffmann den 2. Januar, som det maatte synes af egen Magtfuldkommenhed, havde overrakt den amerikanske Regering en Erklæring, hvori han paa Danmarks Vegne gav Tilslutning til den Solidaritets-erklæring, som den 1. Januar var blevet undertegnet i Washington af en Række Stater, der var i Krig med Tyskland og Italien.

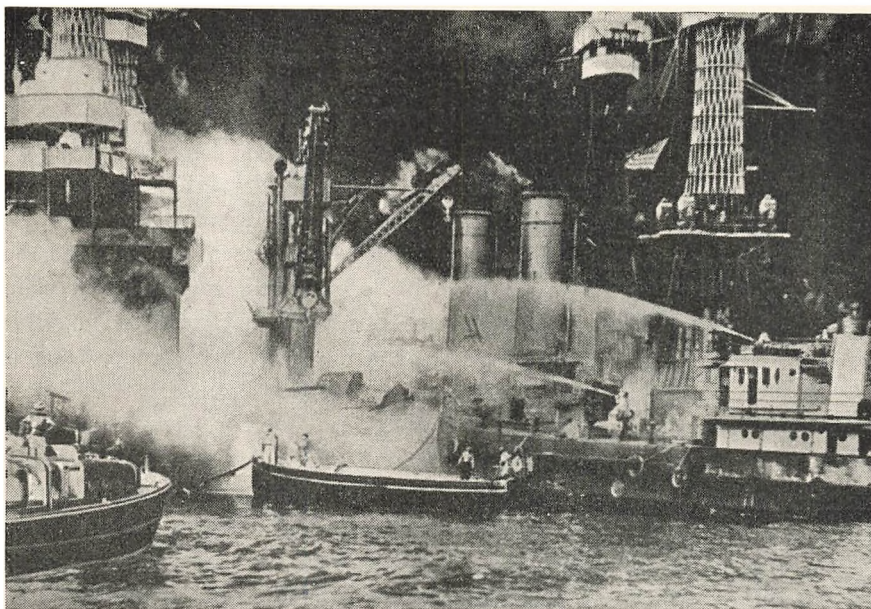
Kauffmann havde i denne Erklæring udtalt, at den danske Regering i det besatte Danmark befandt sig under tysk Tvang, og at han derfor ønskede at erklære, at den danske Nation, skønt underkuet, nu mere end nogensinde troede paa Principperne i Atlanterhavserklæringen af 14. August 1941, samt at Danskerne i den frie Verden følte sig forpligtet til at yde deres bedste i den fælles Kamp mod Hitlers Nazisme.

Det skal indrømmes, at Kauffmann ved denne aabenhjertige Erklæring tog meget lidt Hensyn til det Neutralitetsstandpunkt, der for den danske Regering var Maksimum af, hvad man kunde staa fast paa overfor Besættelsesmagten; thi vel betragtede den overvejende Del af Befolkningen Tyskerne som Fjender, men en aaben Erklæring deraf vilde udlevere al Magt til de danske Nazister.

For saa vidt kunde der være Grundlag for at vise Kauffmann, at han med sin Erklæring havde arbejdet sig videre ud, end nogen fungerende dansk Regering selv med den største Velvilje for Vestmagterne kunde staa inde for. Da Scavenius den 6. Januar fremlagde et Udkast til en Udtalelse angaaende Kauffmanns Stilling, var der derfor i Ministeriet overvejende Tilslutning til, at der maatte siges noget, men Knud Kristensen og Brorsen tog Forbehold overfor det forelagte Udkast. Alligevel udsendte Scavenius Udtalelsen den 8. Januar uden yderligere at have konfereret med de to Venstreministre og endda uden at have konfereret med Kongen om Ordlyden. Det hed heri:

»Danmarks tidligere Gesandt i de Forenede Stater H. v. Kauffmann, der blev afskediget i April 1941, har i den siden da forløbne Tid været virksom paa forskellig Maade for at skabe Splittelse mellem Danske, samt for ved selv at etablere sig som et med den lovlige danske Regering konkurrerende Organ at berede denne Vanskeligheder i dens Stræben efter at føre Landet frelst gennem Krigens vanskelige Aar og *befæste dets Selvstændighed og Uafhængighed i Fremtiden.*« Derefter fulgte saa Referat af Kauffmanns Erklæring og Offentliggørelse af det førnævnte Reskript af 13. December.

Det var Ordene om »Selvstændighed og Uafhængighed«, der gik ud over al rimelig Retorsion mod Kauffmann, da de ikke lod sig forene med en oprigtig Bedømmelse af Danmarks øjeblikkelige Situation, specielt ikke efter Antikominternpagten. Samme Dag, Erklæringen var udsendt, kom det derfor til et Sammenstød i Regeringen i et Ministermøde, hvor begge Venstres Ministre var fraværende. Det begyndte med, at de konservative Ministre klagede over, at Erklæringen var udsendt, uden at der var givet de fraværende Ministre fra

Brændende amerikanske Krigskibe i Pearl Harbour den 7. December 1941.

Venstre, der havde taget Forbehold, Lejlighed til at godkende Erklæringen. Dette gav Statsministeren Anledning til at oplyse, at Kongen havde udtalt Misfornøjelse med, at Erklæringen var offentliggjort uden at være forelagt ham. Buhl pegede paa, at dette var i direkte Strid med de for Regeringen givne Arbejdsvilkaar, der nylig var indskærpet. Da Scavenius hertil bemærkede, at det var en Fejl, at begge Venstres Ministre paa een Gang var bortrejst, udtalte Jørgen Jørgensen, at det var uklogt, at Scavenius ikke havde afventet det Tidspunkt, hvor de to Ministre kunde have Erklæringen i Hænde, og Kongen kunde have gjort sig bekendt med Udkastet.

Dette ret skarpe Sammenstød afholdt ikke Scavenius fra ogsaa i de følgende Uger at lægge sin Uvilje mod de Forenede Staters Anerkendelse af Kauffmann for Dagen. Hertil fik han en Lejlighed i Slutningen af Januar, efter at Tyskerne »af militære Grunde« havde krævet det amerikanske Gesandtskabspersonale udvist. Mr. Reams ønskede, at Schweiz skulde overtage Repræsentationen baade for U. S. A. og for Storbritannien (hvis Interesser U. S. A. hidtil havde varetaget), men han stilledes nu overfor et dansk Krav om, at Schweiz saa til Gengæld ogsaa skulde overtage Repræsentationen for Danmark i Staterne. Da Kauffmann jo stadig var anerkendt af den amerikanske Regering, protesterede Mr. Reams kraftigt mod, at dette Spørgsmaal rejstes, og nævnte, at han ikke mindst af Hensyn til Danmark maatte fraraade denne Sammenblanding.

Den amerikanske Chargé d'affaires
i Danmark, Mr. Reams.

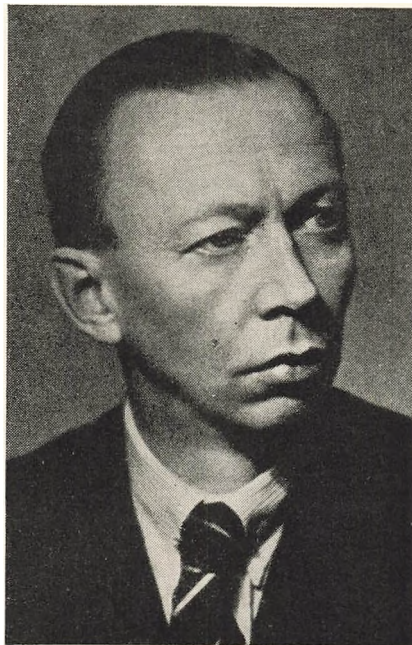
I den Forbindelse har Mr. Reams nævnt, at den tidligere amerikanske Minister i Danmark, Atherton, der indtog en betydelig Stilling i State Department, var Danmark en overordentlig god Mand, der altid, naar Lejlighed gaves, fremhævede, at vi her havde været og var under en Tvang af en saadan Beskaffenhed, at vi ikke havde kunnet eller kunde gøre mere, end vi gjorde. Paa den anden Side fandtes der en anden Afdeling indenfor State Department, som havde den Opfattelse, at Danmark ikke havde gjort tilstrækkelig Modstand, og Mr. Reams mente, at danske Krav i Spørgsmaalet om Repræsentation for amerikanske Interesser vilde give denne Fraktion saadan Vind i Sejlene, at der vilde være Fare for Oprettelse af et »Frit Danmark« i Amerika. Lige før Legationens Afrejse den 24. Januar erklærede det

danske Udenrigsministerium imidlertid, at det hele beroede paa en Misforstaaelse (!), og Ordningen blev i hvert Fald den, at Schweiz uden videre overtog Repræsentationen.

Paa samme Tid trak det op til Vanskeligheder med vor danske Gesandt i London Grev Reventlow, hvem Englænderne hidtil, af Hensyn til hans *bona officia*, stiltiende havde anerkendt som Repræsentant for den danske Konge. Vanskeligheden skyldtes *Antikominternpagten*, som Reventlow naturligvis ikke blot ikke kunde anerkende, men tilmed maatte protestere imod. Forhandlingerne herom trak sig noget ud, men endte dog med, at Reventlow den 24. Marts blev afskediget sammen med en Række andre Tjenestemænd i London-Legationen, heriblandt Legationsraad Gustav Rasmussen. Forud herfor var gaaet Meddelelse om, at Grev Reventlow havde erklæret sig villig til at overtage Forsædet i »Sammenslutningen af de frie Danske i Storbritannien«, i hvis Arbejdsudvalg Legationsraad Gustav Rasmussen ogsaa havde taget Sæde.

Ogsaa indadtil havde Antikominternpagten en ubehagelig Virkning, nemlig i Retning af at skærpe Hetzen mod de danske Jøder. Det er allerede nævnt, hvad Göring havde betroet Scavenius under Opholdet i Berlin om Nødvendigheden af at »løse« Jødespørgsmaalet, og det er paavist, at den tyske Presse i høj

Grad understregede denne Nødvendighed overfor de Lande, der nu havde tilsluttet sig Pagten. Dette satte Liv i de hjemlige Nazister og Antisemiter, hvis Hovedorgan »Kamptegnet« Uge for Uge provokerede den danske Befolkning ved hæslige Plakater i Lighed med »Der Stürmer«. Virkningen paa den danske Befolkning havde hidtil været ringe, selvom ungdommeligt Krapyl lod sig lede til Hærværk af forskellig Art, f. Eks. mod Synagogen og mod Digteren Goldschmidts Buste, men i Tiden før Nytaar 1942 antog Rygterne om kommende Jødelovgivning en saa bestemt Form, at en Kreds af Universitetslærere følte sig foranlediget til at træde sammen for at drøfte, hvorledes man overfor Offentligheden kunde protestere mod noget saadant. Da der rejste sig advarende Røster paa Mødet imod selv ved en Offentliggørelse at frem-

Legationsraad Gustav Rasmussen,
London.

kalde Stormen, enedes man om den Fremgangsmaade, at man gennem Konsistorium skulde lade en Protest tilgaa Undervisningsministeriet med Henstilling om, at den maatte gaa videre til det samlede Ministerium og til de politiske Partier.

Ogsaa i Partierne sporedes Rygterne og gav Anledning til Drøftelser, hvorved der fra adskillige Sider faldt Ytringer, som ikke kunde misforstaas, gaaende ud paa, at ethvert Forsøg paa Jødelovgivning vilde blive mødt med øjeblikkelig Mandatnedlæggelse.

I Dansk Ungdomssamvirkes »Lederblad« skrev Hal Koch en Nytaarsartikel om Sagen, hvori han overfor den nationalsocialistiske Presses Paastande om, at Danmarks Tiltræden af Antikominternpagten forpligtede til en antijødisk Politik, fremhævede, at dette maatte mødes med et ganske bestemt Nej, ogsaa fordi et saadant Krav stred mod Løftet af 9. April: »Dette Løftes Overholdelse er Grundlaget for, at et frit folkeligt Arbejde kan øves.« En saadan Frimodighed kunde selvfølgelig ikke behage Tyskerne, og den blev mødt med voldsom Protest af »Nordschleswigsche Zeitung«, der den 8. Januar skrev, at Lovgivningen om Jødespørgsmaalet var et af de Grundlag, hvorpaa det nye Europa byggede, og at Danmark før eller senere maatte deltage i denne Løsning.

Det skal siges, at hverken Scavenius eller Gunnar Larsen paa dette Punkt

For Tyskerne var det nemlig en Grundsætning, der ikke krævede Bevis, at Jøderne og Kommunisterne var eet. De var ganske blinde for den Kendsgerning, at de selv ved Kravet om Arrestation af Kommunist og om Forbud mod kommunistisk Virksomhed havde givet Kommunismen den stærkeste Støtte, den nogen Sinde har faaet her i Landet. Det eneste Holdepunkt, de havde, var Udløberen af Wollweber-Terrorismen, der i December 1941 naaede til Appel i Østre Landsret, hvorved Richard Jensens Dom forhøjedes fra 8 til 16 Aars Fængsel, ligesom en Række andre Domme over Deltagerne skærpedes.

Indgangen til Synagogen ved Vintertid.

Danskerne vidste udmærket godt, at Richard Jensen-Gruppen ikke var et Udtryk for Gennemsnittet af danske Kommunist, og Rigsdagsmænd fra alle Partier søgte at indvirke paa Administrationen for at gøre Vilkaarene for de internerede Kommunist saa blide som muligt. Heri erklærede Thune Jacobsen sig heller ikke uenig, men han pegede med stor Veltalenhed paa, at Tyskerne nøje overvaagede Forholdene i Horserød-Lejren (ved et Besøg blev det konstateret, at de internerede havde Bordlamper ved deres Senge, hvad Tyskerne blev rasende over!). Vigtigst af alt var, da Interneringen ikke kunde hæves, at der blev sørget for de interneredes Paarørende. (Se Aktstykker Nr. 18). Denne Ægtsag kom til at paahvile Socialministeriet, og Kjærbøl tog det rigtige Standpunkt som Hovedprincip, at den interneredes økonomiske Status skulde oprettholdes, hvad enten det var en Arbejder, en Kunstner, en Sagfører o. s. v. Enkelt-heder har unægtelig givet Anledning til Klager, men selve Grundprincippet har holdt og er senere blevet overført paa alle andre danske Internerede, herunder paa adskillige af dem, der selv har stemt for Kommunistloven eller har været med til at administrere Interneringen af Kommunist. (Se Aktstykker Nr. 19).

Angaaende selve Spørgsmaalet om Kommunist-Interneringens Forhold til Grundloven var Meningerne lidt efter lidt ved at forskyde sig. Selv om Højesterets Præsident Troels Jørgensen drabelig støttet af Knud Berlin (i den saakaldte »Danske Tilskuere«) var gaaet ind for Lovligheden efter Nødretsgrundsaetningen, var der stadig flere, der enten foretrak uden juridisk Besmykkelse at vedgaa, at det var et Overgreb under Tvang for at hindre de paagældendes Udlevering, eller som kritiserede selve Overgrebet.

En Kritik af denne Art kom særlig skarpt til Orde i en Piece af Historikeren Dr. Vilh. la Cour. Denne havde allerede siden Efteraaret 1940 paabegyndt et Oplysningsarbejde rettet mod Tyskerne gennem Piecer, han udgav paa eget Forlag f. Eks. »Om at sige Ja og Nej«, »Ord til os i Dag« og »Kender De Graabonden?«. Ved denne Virksomhed havde han, blot fordi han citerede Tyskernes egen Nationalfilosof Fichte, der havde talt til den tyske Nation, da Tyskland var besat af Napoleon, paadraget sig en Dom paa 80 Dages Fængsel. Han fortsatte dog ufortrødent, og i en ny Piece med Titlen »Med Lov skal Land bygges« vendte han sig skarpt imod Troels Jørgensens og Knud Berlins Fortolkninger af Grundloven og deres Henvisninger til »Nødsituationen«. »Sandheden er den ganske simple,« siger la Cour her, »at den valgte Fremgangsmaade var et Udtryk for en Blanding af Panik og Opportunisme. Men en saadan Holdning er hverken national eller værdig eller har det mindste med dansk Retsfølelse at gøre.« Den Kritik, han dermed retter mod Opportunismen, uddyber han i samme Skrift ved at tale om den Gruppe af Danske, som tænker paa *Fremtiden*: »For dem er det i dobbelt Forstand afgørende, at Loven ikke krænktes. Den Fremtid, de stræber imod, kan ikke grundlægges paa noget som helst andet end *Loven*. De nægter slet ikke, at Opportunisme i visse Tilfælde kan have sin Berettigelse; men de hævder, at den i lange Tider har spillet en alt for stor Rolle i det politiske Liv, og at den under ingen Omstændigheder maa præge Opfattelsen af Lov og Ret.«

I det samme lille Skrift af Vilh. la Cour finder man en Omtale af Valdemar den Stores bekendte Rejse til Dôle i Aaret 1162, da han som Vasal maatte hylde Barbarossa, ligesom Svend Grathe havde gjort i 1158. Vilh. la Cour refererer Saksens Ord om den Harme, denne Underkastelse vakte hos de unge af Hvideætten som Esbern Snare, der talte om, at Valdemar vilde »trælbinde sit fribaarne Folk«, men la Cour erkender dog, at Kong Valdemars Hænder var bundne, fordi Danmark efter Borgerkrigen ikke var tilstrækkelig stærkt. Omvendt peger han paa Valdemars Udbygning af Landets Værn, der førte til, at hans Søn Knud VI i 1183 kunde afvise Kejserens Krav om Fornyelse af Lenseden. I sit Udgangspunkt har la Cour Ret. Der findes ikke nogen Episode i Danmarkshistorien, der tydeligere minder om Christian X's Situation end Lenshyldningen i Dôle; men Baggrunden for Knud VI's Afvisning 21 Aar

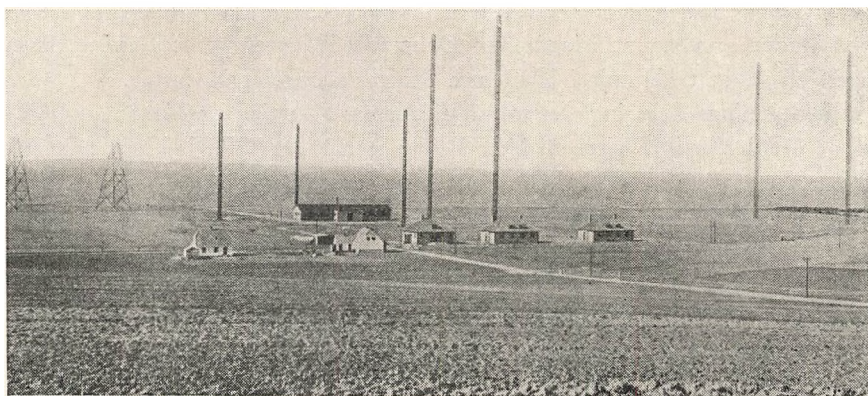
senere var jo ikke blot Styrkelsen af Danmark, men ogsaa Barbarossas Nederlag i Italien, paa samme Maade som Danmarks Frigørelsesproces under Besættelsen vil ses at falde nøje i Takt med Hitlers successive Nederlag.

For Staunings Regering, der stod i Valdemars Situation og ikke i Knud VI's, kunde det derfor ikke være til idelt Behag at vide, at Vilh. la Cour paa dette Tidspunkt af Besættelsen hejsede Signalerne for et Brud med Tyskerne. Dette skete paa Møder, hvor han bramfrit skal have udtalt, at den Dag, vi kunde, skulde vi jage Tyskerne ud med Spader, Høtve eller hvad der var for Haanden.

Saadanne Udtalelser forblev ikke ubekendt for Tyskerne, og en skønne Dag sendte de to Gestapo-Mænd til Dr. la Cours Hjem i Birkerød for at paagribe ham, men han var ikke hjemme. Sagen bragtes for tysk Krigsret, og denne foranledigede la Cour anholdt af det danske Politi. Tyskerne lod sig imidlertid ikke nøje med det, men mødte hos Fængselsvæsnet med et skarpt formuleret Krav om hans Overflytning til tysk Fængsel, som de danske Myndigheder gav efter for. Herimod protesterede den danske Regering energisk, og det lykkedes omsider atter at faa ham overflyttet til Fængslets danske Afdeling. I Mellemtiden var Tyskernes Forbitrelse mod Dr. la Cour vokset til en saadan Højde, at det stod klart for Regeringen, at det vilde volde de største Vanskeligheder, hvis Dommen over ham blev for mild. Da Dommen ved Byretten 'kun' lød paa 4 Maaneders Fængsel, blev den appelleret til Højesteret, hvor den behandlede for lukkede Døre; inden Dommen faldt, blev la Cour afskediget som Lektor, efter nogles Sigende fordi man ellers ikke havde kunnet redde hans Pension, hvad der dog viste sig urigtigt, og den 3. Juli faldt den endelige Kendelse i Højesteret, der lød paa 7 Maaneder. Efter udstaaet Straf blev der med la Cour aftalt en frivillig Internering paa Vallø. Dommens Præmisser offentliggjordes ikke, og ikke mindst denne Hemmelighedsfuldhed bidrog til at give la Cour en overordentlig Popularitet til Skade for Regeringen, der havde den besværlige og dobbelte Opgave dels at bremse iltre Talere, dels at beskytte dem, naar det gik galt, og dog passe paa, at de ikke faldt altfor blødt.

Den voldsomme Indgriben overfor Dr. Vilh. la Cour var naturligvis ikke det eneste tyske Krav i denne Periode efter Antikominternpagtens Undertegnelse. I December 1941 forlangtes Skamlebæk Radiostation udleveret til Støjsender for at genere de engelske Udsendelser paa Dansk. Paa samme Tid havde Frits Clausen med Brask og Bram startet en Aktion for Hjælp til Finland, som Tyskerne viste sig at støtte ved et Krav om, at den danske Smørration ugentlig skulde nedsættes med 50 g, hvilket Halfdan Hendriksen ændrede til en Nedsættelse for Januar Kvartal paa 10 %. Atter i 1942 krævedes de kommunale Valg udskudt, og kort efter Nytaar kom der Krav om Udlevering af Hundested-Grenaa Færgen »Marsk Stig«.

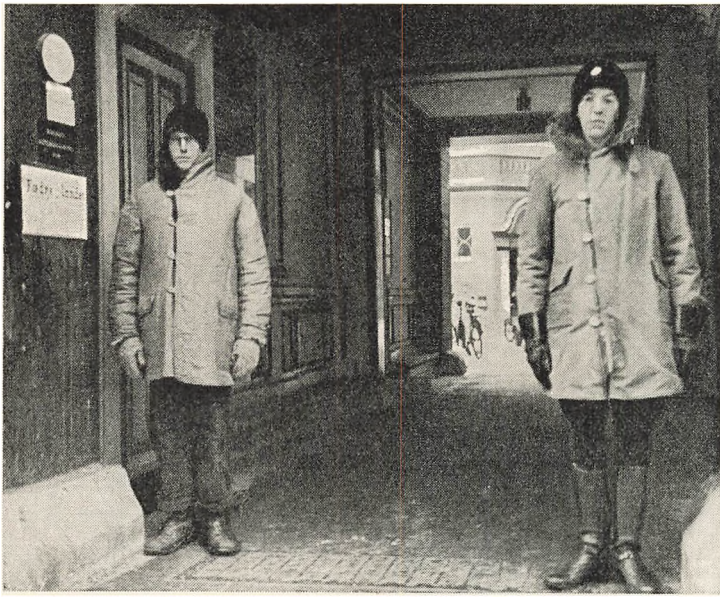
Stadig tilbagevendende var det før nævnte Krav om Bevæbning af danske

Skamlebæk Radiostation.

Handelsskibe. I et Ministermøde den 22. December henstillede Scavenius, at det tyske Krav nu blev imødekommet, men Handelsminister Halfdan Hendriksen erklærede, at han ikke vilde medvirke til, at der blev sat tysk Skyts om Bord i danske Handelsskibe, og at tysk Militær blev anvendt ved Betjening af Skytset. Heri blev han støttet af Brorsen, Buhl, Bording og Jørgen Jørgensen, og man anmodede Handelsministeren om at skaffe oplyst, hvorledes Redere og Mandskab vilde stille sig til Bevæbningen. Dette Svar indløb allerede den 3. Januar, idet begge Parter gav Udtryk for, at man vilde modsætte sig Bevæbningen. Nogle Dage senere efterlyste Scavenius i et nyt Møde Argumenter, hvormed han kunde underbygge Afvisningen, hvorpaa Halfdan Hendriksen svarede ved at oplæse en Redegørelse for de svenske Myndigheders Stilling til Bevæbningen af *neutrale* Handelsskibe, som ogsaa var en Afvisning. Resultatet blev, at man i Fællesskab udarbejdede en Verbalnote, som den 6. Februar godkendtes til Aflevering, hvis det blev nødvendigt. Det viste sig imidlertid, at Sagen først igen dukkede op i April som et specielt Krav vedrørende Farten paa Rotterdam, der dog ogsaa forhaledes.

En særlig Ømfindtlighed viste Tyskerne i Foraaret 1942 overfor Skolerne, idet de paastod, at der blandt Børnene blev drevet ondsindet Agitation mod Tyskland og ikke mindst mod de Børn, hvis Forældre var i Frikorps Danmark. Baggrunden for det første skulde være, at der blev sunget »Nidviser« i Skolerne mod Tyskland. Dermed hang det saadan sammen, at den tyske Soldatersang »Lili Marlen« paa dette Tidspunkt spredtes overalt og ikke mindst paa tysk Foranledning gennem den danske Radio. Melodien blev virkelig populær hos Børnene med følgende Børnerim, hvis Oprindelse ingen kendte:

Nazistiske Vagtposter udenfor »Fædrelandet«

»Først saa tar vi Göbbels ved det stive Ben,
 og saa tar vi Göring og knuser mod en Sten;
 saa tar vi Hitler og hænger op
 ved Siden af
 von Ribbentrop.
 Det blir en dejlig Dag!
 Det blir en dejlig Dag!«

Det var denne »Nidvise«, Tyskerne klagede over til Justitsministeren, der fremførte Sagen i Ministermøde den 3. Februar, hvor dog Undervisningsministeren erklærede, at der ikke var berettiget Grund til Klage fra tysk Side over Skolerne. En umiddelbar Følge blev, at den populære Melodi blev forbudt ikke blot i Radioen, men paa alle offentlige Steder.

Vanskeligere stillede det sig med Spørgsmaalet om Frikorps Danmark, der virkelig var saa forhadet, at ogsaa Børnene fik det at føle. Udenrigsministeren henstillede, at man gennem Embedsmændene søgte at dæmme op for den omsiggribende antityske Propaganda, og efter Behandling i en Række Møder, hvor Spørgsmaalet naturligt ogsaa sattes i Forbindelse med den Agitation, der samtidig dreves af Talere som Vilh. la Cour, enedes Ministeriet den 5. Marts om, at Statsministeren i Rigsdagen skulde fremsætte en Erklæring (som dog paa Grund af Statsministerens Sygdom aldrig fremkom), samt at der skulde ud-

Rigsminister Alfred Rosenberg.

sendes et »Budskab fra Regeringen« til Anvendelse ved Afholdelse af Møder i de forskellige Politikredse, hvor man med Bistand fra Centraladministrationen kunde gøre Rede for den øjeblikkelige Situation. Det blev paalagt Amtmændene at lede disse Møder, som fandt Sted i Slutningen af Marts og Begyndelsen af April, sandsynligvis til liden Gavn og til Irritation for mange.

Tyskerne hindrede nemlig ethvert Forsøg paa Bedring af Stemningen ved fortsat at give utilsløret Støtte til de landsforræderiske danske Nazister. I aabne Breve og provokatoriske Opraab til de arbejdsløse søgte Nazisterne at larme op indadtil; de krævede Udsendelse af en Henvendelse til Folket gennem Radioen (hvilket blev afvist), stillede efter en Bombeeksplosion uniformerede Vagtposter op foran deres

Kontor paa Kultorvet og andre Steder, anlagde Sag mod Studenterforeningen for at faa en nazistisk Fraktion anerkendt (afvist i Landsretten den 5. Maj), krævede gennem Tyskerne 12 Biler til deres private Bilkørsel (afvist af Handelsministeren 28. Februar) og afholdt Møder, hvor de udæskede Befolkningen. Ved et saadant Møde i Sønder Felding i Februar opnaaede de dog at faa et saadant Lag Tærsk af unge Bønderkarle, at de omgaaende klagede til Tyskerne, der øjeblikkelig klagede videre til Justitsministeren. Samtidig var det paa Grund af Tyskernes Beskyttelse ikke muligt at gennemføre Afsoning af idømte Straffe for danske Nazister hverken over Aage Henriksen for hans Injurier eller over Einer Jørgensen for Urolighederne i Haderslev i 1940. For ikke helt at nedbryde dansk Retsfølelse maatte Kongen ved Ordenstildeling til de sønderjyske Betjente søge Ligevægten genoprettet. Ogsaa da Grev Knuth Knuthenborg anmeldtes for Blodskam, saa det et Øjeblik ud til, at der skulde ske Indgreb, men Sagen fik dog sit normale Forløb for dansk Domstol.

Ideologisk set viste det sig med stadig større Tydelighed, at Tyskerne intet kunde vinde overfor den danske Befolkning. Til Gengæld søgte de saa at udnytte det Aktiv, de havde i Gunnar Larsen som dansk Minister, og naar det gik vel langsomt i Rigsdagen med Behandlingen af det store Projekt om Ring-

vejen omkring København, mødte den tyske Gesandt straks med Klage. Efter Tilslutningen til Antikominternpagten havde man i Udenrigsministeriet i November Maaned udkastet en stor Plan om dansk Udnyttelse af de Muligheder, der maatte være for vort Erhvervsliv i »Ostland« og i de sydøsteuropæiske Omraader, og allerede paa det Tidspunkt dannedes et uofficielt Udvalg med Direktør Th. Juncker som Formand og bl. a. Ingeniør Højgaard og Hofjægermester Lüttichau som Medlemmer. Før Planen virkelig kom til Udførelse, havde Gunnar Larsen gentagne Gange været i Tyskland og forhandlet med fremtrædende tyske Erhvervsfolk. Den 13. Januar fik han Bemyndigelse af Ministeriet til at holde Foredrag i Berlin om danske Industriforhold. I Februar holdt han sit Foredrag i

Professor Sindballe.

»Nordische Verbindungsstelle«, og i sin Takketale udtalte Dr. Draeger, at man i Berlin lagde Vægt paa at vide, at man i Minister Gunnar Larsen havde en Mand, der kunde betegnes som Medkæmper for det nye Europa. Denne Succes fortsatte Trafikministeren i April Maaned ved en Rejse, hvor han var Rigsminister Alfr. Rosenbergs Gæst i Riga, og hvor han forhandlede med Gauleiter Lohse om den økonomiske Forbindelse mellem Danmark og Randstaterne, hvad der gav Anledning til skarpe Kommentarer i udenlandsk Radio og opæggede Stemningen i Danmark mod Trafikministeren.

Medens disse Planer om Østrummet hørte til det nye Europas luftige Sfære, var der dog paa eet Punkt opnaaet en reel Bedring i det økonomiske Forhold mellem Danmark og Tyskland, idet *Kronehævningen* blev til Virkelighed den 22. Januar 1942. I Meddelelsen fra Nationalbanken om Opskrivningen, som blev paa 8,3 % (191,80 Kr. for 100 Mk.), meddeltes det, at der samtidig var truffet Aftale om en Ordning, hvorefter Landbrugets Indtjeningssevne ikke forringedes og Hensyn toges til de øvrige Erhvervs Interesser. Dette skal forstaas saaledes, at Dr. Walther var gaaet ind paa, at Tyskerne paa den ene Side vilde forhøje vore Eksportprisers Markbeløb, men paa den anden Side lade de danske Importpriser nyde godt af Opskrivningen af Kronen. Da Clearingkontoen rantes af Kursændringen i Form af en Nedskrivning af Markværdien

paa ialt 64 Mill. Kr., maatte Statens Garanti overfor dette Beløb, der nu reelt var 'tabt', blive effektiv, og da det samme gjaldt en Række andre udenlandske Tilgodehavender med et Tab paa 61 Mill. Kr., opstod der en Gæld for Staten til Nationalbanken paa ialt 125 Mill. Kr., der hensattes paa en særlig Reguleringskonto.

Nogen dyberegaaende Prisnedgang svarende til disse 8,3 % kunde man i den følgende Tid ikke spore; kun paa eet Punkt traadte et Prisfald synligt frem for Befolkningen, idet Kokspriserne den 25. Februar nedsattes med 60 Øre hl, hvilket opnaaedes ved, at hele Nedgangen i Brændselspriserne blev lagt over paa Koksene, mens Industriprisen forblev uforandret. Alligevel har Kronehævningen haft sin store Betydning for Prisudviklingen, fordi den kom paa et Tidspunkt, da Trykket paa Detailpriserne var saa stærkt, at Priskontrolraadet næppe længere vilde have kunnet holde Prislejet. Her virkede de 8,3 % som en lun Medvind for Handelens mange Led, saa at der kunde holdes igen paa andre Punkter.

De to Love vedrørende Priserne, der som ovenfor nævnt var forelagt af Regeringen ved Samlingens Begyndelse for at imødekomme Arbejdernes Krav ('de 7 Punkter' se Side 192), henholdsvis om Priskontrol og om Indførelse af et »skrælet Pristal«, kom ogsaa til at faa Betydning for Fastholdelse af Prislejet. I Lov om Priser, der traadte i Kraft den 22. November 1941, var en af de vigtigste Ændringer en Omordning af Organisationen, hvorved et Priskontrolraad med Professor Sindballe som Formand overordnedes Prisdirektoratet med Myndighed til at fastsætte Maksimalpriser *for alle Arter af Varer*; samtidig ændredes Formuleringen af § 8 saaledes, at det blev tydeliggjort, at Nettoavancen hverken procentvis eller absolut maatte overstige den før Krigen sædvanlige Nettoavance ved Salg af et tilsvarende Kvantum. Dette betød en væsentlig Styrkelse af Priskontrolraadets Stilling.

Bestemmelsen om det skrællede Pristal fandtes i den ændrede Lov om Arbejdsforhold, der traadte i Kraft 1. December 1941. Ifølge Lovens § 2 skulde der til Vejledning for Forligsnævnets Formandsskab af Statistisk Departement med Udgangspunkt fra Juli 1941 udregnes halvaarlige Særpristal, saaledes at der kun toges Hensyn til 4 Grupper: 1. Fødevarer, 2. Brændsel og Belysning, 3. Bolig samt 4. Klæder, Fodtøj og Vask.

Det viste sig i Februar 1942, da Pristallet for Januar blev offentliggjort, at Detailpristallet siden Oktober kun var steget fra 277 til 278, medens det »skrællede Pristal« viste uforandret 275 i Forhold til Juli 1941. Dette kom overraskende for Arbejderne, der netop havde anmodet om Optagelse af Lønforhandlinger. Arbejdsgiverne afviste Krav om Lønforhøjelse, og da Formandsskabet den 21. Februar afsagde sin Kendelse, lød den paa, at kun Arbejdere over 23 Aar fik Forhøjelse (Mænd 5 Øre i Timen, Kvinder 3 Øre), en Sondring, der meget naturligt blev skarpt kritiseret fra Arbejdernes Side. For Mejerister og Land- og Skovbrugets Arbejdere faldt Afgørelsen som sædvanlig

først i April og lød paa Forhøjelser med 4—7 %. Paa det Tidspunkt havde Tjenestemændene ved Forhandlinger i Marts Maaned opnaaet Tilsagn om Forhøjelse paa 1,5 Portion.

I Vintermaanederne havde Arbejderbevægelsen været udsat for fornyet Pres fra Tyskernes Side dels angaaende en Forøgelse af Tallet paa danske Arbejdere til Tyskland (specielt til tyske Brunkulslejer), dels i Form af et paagaende Krav fra Dr. Meissner om Optagelse af tyskorienterede Artikler i Arbejdernes Fagblade. Da Foraaret og den gode Tid nærmede sig med Forventningen om en stærk Stigning i Beskæftigelsen, stilledes Arbejderne samtidig fra Regeringens Side overfor det samme Krav som forrige Aar om Formidling af Arbejdskraft til Landbruget, specielt rettet mod ugifte Arbejdere under 25 Aar fra Landkommunerne. Der indeholdtes dog denne Gang Ændringer i Loven, der fastsatte visse Forpligtelser for dem, der rekvirerede saadan Arbejdskraft, samt Mindstelønninger for Arbejderne (der dog ikke kunde dække det Tab, de unge Landarbejdere led ved at tages fra Tørveskær o. l.).

I samme Foraar forelagdes og gennemførtes de Ændringer i den sociale Lovgivning, som Venstre i 1940 havde gjort til en Betingelse for at medvirke i det nationale Samarbejde. Udvalget, som var nedsat den 8. April 1941 med Arbejdsminister Kjærboel som Formand, havde ialt afholdt 75 Møder, inden det den 27. Februar 1942 afgav sin enstemmige Betænkning, der derefter i Lovforslags Form den 15. April blev forelagt Folketinget som Ændringer henholdsvis til Arbejdsløshedsloven og til Loven om offentlig Forsorg. Ved sin Forelæggelse bemærkede Ministeren, at han ikke havde sit Hjerte med i disse Lovforslag, men at han som Minister i Samlingsregeringen var rede til at gennemføre dem i den Samarbejdets Aand, der havde præget Udvalgsarbejdet. Kjærboels Grundsynspunkt for selv at være med til at foretage Ændringerne var det, at Revisionen var nødvendig, fordi der i visse Kredse af Befolkningen førtes en fuldkommen overdreven Agitation vedrørende Misbrug af Sociallovgivningen. Skadeligheden heri maatte være aabenbar ogsaa for Arbejderne. Det var den samme politiske Betragtning, der indenfor den socialdemokratiske Rigsdagsgruppe havde ført til, at man godkendte Fremsættelsen af Lovforslagene, skønt enkelte Røster hævdede sig for, at Partiet skulde henholde sig til Samarbejdets Grundregel, at der ikke kunde ske Ændringer i Lovgivningen, naar ikke alle Parter var enige. En formel Fastholden herved overfor de stadige Raab om Misbrug vilde ikke i det lange Løb have været til Gavn for vor Sociallovgivning. Ved en indgaaende Udvalgsbehandling i Rigsdagen fjernedes de Ting, der voldte mest Anstød i Forslagene, og den endelige Ordning blev ganske vist en Forringelse, men ikke af det Omfang, Venstre havde tilsigtet (smk. det økonomiske Afsnit).

Medens Socialdemokratiet saaledes bøjede af for de tre andre Partiers Krav

Rigsarkivar Axel Linvald.

om Ændringer i Socialloven, gjorde Venstre Gang paa Gang Brug af den Magt, Samarbejdet gav et enkelt Parti. Det viste sig overfor Knud Kristensens eget Forslag om Bosættelseslaan, der paa Grund af Modstand i Venstres Gruppe aldrig naaede til Rigsdagen, og det kom ogsaa frem ved Spørgsmaalet om en Udvidelse af Smørrabatordningen for mindrebedmilde. Da Finansloven skulde til 2. Behandling, stillede Venstre indenfor Finansudvalget Ændringsforslag, hvad Ministrene fra de andre politiske Partier selvfølgelig maatte modsætte sig. Det var særlig det nyoprettede Pressesekretariat, der var Venstre en Torn i Øjet, og kun ved Løfte om, at det skulde bortfalde efter Krigen, lod Partiet sig bevæge til at frafalde Ændringsforslag derom. Ved Venstres Landsmøde den 14. Februar,

hvor Elgaard og Dr. Krag talte, var Tonen ogsaa nok saa skarp overfor Arbejderne, idet den sidste udtalte: »Fagforeninger og den socialdemokratiske Presse bør forstaa Tidens Tale bedre end nu, hvor de rejser Lønkrav og vil gøre det skrællede Pristal til afgørende Faktor i Lønspørgsmaalet trods Regeringens Løfte om det modsatte.« Med dette sidste hentydede Dr. Krag til Lovens Udtryk om, at det skrællede Pristal skulde være til »Vejledning«. For Arbejderne lød disse Ord truende og virkede udæskende paa Baggrund af Landbrugets Fortjeneste og af, at Gaardejer Byriel samtidig stillede Krav om stærkt forhøjede Flæskepriser.

Den skarpe reaktionære Tone overfor Arbejderne og Sociallovgivningen kom ogsaa i Februar til Orde i en Nytaarstale, som Skibsreder A. P. Møller holdt i Studenterforeningen. Han rettede heri et voldsomt Angreb paa Sociallovgivningen, som efter hans Mening havde sat Lediggang og Fidusmageri i System og gjort Understøttelse til en udbredt Levevej. Misøren gav dog efter Talerens Mening »mindre Anledning til at tvivle om Folkets aandelige Sundhed end om vort saakaldte Folkestyres Evne til at lede Landet paa klog og forsvarlig Vis.«

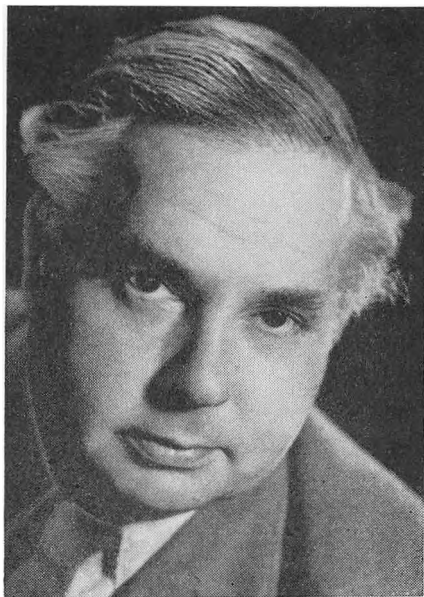
Denne Tale kom dog ikke til at staa uimodsiget, idet en Række navnkendte Mænd tog Afstand fra disse Udtalelser, ikke mindst Rigsarkivar Linvald, der i et aabent Brev til »Politiken« den 3. Februar paapegede, »at Arbejderklas-

sen gennem den sociale Lovgivning fra at være en Underklasse nu var vokset frem til at være og føle sig som en fuld-god Del af det danske Folk og som saa godt som nogen Del af vort Folk opfyldte var Tids nationale Pligter. Kun fordi dette var sket, kunde vi nære virkeligt Haab til Fremtiden.« I lignende Retning udtalte selve Studenterforeningens Repræsentantskab sig den 20. Februar, idet det eenstemmigt tog Afstand fra Skibsrederens Udtalelser, hvad der ganske vist den 3. Marts medførte haarde Udtalelser fra Minister Niels Høst, den samme, der i 1940 havde været hos Kongen for at undergrave Folkestyret.

At der samtidig med denne reaktionære Strømning, som baade indenfor og udenfor det nationale Samarbejde gav sig Udtryk i Angreb paa Sociallovgivningen, ogsaa gik andre Strømninger, viste sig paa et Paaskemøde, som Dansk Ungdomssamvirke afholdt den 2. April med Raadsformand Bomholt, Lektor Wendt og Biblioteksdirektør Døssing som Indledere. Medens de to første stillede sig paa Samarbejdets Grund, lagde Døssing sig paa en skarp Angrebslinie, hvis Hovedpunkter man genfinder i hans Piece »Stene for Brød«. Det hedder her henimod Slutningen efter en haard Kritik af Profiten for Tørveproducenterne: »De er altsaa usociale, de er altsaa ufolkelige, de er altsaa unationale. *Jeg tror ikke mere paa den nationale Samling.*«

Til denne Undsigelse føjede Døssing et poetisk Billede, som brændte sig fast: »Naar en Gaard brænder, maa alt vige for det ene at slukke og redde. Man skændes ikke under et Redningsarbejde. Men der er visse Regler, som nøje maa overholdes, jeg fik dem indprentet, da jeg var Barn. Først reddes Mennesker, saa Dyr, sidst døde Værdier. — Nu brænder Danmarks Gaard, og det er rigtigt, at vi nu maa samles for at slukke og redde, vel at mærke i den rigtige Rækkefølge. Jeg har en uhyggelig Anelse om, at Rækkefølgen nu er en anden: Først Pengeskabet, saa Køerne, saa Danmarks Melodibog — og imens brænder Danmarks Børn inde og med dem den danske folkelige Kultur-fremtid.«

Den overordentlige Skarphed i Tonen var naturligvis præget af den samtidige Disharmoni mellem paa den ene Side de høje Landbrugspriser og andre Krigs-

Forfatteren Soya.

Ole Chievitz.

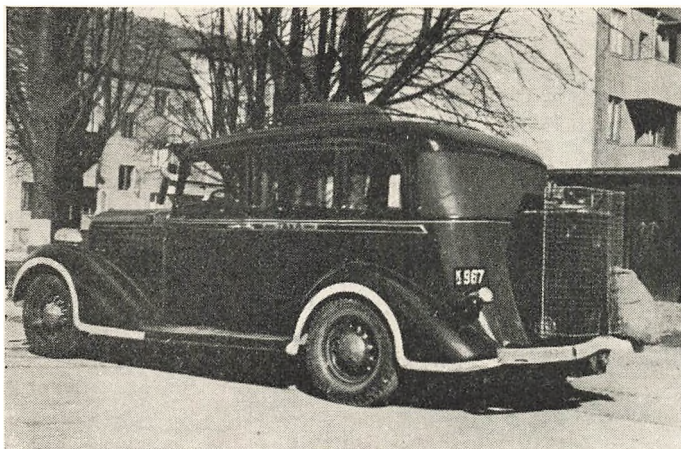
Mogens Fog.

Th. Døssing.

fortjenester og paa den anden Side Lønstop og Nedsækning af Sociallovgivningen. Men Opsigelsen af det nationale Samarbejde tydede paa noget andet og mere, hvilket ogsaa var Tilfældet. I Begyndelsen af Januar 1942 havde Aksel Larsen og Christmas Møller fundet hinanden og grundlagt det illegale Blad »Frit Danmark«, hvis første Nummer udkom i April. Til Kredsen hørte foruden de to Politikere Mænd som Døssing, Prof. Chievitz og Prof. Mogens Fog. I Programartiklen, der var forfattet af Christmas Møller, hed det, at Bladet udkom »for at holde den danske Linie, for at give vore Landsmænd aaben og ærlig Besked om, hvad der foregaar, for midt i Undertrykkelsen at tale saaledes, som det er klart for alle, at der tænkes i de 99 % af Befolkningen«. Oplaget skal efter Sigende i Begyndelsen have ligget paa ca. 10—15.000 og voksede hurtigt.

Der var paa det Tidspunkt ogsaa andre illegale Blade som f. Eks. »Frie Danske«, men »Frit Danmark« var det interessanteste ved den Kreds, det repræsenterede, strækkende sig fra det yderste Højre til Kommunisterne. Alle de Skridt, som Regeringen under Tvang foretog sig, blev her stemplet haardt som Tyskervenlighed: naar Kaj Munks »Niels Ebbesen« blev forbudt, naar Soya blev idømt Fængsel og samtidig formelt mistede sin Forfatterunderstøttelse ligesom Andersen Nexø og Hans Kirk, naar Redaktør Schoch blev krævet fjernet fra »Nationaltidende« og Arne Sørensen sammen med la Cour idømt Fængsel, saa var det ikke mere forskellige Kredse, men den samme Kreds, alle disse Indgreb ramte, og Retorsionen i den illegale Presse vendte sig i lige høj Grad mod det nationale Samarbejde som mod Tyskerne.

Man mærkede, at Alsangens og den historiske Besindelses Tid var forbi, og selv da Undervisningsminister Jørgen Jørgensen i Marts Maaned forelagde det store Komplex af Love om Ungdomsskoler, lykkedes det ikke at skabe den rette nationale Stemning om Lovene, da de samarbejdende Partier faktisk var

Taxabil med Kakkellovn.

delt paa Spørgsmaalet om, hvorvidt Ungdomsskolen for ufaglærte skulde gøres obligatorisk, som Socialdemokratiet og de Konservative vilde, eller være frivillig, som Ministeren og de to Venstrepartier foretrak.

Ogsaa i »Folk og Værn«- Bevægelsen syntes den gamle Tvedragtens Nisse et Øjeblik at flytte med, idet en Tale af Forsvarsminister Brorsen gav Anledning til Uenighed om en Bevilling til Forsvarsministeriets Foretagsudvalg. Til Gengæld skrev Julius Bomholt i »Folk og Værn«s Aprilnummer en Artikel, hvori han sagde, at vi har lært mere af de sidste to Aars Virkelighed end af 50 Aars Militærdiskussioner. »Paa Forsvarspolitikens Omraade maa der skabes en Forstaaelsens og Midtpunktsamlingens Aand.«

Stor Interesse indenfor alle danske Kredse vakte den Diskussion, som samtidig kaldtes til Live i Sverige om Dannelsen af Nordens Forenede Stater. Det var en Piece af Generaldirektør Örne, Rektor Karl Petander og Major Kleen, der satte Diskussionen i Gang herhjemme særlig i det folkelige Studiekredsarbejde, hvor man greb til de nordiske Muligheder som en Redningsplanke mod Tyskernes Propagandastrøm om det nye Europa.

I Sønderjylland fortsatte »Nordschleswigsche Zeitung« sine hovmestererende Artikler om, hvad Danmark efter Antikominternpagten havde at gøre i Europas Skæbnekamp. Den 28. Marts tog »Sorø Amtstidende« deraf Anledning til at gøre Rede for Aarsagerne til, at der fra dansk Side ikke kunde ventes begejstrede Ord om de tyske nationalsocialistiske Idealer eller den tyske Væbnemagts Indsats, idet Bladet drog en Parallel med Tysklands Holdning under Besættelsen i 1918 af tyske Omraader. Til disse djærve Ord føjede Erik Appel i et Indlæg i selve »Zeitung« sit Syn paa Vanskelighederne i Forholdet mellem Danske og Tyske i Sønderjylland.

Fra den tyske Offensiv i Kaukasus.

Enigheden mellem de samarbejdende Partier var sat paa en temmelig haard Prøve, taltes der Mand og Mand imellem ofte om Staunings Helbred, da han paa Grund af sin gamle Hjertesvagthed ofte havde maattet udeblive fra Ministermøderne og fra Rigsdagen. Det var Stauning, der havde lagt Grunden til det nationale Samarbejde, og man saa med Bekymring hen til den Mulighed, at han faldt fra før Besættelsens Ophør. Ingen kunde vide, hvorledes en saadan Situation vilde blive udnyttet af Tyskerne, der netop nu brystede sig af deres nye Storoffensiv mod Kaukasus.

Alt imens omformedes Livet i Danmark langsomt under Krigens Pres. Hvem husker nu de snavsede saakaldte 'hvide' Armbind, som Indenrigsministeriet endelig bestemte sig for at ophæve? Mens de sank i Forglemmelse, var det Lus, Fnatt og Kønssygdomme, der begyndte deres uhyggelige Stigning. Alle Lastbiler gik over til Gengasdrift, og snart begyndte ogsaa Taxabilerne at faa Kakkelovn paa Siden og Sække med Træ paa Taget. I Foraaret 1942 kunde København melde 500 husvilde Familier, hvormed et socialt Problem indvarsledes, der var sørgelig kendt fra den forrige Krigs Dage.

I de Foraarsmaaned, der her er søgt skildret, hvor

KAPITEL XV

Staunings Død. Ministeriet Buhl. Christmas Møllers Flugt.

»Den 20. Marts 1942 faldt Stauning i sit Badeværelse; Aarsagen var en vis Kraftsløshed i venstre Arm og Ben, der kunde tyde paa en mindre Apopleksi. Men han blev hurtigt bedre, og i Dagene op til første Maj sad han hver Dag i sin Have og røg sin sædvanlige Cigar. Han regnede med at kunne vende tilbage til Arbejdet i Regeringen omkring Midten af Maj. Imidlertid indtraadte pludselig, Store Bededag den 1. Maj, den Forværring i hans Sygdom, der gjorde det klart, at det bar mod Afslutningen. Det var et meget svært apoplektisk Tilfælde i Forbindelse med en Kvæstelse af venstre Hofte ved Faldet. Faa Timer efter sin Indlæggelse paa Bispebjerg Hospital gled han ind i den Bevidstløshed, hvorfra han ikke vaagnede mere. Søndag den 3. Maj døde han uden at være kommet til Bevidsthed.« Saaledes lyder Beretningen om Staunings Død i Bogen »Th. Stauning«.

Det væsentlige i Staunings Personlighed var hans Begavelses Dømmekraft og hans Karakters Ægthed, og det var ud fra disse Egenskaber, han efter den 9. April 1940 midt i Ulykken havde formaaet at anlægge den politiske Linie overfor Voldsmagten, hvorom han samlede den langt overvejende Del af Nationen. Hans sidste Aar var en Vandring i Ørkenen mod et forjættet Land, som han ikke naaede, og som han maaske i sin sidste Sygdom og Svaghed undertiden ogsaa tvivlede om vilde blive naaet af det Folk, han elskede. Saa længe han var ved Styret, stod Danmarks Skæbne paa en Rageknivs Æg, og Stauning tog Byrden og Ansvar for at skaane Folket for unødigt Lidelse, selv hvor det var upopulært.

Straks efter Staunings første apoplektiske Anfald i Marts maatte Spørgsmaalet om hans Efterfølger rejse sig, og det var klart, at det maatte være en Mand fra Socialdemokratiet som Rigsdagens største Parti. Under alle andre Forhold havde ingen Tvivl kunnet rejse sig om, at Vilh. Buhl var Manden, fordi han i sig forenede alle de Egenskaber — Viden, Forstand og Karakter — der skaber en Fører for Mænd. Under hans noget skødesløse Form med en vis Distraktion baade i Tale og overfor Personer skjuler sig et voldsomt Temperament og et

uforfærdet Mod, og i store Øjeblikke hæver han baade Form og Tale op i et Plan, der er et Folk værdigt.

Men skjulte Røster og Forlydender vilde vide, at Buhls Person var uønsket af Tyskerne, da det var bekendt, at han havde været en Hovedmodstander af Mønt- og Toldunionen. Ved Drøftelser i Partiraadet prøvede Buhl selv at bevæge den tidligere Finansminister H. P. Hansen til i givet Fald at være rede til at overtage Hvervet, hvilket denne under Henvisning til sin Alder bestemt vægrede sig ved.

En saadan Udvej blev dog ikke nødvendig. Da Buhl ved et Ministermøde den 1. Maj havde givet Meddelelse om den betydelige Forværring i Staunings Tilstand, besluttede Ministrene enstemmigt at henstille til Kongen at konstituere Finansminister Buhl. Heri var altsaa ogsaa Scavenius enig, men han mente det rigtigt at underrette den tyske Gesandt, før Konstitutionen blev officiel. Mødet blev derfor udsat, og en halv Time efter vendte Scavenius tilbage og meddelte, at Gesandten havde taget Konstitutionen af Buhl til Efterretning, hvorefter denne tog til Kongen.

I det efterfølgende Møde den 3. Maj, da Stauning var død, pegede den konstituerede Statsminister paa, at der nu forelaa to Muligheder: enten at hele Regeringen indgav sin Demission, eller at man afventede Udnævnelsen af en ny Statsminister, og at Regeringens Medlemmer derefter blev bekræftet i deres Embeder. Selv anbefalede han det sidste, hvorved det vilde blive tilkendegivet, at Regeringen vilde fortsætte den hidtil førte Politik. Dette blev ogsaa tiltraadt af Ministeriet, idet der dog af Scavenius og Gunnar Larsen blev gjort nogle Bemærkninger. Udenrigsministeren kunde meddele, at den tyske Gesandt havde udtalt, at med Hensyn til den kommende Statsminister maatte Regeringen selv tage Ansvar, men der maatte udstedes en Erklæring. Trafikministeren oplæste et Brev, han havde skrevet til Buhl, men endnu ikke tilstillet denne, hvori han gjorde Rede for, hvorledes han opfattede sin Stilling i Ministeriet. Det var forstaaeligt, at disse to Mænd gjorde deres særlige Bemærkninger: »Vi maatte være berettigede til begge at træde ud«, har Scavenius senere udtalt med Tilføjelse af, at de var klare over, hvad dette vilde betyde for den nye Statsministers Muligheder.

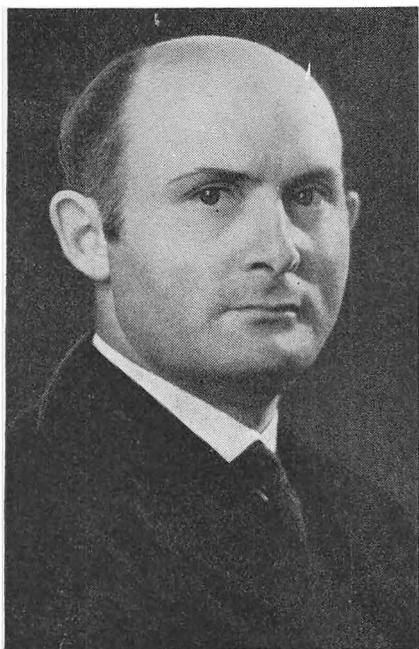
Medens Regeringen var enig om at fortsætte under den nye Statsminister, opstod der stor Strid om den Erklæring, der skulde udsendes, idet der fra alle Sider rejstes Indvendinger mod et Udkast, der var forelagt. Scavenius hævdede, at Erklæringen maatte have et saadant Indhold, at den kunde afsvække den Mistillid, der maatte forudsættes fra den anden Side, men Bording bemærkede hertil, at Udenrigsministeren ikke med Rette kunde forlange noget nyt ind i Erklæringen, naar der var Enighed om at anerkende den hidtil førte Politik. Sagen udsattes til et Møde næste Dag, hvor man enedes om en Erklæring til

Th. Stauning paa Dødslejet paa Bispebjerg Hospital.

Pressen. Buhl fremsatte derefter i Folketinget den 6. Maj en politisk Udtalelse. Det hed heri med størst mulige Korthed, at Statsministerskiftet hverken udadtil eller indadtil vilde medføre nogen Ændring i den hidtil førte Politik, hvortil føjedes: »Grundlaget for denne Politik har været det paa Rigsdagen mellem de fem Partier bestaaende Samarbejde, og Regeringens Bestræbelser vil fortsat gaa ud paa at opretholde og videreføre dette Samarbejde efter de Retningslinier, som hidtil er fulgt. Dette har for den ydre Politikens Vedkommende fundet Udtryk i den Udtalelse, som allerede er fremsat af Regeringen, og hvori er fremhævet de betydningsfulde Opgaver, som vort Land her er stillet overfor.«

Med den sidste vage Vending sigtedes naturligvis til det nye Europa d. v. s. til Tysklands Efterkrigsprogram. Netop paa det Punkt havde Ministeriet i de første Dage af Maj store indre Vanskeligheder, idet Gunnar Larsen lige var kommet hjem fra sin Rejse til Baltikum, hvor han havde ført Forhandlinger med Rigsminister Alfred Rosenberg specielt om Danmarks Deltagelse i Genopbygningen af de baltiske Lande. Da Scavenius forelagde et Udkast til en Pressemeddelelse herom, forlangte de andre Ministre først at blive gjort nøjere bekendt med Sagen. Den 6. Maj kom Sagen til ny Drøftelse, og her protesterede Halfdan Hendriksen som Handelsminister mod, at danske Lastbiler og Omnibusser skulde stilles til Raadighed for Baltikums Genopbygning, mens Bording gjorde Indvending mod Omtale af det i November 1941 dannede private Ud-

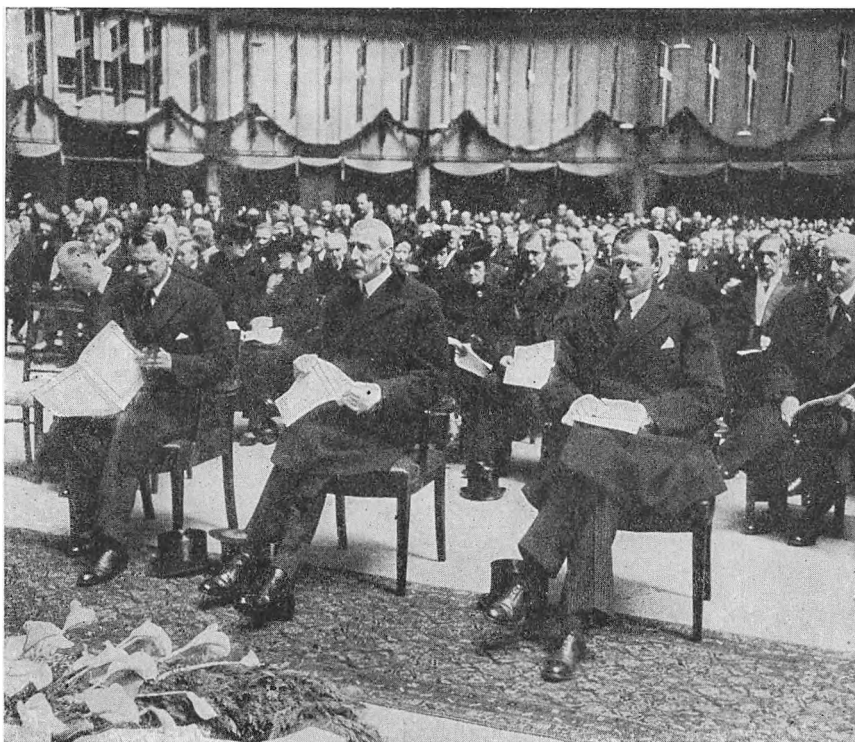
Direktør Th. Juncker, Formand for det saakaldte »Østrumsudvalg«.

valg med Th. Juncker som Formand. Udenrigsministeren saa derimod saaledes paa Sagen, at Danmark her fik en Chance, som det gjaldt om at udnytte. Man enedes til sidst om en Form for en Meddelelse, hvori det blot hed, at Gunnar Larsen efter Indbydelse havde foretaget en Rejse til Baltikum og undersøgt Mulighederne for en Genoptagelse af den økonomiske Forbindelse med Danmark samt forhandlet om Genoprettelse af forskellige danske Erhvervsvirksomheder.

At Tyskerne havde tænkt at lægge denne Sag op i et anderledes højt Plan, viste sig kort efter, da en særlig Befuldmægtiget Gesandt Schnurre mødte op i København for at tale Baltikum. Handelsministeren kunde oplyse, at hverken Industriraadet eller Grosserersocietetet vilde vide af Hr. Juncker som Formand

for et Erhvervsudvalg, og foreslog derfor et almindeligt Udvalg nedsat med Repræsentanter for Organisationerne og de interesserede Ministerier. Heroverfor gav Scavenius meget stærkt sin Utilfredshed til Kende, mens Knud Kristensen nøgternt bemærkede, at det var uheldigt, »at Trafikministeren rejste til Tyskland og gennem sine Forhandlinger fremkaldte Vanskeligheder for os«. Først i September endte Sagen med, at Østrumsudvalget med Juncker som Formand officielt blev nedsat, og den 1. Oktober ansattes Niels Erik Wilhelmsen (kendt som Nazist) som Kontorchef under Udvalget. Indviende Kredse vil vide, at man fra dansk Side hele Tiden var klar over, at der paa dette Punkt i selve Tyskland var stor Uenighed mellem Alfred Rosenberg og v. Ribbentrop, saa at Sagen selv var dødsdømt. Senere satte Russerne jo det kraftigste Punktum ved at besætte hele Baltikum.

Medens Ministeriet var optaget af disse ubehagelige Drøftelser, indtraf Dagen for Staunings Bisættelse den 10. Maj. Oprindelig havde socialdemokratisk Forbund besluttet at foranstalte Bisættelsen, men efter Kirkeministerens Forslag havde Ministeriet vedtaget, at Begravelsen skete paa Statens Foranstaltning. Højtideligheden foregik i Forum i Nærværelse af 12.000 Mennesker. Kongen havde anmeldt sin Deltagelse med begge sine Sønner, og ved Baaren talte foruden Statsminister Buhl, Overborgmester Viggo Christensen, A. M. Hansen,

Kongen, Kronprinsen og Prins Knud ved Bisættelseshøjtideligheden
i »Forum« 10. Mai 1942.

Laurits Hansen og Alsing Andersen tillige Sveriges Statsminister Per Albin Hansson og den finske Socialminister Fagerholm. Hitler havde sendt en Krans af usandsynligt Omfang med signerede Baand, og baade den tyske Gesandt, den tyske General Lüdke og den tyske Admiral var mødt med Adjutanter. De var placeret for sig til højre for Baaren, mens Kongen og hans Sønner sad paa en fremskudt Plads midt for og den nærmeste Familie til venstre. Mens man endnu afventede Kongens Ankomst i dybeste Tavshed, mærkedes nogen Uro ved Indgangen, og da Folk troede, det var de kongelige, rejste alle i Salen sig op, og — frem skred v. Renthe-Fink. Det lader sig ikke skildre, med hvilken Fart Folk kom ned paa Plads igen, men da Salen er stor, forplantede det sig som Ringe og blev en enestaaende stum Demonstration. Lige saa enestaaende var Kongens fuldkomne Ignoreren af de tyske Dignitarer; han maa have faaet at vide i Forvejen, hvor de sad, for mens han ellers hilste paa alle, vendte han fremme paa sin Plads demonstrativt Ryggen til de stramt paraderende Ty-skere, inden han satte sig.

Christmas Møller, hans Frue og Sønnen John i Det Danske Selskabs Hus, 67 Pont Street, London Sommeren 1942.

Selv om Staunings Begravelse er den største, der er blevet nogen dansk Arbejder til Del, kan den ikke i Patos staa Maal med Borgbjergs, som Arbejderne selv foranstaltede. Den virkelige Sorg mødte Ligtoget først ude paa Broerne paa Vejen til Bispebjerg.

I Bladenes Reportage fra Staunings Ligbegængelse nævnedes blandt kendte Navne i Følget ogsaa Christmas Møller. Det saa sandsynligt nok ud, men det var galt. Paa det Tidspunkt havde Christmas Møller med sin Kone og sin Søn, der var Elev paa Herlufsholm, allerede forladt Landet under dramatiske Omstændigheder. De var først taget med Ekspresen fra København og var steget ud i Middelfart; her havde de i Bil kørt gennem hele Jylland op til Limfjorden, hvor de var gaaet om Bord i en Motorgalease, som fragtede Moler. Da Skipperen sejlede ud forbi Hals, sad Familien Møller i et Skjul under Leret som i en Hule og undgik paa den Maade den tyske Kontrol. Derfra gik Baaden til Göteborg, hvor Far og Søn blev sat af et Sted paa Kysten, mens Fruen blev forvandlet til Stewardess og paa den Maade naaede udenom Pas-kontrollen. Fra Sverige gik Turen med Fly til London, hvorfra Opfordringen

til Rejsen ogsaa var udgaaet(det er senere oplyst, at Hedtoft-Hansen paa lignende Maade var blevet opfordret og nok selv havde Lyst, men efter en fortrolig Samtale med Stauning havde afstaaet fra det).

Den 13. Maj om Morgenens modtog Justitsministeren et Brev stemplet København den 12., hvori Christmas Møller meddelte sin Flugt med Tilføjelse af, at ingen i Landet havde været ham behjælpelig, og allerede den 14. talte han for første Gang til sine Landsmænd i den engelske Radio. Hvis Christmas Møller virkelig skulde have dækket sine Hjælpere, maatte han have paalagt sig Tavshed i det mindste i tre Uger. Som det nu laa, maatte det danske Politinødvendigt ret hurtig opspore hans Rute til Limfjorden, og dermed var Skipperens frie Dage talt, og efter ham kom Turen til Direktør Eigil Borch-Johansen i »Dansk Sejlskibsrederiforening for mindre Skibe«. Han blev ogsaa arresteret, men ved at bede om at maatte gaa paa Toilettet (der havde to Døre) slap han bort for Næsen af Politiet. Skipper P. V. Schmidt fik derimod en alvorlig Dom paa tre Aars Fængsel, der ved Højesteret skærpedes til seks.

Beretningen om Hulen i Moleret fløj over Landet og fængslede Sindene ved sit Præg af Ingemanns Romaner. Drost Peder Hoseøl og Claus Skirmen kunde ikke have gjort det bedre. Betegnende for Christmas Møllers Æventyrlyst er ogsaa en af de sidste Replikker, han sagde til en socialdemokratisk Rigsdagskollega i det overfyldte Eksprestog. Denne spurgte, om Familien skulde paa Ferietur, hvortil Christmas Møller svarede: »Ja, det kan De godt kalde det!« Mens andre, der var blevet trængt ud af Tyskerne, hver paa sin Maade var søgt over i borgerlige Erhverv, havde Christmas Møller nu endelig fundet den for hans Natur velegnede Sortie, der blev Indledningen til en stor politisk Gerning.

For Regeringen og for hans eget Parti de Konservative var Situationen højst ubehagelig. Ikke fordi Christmas Møller til at begynde med ovre fra London sværtede den Regering, han selv havde siddet i. Tværtimod bar hans første Taler i England stærkt Præg af, at han i Oprigtighed vilde orientere den engelske Regering og den engelske Offentlighed om den danske Regerings sande

Christmas Møllers Skipper, P. V. Schmidt.

Stilling efter den 9. April 1940 og om det danske Folks Følelser. Derimod angreb han skarpt Scavenius' Politik, dog med udtrykkelig Tilføjelse af, at det ikke var sandt, som det blev paastaaet, at Scavenius var Nazist.

Hos Tyskerne voldte Christmas Møllers Flugt den største Forbitrelse, og de nærede Mistanke om, at det konservative Partis Ledelse stod bag ved. For at afbøde den dermed følgende Forstyrrelse af Regeringens Forhold til Besættelsesmagten forelagde Scavenius i et Ministermøde den 15. Maj et Udkast til en fordømmende Udtalelse, og Justitsministeren paaviste Nødvendigheden af den grundige politimæssige Undersøgelser, hvis Virkninger ovenfor er omtalt. Overfor det forelagte Udkast betonedes Fibiger, at Christmas Møller ved sin Bortrejse ikke besad noget Tillidshverv indenfor det konservative Partis Ledelse (det viste sig endda, at han kort før sin Afrejse havde deponeret sin Udmeldelse af Partiet); Partiet havde ikke noget imod, at Regeringen fremkom med en Udtalelse, men Fibiger kunde ikke tiltræde det forelagte Udkast. Da Bording, Jørgen Jørgensen og Brorsen sluttede sig hertil, blev Sagen udsat til et Møde senere paa Dagen. Her mødte de to konservative Ministre med et Udkast til en Udtalelse, som blev godkendt og udsendt samme Dag. Heri udtaltes Regeringens Beklagelse af, at Christmas Møller havde gjort fælles Sag med de »Frie Danske«, »der i Strid med den danske Regerings Politik har stillet sig til Raadighed for og udfolder forskellig Virksomhed til Fordel for den ene af de krigsførende Parter«. Til Beklagelsen føjedes Meddelelse om, at Justitsministeriet havde rejst Sag mod Christmas Møller i Henhold til Straffelovstillægget af 18. Januar 1941.

For Tyskerne var denne Erklæring ikke tilstrækkelig til at bortvejre Mistanken mod det konservative Parti. Det blev derfor nødvendigt for den konservative Rigsdagsgruppe at udsende en Erklæring om, at den enstemmigt gav Tilslutning til Regeringserklæringen, hvortil føjedes den førnævnte Oplysning, at Christmas Møller ikke længere var Medlem af Partiet.

Men heller ikke dette var nok for Tyskerne. Det, de fremfor alt ønskede, var at den danske Presse skulde give Mishag til Kende overfor Christmas Møller. Et dramatisk Møde fandt saaledes Sted med Pressen i Udenrigsministeriet, hvor Scavenius repræsenteret ved Direktør Svenningsen fremsatte Ønske om Kommentarer, hvori Pressen fordømte Christmas Møllers Handling. Herom udtaler en kendt Pressemand: »Pressens Repræsentanter afviste pure Kravet. Indenfor Pressens Kreds var der langt fra Enighed om Ønskeligheden af Christmas Møllers Handlemaade; men paa tysk Tilskyndelse ønskede man ikke at fordømme en god dansk Mand, der først havde forladt Landet, efter at alle Muligheder for legal politisk Virksomhed var berøvet ham. Hele Pressen — bortset fra et enkelt Venstreblad paa Langeland — opretholdt dette Standpunkt, hvad der i høj Grad medvirkede til de følgende Maaneders »Tillidskrise«, idet

Gymnasiasterne fra Katedralskolen i Aalborg, som dannede »Churchill Klubben«.

Tyskerne i Bladenes Tavshed saa Tegn paa, at ogsaa de var allieret med Christmas Møller i en Slags Komplot.»

Spændingen i Forholdet til Tyskerne efter Christmas Møllers Flugt fik iøvrigt den Følge, at de politiske Partier trak deres aktive Repræsentanter ud af den Oplysningsbevægelse, der under Navn af »Studieringen« med cand. mag. Frode Jacobsen som Sekretær havde spredt sig over Landet. Saaledes mistede Partierne Føling med det, der senere blev til det illegale »Ring«.

At Stillingen overfor Tyskerne i det hele taget var ved at skærpes efter Statsministerskiftet, kunde man konstatere paa mange Maader. Den 8. Maj fremsatte Thune Jacobsen nyt Forslag om Ændringer af de midlertidige Tillæg til Straffeloven, hvorefter Bestemmelserne om Beslaglæggelse, Ransagning, Anholdelse og Fængsling ogsaa overførtes til at gælde Overtrædelser af Politivedtægten. Ændringerne gennemførtes paa een Dag i begge Ting. Faa Dage efter meddelte Justistministeren, at en Række ganske unge Mennesker i Aalborg, væsentlig Gymnasiaster i Katedralskolen, som havde dannet en 'Churchill-Klub', i den senere Tid havde foretaget meget alvorlige Handlinger overfor den tyske Værnemagt, herunder tilegnet sig Vaaben og ødelagt Værdier. Til Forklaring baade for Skolen og for disse frejdige unge Mennesker tjener, at Halvdelen af Skolens Areal direkte var beslaglagt af Tyskerne. Det var derfor maaske nødvendigt, men haardt, at Rektor Galster i den Anledning blev suspenderet fra

Rektor Galster, Aalborg Katedralskole.

sit Embede. De unge Mennesker fik en Maaned efter strenge Fængselsdomme ved Byretten, men hele Landets Sympati var paa 'Churchill-Klubben's Side.

For Opretholdelsen af et taaleligt Forhold mellem Regeringen og Tyskerne var Handler af den Art naturligvis en Belastning. Det samme kan omvendt siges i dette Foraar om de enestaaende Provokationer, som »Frikorps Danmark« og specielt dettes Leder v. Schalburg tillod sig overfor Befolkningen. Denne Mand havde tidligere været dansk Garderløjtnant, skønt han ikke var dansk født, men Søn af en lettisk Baron og en russisk Moder. Han var i sin Tid kommet til Danmark som Flygtning og lønnede nu det Land, der havde givet ham Husly, med en rabiag Agitation for den tyske Nazisme. Ved et Møde i K. B.

Hallen den 26. April havde han udslynget saa grove Trusler mod Regeringen, Rigsdagen og Folket, at Justitsministeren deraf havde taget Anledning til en Samtale med General Lüdke, der aabenbart ogsaa havde følt sig pinligt berørt af det skandaløse Nazistmøde. I Begyndelsen af Maj havde v. Schalburg derefter været hos Justitsministeren for at fremføre en Undskyldning for Skandalen. Paa det Tidspunkt talte Korpset ca. 3000 Medlemmer iberegnet de frivillige fra det tyske Mindretal, og Mødet i K. B. Hallen havde været et Led i en ny Hvervning. I Slutningen af Maj Maaned meddeltes det, at Korpset var sat ind i Kampene ved Ilmen-Søen. En Dagsbefaling, v. Schalburg udsendte herfra, vil vise Tonen og Aanden:

»De danske frivillige kæmper for Opfyldelsen af Germanernes *evige* Drøm om »Riget«, der for *evigt* skal gøre Ende paa germanske Stridigheder og sikre det nordiske Blods Fremtid i al *Evighed*. Det er det Rige, alle store Germaner, det være sig Tyskernes Konge, Henrik den I, det være sig Danerkongen, Knud den Store, det være sig vor Fører og øverste Feltherre, Adolf Hitler, har kæmpet for Ligegyldigt hvor han indsætter os, vil vi vise ham, at vi under Dannebrog kæmper for Danmarks Ære og det kommende stor-germanske Rige.«

For v. Schalburg blev denne »Evighed« kun kort; den 2. Juni faldt han selv

paa Østfronten næppe vidende, hvilken Skændsel og Forbrydelse hans Navn senere skulde knyttes til i Danmark. Da Meddelelsen naaede til Danmark, greb Tyskerne Lejligheden til at foranstalte en storslaaet Sørgehøjtidelighed for »Helten« i Koncertpalæet den 18. Juni, og hertil indbød de den danske Statsminister, Udenrigsminister og Forsvarsminister samt ledende Mænd indenfor Hær og Presse. Det kostede Scavenius de største Anstrengelser at tvinge igennem, at de danske Honoratiores mødte. Under Højtideligheden traadte den ene efter den anden af de tyske Dignitarer frem og nedlagde Kranse med hædrende Ord. Scavenius vendte sig til Buhl og sagde: »Skal jeg ogsaa sige noget?« Svaret gav sig af sig selv, og da han traadte frem med sin Krans, udtalte han: »Jeg nedlægger denne Krans paa

en tapper Mands Baare!«; han fandt unægtelig dermed det eneste Ord, der med et Gran af Anstændighed fra dansk Side kunde udtales ved Lejligheden. Hvor dybt Hadet til Korpset sad i Befolkningen, vil vi se i det følgende under Korpsets Orlov. To Dage efter modtog den danske Regering en skriftlig Tak baade fra General Lüdke og fra Renthe-Fink for Deltagelsen i Sorgen.

Agitationen for Frikorpset var naturligvis det store Nummer for de danske Nazister, og som sædvanligt gav deres Møder Anledning til Tumulter som f. Eks. den 7. Maj i Frederikssund, hvor 48 Personer arresteredes af Politiet. Ogsaa den antisemitiske Propaganda fortsattes i »Kamptegnet«, men til stor Tilfredsstillelse for Befolkningen faldt der den 15. Maj i Østre Landsret en Dom, hvorved Forfatterinden Olga Eggers og Redaktør Aage H. Andersen idømtes henholdsvis 120 Dages Hæfte og 80 Dages Fængsel for at have fremsat fuldstændigt grundløse og ærerørige Sigtelser mod Grosserer P. M. Daell og hans kvindelige Sekretær. Hertil kom 6000 Kr. i Bøde, og som Følge af denne vanærende Dom strøg Rigsdagen Fru Eggers' Forfatterunderstøttelse. Til Karakteristik af Mentaliteten hos disse Nazister kan anføres, at Hr. Aage H. Andersen, medens Sagen verserede, sendte Grosserer Daells Sagfører et Brev, hvori der bl. a. stod: »Med Hensyn til at paaberaabe Dem den mig tidligere overgaaede Dom angaaende Mosaik Trossamfund kan jeg selvfølgelig

von Schalburg, »Frikorps Danmark«s Leder.

Fra Sørgehøjtideligheden i Odd Fellow Palæet for von Schalburg.

ikke hindre Dem deri, hvis De absolut vil gøre Dem selv umulig i det fremtidige Europa»

Som et yderligere Eksempel paa Nazismens Metoder kan anføres, hvad »Fædrelandet« skrev den 7. Maj, efter at den nazistiske Dr. Holstein-Rathlou havde anmeldt en Forelæsning som Privatdocent ved Københavns Universitet: »Dr. phil. Holstein-Rathlou taler paa Københavns Universitet! Det er første Gang, at en aktiv S. A. Mand holder Forelæsning paa det ærværdige Københavns Universitet, og da det ikke kan ventes, at den almindelige demokratisk-konserva-bolschevikisk indstillede Studentertype vil komme — eller komme med Velvilje i Sindet — opfordrer vi P. M. og S. A. til at indfinde sig.« Svaret derpaa blev, at Rektor Bloch sendte Privatdocenten et Brev, hvori det hed: »Da en saadan Opfordring kan give Anledning til politiske Demonstrationer eller Udtalelser paa Universitetet, hvilket er strengt forbudt, maa vi henstille til Dem at udsætte Deres Forelæsninger til et kommende Semester.«

Blandt alle Universitetslærere var Prof. Hal Koch paa Grund af sine uforfærdede Bekendelser til Demokrati og Frihed og som Leder af Ungdomssamvirket mest forhadet af de danske Nazister. Dette gav sig Udslag den 11. Juni ved et Attentat mod hans Villa, der nær kunde have kostet ham Livet. Forbryderen havde nemlig efter Anbringelsen af Sprængladningen ringet paa Dørklokken i det Haab, at Professoren skulde komme ud og lukke op. Hal Koch, som den Aften sad alene hjemme og læste, lod sig ikke forstyrre, og alene den Omstændighed reddede hans Liv.

Ogsaa i Rigsdagen forsøgte de danske Nazister at vække Opmærksomhed ved Lovforslag og Forespørgsler. Saaledes behandledes den 17. Juni en nazistisk

Forespørgsel om Landbrugets Arbejdskraft i den Hensigt at drive en Kile ind i Regeringssamarbejdet. Paa Grund af Regeringens Beskæftigelsespolitik i Forbindelse med Arbejdet i Tørmøserne og paa de tyske Anlæg i Jylland for ikke at tale om de danske Arbejdere i Tyskland (der paa den Tid ansloges til 42.000) var Arbejdsløshedsprocenten i Juni sunket til 3,9 % (efter den nye Statistik). At der med en saa stærk Beskæftigelse opstaar Problemer for Landbruget, hvis løse Arbejdere er daarligst aflønnet af alle, er en ubestridelig økonomisk Kendsgerning, som særlig de daarlige Arbejdsgivere i det større Landbrug faar at føle. Af denne Grund havde Regeringen paany gennemført Loven om Formidling af Arbejdskraft i Landbruget (se ovenfor Side 225), der traadte i Kraft den 30. April, og for yderligere at lette Presset blev det ved en Tilægslov af 22. Maj bestemt, at større Entreprenørarbejder skulde sidestilles med offentlige Arbejder i Retning af Udskydning af landbrugskyndig Arbejdskraft.

Forfatterinden Olga Eggers.

At disse Tvangsforanstaltninger føltes som en Byrde af Arbejderbefolkningen, kan ikke undre nogen, specielt paa et Tidspunkt, da Rigsdagen endnu var ved at behandle Nedsættelsen af Sociallovgivningen, da Tilliden til Pristalsberegningen var ved at undergraves (som paavist af Laurits Hansen ved Repræsentantmøde i de Samvirkende den 20. Maj), og da Landbruget samtidig meldte Hus forbi ved enhver Foranstaltning paa deres Omraade som f. Eks. ved Behandlingen af Lovforslaget om Begrænsning af Tinglysning af Gæld paa Landbrugsejendomme.

Hvor unormal Stillingen paa Arbejdsmarkedet var blevet, viste sig paa to Maader: dels ved de urimelig høje Lønninger, som udbetaltes ved de tyske Arbejder trods alle Ingeniør Odels Bestræbelser; dels ved hyppige Udeblivelser af Tjenestekarle fra deres Pladser, hvad der foranledigede Tolvmandsforeningerne til den 16. Maj at henstille til Justitsministeriet at fastsætte Bødestraf for saadan Misligholdelse af Aftaler. Sagen blev taget op til Forhandling i Ministermøde, men det Forslag, som Justitsministeren udarbejdede, formaaede

Ingeniør Odel,
Udenrigsministeriets Kommitterede.

ikke at vinde tilstrækkelig Tilslutning. Landbrugets Stilling i Aaret 1941—42 var iøvrigt noget daarligere end Aaret forud paa Grund af den ualmindelig strenge Vinter med efterfølgende Tørke (sml. det økonomiske Afsnit), og specielt var Hvedehøsten slaaet helt fejl. Men gennemsnitlig var Forrentningsprocenten dog selv for dette Aar 7,1 % (nl. Husmandsbruget 4,7 %, Gaardmandsbruget 7,5 % og det store Hartkorn 8,7 %).

Med de gode Produktpriser i Landbruget og den stærke Stigning i Beskæftigelsen fulgte en stigende Indtjenings-evne for den store Befolkning, og det var nu paa et helt andet Punkt, de økonomiske Vanskeligheder meldte sig, nemlig i Form af en overhaandtagende Pengerigelighed. Med Afspærringen fra Udlandet og den stadig stigende Vareknaphed maatte Pengene hobe sig op, da

Tyskernes Udplyndring af Danmark gik for sig paa den Maade, at de »betalte« gennem Nationalbanken, der igen dækkedes ved Statens Garanti.

I Nationalbankens Aarsberetning den 8. Maj pegedes der paa Nødvendigheden af at anbringe disse likvide Pengemidler i en Form, der vel gav nogen Forrentning, men samtidig fik en mindre likvid Karakter. I et Radioforedrag den 11. Maj understregede Direktør Bramsnæs den samme Nødvendighed for at undgaa Faren for en Inflation, og samtidig stillede han herom konkrete Forslag. Paa Provinsbankernes Aarsmøde den 17. Maj drøftedes disse Tanker kritisk, og i Juni fremsatte Handelsministeren de dertil sigtende Forslag (se det økonomiske Afsnit), som gennemførtes den 25. Juni.

Dagen i Forvejen ved 3. Behandling af Tillægsbevillingsloven havde Valdemar Thomsen og Frits Clausen forsøgt at rejse storpolitisk Debat, uden at der dog fra nogen Side blev givet dem Svar. Hovedindholdet i Valdemar Thomsens Tale var bygget over to nylig udkomne Pjecer dels af Victor Pürschel dels af Harald Nielsen. Den første havde om Samlingspartierne i Salen udtalt: »I er alle enten ved Frygten for Mandatet og Positionen alene eller ved Nikserne saaledes knyttet til Systemet, at I er nødt til at lukke Øjne og Øren for, hvad I ser og hører.« Fra Harald Nielsens antisemitiske Pjece

»Europas Fremtid« hentede Taleren navnlig Stof til Frygt for Rusland.

Hverken disse Taler eller Pjecer vakte nogen Opsigt, da deres nazistiske Karakter var iøjnefaldende. Derimod fremkaldtes der i Juni Maaned et stærkt Røre i Anledning af en Dom i Næstved, hvor Premierløjtnant Hulegaard Mikkelsen af Garderhusarerne var blevet idømt 30 Dages Hæfte for uagtsomt Manddrab som ansvarlig for, at en Garderhusar var druknet under en Ridning gennem Susaaen. Ved selve Sagens Behandling havde Oberst A. E. Giersing udtalt, at han vilde have handlet ganske som Premierløjtnanten, og Dagen efter fremkom General Gørtz med en Erklæring af lignende Indhold med de meget sigende Ord, at den faldne Doms Konsekvenser kunde blive uoverskuelige for den danske Hær og dermed

for det danske Folk. Midt i »Folk og Værn« Arbejdet fik denne Ytring en næsten truende Karakter. Iøvrigt omstødtes Dommen ved Landsretten den 23. Oktober, idet Retten udtalte, at Ulykken maatte kaldes hændelig. Mens Uroen om Næstved-Dommen endnu stod paa, fremkom en Pjece af Halvor Jessen med Titlen: »Hvorfor har Forsvarsviljen forladt det danske Folk?«, hvori hele Debatten om den 9. April atter søgtes rejst. Det viste sig dog, at Sammenholdets Kræfter havde Overtaget, hvad ogsaa Fibiger som Grundlovstaler i Radioen kort i Forvejen havde givet et smukt og stærkt Udtryk for.

Da Kongen den 15. Maj kunde fejre sit 30aarige Regeringsjubilæum, havde han afstaaet fra enhver Art af Festlighed, men 40.000 Mennesker var alligevel mødt op paa Amalienborg Plads og havde spontant hyldet Kongen, i hvilken Anledning den tyske Presseattaché Meissner havde været taktløs nok til at lade Bemærkninger falde paa et Pressemøde om »Kongedyrkelse«. Iøvrigt var Kongens Helbred i denne Sommer ikke det bedste, og i Juni Maaned maatte han paa Grund af et Galdestensanfald lade sig indlægge paa Diakonissestiftelsen.

Stillingen overfor Tyskerne var paa dette Tidspunkt stadig spændt; det gamle Spørgsmaal om Bevæbning af Handelsskibe var atter fremme for igen at blive manet i Jorden, og dertil kom Tyskernes fortsatte Irritation over Christmas Møllers Flugt og over de Taler, han holdt fra England. Heroverfor følte Stats-

Forfatteren Harald Nielsen.

minister Buhl, at han ikke i Længden kunde lade det blive ved den magre Regeringserklæring. Ved det første Møde, han holdt i sin Valgkreds som Statsminister i Vesterskov paa Falster, benyttede han derfor Lejligheden til at fremsætte en mere personlig Erklæring, hvori han bl. a. udtalte:

»Det følte som et haardt Slag, da det ældgamle danske Folk maatte bøje sig under Krigens ubønhørlige Lov, men det giver Styrke og Tro paa Fremtiden, at den indre Kraft i vort Folk har vist sig stærk nok til, at vi i trofast Samarbejde har kunnet tage Tidens Vilkaar. Danmark ligger ved Alfarvej og har altid søgt Kontakt med andre Folk og først og fremmest med vore Naboer. Samarbejdet i Norden vil altid staa for os som en livsvigtig Sag. Ogsaa med Tyskland har vi fra ældgammel Tid haft en Forbindelse, som har sat sig dybe Spor i vor økonomiske og kulturelle Udvikling. I Aarhundredernes Løb har Forholdet svinget mellem fredeligt Samarbejde og krigersk Sammenstød, men nu har en naturlig national Grænseudjævning lagt Grunden til en varig Fredstilstand. Det er dette Forhold, vi i denne Tid først og fremmest maa holde os for Øje, naar der tales om vor Stilling til det tyske Rige. Tyskland og Danmark er henvist til at leve Side om Side, og det er vort Lands historiske Opgave at søge det nære fredelige Samarbejde fæstnet og sikret ad de Veje, som gensidig Hensyntagen og Forstaaelse giver Anvisning paa. Det er en Velfærdssag for os, at Ro og Orden opretholdes i Landet. Den tyske Værnemagt har ved sin korrekte og hensynsfulde Holdning lettet os Opgaven, og det maa ikke komme dertil, at selvraadig eller tankeløs Optræden skal bringe vor Ret til at holde Justits i Fare.«

Hvad Buhl her tænkte paa, var først og fremmest Hensynet til vore sønderjyske Landsmænd, som under hele den første Tid af Besættelsen lagde et tungt Lod i Vægtskaalen for at bevare *status quo* i det statslige Forhold til Tyskland. Det andet vigtige Punkt var Justitsen, der hang nøje sammen med det korrekte Forhold til Besættelsestropperne. Her var Gærdet lavest, og den følgende Tid skulde snart vise, at der kun behøvedes et Signal udefra for en Udløsning af de Lidenskaber, som to Aars Besættelse havde kaldt til Live i det danske Folk.

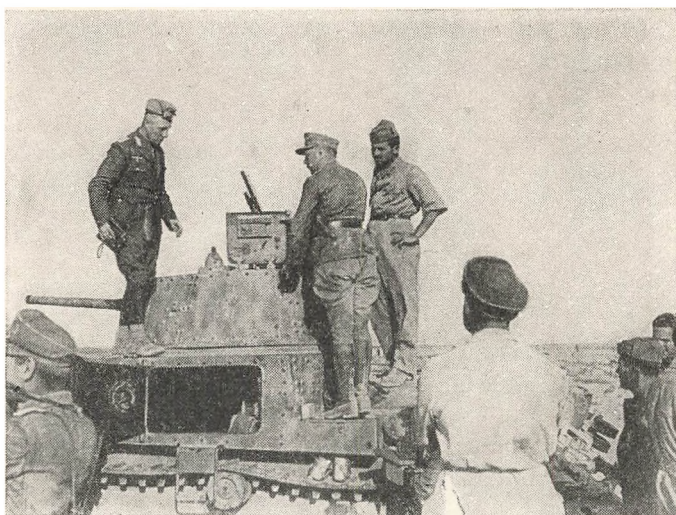
KAPITEL XVI

Sabotagen begynder. Telegramkrisen.

Foraaret 1942 havde for Tyskland staaet i Sejrens Tegn, og efter Tobruks Fald den 20. Juni stormede General Rommel med sine Panserstyrker frem mod Grænsen til Ægypten, hvor han endelig den 5. Juli blev standset ved El Alamein. Faa Dage før havde Churchill efter en aabenhjertig Debat i Underhuset om Singapores Fald og Retræten i Afrika og efter en Beretning om sit Møde med Roosevelt opnaaet et Tillidsvotum i Huset. Ude i Verden var Tilliden den Sommer mindre rodfæstet, eftersom Tyskerne i Stormskridt over Rostov fejede de russiske Arméer til Side og rykkede mod Don-Buen og derfra mod Stalingrad og Volga. Marskal Stalin tog selv til Volga-Fronten og udsendte Opraab dels til Russerne om at standse Tilbagetoget, dels til Storbritannien og U. S. A. om at indfri Løfterne om den anden Front. Samtidig sendte Tyskerne Meddelelse om 816.000 BRT sænket i Juli Maaned. Det var visselig ikke Opmuntringer, der i denne Sommer spyedes ud af Radioapparaterne i de besatte Lande.

I Danmark var Stemningen mørk. Efterretningerne fra Norge om Jødeforfølgelsen og Kirkekampen rejste Dønninger, som delte Befolkningens Følelser mellem Gru over de norske Tilstande og Respekt for den norske Heroisme. I store Kredse følte Staunings Død som et Tab af Balance og Ro, og hertil kom, som nævnt, at Kong Christian i Juni paa Grund af Galdestenslidelse maatte indlægges paa Diakonissestiftelsen. Mange følte Ængstelse, og saa meget større var Glæden, da Kongen i Juli Maaned atter kunde udskrives. Et Vidnesbyrd om, at denne Glæde ogsaa følte i Arbejderklassen, var den Modtagelse, der blev givet ham ved Fagenes Fest paa Stadion den 9. August, hvor Statsminister Buhl udtalte: »Vor Konge staar i Kraft af sin varme og pligtro Samfølelse med Folket og Landet som det faste Midtpunkt, vi ser hen til med Tillid og Tak.« Denne Betragtning var hele Folkets, og for de samarbejdende Partier var Kongens faste Tilslutning til Rigsdagen en Støtte, der var væsentlig.

Rigsdagen, som i Begyndelsen af Juli var ved at afslutte Foraarets Arbejde med Vedtagelsen af de saakaldte Steriliseringslove om en vis Baandlæggelse af

General Rommel i Afrika.

Bankernes likvide Beholdninger, maatte inden Feriens Begyndelse overvære Afværgelsen af et nazistisk Angreb paa Henrik Kauffmann. Frits Clausen havde i Folketinget stillet Forespørgsel om, hvorfor Landsforræderisagen mod Gesandten ikke var ført til Doms eventuelt ved et forudgaaende Tillæg til Retsplejeloven. Ved Besvarelsen den 2. Juli indskrænkede Justitsminister Thune Jacobsen sig til at pege paa den Beslaglæggelse af Kauffmanns Ejendom her i Landet, der allerede havde fundet Sted, og paa Umuligheden af at gennemføre yderligere i Kauffmanns Fraværelse. En Undtagelseslovgivning ved Ændring af Retsplejelovens § 847 vilde Justitsministeren betragte som stridende mod det gode gamle Princip i dansk Lov, at man ikke skal lovgive med Henblik paa Enkeltmand.

Ingen af Partiernes Ordførere tog Ordet. Nazisterne fik intet andet ud af Forespørgselen end at give Thune Jacobsen Lejlighed til at demonstrere gode danske Retsprinciper.

Dette kunde ikke være Justitsministeren ukært, da han samtidig befandt sig i den preære Situation overfor Dr. la Cour at maatte demonstrere det stik modsatte. Som ovenfor nævnt lykkedes det ved trolig Medvirken af Højesterets Præsident Troels Jørgensen at forhøje Dommen over la Cour til 7 Maaneders Fængsel, hvori 80 Dage af Varetægtsarresten blev fradraget. Men det mest foruroligende for Offentligheden var, at Dommens Præmisser ikke blev meddelt. Ingen vidste altsaa med Sikkerhed, hvad la Cour i Virkeligheden var dømt for udover, at han paa Møder »havde udtalt sig ophidsende imod Tyskland og det tyske Styre og derved havde overtraadt Straffelovstillægget af 22.

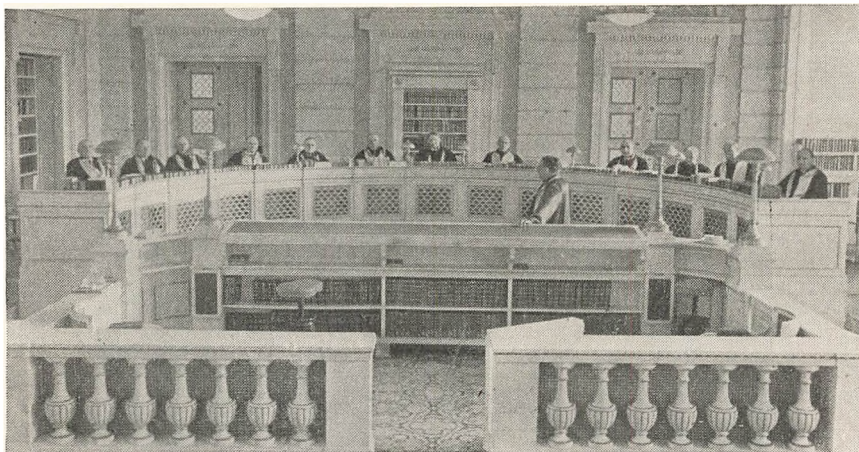

Kongen, Dronningen og Buhl til Fagenes Fest den 9. August 1942.

Juli 1940.« Herimod vendte Professor Hal Koch sig skarpt i en Artikel i »Lederbladet«, men denne Side af Bladet blev paa Udenrigsministeriets Foranledning undertrykt og kun tilsendt Abonnementerne i lukket Kuvert paa Anfordring. Men saa nemt var det ikke at lukke Munden paa Hal Koch selv, og blandt Ungdommen virkede la Cours Dom derfor stærkt ophidsende.

Utrygheden overfor vort Retsvæsen øgedes samme Sommer ved en Række Domme mod nationalt sindede Mænd som Lektor Adler Lund (der fik 4 Maaneders Fængsel for en Artikel i »Ungdom og Idræt«), Redaktør Peter de Hemmer Gudme (4 Maaneder for et Foredrag i »Heimdal«) og den unge Student Niels Petersen (8 Maaneder for Udtalelser paa et Møde i Dansk-nordisk Ungdomsforbund alias »Det unge Grænseværn«). Med Pengebøde hædredes Professor Aage Friis, fordi han en Dag med egen Haand havde nedrevet en af de hæslige antisemitiske Plakater fra en Aviskiosk.

Særlig bittert følte det af Offentligheden, at der i de samme Dage, da Højesteret dømte la Cour, faldt en Frifindelsesdom ved Østre Landsret i en af Sagerne mod Brødrene Houlberg. Selvom det straks blev bekendt, at det var to læge Dommere (begge Handelsmænd), der havde gjort Udslaget, virkede

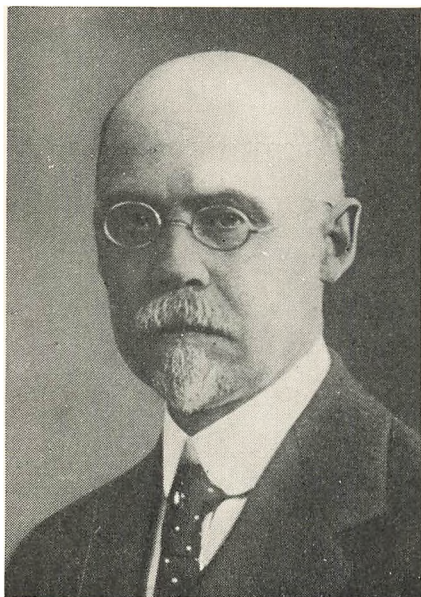

En Procedure i Højesteret.

Dommen som et Slag mod Retsbevidstheden. Og denne Utryghed overfor hele Retsapparatet blev ikke ringere hen paa Sommeren, da det rygtedes, at Tyskerne havde tvunget Poul Kjalke bort som konstitueret Statsadvokat for særlige Anliggender. Kjalke havde paa denne Post med stor Dygtighed hævdet danske Interesser, men efter Christmas Møllers Flugt var hans Stilling undergravet. Hans Afløser Troels Hoff viste sig iøvrigt at besidde de samme solide Egenskaber, og der er heri noget karakteristisk for den danske Modstand under Besættelsen: *der var altid en Reserve.*

Midt i Juli Maaned, mens Rigsdagen var paa Sommerferie, meddelte Statsminister Buhl, at han havde afgivet sin Portefølje som Finansminister, og at Kongen i Stedet havde udnævnt Alsing Andersen. For de højnationale Kredse kom denne Udnævnelse som en Ubehagelighed, da man siden 9. April havde gjort Alsing Andersen til Syndebuk sammen med Dr. Munch. Indenfor Socialdemokratiet, hvor man kendte og vurderede Alsing Andersens Dygtighed og Retsindighed, vakte Udnævnelsen Glæde. Den fremkaldte flere Personskifter indenfor den socialdemokratiske Ledelse saavel i Rigsdagsgruppen som i Socialdemokratisk Forbund, idet den aldrende, men friske og kernesunde H. P. Hansen overtog Formandsskabet i Gruppen, mens Chr. Christiansen fra Oplysningsforbundet midlertidig flyttedes til Rosenørns Allé. Fra tysk Side viste man Uvilje mod Alsing Andersens Forfremmelse til Finansminister, men endnu var det ikke kommet saa vidt, at Tyskerne selv udpegede Ministre. Den tyske Uvilje, der kom til Orde i en Henvendelse fra Renthe-Fink, bidrog iøvrigt sit til, at Bølgerne hurtigt lagde sig i Højre- og Venstrepressen.

Socialdemokratiet havde paa dette Tidspunkt organisatorisk overvundet Tilbageslaget efter 1940. Overalt meldtes der om Medlemstilgang til Partiet, og

Professor Aage Friis.

Forretningsfører Chr. Christiansen.

da Ledelsen den 21. August indviede en Mindesten paa Staunings Grav paa Vestre Kirkegaard, kunde Alsing Andersen i sin Tale pege paa, at Staunings Gerning trods Besættelsen levede videre og fortsattes i det danske Folk.

Sommeren 1942 var ligesom de andre Somre under Besættelsen stærkt præget af det forcerede Tørveskær, der i Forbindelse med de tyske Befæstningsarbejder fremkaldte en overordentlig Knapthed paa Landarbejdere. Det havde vist sig nødvendigt for at sikre Brændselsforsyningen at forhøje Tørvepriserne, og ogsaa paa andre Felter mærkedes den fortsatte Indsnævring af Forsyningerne udefra. Papirforbruget maatte indskrænkes, og af Mangel paa Byggematerialer maatte der nedlægges Forbud mod Nedrivning af Bygninger (hvilket hurtigt viste sig at gribe forstyrrende ind i Københavns Saneringsplaner). Samtidig nødvendiggjorde Tyskernes overdaadige Brug af Cement, at hele Cementsalget maatte sættes under Kontrol.

For Landbrugets Vedkommende var Grundlaget lagt i Foraaret med Kornordningen, men paa Grund af Frostens Hærgninger i Hvedearealerne maatte Rigsdagen i August ind for at vedtage en Ændring i Loven om Afgift paa Hvede og Hvedemel til Nedbringning af Rugbrødspriserne. Tilskudet fra Staten til Rugbrødspriserne maatte forhøjes, og Administrationen nedlagde midlertidigt Forbud mod Fremstilling af Sigtemel. Erstatning til Ejerne gennem-

Fra Indvielsen af Mindestenen paa Staunings Grav 21. August 1942.

førtes for de særlig svære Ødelæggelser af Hvedearealer, og Befolkningen maatte indstille sig paa et Aar frem i Tiden at undvære det lyse Brød.

Sommeren igennem herskede der stor Knaphed paa Kød og Flæsk, og den 22. Juli havde Proprietær S. Overgaard som sædvanlig rejst Krav om Forhøjelse af Smørpriserne, denne Gang begrundet med Hensynet til Befolkningens Forsyning med Mælk. Ellers var det i denne Sommer for en Gangs Skyld det mindre Landbrug, der førte Ordet i den offentlige Debat, idet Husmændene paa deres Sendemandsmøde i Midten af Juli rejste en Række Krav af Betydning for Landboudommens Fremtid. Chr. Skaftø slog til Lyd for Forbud mod Ikke-Landmænds Opkøb af Jord, og N. P. Andreasen støttede ham deri og rejste Kravet om fortsat Udstykning. I det hele taget har det under Besættelsen været karakteristisk for Husmændene i Danmark, at skønt de var den mindst favoriserede Del af Landbruget, har de ikke rejst videregaaende Priskrav, men altid haft skarpest Blik for den sociale Side af dansk Landbolovgivning.

Som ovenfor paavist havde Kronehævningen haft en gunstig Virkning i Retning af at stabilisere det indre Prisniveau. Det fik til Følge, at de Samvirkende Fagforbunds Forretningsudvalg den 7. August besluttede sig til ikke at rejse nyt Lønkrav overfor Arbejdsgiverne. Dette gjaldt dog naturligvis ikke Landarbejderne, der havde maattet se sig forbigaaede ved Forligsnævnets Afgørelser.

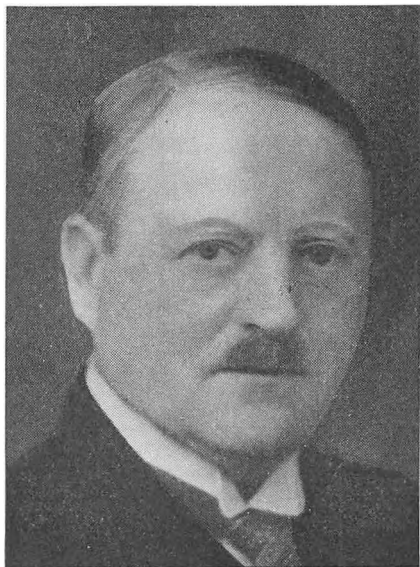

Nybygninger fra Saneringen af Borgergade- Adelgadekvarteret.

De følte sig samtidig haardt ramt af Loven om Sikring af Arbejdskraft, hvorved yngre Landarbejdere mod deres Vilje kunde flyttes fra bedre betalt Tørveskær eller Vejarbejde til Arbejde for Bønderne uden Sikkerhed for at kunne vende tilbage til det tidligere Arbejde. En Styrkelse af Stillingen var selvfølgelig den forcerede Beskæftigelse (Arbejdsløshedsprocenten var i Juli for hele Landet nede paa 3,2), men det var forstaaeligt, at Landarbejderne den 27. August krævede Forhøjelse af Dyrtidstillægget, og det var en Skuffelse, at Kravet den 10. September blev afvist af Forligsnævnet.

Et Spørgsmaal af stor principiel Betydning rejstes denne Sommer fra Arbejderside, idet man krævede en Revision af Prisstatistikken, hvorved Hensyn toges til de Kvalitetsforringelser af Varerne, som Krigsøkonomien med dens mange Surrogater medførte, og hvorved de faktiske Værdier forrykkedes, uden at det satte sig Spor i de officielle Pristal. (Se herom det økonomiske Afsnit).

Naar man tænker tilbage paa denne Sommer 1942, maa man i Almindelighed sige, at den indtil Høsten var rolig. I Jordbærtiden var der Gartnerstrejke paa Amager, men det lykkedes Bording, der selv boede i Kastруп, at bilægge Striden. I Tivoli optraadte det sørgmuntre Fænomen kaldet »Swingpjatter«, der naaede at vække Opsigt, ved at Politiet skred ind imod dem. Den eneste herhjemme, der tog dem i Forsvar, var Poul Henningsen, der rent instinktivt for-

Proprietær S. Overgaard.

nemmede, at denne fantastisk udmajede Swingungdom i Virkeligheden protesterede mod Nazismen (desværre krævede deres Swing-Religion Gummisaaler under Fødderne, hvad der fristede adskillige til at stjæle Folks Gulvmaatter — af pure Gumminød). En særlig Sport den Sommer var det at lægge Søndagsturen om ad Gribskov for at faa et Glimt af »Elgtyren«. Denne Ætling fra Sveriges Skove naaede desværre ikke at formæles med »Elgkoen«, men endte sit celebre Liv paa Jagt- og Skovbrugsmuseet i Hørsholm. Blandt Sommerens Begivenheder var ogsaa en stor Avisfejde, som udbrød, da K. A. Kristensen paa Lærernes Sendemandsmøde tog Bladet fra Munden overfor Skoledirektør Thorkild Jensen og »Folk og Værn«-

Bevægelsen mod enhver Militarisering indenfor Skolen. Store Dønninger mærkedes ogsaa efter en Kritik, som Borgmester Sundbo rejste mod Luftværnets Ledelse, hvad der fremkaldte skarpe Svar fra Hofjægermester T. Foss. At der paa Bunden af den nationale Enighed laa dybe Modsætninger, kom for Alvor frem, da Pastor Bartholdy, Indre Missions Formand, i September i en Artikel udtalte, at den 9. April 1940 havde sat et Fejghedens Stempel paa hele vort Folk: »Vi var det eneste Folk i Europa, der havde faaet et saadant, og vi var det eneste Slægtled i vor Historie, der ikke vilde ofre Blod for Fædrelandet.« Da disse Ord blev udtalt, var Omstillingen i store Kredse af Befolkningen allerede i fuld Gang, og den Mand, der her mest direkte tilskyndede til Kamp, var Christmas Møller.

Samlingspolitikens Mænd, som havde fuldt op at gøre med at modsætte sig Tyskernes Omklamringer og lægge Baand paa Scavenius, havde straks efter Christmas Møllers Ankomst til London med Tilfredshed noteret sig hans »forklarende og forsvarende« Udtalelser til den engelske Presse om de faktiske Forhold herhjemme: »at Tyskerne var forhadte indenfor alle Befolkningslag, at der efter den 9. April ikke havde været andet at gøre, men at det var en Ulykke, at Scavenius var blevet Udenrigsminister«. (Se ovenfor Side 237 f.). I de første Maaneder, hvor Folk hver Søndag lyttede til Christmas Møllers Søndagsprædikener, mærkede man nok, at de engelske Problemstillinger blev mere og mere fremtrædende, mens vor danske Situation traadte i Baggrunden, og det afgø-

rende Punkt var her *Neutraliteten*. Paa denne Fiktion hvilede de samarbejdende Partiers Politik, og her skiltes Vandene. Christmas Møller vilde Krig; han vilde have sine Landsmænd til at forstaa, at efter den 9. April var Tyskerne *Fjender* og skulde behandles som saadanne. Midlet hertil skulde være *Sabotagen*, og mens Høsten var i fuld Gang i Danmark, gjorde Christmas Møller det afgørende Skridt ved at holde sin berømte Sabotage-Tale, hvori han opfordrede Danskerne til den underjordiske Krig.

Christmas Møller knyttede sin Appel til nogle Ord af den engelske Luftminister Sinclair om de besatte Folks Pligt til at gøre en Indsats, men det fremgaar af senere Oplysninger, at han heri handlede egenmægtigt. I Vir-

keligheden var hans Tale en Overrumpling, som de engelske Myndigheder ikke billigede. Et Brudstykke af Talen citeres af Per Möller (»De reste sig« S. 103) saalydende: »Jeg har altid hadet Ordet Neutralitet. Neutraliteten har for mig været det samme som Lunkenhed overfor de store Problemer. Krigen er en Kamp mellem det gode og det onde.« Derefter fulgte saa Opfordringen til Sabotage.

Naar man historisk skal skildre det Indtryk, Talen dengang fremkaldte herhjemme, nytter det ikke at bygge paa senere Stemninger. Den øjeblikkelige Reaktion ud over Landet var modvillig: Det var let nok for Christmas Møller, der sadovre i London, at tilraade en Politik, som han ikke selv havde ført, da han var her (Sml. Aktstykker Nr. 20); fra at være dansk Patriot var han nu blevet engelsk Propagandist, der ikke mere tog Hensyn til den Interesse, vi maatte have i, at ordnede Tilstande opretholdtes; hvis dansk Politik skulde

Et Par Swingpatter.

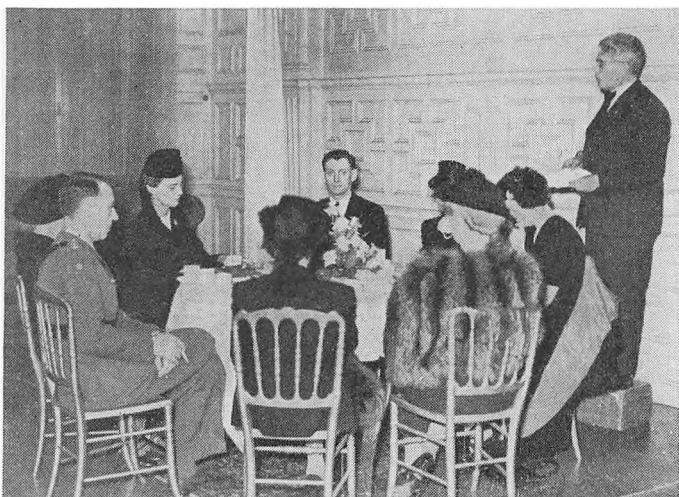
Indre Missions Formand,
Pastor Chr. Bartholdy.

ændres (hvad der meget vel kunde være Tale om), maatte det være Konge, Regering og Rigsdag, der traf Beslutningen, og ikke uansvarlige Privatmænd.

Saaledes tænkte den store Del af Danmarks Befolkning, og i et Ministermøde den 12. September tog baade Kirkeminister Fibiger og Handelsminister Halfdan Hendriksen skarpt Afstand fra Christmas Møllers Radio-Tale om Sabotage. Men i de Kredse, som siden Antikominternpagten havde organiseret sig omkring de illegale Blade »Frit Danmark«, »De frie Danske«, »Studenterne Efterretnings-tjeneste« og det kommunistiske »Land og Folk«, og som var en Blanding af yderliggaaende nationale og kommunistiske Retninger, faldt Talen i god Jord, og rundt om i Landet begyndte Bombeattentater og Ildspaaættel-

ser at tage Fart. Særlig Indtryk gjorde det paa Regeringen, da det den 1. September blev meddelt, at en Banearbejder ved Kystbanen om Natten havde opdaget, at et Skinnestykke var løsnet Nord for Espergærde. Kun ved dette Tilfælde var en stor Ulykke for den normale Trafik blevet undgaaet.

Dette maatte af Regeringen opfattes som et saa alvorligt Brud paa den lovlige Orden, at Statsminister Buhl bestemte sig til den 2. September gennem Radioen at rette en alvorlig Appel til den danske Befolkning. (Se Aktstykker Nr. 21.) Buhl begyndte med at pege paa, at langt den overvejende Del af Befolkningen indsaa Betydningen af en korrekt Holdning. Han omtalte saa den senere Tids Sabotager og forklarede de alvorlige Følger, en Fortsættelse deraf vilde faa, og de alvorlige Straffe, der efter Krigsret var gældende for Sabotage. Derfor maatte den danske Regering føle et Ansvar og med største Streng-
hed vende sig mod disse Ødelæggelser, *som det maatte være enhver Pligt at forhindre; den, der tilbageholder Viden eller undlader at medvirke til Opklaring af Sabotage, handler mod sit Fædrelands Interesse.* Sluttelig pegede Buhl paa, at hvis dette Onde greb om sig, kunde der rejses Spørgsmaal om Tilstrækkeligheden af vor nugældende Straffelovgivning eller overhovedet om *vor Adgang til selv at holde Justits paa dette Omraade.*

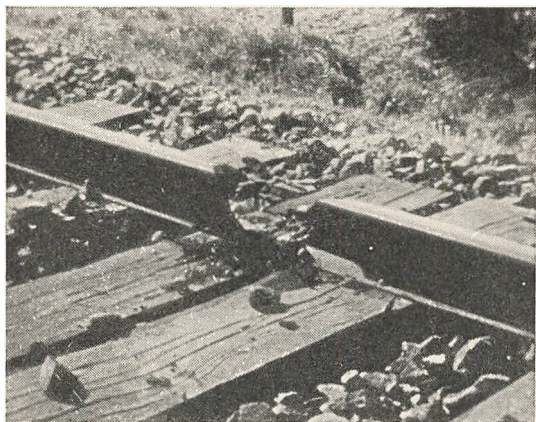
Christmas Møller taler i en Kreds af Danske i London.

Fra venstre Kaptajn Werner Iversen, der startede Rekrutteringen af danske frivillige i England (jvf. Aktstykker Nr. 11 b), og Hertuginde af Kent samt Børge Møller.

Det er let nok nu bagefter at pege Fingre ad denne Tale og forarges over den Passus, hvor der tales om Undladelse af Medvirkning til Opklaring. Men set med den Tids Øjne maatte Sagen tage sig saaledes ud, at det var rigtigt, at den paagældende Banearbejder havde hindret Ulykken ved Espergærde. Det var en Politik, det drejede sig om, og en Politik maa hvile paa en Moral. Skulde Danmark fortsat have en Regering, maatte den ogsaa være i Stand til at opretholde den lovlige Orden.

Set med Datidens Øjne var det derfor ogsaa konsekvent, naar Buhl Dagen efter sin Tale i et Interview til »Stockholms-Tidningen« udtalte: »Hvad vor Stilling udadtil angaar, har den danske Regering anset det for meget magtpaaliggende at opretholde og befæste et godt Forhold til det tyske Rige, hvilende paa gensidig Hensyntagen og Forstaaelse.« Saadan maatte den Mand tale, der som Statsminister i 1942 skulde hævde Fiktionen om dansk Neutralitet, og det er billig Agitation, naar man i en senere Tid vil løsrive disse Udtalelser fra deres historiske Klima.

Der er derfor heller intet forargeligt i, at Laurits Hansen nogle Dage senere paa et Møde i Fællesklubben paa Burmeister og Wain rettede en lignende Appel til Arbejderne mod at følge de »Provokatører«, der tilskyndede til Ødelæggelser, og det faldt ganske i Traad dermed, naar der paa den konservative Ungdoms Landsmøde i Odense den 6. September blev rettet en lignende Appel til de unge.

Fra en Skinnesprængning.

Alt dette hindrede imidlertid ikke, at Befolkningen i de enkelte Tilfælde altid holdt med Sabotørerne mod Tyskerne og saa med stor Sympati paa de Mænd, der uforfærdet satte deres Liv i Fare for den aktive voldelige Modstand. Tyskerhadet var saa stærkt stigende, at selv de sindige Dele af Befolkningen med indre Tilfredshed hørte om vellykkede Sabotagehandling.

En særlig Sympati ombølgede Faldskærmsjægerne fra England, der nu blev sendt her til Landet som Led i den engelske Krigsførelse, og paa det Punkt stilledes det danske Politi overfor en fortvivlet Opgave. Dette viste sig, da Hovmester Johansen den 5. September blev opsporet i Vanløse. Han nedskød ved Arrestationen Overbetjent H. Østergaard-Nielsen og tog selv Gift. I Virkeligheden var det her to gode danske Mænd, der hver paa sin Post udryddede hinanden. Det samme gjaldt ved Arrestationen paa Østerbro af den unge Rottbøll den 26. September; han fyrede paa Kriminalbetjent Øst og faldt derefter for Betjentenes Kugler. At den illegale Presse hudflettede de danske Betjente som Niddinger, bør ikke hindre Historien i at bevidne, at Politiet her var sat ud paa en Opgave, som maatte mislykkes, naar den lykkedes.

En utaknemmelig Opgave havde Politiet ogsaa med Jagten paa Kommunisterne, som Tyskerne stadig stillede Krav om. Overfor de danske Kommunistere var Stemningen siden Antikominternpagten slaaet om, ikke mindst i højkonserverative Kredse, og da det lykkedes nogle af de internerede i Horserød-Lejren efter de bedste Mønstre fra »Grevnen af Monte Christo« gennem en underjordisk Gang at slippe ud (de fleste blev dog atter indfanget, men Ib Nørlund og en anden slap virkelig fri), fulgtes dette Eventyr med Begejstring, og det var med Beklagelse, man hørte, at alle de internerede som Straf blev ført tilbage til Vestre Fængsel. I Oktober førtes de dog atter til Horserød, men maatte stadig lide under smaalige og unødelige Trakasserier af Lejrens Inspektør, Bentzon, der manglede Forudsætninger for at bestride denne Post, hvilket den varm hjertede Pastor Poulsen forgæves søgte at aabne Myndighedernes Øjne for.

I Pressen blev den Slags Sager aldrig omtalt med rene Ord, saa Befolkningen i de fleste Tilfælde kun havde de illegale Blade at holde sig til, hvis da ikke »Fædrelandet« snakkede løs, saa at andre i Udklip kunde kolportere sensa-

tionelle Begivenheder. Saaledes finder man i »Lederbladet« for September 1942 et Udklip fra »Fædrelandet« om et Flyveblad, Christmas Møller havde ladet nedsende med Flyvere forud for Studentermødet paa Gerløv: »Jeg har haft Lejlighed til at tale med forskellige Repræsentanter for Englands økonomiske og sociale Liv. Jeg har fortalt Udenrigsminister Eden om Danmark. Jeg har modtaget et stærkt Indtryk af den engelske Regerings Sympati for os. Jeg har forklaret den russiske Ambassadør Maisky, at det danske Folk ikke stod bag Forfølgelserne af Kommuniste og Forbudet mod Partiet, men at det skete under tysk Pres, og jeg har fortalt, at vi ingen Interesse havde i Antikomintern-Pagten, og at faktisk alle var imod den, og det var alene modbydelig Tvang fra tysk Side, som bevirkede, at vi underskrev, og den Dag, Krigen er forbi, er alt dette ikke engang en Lap Papir.«

Politibetjent Østergaard-Nielsen.

Den Slags Meddelelser kunde Befolkningen altsaa finde i »Fædrelandet«, der ikke følte sig bundet af Udenrigsministeriets Censur. Til Gengæld levede denne lyssky Bevægelse selv i Ly af Pressezensuren, som det viste sig, da de første nazistiske Attentater fandt Sted samme Sommer. Det begyndte karakteristisk nok med en Række Rudeknuserier paa Nørrebro mod Virksomheder, der havde Tilknytning til DNSAP, men Natten efter den 19. August gik det løs mod Bryggeriarbejdernes Forbunds Kontor og mod D. s. U. s. Ungdomshjem i Lundtoftegade. At DNSAP stod bag ved begge Dele, kom for Dagen, da en Betjent ved en Kiosk opsnappede Brudstykker af en Telefonsamtale fra en af Gerningsmændene. Derved fik det tyske Politi fat paa en Bande Terrorister paa en halv Snes, men skønt Sagen var oplagt, blev de alle kort efter sluppet ud »af Mangel paa Bevis«.

Til disse Provokationer henviste Ole Bjørn Kraft, da han paa det førnævnte konservative Ungdomsmøde holdt sin Tale mod Sabotagen. Han udtalte bl. a.: »I denne Forbindelse skal det ogsaa huskes, at Provokatører er stedse i Virksomhed. Der er her i Landet et Parti, DNSAP, som fra den første Dag øjensynligt har set det som sin Opgave at virke som Angivere overfor Landsmænd, og i hvis Blad »Fædrelandet« der er forekommet saa mange Artikler af et saa-

dant Indhold, at det ikke vil kunne forbavse Bladet, hvis det en Dag viser sig, at ungdommelige, fanatiske Tilhængere omsætter Paavirkningen til Handling.«

Denne Aabenhjertighed medførte et Efterspil i Form af et aabent Brev fra Frits Clausen til Justitsministeren, hvori denne opfordredes til at rense DNSAP for Beskyldninger for »paa lyssky Maade at have gjort sig skyldig i Sabotagehandling mod tysk Værnemagts Ejendom.«

Noget saadant havde Kraft jo heller ikke paastaaet, men Mummespillet fortsattes for aabent Tæppe, da Thune Jacobsen den 14. September officielt svarede, dels »at saadanne Anslag fra DNSAP mod den tyske Værnemagts Ejendom ikke var kendt af Politiet«, dels angaaende »Handlinger i sidste Halvdel af August af Medlemmer af Partiet rettet mod Ejendom tilhørende DNSAP, at der ikke for Politiet forelaa Bevis herfor«. Altsaa en Erklæring, der var halvt sand og helt uoprigtig, saa at kun de indviede kunde forstaa den og Ty skerne affinde sig med den.

Saadan laa nemlig Sagen, at paa det Tidspunkt, da den dybt alvorlige Meningskamp var begyndt i den danske Befolkning, om Neutralitetspolitikken skulde fortsættes eller ej, var det Nazisterne og Tyskerne, der ved Brutalitets og Forbryderiskhed undergravede den Lovlighed og Orden, der var Betingelsen for Opretholdelsen af en dansk Regering.

Alvorligst kom dette Misforhold frem i September Maaned, da »Frikorps Danmark« vendte hjem paa Orlov. Den første Meddelelse om denne Provokation fremkom officielt fra Waffen S.S. i et Ritzau-Telegram den 5. September:

»Paa Grund af »Frikorps Danmark«s fremragende Indsats under de haarde Kampe paa Østfrontens nordøstlige Afsnit, som fandt sit Udtryk i Tildelingen af 91 Jernkors til danske Frivillige, har Rigsføreren for S.S. tilstaaet »Frikorps Danmark« en 4 Ugers Hjemmeorlov som en taknemmelig Anerkendelse af den frivillige danske Indsats i den fælles Kamp mod Bolschevismen og for de germanske Folks frie Fremtid.«

Regeringen behandlede Sagen, og fra Justitsministeriet udsendtes den 7. September en Cirkulæreskrivelse til alle Politimestre, hvori det indledningsvis hed: »I disse Dage kan et større Antal Medlemmer af »Frikorps Danmark« ventes her til Landet paa Orlov. Efter hvad der er oplyst for Justitsministeriet, vil de Frivillige ankomme samlet til København, hvor de indkvarteres paa en Kaserne i 3—4 Dage. De Frivillige, der har deres Hjem paa Fyn eller i Jylland, vil afrejse samlet fra København.«

Det fremhæves derefter i Cirkulæret, at de tyske Myndigheder lægger stor Vægt paa at undgaa uheldige Episoder, og at der derfor er givet de Frivillige nøje Instruktion, hvori det bl. a. hed: »Det er paalagt dem at vise en ula stelig Holdning, og at undgaa politiske Stridigheder, og det er forbudt dem i Uniform at deltage i politiske Møder; derimod vil de kunne deltage i Møder,

Fra Modtagelsen af »Frikorps Danmark«. Paa Billedet ses Brigadefører Kannstein, Minister Renthe-Fink og Frits Clausen.

der vil blive afholdt forskellige Steder i Landet for at hverve Frivillige til Frikorpset.« Justitsministeriet føjede hertil sin Formaning om at gøre alt for at undgaa Episoder.

Ingen var i Tvivl om, at Danskernes Selvbeherskelse her sattes paa den hidtil haardeste Prøve. Ved selve Ankomsten den 8. September havde man klogeligt henlagt Modtagelsen til Godsbanegaarden, hvor der var Appel med Taler af Brigadefører Kannstein og Frits Clausen. Brigadeføreren udmalede de haarde Kampe paa Østfronten og udtalte bl. a.:

»I har gjort »Frikorps Danmark«s Navn til et stolt Begreb. I har bidraget jert til Beskyttelse af jeres Hjem, og I har forlenet Dannebrog med denne vældige Krigs nye Vaabenære.«

Højtideligheden blev transmitteret, og Lytterne æklede ved, at Dannebrog's Navn skulde inddrages i denne Provokation, men endnu hulere lød Frits Clausens Bravader, og helt skandaløs blev Marschen gennem Byen med Sturmabführer Martinsen i Spidsen til Hest og med Dannebrog og Hagekors Side om Side. Mens Publikum forholdt sig isnende koldt, løb danske civile Nazister langs Toget og forulempede de forbigående.

Fra »Frikorps Danmark«s March gennem Byen

De følgende Dage var rige paa Episoder, dels i Forbindelse med et stort Hvervemøde i K. B. Hallen, hvor en tusindtallig protesterende Mængde samledes udenfor, saa at Marschen derfra blev til vilde Optøjer, dels ved Frikorpsfolks Overfald paa sagesløse som f. Eks. paa Christianshavn, hvor det førte til alvorlige Sammenstød med Arbejderne fra Burmeister og Wain. Den næste Uge, da Frikorpsfolkene spredtes over Landet, og Hvervekampagnen sattes i Gang, kom det til Uroligheder over hele Provinsen, og særlig i Aalborg indtraf ved Slutningen af Opholdet saa alvorlige Optøjer, at Politiforstærkninger maatte tilkaldes fra Aarhus og Odense.

Under Indtrykket af den store Uro i Befolkningen, indkaldte Scavenius til et Møde i Udenrigsministeriet baade Repræsentanter for Regeringen, 9 Mandsudvalget og Pressen. Denne Sammenkomst er skildret af Redaktør Stavnstrup (»Danmark under Besættelsen« S. 340) paa en Maade, der tyder paa en Kilde, som har været Øjenvidne.

Scavenius indledede med nogle almindelige Bemærkninger om dansk Neutralitetspolitik, hvori han fremhævede, at der var to Retninger indenfor Tyskerne, dels Kredse, der vilde os det vel, dels »Scharfmachere«, som vilde en anden Kurs. »Den kolde Skulder« var under disse Omstændigheder ikke noget,

man i Længden kunde leve paa. Christmas Møller var nu havnet i den krasseste engelske Propaganda. Vi skulde nu vise Klogskab ved Behandlingen af »Frikorps Danmark«, der havde gjort Tjeneste som direkte Lynafleder for os, og i den Aand burde Pressen skrive.

I den paafølgende Diskussion, der formede sig som et Generalopgør mellem Scavenius og Pressen, indledede Redaktør Stein, der nægtede, at det var muligt for Bladene at slaa ind paa den angivne Linie, da den stred mod Befolkningens Indstilling. Derefter fremkom Redaktør Quist, »Fyns Tidende«, med et Indlæg, som han selv senere har offentliggjort, og som blev Hovedindlægget i Diskussionen:

»Den nuværende danske Udenrigsminister har den Tro, at Tyskland vil gaa sejrrigt ud af Krigen. (Scavenius afbryder: Det ved De ikke noget om!). Vi andre er ikke helt saa sikre. Jeg er enig med Udenrigsministeren i det forkastelige i Christmas Møllers Optræden og i, at man ikke opnaar noget ved at angribe Personer som Frits Clausen. Man har villet have, at vi har skullet rose »Frikorps Danmark«. Naar man har hørt det Lydbillede, der blev optaget af Martinsens Tale forleden, hvori han udtalte sig for en Revolution i Danmark, maa jeg sige, at de Folk kan vi i hvert Fald ikke have mindste Respekt for. Hvis vi havde et Udenrigsministerium, der noget stærkere følte sig som Værner af dansk Presse og Pressefrihed, stod vi maaske bedre i det. Scavenius og hans Embedsmænd maa ikke kræve, at vi skal skrive mod vor Overbevisning. (Hør!). Vi skal ogsaa passe paa, at vi ikke udsletter det, der er vort. Ministeren og hans Embedsmænd skal huske paa, at vi er Danske, og at der er Grænser

Sturmabführer K. B. Martinsen paa Hvervetogt.

Redaktør Quist, »Fyns Tidende«.

for, hvor langt vi kan bøje os uden at tage Skade paa vor Sjæl.»

Denne Tale modtoges med Bifald, og i samme Aand talte andre, bl. a. Redaktør Hasager fra »Politiken«. I Scavenius' Svar faldt en Replik netop til Hasager, der havde henvist til Løfterne af 9. April. Den lød saaledes: »Man glemmer, at Løfter af en krigsførende Magt er undergivet Krigens Udvikling.« Sandheden i denne Maksime er vist ubestridelig, men den var udæskende og har kostet Scavenius mange Angreb i den illegale Presse. I Slutningen af sin Svartale frabad Scavenius sig, at man betragtede ham som en Slags tysk Agent; hvis dette fortsatte, kunde det jo være, at han tog sit gode Tøj og gik.

Heroverfor svarede Redaktør Quist, at han ikke vilde gaa andre Veje end

Ministeriets Flertal, men at han maatte protestere mod Scavenius' Krav: »Det man vil, er, at vi skal skrive som den tyske Presse. Det kan vi ikke gøre, Hr. Minister. Den Dag, man vil tvinge Pressen til at skrive mod sin Overbevisning, da vil Læserne overhovedet ikke tro os. Det skulde i Dag være det afgørende for en dansk Udenrigsminister.«

Mødet sluttede med, at Undervisningsminister Jørgen Jørgensen søgte at mægle ved at sige, at Udenrigsministeren havde en egen Maade at sige disse Ting paa. Sagen selv var dødsens alvorlig, og ingen var tjent med, at der fremkaldtes en Misstemning mellem Regering og Presse.

Det skal siges til Pressens Ros, at den holdt sin Kurs, og den viste sig heri mere fremsynet end den koleriske Scavenius. Til Gengæld saa Scavenius rigtigt i sin Bedømmelse af, hvor risikabel i den øjeblikkelige Situation Danskernes Kulde overfor »Østfrontens Helte« var.

Reaktionen fra tysk Side kom hurtigt, men selv om Aarsagen var Forbitrelsen over Danskernes Behandling af Frikorpset, blev Anledningen en anden og tilmed en meget uventet. Det blev saamænd vor gamle Konge, der ved sin Fødselsdag den 26. September, hvor han blev hyldet mere end nogensinde af en uoverskuelig Folkemængde paa Amalienborg Plads, kom til at give Tyskerne den ydre Anledning, de søgte.

Kongen paa Amalienborg Plads 26. September 1942.

Hvert Aar plejede Kongen at modtage Fødselsdagstelegram fra Hitler, og hvert Aar havde han sendt et af sine sædvanlige lakoniske Svar i Lighed med dem til Forsvarsbrødreforeninger. Allerede Aaret før, da Kongens Svar havde lydt: »Meinen herzlichsten Dank, Christian Rex«, havde Svarets Korthed vakt noget Anstød, og Renthe-Fink havde ladet falde en Bemærkning derom til Scavenius. Udenrigsministeren havde dog ikke tillagt Sagen saa stor Betydning, at han af den Grund havde blandet sig i den kongelige Korrespondance. Nu i September 1942 lød Kongens Svar: »Meinen besten Dank, Christian Rex«. En skarp Granskning kunde maaské heri finde en svag Afkøling af Temperaturen, men hvad enten dette var tilsigtet eller ej, blev Virkningen eksplosiv.

Hitler blev rasende. Allerede den 29. September mødte v. Renthe-Fink hos Scavenius med en alvorlig Besværing over det kortfattede Svar: »En Konge af Danmark kan ikke svare det stortyske Riges Fører paa denne Maade.« Gesandten lod ogsaa den Bemærkning falde, at Kongens Telegram havde haft Form af en »Varekvittering«, og at Tyskland vilde finde Udveje for at hindre en Gentagelse.

At Sagen virkelig var af yderste Alvor (skønt Anledningen paa alle Danske virkede latterlig), viste sig ved, at Gesandten samtidig meddelte, at han var

blevet tilbagekaldt straks, og at vor Gesandt i Berlin, Mohr (der netop var i København for at føre den evige Forhandling om Bevæbningen af vore Handelsskibe) ikke mere var *persona grata* og altsaa ikke kunde vende tilbage til Berlin. Naar dertil føjes, at ogsaa General Lüdke blev beordret hjem, vil det forstaas, at Sagen laa i allerhøjeste Plan, saa at sige paa Rigskanslerens Bord. Hitler var virkelig vred!

Efter en Forhandling mellem Kongen, Statsminister Buhl og Udenrigsminister Scavenius, hvori Kongen gav Udtryk for, at han vilde gøre sit yderste for at hindre alvorlige Følger af det ulyksalige Telegram, afsendtes en Note til Berlin. Der stod heri, at den givne Meddelelse hos Kongen havde fremkaldt dyb Bevægelse, og at han med sit Takketelegram selvfølgelig ikke havde tilsigtet at give Udtryk for en mindre venskabelig Indstilling overfor det stortyske Rige, men kun havde henholdt sig til Praxis under en 30-aarig Regeringstid. Desværre tillod Kongens Sundhedstilstand og Alder ham ikke at begive sig til Berlin, som han ellers havde ønsket, men det vilde glæde Hans Majestæt, om hans Søn Kronprinsen kunde faa Lejlighed til at blive modtaget af Rigskansleren og herved give Udtryk for den uforanderlige og venskabelige Indstilling o, s. v.

Paa denne dybt undskyldende Note kom der aldrig noget Svar. Sagen havde hidtil været holdt strengt fortroligt, men adskilligt sivede efterhaanden ud, og Gesandten og Generalens Afrejse kunde jo i hvert Fald ikke forblive skjult. Scavenius maatte derfor atter tage en Forhandling med Pressen, og denne Gang skulde man synes, Mødet kunde forløbe i Harmoni, da sikkert alle har været enige om ikke at gøre Sagen endnu vanskeligere for Kongen.

Men en saadan Appel til det samlende Moment laa Scavenius fjernt. Han fremhævede overfor Pressen som Baggrund for det indtrufne Brud »den hysteriske Kongedyrkelse«, »hvori Danskerne søgte et Surrogat for Mangelen paa en Fører«, saa at den Støtte, vi skulde have af Kongens Person, nu var blevet en Risiko. Efter saaledes at have udæsket de tilstedeværende fortsatte Scavenius med Bebrejdelser mod Pressen og Hæren for den Kulde, man havde vist Frikorpsen. Han sluttede med at udtale, at hvis den akutte Krise skulde overvindes, maatte der en Omstilling til i den offentlige Mening.

En saadan Tale maatte selvfølgelig faa en Virkning stik modsat den tilsigtede. I Titusinder af Afskrifter spredtes den over Landet for derfra at gaa over i de illegale Blade. Sveriges Presse holdt sig i denne Affære af Hensyn til Kongens Person diskret, og det varede noget, før London Radio fik fat paa Sagen, men saa drønedes det ogsaa løs med Forudsigelser om Regeringsomvæltning, Jødeforfølgelser o.s.v.

Situationen var nu den ganske absurde, at det tyske Rige hverken havde Gesandt eller Overgeneral i København, og det officielle Danmark vidste

ikke den ene Dag, hvad der vilde ske den næste. Havde det saa endda været i en rolig Tid! Men Frikorpset sørgede for, at der næsten hver Dag var nye Episoder med Skyderier, og Befolkningen var særlig pint ved den Tanke, at disse Landsknægte med Vilje var hentet hjem for at være med ved en kommende Magtovertagelse. At der i visse Officerskredse virkelig ymtes om et Kup, afslørede General Gørtz ved en Officersappel i Sydsjælland (hvad der senere førte til en Retssag mellem ham og Oberst Tretow-Loof, der endte med General Gørtz' pure Frifindelse).

Statsminister V. Buhl aabner Rigsdagen Oktober 1942.

Paa Befolkningen gjorde Uvisheden i Begyndelsen et stærkt Indtryk, og alle forstod, at det var en Nervekrig, Tyskerne her havde indledet. Men i Varigheden forregnede Tyskerne sig med Hensyn til dansk Psyke. Da Uge efter Uge gik, uden at der kom Svar fra Berlin, afslappedes Spændingen, og det normale Liv herhjemme fortsattes. Kongen genoptog sine Rideture. Rigsdagen traadte sammen første Tirsdag i Oktober, og trods Udtalelser i den tyske Presse om stor Utilfredshed med Danmark var Statsministerens Aabningstale paa ganske samme Linie som hidtil. Buhl udtalte: »Danmarks Stilling som ikke-krigsførende Land vil fortsat blive opretholdt. Vor Politik ligger fast, saaledes som det har fundet Udtryk i Regeringens Opraab af 9. April 1940 og senere Regeringserklæringer og Beslutninger.« Hertil føjedes: »Landets Vel kræver, at der handles i Samfølelsens og Besindighedens Aand, og at rolige og ordnede Tilstande er raadende overalt.« Disse Ord var i lige høj Grad vendt mod Sabotagen som mod Frikorpsets Provokationer, og den samme Balance vil man genfinde i en oftere citeret Tale, som Buhl holdt den 31. Oktober ved en Tillidsmandssammenkomst i K. B.-Hallén.

Midt i den store Ængstelse indtraadte dog en betydelig Afspænding, da det meddeltes, at Frikorpset skulde tiltræde sin Afrejse. De ondeste Anelser syntes dermed bortvejrede, og Befolkningen noterede med Nydelse, at der ved Appellen ved Afrejsen end ikke var givet Adgangskort til Frits Clausen,

General von Hanneken.

saa at den danske »Führer« havde maattet søge Adgang paa almindeligt Kort som 'paarørende' (sml. Aktstykker Nr. 31 under 8. August).

Ved denne Appel den 13. Oktober optraadte for første Gang den nye tyske General v. Hanneken ved Siden af Brigadefører Kannstein og vor egen General Gørtz (den sidste efter ministeriel Ordre). Denne General Lüdkes Afløser, der allerede havde opholdt sig i Landet en Uge) viste straks, at han var af en ganske anden Støbning end sin Forgænger. Hanneken var en brøsig og brovtende Herre, der iøvrigt senere afsløredes som korrupt i Pengesager. Han stillede straks ved sin Ankomst en Række Krav, der øjeblikkelig skulde opfyldes: alle danske Tropper skulde fjernes fra Jylland-Als inden den 15. November,

alle Indskrænkninger i tyske Soldaters Ret til Opkøb skulde ophæves; al Omgang mellem danske og tyske Officerer skulde ophøre (det fik være, da det kun var en Tvang, men alle fastboende Befalingsmænd blev nu smidt ud fra de Kaserne, hvor der var Tyskere); for sig selv krævede han en herskabelig Bolig, hvilket førte til, at han paa dansk Regning blev installeret i Trælasthanter Harald Simonsens Palæ »Lille Amalienborg«; i Nyboder Skole krævede han samtidig indrettet en kæmpemæssig underjordisk Kommandostation. Naar dertil føjes, at Generalen ikke aflagde Høflighedsbesøg paa Amalienborg for at betone Konflikten mellem Statsoverhovederne, staar Generalens Kontrafej klart.

Trods Ubehaget ved den nye Overgeneral var dog efter den første Præsentation Følelsen af Befrielse overvejende paa Grund af Frikorpsets Afrejse og den tydelige Ringeagt, Generalen havde vist Frits Clausen. At Situationen alligevel var utryk og farlig, viste sig to Dage senere ved en tragikomisk Hændelse i Borgerrepræsentationen, der kom til at koste Karmark Rønsted hans Formandsskab og mere til. Ved Begyndelsen af det sædvanlige Torsdagsmøde havde Rønsted oplæst en Takkeskrivelse fra Hans Majestæt Kongen for Byens Fødselsdagshilsen. Ledet af en pludselig Indskydelse tilføjede Formanden, mens Medlemmerne staaende modtog Budskabet: »Jeg formoder ikke,

at nogen af de tilstedeværende har Indvendinger at gøre mod Svaret.« Alle forstod øjeblikkelig Hentydningen, men Spøgen var for god. »Fædrelandet«s Referent var til Stede, og da han straks ilede ud af Salen, forstod alle, hvad Følgerne kunde blive. Den socialdemokratiske Gruppeledelse tilkaldte Buhl, og i en Forhandling, endnu mens Mødet stod paa, enedes man om, at Rønsted ved Mødets Slutning maatte meddele, at han nedlagde sin Formandspost. Hvor nødvendigt det var, viste sig derved, at Tyskerne endda forlangte yderligere Straf, men dog lod sig nøje med, at Rønsted ogsaa nedlagde sit Mandat som Medlem (dette fik iøvrigt den pikante Følge, at Børge Jacobsen, der tilhørte Globus-Kredsen, indtraadte og snart demaskerede sig som Nazist).

Borgerrepræsentationens Formand
Karmark Rønsted.

Den lille Episode med Karmark Rønsted belyser blændende baade den tyske Vrede og Danskernes uheldbrede Lattermildhed overfor Krisens Kerne: Telegrammet. Alligevel var der adskillige, ogsaa pæne Folk, som gav Luft for en vis Fortrydelse over, at man ikke havde sørget for at svare anstandsmæssigt, naar man alligevel var parat til at gøre sit bedste for at udbedre Skaden.

En saadan kritisk Bedømmelse kunde nok have bredt sig i videre Kredse, hvis der ikke den 19. Oktober var hændt Kongen et stygt Rideuheld, hvorved han udfor Esplanaden blev slynget af Sadlen under en Ridetur paa Hesten 'Jubilee' og fik Hovedet alvorligt kvæstet ved Faldet mod Stenbroen. Ulykken vakte Forfærdelse, og da det efter Indlæggelse paa Diakonissestiftelsen viste sig, at der yderligere stødte en Lungebetændelse til, var alle klare over, at det i Kongens høje Alder betød Fare for Livet.

Det blev meget tunge Dage, hvor Tankerne fra alle Sider i Folket samledes om Kongen, og overfor denne personlige Ulykke svandt hele den forudgaaende Krise ind til intet, og den fornærmede Diktator fortrængtes fuldstændig fra Bevidstheden (grundløse Rygter vilde naturligvis vide, at det var en tysk Soldat, der havde været Skyld i Ulykken!).

Den 27. Oktober overtog Kronprins Frederik Regeringsforretningerne. Stemningen var dyster, og kun Nazisterne larmede op paa en Række Møder

over hele Landet i Følelsen af, at det ved Krisens Udløsning skulde blive deres Tur at danne Regering. Ogsaa i Statsradiofonien mærkedes i Tiden mellem den 29. September og 8. November en stor Frækhed hos Lohmann og de andre tyske Agenter, som nu skulde vise Berlin, at de var skrappe Nazister. De rejste Krav om Foredrag om Nationalsocialismen, krævede Harald Bergstedt paa Programmet og aktionerede mod Redaktør Svend Carstensen, Sigvard Lund, H. P. Sørensen, Kai Friis Møller og Lulu Ziegler; fra samme Maaned skriver sig ogsaa Forlagsboghandler Bjørn Erichsens uforskammede Skrivelser til Direktør F. E. Jensen og hans Angiveri overfor Tyskerne mod Oluf Bertolt, Ernst Christiansen, Hartvig Frisch og Knudåge Riisager. Forventningerne var store!

Naar Rigsdagsmændene gik til Frokost i Snapstinget, kunde de se Hartel i en Klynge af Nazister med triumferende Mine pege paa Navne i Ministerlister (Snese af Lister over nye Navne cirkulerede). Men trods alt arbejdede den parlamentariske Maskine støt med Finanslov, Formidling af Arbejdskraft, ny Smørordning, Forhøjelse af ugifte Tjenestemænds Tillæg (det eneste Lovresultat, Alsing Andersen kan se tilbage paa som Finansminister) og en Række Lovforlængelser.

Endelig den 31. Oktober forlød det i indviede Kredse, at Spændingen var sin Udløsning nær. Den tyske Chargé d'affaires havde indfundet sig hos Scavenius med en Forespørgsel, om hvorvidt Udenrigsministeren maatte være villig til at rejse til Berlin til en Forhandling.

Nervekrigen var endt!

KAPITEL XVII

Ministerkrisen November 1942.

Indbydelsen til Scavenius om at komme til Berlin var i Formen i strikt Overensstemmelse med hævdvunden international Høflighed. Før Udenrigsministerens Afrejse havde Sagen været forhandlet i Statsraad, hvor Scavenius redegjorde for sin Opfattelse af Situationen.

Den 31. Oktober Kl. 15 mødtes derefter det samlede Ministerium til Ministermøde, og her knyttede Buhl nogle Bemærkninger til de Udtalelser, Scavenius havde fremsat i Statsraadet, og som bl. a. gik ud paa, at man i Berlin kunde vente at blive stillet overfor Spørgsmaalet om et nyt Ministerium, i det væsentlige af upolitisk Karakter. Buhl betonedes, at vi ikke kunde gaa med til en saadan Ordning af Regeringen, og at vi maatte tage bestemt Forbehold overfor Indførelse af Jødelovgivning eller Dødsstraf. Desuden betonedes han med Tilslutning af Partirepræsentanterne indenfor Regeringen, at der ikke kunde sluttes nogen Aftale og heller ikke maatte skabes Forventning i nogen Retning, men at enhver Beslutning maatte tages af den samlede Regering. Hermed erklærede Scavenius sig fuldstændig indforstaaet.

Samtalen med Rigsudenrigsminister v. Ribbentrop fandt Sted i Berlin Mandag den 2. November og varede ca. tre Timer. Til en Indledning betonedes v. Ribbentrop, at der længe havde været stor Betænkelighed over Forholdenes Udvikling i Danmark. Den danske Konges Telegram havde gjort det klart, at dybtgaaende Ændringer var nødvendige, og derom havde der været ført Drøftelser, hvorunder to Synspunkter havde været gjort gældende; fra een Side ønskede man saa radikale Ændringer, at selve Danmarks Status vilde blive en anden (det blev senere fra velunderrettet tysk Side oplyst, at det var v. Terboven, der havde foreslaaet at lægge Norge og Danmark sammen til eet Protektorat), fra anden Side foretrak man noget mindre vidtgaaende Ændringer (Sml. Aktstykker Nr. 31 under 1. August). Det var nu efter en Række Forhandlinger kommet saa vidt, at v. Ribbentrop havde faaet Fuldmagt til at ordne det fremtidige Forhold mellem Danmark og Tyskland.

Formaalet fra tysk Side var at komme tilbage til samme Tilstand mellem de to Lande, som eksisterede før Krisens Udbrud den 29. September, men for

at dette kunde naaes, maatte følgende Minimumskrav opfyldes:

Der maatte finde et Regeringsskifte Sted, saaledes at den nye Regering kunde siges at have den tyske Regerings Tillid. Hertil krævedes:

- 1) en upolitisk Ledelse af Regeringen;
- 2) et upolitisk Flertal blandt Ministeriets Medlemmer;
- 3) Fagbevægelsen skulde repræsenteres i Regeringen; som Emner her nævntes Laurits Hansen og Axel Olsen.
- 4) Det nationalsocialistiske Parti skulde direkte repræsenteres i Regeringen (da man ikke kunde tolerere, at den nationalsocialistiske Presse i Danmark var i Opposition). — Dette lempedes i Samtalens Løb til, at der burde optages Personer, der stod Nationalsocialisterne nær. (Blandt andre danske Navne, v. Ribbentrop fremførte, var Popp-Madsen, hvortil Scavenius tørt bemærkede, at det var en ganske ukendt Embedsmand, som det var udelukket at gøre til dansk Minister. »Bevares«, svarede saa v. Ribbentrop, »det maa De selvfølgelig bedst selv vide.«).
- 5) Samarbejdet mellem den ny Regering og Rigsdagen skulde opretholdes, men Rigsdagen skulde give Regeringen en Fuldmagtslov, saaledes at det ikke var nødvendigt at gaa til Rigsdagen i Spørgsmaal, der vedrørte Forholdet til den tyske Værnemagt og til Tyskland i det hele taget.

Det tilføjedes, at den nye Regering kunde vente den tyske Regerings Tillid, dersom den blev ledet af Scavenius som Statsminister. (Hertil bemærkede Scavenius, at det ikke kunde lade sig gøre, da han aldeles ikke egnede sig til den Stilling, hvilket foranledigede v. Ribbentrop til paa ny at understrege, at man fra tysk Side ikke vilde gaa nærmere ind paa Personspørgsmaal. v. Ribbentrop bemærkede ved Afskeden med Henblik paa Scavenius' Vægning ved at blive Statsminister: »Jeg forstaar, Hr. Udenrigsminister, at De er Patriot.« Tyskeren havde vel tænkt, at det var en Balkanminister, han stod overfor.)

Hvad Tiden angik, havde Sagen stor Hast, da v. Ribbentrop maatte kunne give Rigskansleren endelig Besked om Mandagen den 9. November. Dersom den danske Regering ikke kunde gaa ind paa de stillede Fordringer, kunde det ventes, at der hurtigt vilde finde en Reaktion Sted fra tysk Side. Danmark maatte vælge mellem en Regering af den angivne Art, som Tyskland kunde have Tillid til, eller en anden Status.

Da Scavenius om Mandagen havde modtaget denne Besked, telefonerede han straks hjem, om at der skulde sammenkaldes et Ministermøde til hans Hjemkomst, hvortil føjedes de Ord, at *Sagen var meget alvorlig*. Disse Ord spredtes i Løbet af Mandag Nat over hele Landet.

Tirsdag den 3. November, endnu før Ministeriet havde kunnet tage Stilling til Kravene fra Berlin, modtog de Samvirkende Fagforbunds Formand, Lau-

rits Hansen, en uofficiel Meddelelse fra Kannstein med Opfordring til at danne det nye Ministerium. Af en eller anden Grund hemmeligholdt Laurits Hansen denne Meddelelse, og først da det ad Omveje var kommet Buhl for Øre, og denne direkte havde afæsket Laurits Hansen en Udtalelse, refererede han Samtalen. Heri saa Buhl med Rette et alvorligt Tillidsbrud.

Efter Hjemkomsten om Aftenen forelagde Scavenius de tyske Krav i en Redegørelse, der i Maskinskrift omdeltes til Ministeriets Medlemmer. Indholdet svarede til det ovenfor angivne. Foruden de stillede Krav meddelte Scavenius ogsaa, at en ny Befuldmægtiget for Tyskland, Dr. Werner Best, vilde komme til København den 5. November, efter Scavenius' Opfattelse udelukkende for at modtage den danske Regerings Svar og føre de deraf flydende Forhandlinger. Ved Forelæggelsen af de tyske Krav lagde Scavenius ikke Skjul paa, at han mente, der ikke var andet at gøre end at gaa ind paa dem.

Herimod rejste der sig indenfor Ministeriet en stærk Modstand, og i en Række Forhandlinger, som fandt Sted i Løbet af Onsdagen den 4. November dels i Ministeriet, dels i Møder mellem de politiske Ministre alene og mellem disse og Rigsdagens Samarbejdsudvalg, afklaredes efterhaanden de modstaaende Opfattelser.

Scavenius og Trafikminister Gunnar Larsen stod sammen om, at man burde acceptere Grundlaget i de tyske Krav for derefter at forhandle om Enkelthederne.

De politiske Ministre og Samarbejdsudvalget var enige om, at man ikke kunde gaa ind paa de tyske Krav i den Form, hvori de var forelagt, selvom en Konflikt vilde betyde Indførelsen af en anden Status for Danmark.

En enkelt Minister, Knud Kristensen, vilde afgive dette Svar uden nogen Art af Tilføjelse. Men alle de andre var enige om, at der ikke burde gives et blankt Afslag, idet f. Eks. Spørgsmaalet om enkelte Ministres Stilling ikke kunde være afgørende. Man mente derfor, at man burde søge en Forhandling paa Grundlag af, *at* der bevaredes en politisk Statsminister, *at* Flertallet af Ministrene var politiske, *at* der ikke i Ministeriet optoges Personer, der stod Nationalsocialisterne nær, og *at* Fuldmagtsloven blev af et stærkt begrænset Indhold.

Aabenbart i en Følelse af, at kun en politisk Statsminister vilde kunne staa imod de Krav, der fra tysk Side truede Danmarks Selvstændighed, og vel at mærke staa imod paa en saadan Maade, at hele det danske Styre i givet Fald maatte gaa ned sammen og med Flaget hejst, var baade de politiske Ministre og Samarbejdsudvalgets Medlemmer enige om at gøre Kravet om en politisk Statsminister til Hovedkravet.

Hertil føjede sig eenstemmigt fra de samme Ministre og Medlemmer Ønsket om at fastholde Buhl som Statsminister. Hertil gjorde Buhl dog den

Tilføjelse, at man burde overveje Spørgsmaalet om en anden Statsminister, da Forhandlingerne ikke burde strande paa hans Person, hvis man iøvrigt kunde opnaa en tilfredsstillende Ordning.

Onsdag Aften, da Jyllandsekspresserne var kommet ind, samledes Rigsdagens Grupper sammen med de Ledere og Redaktører inden for Partierne, der paa den korte Tid havde kunnet sammenkaldes. I Socialdemokraternes Møde deltog saaledes alle tilstedeværende Hovedbestyrelsesmedlemmer og de samvirkende Fagforbunds Forretningsudvalg.

Stemningen var stærkt præget af Forbitrelse over de tyske Krav, som føltes rettet mod selve det danske Folkestyre, idet Kravet om naziprægede Ministre i Forbindelse med Fuldmagtsloven aabenbart tog Sigte paa en Overgangstilstand, hvorigennem Rigsdagen skulde naa at kompromittere sig inden dens endelige Fjernelse.

Det virkede derfor som en uhyre Lettelse, at Ministeriets politiske Medlemmer og Samarbejdsudvalget stod sammen om at kræve Buhl opretholdt som Statsminister eller i hvert Fald en politisk Statsminister, som Rigsdagen havde Tillid til. Saaledes gav i Socialdemokraternes Møde de Samvirkendes Formand, Laurits Hansen, Tilsagn om Fagbevægelsens ubetingede Støtte til Statsminister Buhl og til den socialdemokratiske Rigsdagsgruppe, hvad enten de kommende Forhandlinger maatte føre til et Resultat eller til Konflikt.

Bemærkelsesværdigt var det dog, at Arbejdsmændenes Formand, Axel Olsen, imod den fremherskende Stemning ret tydeligt lod komme til Orde, at det ikke nyttede at lade Følelserne raade, og at det navnlig for Arbejderklassen vilde være en Ulykke, hvis Forhandlingerne sprængtes, og det kom til Konflikt. Lignende Røster hørtes ogsaa i andre Grupper, ikke mindst fra sønderjyske Repræsentanter. Fra denne Side kan gives følgende karakteristiske Ytring: »De eneste, der faar Glæde af en Sprængning, er de danske Nazister og det tyske Mindretal.«

Disse enkelte Røster bør anføres, men med Fremhævelse af, at de var isolerede. Det overvejende Billede af den danske Rigsdag den Nat var en rolig Beslutsomhed, ikke mindst under Indtrykket af, at den krævede Bemyndigelseslov vilde besegle Demokratiets Undergang.

Det er værd at lægge Mærke til, at denne Reaktion overfor de tyske Krav vil kunne genfindes i hver ny Kreds af Befolkningen, som Nyhederne trængte ud til; det er den umiddelbare Reaktion mod det fremmede Indgreb: staa sammen, staa fast, lad briste eller bære!

Da Ministeriet ved 11-Tiden om Formiddagen den 5. November (altsaa om Torsdagen) traadte sammen, forelagde Buhl det, som de politiske Ministre og Rigsdagen var enedes om. Det syntes til at begynde med ikke at gøre stærkt

Scavenius i Samtale med v. Ribbentrop i Berlin.

Indtryk paa Udenrigsministeren, der vel huskede, hvordan det var gaaet Aaret forud med Antikomintern-Pagten, men da Buhl derefter i de alvorligste og bestemteste Vendinger gjorde ham opmærksom paa, at det var en eenstemmig Beslutning, der var truffet, og at man var rede til at tage selv de videst gaaende Konsekvenser, svingede Scavenius om til stærk Ophidselse: Det Grundlag, som Rigsdagsgrupperne havde trukket op, betød reelt et Afslag, og Betingelsen for, at han vilde gaa til Dr. Best senere paa Dagen (det var aftalt, at Mødet skulde finde Sted paa Dagmarhus Kl. 17) var, at han kunde møde med et virkeligt Forhandlingsgrundlag. I det mindste maatte han kunne tilbyde en ny Statsminister, idet han dog, som han allerede havde betonet i Berlin, ikke ønskede selv at overtage Statsministerposten.

Da Buhl heroverfor fremhævede, at det maatte være Udenrigsministerens Pligt at fremføre Regeringens Standpunkt, svarede Scavenius med at pege paa Døren og sige, at naar han var gaaet ud af den, var han ikke Udenrigsminister længere. Hvis han ikke kunde faa Tilslutning til et Forhandlingsgrundlag i den skitserede Retning, maatte han betragte sig som udtraadt af Regeringen.

Med dette voldsomme Sammenstød hævdedes Mødet, og man syntes altsaa at staa overfor en indre Ministerkrise samtidig med, at den ydre Krise var paa sit højeste. Men Statsminister Buhl erkendte selvfølgelig, at et Udenrigsministerskifte nu var utænkeligt. Paa Vejen fra Mødet bad han derfor Scavenius følge med sig fra Konferencsalen ind i Statsministerværelset. Her meddelte han Scavenius, at han overfor de politiske Ministre allerede havde erklæret sig villig til at træde tilbage; han udkastede nu det Spørgsmaal, om

man ikke kunde gøre et Forsøg paa at faa Nationalbankdirektør Bramsnæs udnævnt til Statsminister. Denne Tanke blev straks akcepteret af Scavenius. Der blev indkaldt til nyt Møde med Samarbejdsudvalget og de politiske Ministre Kl. 15,30, og her blev Forslaget om Bramsnæs ogsaa tiltraadt. Endelig var man naaet saa langt, at det samlede Ministerium kunde faa Planen forelagt (hvor-efter Kronprinsen som Regent ogsaa maa være underrettet; Kongens Helbreds-tilstand i disse Dage tillod ikke en Belastning med disse alvorlige Spørgsmaal).

Den eneste, der indtil da ikke var talt med, var Bramsnæs selv. Buhl søgte, da Sagen var i Orden, at træffe ham i Nationalbanken, men han var gaaet derfra. Klokken var paa dette Tidspunkt nær ved fem, da Scavenius skulde være paa Dagmarhus. Der var ingen Tid at spille; Beslutningen maatte tages, uden at der var talt med Bramsnæs.

Paa denne Baggrund indledtes den første Forhandling med SS. Politimanden, den nye Befuldmægtigede, Dr. Werner Best. Scavenius havde næppe udtalt de første Ord om, at man var rede til et Statsministerskifte, før Dr. Best udtrykte sin store Tilfredshed med denne Beslutning, som aabenbart for Tyskland var et Hovedpunkt (heri havde Scavenius altsaa haft Ret). Om Buhls Person tilføjede Dr. Best, at det ikke var personligt, man havde noget at indvende mod ham; han vilde da ogsaa gerne, naar Krisen var ovre, præsenteres for Buhl, men det var nu engang i Buhls Statsministertid, den beklagelige Misforstaaelse mellem de to Lande var opkommet, og derfor maatte han falde (det skal her tilføjes, at Buhl personligt naturligvis intetsomhelst Ansvar kunde have for Telegrammet; Scavenius skal selv i Berlin overfor v. Ribbentrop tydeligt have sagt, at skulde der være Tale om et Ministeransvar, maatte det være hans. Det var altsaa Historien om Smeden og Bageren om igen).

Næst efter at udtrykke sin Glæde over Statsministerskiftet bemærkede Dr. Best venskabeligt: »Jeg formoder, at De, Hr. Udenrigsminister, er den nye Statsminister.« Men heroverfor gentog Scavenius den tidligere Paastand, at han ikke egnede sig til det og pegede yderligere paa, at det ogsaa overfor Befolkningen vilde tage sig ud, som om det var noget, han selv havde været nede og lave i Berlin, et Argument, som gjorde et vist Indtryk.

Saa præsenteredes Bramsnæs' Kandidatur (hvis man tør bruge dette Udtryk). Dr. Best kendte ikke Navnet, men senere, aabenbart efter Forhandlinger med Berlin, bragte han paa det rene, at der ingen Indvending fra tysk Side var imod Bramsnæs (dette er forstaaeligt, naar man erindrer Bramsnæs' sagligt stærke Stilling i alle Forhandlinger med den tyske Rigsbank). Scavenius gjorde opmærksom paa, at der endnu ikke var talt med Bramsnæs selv, men dertil svarede Dr. Best, at det jo var umuligt for ham i en saadan Situation at sige Nej.

Saa drejede Samtalen ind paa de andre tyske Krav, og det viste sig nu,

at Situationen var lempeligere, end man havde ventet efter Mødet i Berlin (her havde Scavenius altsaa skønnet forkert). Dr. Best erklærede, at det var ham ligegyldigt, om Ministeriet bestod af Politikere eller andre; det vilde man ikke blande sig i, naar blot man fra tysk Side kunde have Tillid til den nye Regering. Fuldmagtsloven skulde kun dreje sig om Sikring af Værnemagten og Tysklands Krigsførelse. Det danske Politi skulde fungere som hidtil. Til Slut aftaltes det, at Bramsnæs næste Formiddag skulde komme til en Forhandling med Dr. Best.

Det er vanskeligt at give Udtryk for det glade Omslag i Stemningen, der fandt Sted, da disse Nyheder bredte sig i Rigsdagen og ud over Byen. Dels maatte Afslaget i Kravene virke uhyre beroligende, men navnlig følte man sig ganske tryk ved den nye Statsministers Person. Det kan ikke undre, at Socialdemokraterne glædede sig over en saa uventet Løsning, der lod denne socialdemokratiske Veteran træde frem som »upolitisk« Minister; men ogsaa i de andre samarbejdende Grupper var der Glæde og Tillidsfuldhed, da Dagens Resultater om Aftenen i Gruppemøderne blev gjort bekendt. Et Skaar i Glæden var det, at Buhl maatte meddele, at Bramsnæs endnu ikke havde givet sin Tilslutning; han havde udbedt sig Betænkningstid, men dog erklæret sig rede til at mødes med Dr. Best til den aftalte Samtale.

Denne lille Sky paa Himlen blev i Løbet af Fredagen den 6. November til et sandt Uvejr. Det viste sig, at Bramsnæs *ikke vilde*; hans Alder i Forbindelse med en stadig tilbagevendende Kæbehulebetændelse gjorde det umuligt for ham at paatage sig Hvervet. Det er ikke for meget sagt, at der i Løbet af Formiddagen og hele Eftermiddagen blev øvet et næsten hydraulisk Pres paa ham ikke mindst fra Buhl. Bramsnæs erkendte det vigtige for hele Landet i Afgørelsen, og denne haarde, usentimentale Mand skal endog have haft Taaer i Øjnene, da han tilsidst trods alt maatte opretholde sin Modstand. Grunden var Helbredet, men han tilføjede dog ogsaa en Bemærkning, som bør erindres: »Det vil blive en Skuffelse for begge Parter, hvis jeg overtager Posten; hver af dem vil nemlig regne med at have faaet Fordelen, og saaledes

Nationalbankdirektør Bramsnæs.

vil ingen af dem blive tilfreds.« (Naar man tænker paa det senere Forløb, maa det indrømmes, at der var megen Fornuft i Bemærkningen.)

I største Hast maatte de samarbejdende Partier saa se sig om efter en ny Statsminister, og man samledes nu om Landbrugsraadets Præsident Hauch; han var ganske vist Landstingsmand, men man forventede, at hans fremtrædende Stilling indenfor det arbejdende Landbrug vilde gøre Udslaget. Paa de socialdemokratiske Ministre gjorde det et stærkt Indtryk, at Bording, hans aargamle politiske Modstander paa den smukkeste Maade vidnede om Hauchs aldrig svigtende Danskhed og Samarbejdsvilje i hele Tiden fra den 9. April. De Forsikringer, Hauch fortroligt til Ministrene og Samarbejdsudvalget afgav med Hensyn til Sammensætningen af det kommende Ministerium virkede ogsaa beroligende, men det aftaltes af Hensyn til Erfaringer, man de foregaaende Dage havde gjort med Aflytninger af Gruppeforhandlinger, at der ikke maatte siges det mindste herom til Grupperne. Man vidste nemlig, at Tyskerne vilde vide det et Par Timer efter.

Denne Dunkelhed kom i det socialdemokratiske Gruppemøde (hvori deltog en endnu større Kreds end Aftenen forud) nær til at sætte Enigheden paa Spil. Det var klart, at det paa Forhaand var svært at hale Hauch igennem i Socialdemokratiet. Men det var endda gaaet, blot man havde kunnet faa klar Besked paa det Punkt, hvem de nye Ministre »udenfor« skulde være. Men det maatte altsaa ikke siges, og dette i Forbindelse med Skuffelsen med Bramsnæs bragte Stemningen ned paa Nulpunktet.

Uden Begejstring gav man sin Tilslutning, og der var Talere, der ytrede stærke Tvivl om, at Hauch kunde antages af Tyskerne, saa at man Dagen efter, der var sidste Frist, vilde blive stillet overfor en Trommeild af Krav. Hvor var saa Rigsdagens stærke, enige Holdning fra om Onsdagen henne?

Denne Anelse om Tyskernes Vægring ved Hauch viste sig at slaa til. Lørdag Formiddag fik man bestemt Afslag hos Dr. Best, og da Scavenius derefter bragte to nye Navne i Forslag (som man havde i Reserve, uden at de var draget ind i Gruppernes Forhandling), nemlig Overborgmester Viggo Christensen og Departementschef Kofoed i Finansministeriet, erklærede Dr. Best kort og godt, at nu kunde man ikke længere blive ved paa den Maade. Sagen hastede, og der var ikke mere at snakke om. Tyskland maatte nu kræve, at Scavenius selv overtog Posten som Statsminister.

Stillet overfor dette Krav erklærede Scavenius straks overfor Dr. Best, at Forudsætningen fra hans Side for overhovedet at gøre et saadant Forsøg maatte være, at de flest mulige af de hidtidige Ministre blev bevaret, saa at Ministeriet havde Rigsdagens Tillid, og at der ikke i Ministeriet optoges Personer, der stod Nationalsocialisterne nær.

Det vides, at Dr. Best Aftenen i Forvejen havde haft en kammeratlig Sam-

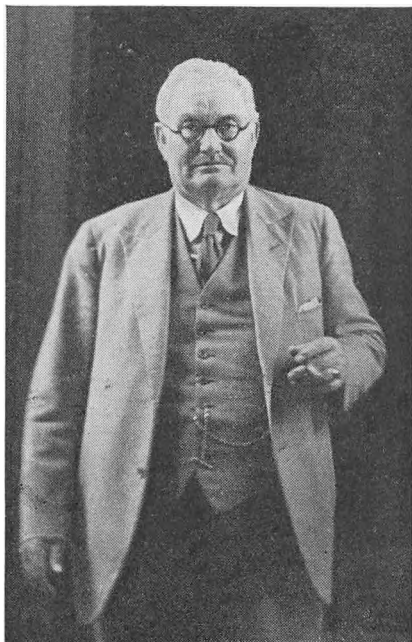
menkomst med de danske Nazister og fremtrædende L. S. Mænd. (Om Dr. Bests Stilling til de danske Nazister sml. Aktstykker Nr. 31 under 2. August). Maaske skyldtes det denne Sammenkomst, naar Dr. Best overfor Scavenius kunde fremkomme med forskellige Navne som mulige Ministeremner: en Forpagter Jørgensen fra Randers-egnen, hvortil Scavenius bemærkede, at han var uantagelig. Dernæst Hr. Knud Bach, som ogsaa blev blankt afvist. Endelig Prof. Wilhelm Wanscher, hvorom Scavenius bemærkede, at han vist var en udmærket Kunstner, men efter de Sager, Undervisningsministeriet havde haft med ham, aldeles uanvendelig i Administrationen.

Endelig om Eftermiddagen Lørdag naaede man saa vidt, at Scavenius modtog følgende Meddelelse fra Dr. Best:

»Af Hensyn til Udenrigsministeren og for at lette Sagens Gennemførelse vil den Befuldmægtigede strække sig saa vidt, at han vil nøjes med at kræve, at Buhl, Fibiger og Alsing Andersen udskiftes. I Stedet for de afgaaende Medlemmer af Regeringen ønskes Personligheder, der er venligt indstillet overfor Samarbejdet med Tyskland, og det vil yderligere være ønskeligt, at der oprettes et særligt Socialministerium under Hr. Laurits-Hansen. Hr. Jørgen Jørgensen maa flyttes til et andet Ministerium, dog ikke Kirkeministeriet.«

Mens alt dette stod paa, havde Rigsdagen hele Lørdagen igennem været en summende Bikube. Socialdemokratiet havde til denne Dag foruden Hovedbestyrelsen indkaldt Repræsentanter for alle Kredse, og alle disse ulykkelige Mennesker, som var kommet allerede Kl. 10, havde set Møderne blive udsat fra Time til Time, uden at man kunde faa nogensomhelst virkelig Besked. Dertil kom, at Stemningen i Venstre, efter at Hauch var blevet kasseret, var svinget fra stor Optimisme til overordentlig Depression. Og Rygterne om, at Resultatet skulde blive et Ministerium Scavenius, virkede som Optræk til Forræderi, da man intet kendte til den nærmere Baggrund.

Først langt ud paa Eftermiddagen kunde Scavenius dels i et Ministermøde, dels i Samarbejdsudvalget fremsætte orienterende Udtalelser om de vigtige Spørgsmaal i Forbindelse med Regeringsdannelsen og om, hvilken Art af Per-

Landbrugsraadets Præsident H. Hauch.

soner, han kunde tænke sig at vælge udenfor Politikernes Kreds, uden at der dog i Grupperne maatte nævnes Navne. Af de mange Spørgsmaal fra Samarbejdsudvalget om Personerne og om Garantierne opæggedes Scavenius til at spørge, om man troede, han vilde finde sig i Krydsforhør, og hvad man egentlig bildte sig ind. Men Rigsdagsmændene fastholdt naturligvis deres Ret til at vide fuld Besked, og der opnaaedes Enighed.

Saaledes naaede Sagen ud paa Aftenen endelig til Gruppernes Forhandling. Som det vil ses af Dr. Bests ovenfor anførte Skrivelse, var de egentlige Strids-spørgsmaal reduceret til faktisk kun at gælde selve Statsministerens Person. Paa alle andre Punkter var v. Ribbentrops Krav jo reduceret til Ukendelighed. Hovedspørgsmaalet var derfor nu, om man kunde lade hele Forhandlingen springe paa Scavenius' Navn. Hvilken Stilling vilde det bringe os i overfor Tyskerne, da vi dog faktisk i 2½ Aar havde haft Manden som Udenrigsminister? Og vilde det danske Folk kunne forstaa, at Rigsdagen vilde kaste Folket ud i den store Konflikt alene paa Personspørgsmaalet Scavenius. Det var let nok at indvende, at den Stilling havde Rigsdagen jo indtaget Onsdag Aften; men dengang stod de tyske Krav ganske vist i en helt anden truende Belysning.

Det var en svær Afgørelse at træffe. Det var faktisk Axel Olsens Standpunkt fra den første Aften, der nu vilde sejre, men hans Argumenter mod at give sig Følelserne i Vold fik jo nu, da Kravene i alle Henseender var dæmpet ned, en overordentlig Kraft. I de andre Grupper viste det sig ogsaa, at Sønderjyderne med største Voldsomhed talte for at tage Forliget og undgaa Konflikten, nu da den var reduceret til Personen Scavenius.

Da Gruppemøderne var sluttet, viste det sig, at Socialdemokratiet og de Radikale tiltraadte Grundlaget for den foreslaaede Regeringsdannelse. Retsforbundet tiltraadte ligeledes. Derimod var der hos de Konservative et lille Flertal imod at akceptere Scavenius som Statsminister, ligesom den overvejende Stemning ogsaa var imod indenfor Venstre, hvor der dog ikke var foretaget nogen Afstemning. Det skal tilføjes, at de førstnævnte Grupper naturligvis havde givet deres Tilslutning i den Form, at den forudsatte Enighed blandt de samarbejdende Partier. Sagen var gaaet i Haardknude. Klokken nærmede sig nu Midnat, og Dr. Best skulde allerede næste Morgen afsted til Berlin med Svaret. Han havde Fuldmagt til at »ordne« Sagen, men det forudsattes, at den var bragt til Ende senest Søndag Morgen.

Der var da intet andet for, end at Partiformændene maatte kaldes til Amalienborg for at forhandle med Kronprinsregenten. Denne Sammenkomst fandt Sted Lørdag Aften Kl. 23. Kronprinsen manede med stor Styrke Rigsdagens Partier til Enighed. Han pegede paa, at det var hans Fars bestemte Vilje at staa sammen med Rigsdagen. Ved at lade det komme til Konflikt maatte man

være klar over, at det kunde betyde Fjernelse af hele vort Forfatningssystem, saavel Rigsdag som Kongemagt. Under den paafølgende Forhandling gjorde Buhl, der overværede Sammenkomsten, Partiformændene bekendt med, at Kronprinsen overfor ham havde erklæret sig enig i, at ethvert Spørgsmaal om Dannelse af et Ministerium udenom Rigsdagen maatte afvises uanset Konsekvenserne.

Da Partiformændene vendte tilbage med den Besked fra Kongehuset, varede det kun forholdsvis kort Tid, før baade Venstre og de Konservative havde givet deres Tilslutning. Klokken var da nær Midnat. Ministerkrisen var endt, og Scavenius kunde afgive sit Svar til Dr. Best.

Scavenius og Dr. Best udenfor Udenrigsministeriet.

Da Rigsdagens Medlemmer Søndag Morgen den 8.

November spredtes over Landet, indtraf samtidig Nyheden om Amerikanernes Landgang i Nordafrika. De Følelser, der herved fremkaldtes i Befolkningen, maatte hos alle klart tænkende bidrage til, at man erkendte, at det ikke nu var klogt at kaste Spillet overende. Med sundt politisk Instinkt var det eneste Spørgsmaal, Folk stillede, »om der skulde Nazister ind i Regeringen«; naar de hørte Svaret, at det vilde blive en rent dansk Regering, afsvækkedes Reaktionen mod Scavenius som Statsminister kendetligt.

Alligevel er der ikke Tvivl om, at den første officielle Meddelelse Mandag den 9. Nov. 1942 om, at Erik Scavenius havde faaet overdraget at danne Regering, fremkaldte en stærk Følelse af Ydmygelse hos mange danske Borgere, der gennem hele Besættelsestiden i ham havde set Symbolet for Danmarks Underkastelse under Tyskland.

Den voldsomme Kurve, som baade Ministerium og Rigsdag i de bevægede Novemberdage havde maattet gennemløbe fra Onsdagens faste Afvisning til Lørdagens Kompromis, den maatte nu ogsaa Befolkningen igennem fra Mandag Morgen til Tirsdag Aften, da den fuldstændige Ministerliste blev offentliggjort. Den saa saaledes ud:

Statsminister Erik Scavenius,
Landbrugsminister Kr. Bording,
Forsvarsminister S. Brorsen,
Handelsminister Halfdan Hendriksen,
Arbejdsminister Johannes Kjærbøl,
Justitsminister Thune Jacobsen,
Minister for off. Arbejder Gunnar Larsen,
som ny Indenrigsminister Jørgen Jørgensen
Finansminister K. H. Kofoed,
Kirkeminister Holbøll,
Undervisningsminister Højberg Christensen
Trafikminister Elgaard,
Socialminister Laurits Hansen.

Da denne Ministerliste blev offentliggjort, følte enhver, at det var ansvarsbevidst Danskhed, der her i en tung Tid var traadt til for at bevare Dansk Styre paa danske Hænder. Derfor vendte Stemningskurven i Befolkningen paa samme Maade som i Forhandlingerne med Rigsdagsgrupperne.

Men man imødesaa med Ængstelse, hvilken Erklæring den nye Regering vilde afgive. Den offentliggjordes Tirsdag Aften og lød: »Den nydannede Regering, som nu har overtaget sine Funktioner, vil indadtil fortsætte den hidtil førte Politik, idet den vil have sin Opmærksomhed rettet mod alle Foreteelser paa det økonomiske, finansielle og beskæftigelsesmæssige Omraade her i Landet og paa disse Omraader arbejde for en sund og for Land og Folk gavnlig Udvikling.

Udadtil vil Regeringen se det som sin vigtigste Opgave at virke for en Styrkelse og Befæstelse af det gode og nabovenlige Forhold mellem Danmark og Tyskland og fremme et gensidigt tillidsfuldt Samarbejde i Ønsket om at skabe fortsatte Udviklingsmuligheder for den befrugtende Vekselvirkning mellem dansk og tysk, der gennem Tiderne har haft saa stor Betydning. I Erkendelse af det europæiske Skæbnefællesskab er Regeringen sig det Ansvar bevidst, som et lille Land som Danmark har med Hensyn til Opbygningen af det kommende nye Europa, og den vil efter Evne yde sin Medvirken til Løsningen af saadanne Opgaver, som i denne Forbindelse naturligt vil tilfalde vort Land.

Regeringen vil sikre Opretholdelse af Ro og Orden i Landet. Den vil ikke taale Sabotage og anden Forbrydelse, der direkte eller indirekte retter sig mod

Fra Invasionen i Nordafrika.

Besættelsestropperne. Regeringens Standpunkt overfor Kommunismen er klart. Siden Vedtagelsen af Loven af 22. August 1941 er kommunistisk Virksomhed her i Landet ulovlig. Dette fandt sin Bekræftelse ved Danmarks Tiltræden af Antikomintern-Pagten, ifølge hvilken den danske Regering er forpligtet til paa dansk Omraade at bekæmpe den kommunistiske Internationales opløsende og nedbrydende Virksomhed.«

I Sammenligning med de tidligere Erklæringer fra Juli 1940, Juni 1941 og November 1941 var den nye Regerings Ord ikke opsigtsvækkende, og denne Erklæring vakte da heller ikke Diskussion hverken i Ind- eller Udland.

Det mest betydningsfulde ved Ændringen i Ministeriet set fra tysk Synspunkt var naturligvis, at hermed ophørte *Dualismen* i dansk Politik. Dualismen var den Tilstand, der havde hersket siden 8. Juli 1940 med en dansk Statsminister, vi roste og samlede om, og en Udenrigsminister, vi skældte ud, skønt det var i Kraft af hans Politik, vi opretholdt vor Status.

Men med Dualismens Ophør kunde Erik Scavenius som Statsminister heller ikke længer drive sin Udenrigspolitik som noget, der ikke kom den øvrige Regering ved; for den øvrige Regering var nu ham selv.

Første Gang den nye Stats- og Udenrigsminister i een Person traadte frem for Rigsdagen var Onsdag den 11. November. Af Ministerkolleger var han

gjort opmærksom paa, at han maatte sige noget, hvortil han med sin kendte raske Replik svarede: »Hvad Fanden skal jeg sige?« Ikke desto mindre blev de Ord, han rettede til Folketinget, bemærkelsesværdige derved, at der første Gang i Scavenius' Mund lød en Appel til »det danske Folk« og dettes Mening:

»Ved Ministeriet Buhls Tilbagetræden er det af Kongen blevet mig overdraget at danne et nyt Ministerium, og dette Ministerium er nu tiltraadt med fuld Tilslutning fra de Partier, der ydede min Forgænger deres Støtte.

Angaaende den Politik, som dette Ministerium vil føre, skal jeg tillade mig at henvise til den i Gaar offentliggjorte Erklæring fra den samlede Regering, en Regering, der viderefører den Linie, som er trukket op i de tidligere Regeringers Erklæringer, og som har fundet Udtryk i den Erklæring, jeg som Udenrigsminister den 8. Juli 1940 afgav med det samlede Ministeriums Tilslutning.

Jeg skal ikke her gentage de Ord, der udtales i den i Gaar offentliggjorte Erklæring. De er Udtryk for et enigt Ønske i den samlede Regering, som jeg er forvisset om deles af det danske Folk, nemlig om, at der i dette Land maa føres en Politik, som er i Overensstemmelse med, hvad Landets politiske og økonomiske Vilkaar byder saavel paa Historiens Baggrund som under fuld Hensyntagen til disse Aars verdensbevægende Begivenheder paa det europæiske Kontinent, og som tillige er bedst egnet til at føre Danmark igennem Nutidens vanskelige Kaar og betrygge vor fortsatte Bestaaen som frit og selvstændigt Folk.

Det nye Ministerium paabegynder sin Gerning i en Tid, der er svær og alvorlig ogsaa for vort Land. Vi staar paa Tærskelen til en fjerde Krigsvinter, og Besættelsen har nu varet i mere end halvtredie Aar. Der er Grund til at understrege, at Danmark er kommet gennem denne Tid, ikke uden Vanskeligheder, men bedre end man paa Forhaand havde turdet haabe paa. Den korrekte og hensynsfulde Holdning, som Besættelsestropperne i de forløbne godt halvtredie Aar har indtaget, har i væsentlig Grad bidraget dertil.

Selv om Grænsers og Trafikvejers Afspærring i vidt Maal har haft Konsekvenser for vort Erhvervsliv og navnlig nødvendiggjort Omstilling og Omlægning paa mange Omraader, er det danske Samfunds økonomiske Liv dog ikke rystet, og hele vort Produktionsapparat er i god Orden. Vi har Grund til at besinde os paa, at dette er Forholdet. Og vi kan nære Haab om, at det vil lykkes fortsat at opretholde denne Tilstand, saaledes at Danmark kan staa vel rustet til at gaa ind til det Opbygningsarbejde, Fremtiden vil kræve.»

Af en Scavenius-Erklæring at være var denne jo i Tonen næsten »varm« overfor det danske Folk, varsom i sin Respekt for Landets politiske Traditioner, ubetinget i sin Maalsætning for Danmark »som frit og selvstændigt Folk«, korrekt i Karakterisering af de fremmede Militærmyndigheder *i den forløbne Tid* og klogt optimistisk i sit Haab til Produktionsapparatet og Fremtiden,

Højberg Christensen.

Holbøll.

Kofoed.

hvilket næsten fristede til den Udlægning: Nu har det været saa længe; slaa det nu ikke i Stykker i den sidste Ende, før det skal til at fungere til Fordel for os selv!

Det lader sig ikke bestride, at Erklæringen efterlod et godt Indtryk i Rigsdagen. Set fra Synspunktet det politiske Samarbejde kunde Stillingen opsummeres saaledes: Regeringens Leder stod ganske vist udenfor Partierne, men han havde erklæret, at hans Regering, ligesom den tidligere Regering, følte sig forpligtet overfor Rigsdagen og vilde samarbejde med denne og med Rigsdagens Samarbejdsudvalg. De aktive Politikere var sammen med Hr. Laurits Hansen, der var Socialdemokrat, og som var indtraadt i Regeringen med Socialdemokratiets Tilslutning, Flertal i Regeringen. Der var ikke i Regeringen *nyoptaget* Folk, som direkte eller indirekte havde nogen Føling med Nationalsocialisterne. De nye upolitiske Ministre nød fuld Tillid indenfor de samarbejdende Partier. Den af Rigsdagen vedtagne Fuldmagtslov fik en saadan Begrænsning, at den maatte anses for forsvarlig i den nuværende Situation, blandt andet fordi den bortfaldt ved Regeringsskifte — d. v. s. ved Statsministerskifte eller ved en væsentlig Rekonstruktion af Regeringen — for saa vidt Loven ikke blev fornyet ved Beslutning af Rigsdagens to Ting. (Det viste sig iøvrigt, da Foranstaltninger skulde træffes til Bevogtning om Natten af Erhvervsvirksomheder, at Justitsministeren i Stedet for kgl. Anordning ifølge Bemyndigelsesloven valgte Vejen over Rigsdagen, et Bevis for, at Bemyndigelsesloven af denne Regering kun agtedes benyttet i Undtagelsestilfælde).

Udenfor Rigsdagen viste der sig fra to Sider Uro i Befolkningselementer, der ellers hørte til de samarbejdende Partier, nemlig i Ungdomssamvirket (sml. Aktstykker Nr. 22 A) og i K. U. (sml. Aktstykker Nr. 22 B). Det syntes dog

Landsretssagfører Ernst Petersen,
Odense.

imidlertid, som om ogsaa denne Fløj af Ungdommen besindede sig, efter at den første Opbrusning havde sat sig.

Derimod knyttede der sig en vis Følelse af Uro til en Række Skrivelser i Venstrepressen med Udgangspunkt i »Sorø Amtstidende«, der nok kunde lide at pege paa, at Knud Kristensen, uden at det var forlangt af Tyskerne, selv havde bedt sig fritaget for at være en af Venstres Repræsentanter i den nye Regering, samt at Venstres Rigsdagsgruppe i første Omgang afviste Scavenius som Statsminister. Ræsonnementet var det, at det var den afgaaende Statsminister Buhl, der ved sit Raad til Kronprinsregenten bar Ansaret for Kongemagtens Formaning til Partierne.

Disse Skrivelser hvilede paa en meget dobbeltbundet Politik. Dels havde Knud Kristensen overfor Hauch opgivet sin Vægning ved under de givne For-

hold at ville indtræde i et nyt Ministerium, og dels traadte ved Knud Kristensens Tilbagetræden den daværende Formand for Venstres Rigsdagsgruppe, Hr. Elgaard, ind i Stedet; endelig lod Knud Kristensen sig paa et ekstraordinært Landsmøde genvælge til Formand for Venstres Landsforbund og tillige til Formand for Venstres Rigsdagsgruppe og erklærede som Finanslovsordfører, at der nok var Divergenser i hans Parti angaaende Regeringsdannelsen, men at ingen indenfor Venstre paa Rigsdagen vilde volde den nye Regering Vanskeligheder.

Det var derfor ikke indenfor de samarbejdende Partier, den nye Regering mødte sine største Vanskeligheder, men i de Fløje, der stod udenfor Samarbejdet. De danske Nazister var selvfølgelig brøstholdne over, at hele Rekonstruktionen var gaaet udenom deres Parti, men Finanslovsdebatten viste, at Kritiken fra denne Side var afdæmpet af Hensyn til højere Magter. Mere Betydning fik det, at Aksel Larsen netop midt under Ministerkrisen blev sat fast af Tyskerne; dermed havde Gestapo faaet Haanden ned i hele den illegale Bevægelse omkring de to Blade »Land og Folk« og »Frit Danmark«. Grundet paa dennes afgivne Tilstaaelser (se Aktstykker Nr. 23) fulgte derefter en Bølge af Arrestationer, heriblandt af højtstaaende Embedsmænd som Prof. Chievitz,

Biblioteksdirektør Døssing, Dr. Neukirk, Direktør A. C. Jensen, Godsejer Jarl fra Strødam, Landsretssagfører Ernst Petersen fra Odense og andre. Prof. Mogens Fog og Landsretssagfører Prytz var ogsaa eftersøgt, men det lykkedes dem at undslippe.

Arrestationen af Kredsen omkring »Frit Danmark« vakte den allerstørste Opsigt og førte til en Række Henvendelser til Regeringen, fordi disse Mænd indtog fremtrædende Stillinger i Samfundet. Det samme gjaldt Formanden for Kommunalærerindernes Forening i København, Inger Merete Nordentoft, som var arresteret, beskyldt for »at have huset en illegal kommunistisk Kurér«.

Medens dansk Politi havde medvirket ved Anholdelsen af alle disse danske Statsborgere, blev de anholdte alle krævet overført til tysk Fængsel, og det krævede langvarige Forhandlinger, før de fleste tilbageførtes til dansk Fængsel (dog ikke Aksel Larsen, som Tyskerne ikke vilde udlevere, men senere førte til Tyskland).

Den 10. December udsendtes fra Udenrigsministeriets Pressebureau den officielle Meddelelse om de mange Anholdelser saalydende: »Den i de sidste Maaneder tiltagende Aktivitet af illegale kommunistiske Grupper i Danmark, deres Opfordringer til Sabotagehandling og den Kendsgerning, at enkelte Voldshandlinger er kommet til Udførelse, har nødvendigvis medført en skærpet Bekæmpelse af denne Bevægelse. I Begyndelsen af November blev den kommunistiske Partisekretær Aksel Larsen samt et Antal andre i kommunistisk Arbejde virksomme Personer anholdt. Disse havde fremfor alt deltaget i Udgivelsen af illegale Skrifter, blandt andet Bladet »Frit Danmark«, der udadtil fremtræder som politisk neutralt. Dette Blad har indeholdt en Række Opfordringer til Sabotage.

I Sammenhæng hermed har der fundet Anholdelser Sted dels af nogle Kommuniste, dels af nogle ikke kommunistisk indstillede Personer, der havde sluttet sig sammen med det Formaal at sætte vide Kredse af den danske Befolkning op mod Regeringen. Disse Personer har forsøgt at naa dette Formaal ved Understøttelse af den Bevægelse, der bl. a. har fundet Udtryk i Bladet »Frit Danmark«. Blandt de anholdte er Professor Ole Chievitz, der over for det danske

Kommunalærerinde Inger Merete Nordentoft.

Politi har afgivet en Forklaring om sit Forhold til nævnte Bevægelser. Det fremgaar af denne Forklaring, at Professoren — skønt han ikke er Kommunist — for at modarbejde Regeringens Politik bevidst har samarbejdet med den illegale Kommunisme her i Landet, hvis Formaal, som det ogsaa fremgaar af Bladet »Frit Danmark«, er at organisere Modstand mod de tyske Besættelsestropper. Professor Chievitz har under dette Arbejde haft Sammenkomster — ogsaa i sit Hjem — med ovennævnte Aksel Larsen, forhenværende Folketingsmand Christmas Møller og andre, og efter Aftale med disse været virksom for at skaffe den omhandlede illegale Virksomhed Pengemidler. Ved sin Virksomhed til Støtte for denne Bevægelse har Professor Chievitz direkte gjort sig skyldig i grov Overtrædelse af gældende Lov og vil nu ved Rettergang ved dansk Domstol blive draget til Ansvar.«

Det lader sig næppe paastaa, at Hovedindholdet af Meddelelsen var usand, men Betoningen i Ordene og den stadig gentagne Kommunithetz med moralsk Forargelse kunde ikke, forliges med de danske Følelser overfor de arresterede. Mand og Mand imellem refereredes et Ordskifte, der skulde have fundet Sted mellem Prof. Chievitz og hans tyske Forhørsdommer:

Forhørsdommeren: »Hvordan har De, der dog har været med til at hjælpe Finland, kunnet støtte Kommunisterne?«

Prof. Chievitz: »Jo, vel er jeg ikke Kommunist, men jeg mener, at det er Kommunisterne, der her i Landet gør mest for at bekæmpe Tyskerne, og det betragter jeg som enhver Danskers Pligt.«

En saadan modig Ytring kunde ikke undlade at aftvinge Respekt, men paa den anden Side maatte det nøgternt erkendes, at netop den Form for Oprigtighed gjorde det vanskeligt at forarges paa Tyskerne, naar de satte Manden fast. Naar derfor de illegale Blade anklagede den danske Regering højlydt for den »Bøddelgerning«, den udøvede, var disse Raab ikke helt oprigtige.

Et af de første Spørgsmaal, Rigsdagen fik til Behandling i December, var det førnævnte Forslag fra Justitsminister Thune Jacobsen om Sikkerhedsforanstaltninger i Erhvervsvirksomheder. Hovedsagen i Forslaget var den saakaldte Vagt-tjeneste i Fabriker mod Brandstiftelse og anden Sabotage. Bevogtningstjenesten (der oprindelig var blevet foreslaaet som borgerligt Ombud, hvad der ændredes under Ministeriets Drøftelse) skulde have Politiets Godkendelse, og Bevogtningsmandskabet fik en begrænset Politimyndighed. Paa det Tidspunkt, da denne Lov vedtoges, var der almindelig Enighed om Nødvendigheden af at sikre danske Erhvervsvirksomheder mod Ødelæggelser.

Dette fremgik ogsaa med stor Tydelighed af en Række Indlæg i Finanslovsdebatten, hvor flere af Ordførerne kom ind paa Sabotagespørgsmaalet. Saaledes udtalte Socialdemokratiets Ordfører H. P. Hansen: »Vi tilsiger Regeringen Støtte efter den Erklæring, den har udstedt, og vi tager skarpt Afstand fra de Folk, der forsøger at forstyrre Ordenen og animerer til Sabotage.« Og

Venstres Ordfører Knud Kristensen udtalte sig lige saa tydeligt: »Regeringen har den Opgave at modvirke alle Former for Provokationer og alt, som vender sig mod Besættelsesmagten. Heri vil vi støtte den, for det tjener ingen Interesser, men skader kun den enkelte og hele Samfundet. Det er jo i vore Dage saadan, at hver enkelt gennem sin Optræden og Udtalelser kan føre Udenrigspolitik. Denne private Udenrigspolitik misbilliger vi i høj Grad.«

Den sidste Udtalelse tog Statsminister Scavenius op i sin Svartale og understregede Betimeligheden af, at denne Opfattelse af den »private Udenrigspolitik« trængte igennem i Befolkningen.

Finanslovdebatten varslede saaledes Forstaaelse mellem Rigsdagen og den nye Regering, skønt den var kommet til Verden under ganske uparlamentariske Betingelser. Ogsaa Dr. Bests Politik svarede til den almindelige Afspænding, men det samme kunde ikke siges om den Udplyndring af den danske Hærs Depoter, som General v. Hanneken i December Maaned satte i Værk. (Om Generalens Kompetence sml. Aktstykker Nr. 31 under 1. August). Allerede den 29. November havde han foretaget en Henvendelse til den danske Hærs Forbindelsesofficer General Rolsted helt udenom Dr. Best. Fra dansk Side prøvede man at afbøde Slaget mest muligt, og det lykkedes ved den Befuldmægtigedes Mellemkomst at naa til et Kompromis. Det blev dog næsten Halvdelen af vore Beholdninger, vi maatte udlevere, og Løftet om, at det hele skulde komme til Anvendelse her i Landet, kendte man Holdbarheden af fra tidligere givne Forsikringer.

For Arbejderne bragte Julen den glædelige Meddelelse, at der var naaet Forlig mellem Hovedorganisationerne om Forlængelse af Overenskomsterne til Marts 1944 med den vigtige Tilføjelse, at der skulde gives Tillæg til alle de laveste Lønninger efter særlige Forhandlinger for hvert enkelt Fag gennem Overenskomstnævnet.

Dagen før Juleaften skete det, at en Betjent, der var paa Jagt efter en Voldsforbryder, da denne ikke standsede trods Tilraab og Varselsskud, sigtede paa Manden og ramte ham i Benet saa alvorligt, at han kort efter døde. Episoden er værd at bringe i Erindring, fordi den medførte en Række Indlæg i Bladene med voldsomme Anklager mod Politiet for den udviste Brutaltet. Den, der vil gaa disse Sider af dansk Presse igennem med Eftertidens Øjne, vil faa et stærkt Indtryk af, hvorledes den danske Nations Indstilling til Blodsudgydelse dengang var. Først i Januar Maaned faldt der atter saa meget Ro over Sindene, at Justitsministeriet turde vove sig frem med en Erklæring om, at Tiltale mod Betjenten frafaldtes.

Det er intet Under, at den samme danske Befolkning omkring Julen 1942 var temmelig uforstaaende overfor den aktive voldelige Modstand. Den almindelige Dansker ønskede afgjort ikke dengang at se Blod.

KAPITEL XVIII

Valget 1943.

Tiden omkring Nytaar 1943 bragte en fortsat Kæde af tyske Nederlag. Mens Roosevelt og Churchill forhandlede i Casablanca, kom Meddelelsen om, at Tyskerne i Stalingrad den 16. Januar var blevet omringet. Kort efter meldte Russerne, at Omringningen af Leningrad var brudt ved Schüsselburg. Den 23. Januar rykkede Montgomery ind i Tripolis fra Øst, medens Amerikanerne nærmede sig Tunis fra Vest. Intet Under, at Hitler paa 10 Aars Dagen for Nazismens Magtovertagelse den 30. Januar nøjedes med at lade Goebbels oplæse en Proklamation. Dagen efter faldt Stalingrad, og Feltmarskal Paulus overmandedes i selve Byen af Russerne. Herefter maatte Hitler skride til den totale Mobilisering.

Skønt denne Mobilisering af alle til Raadighed staaende personlige og materielle Kræfter ogsaa gjaldt for de besatte Lande, indtog Danmark ogsaa her en Særstilling. Det meddeltes endda officielt i Slutningen af Februar fra Berlin, at Danmarks Suverænitæt ogsaa fremdeles vilde forblive uantastet: »Danmark er som Følge af en militær Nødvendighed besat af tyske Tropper, men Tyskland blander sig ikke i Landets Administration, og Danmark er fremdeles et selvstændigt Land.«

At dette ikke var Udslag af tysk »Ædelmod«, men Resultatet bl. a. af Scavenius' Politik, lader sig ikke bestride, og naar Lidenskaberne engang har lagt sig, vil der ogsaa blive Plads for en nøgtern Bedømmelse af den Gavn, den danske Befolkning har haft deraf.

For den tyske Befuldmægtigede Dr. Best blev denne Erklæring om Danmarks Særstilling ogsaa en Bekræftelse paa, at den Politik, han straks ved sin Ankomst var slaaet ind paa, stadig havde Støtte fra Berlin. Det var altsaa ikke blevet underkendt, at han i Begyndelsen af Februar havde søgt Audiens hos Kronprinsregenten (sml. Aktstykker Nr. 31 under 6. August), og at han i den dansk-tyske Forening i Aarhus den 9. Februar havde holdt en Tale om sin Forstaaelsespolitik, hvori han bl. a. udtalte:

»Jeg har Forstaaelse for den danske Egenart og Indstilling, og den Politik, jeg har ført gennem tre Maaneder, er et Bevis for, at jeg har forstaaet noget

Tyske Soldater i Stalingrads Fabriksruiner.

af den danske Mentalitet. Dette Kendskab har jeg anvendt til Fordel for det Samarbejde mellem Danmark og Tyskland, ved hvilket den Tillidskrise, som bestod mellem de to Lande, er blevet saa vidt overvundet, at jeg, som De véd, i de sidste Dage ogsaa har optaget Forbindelsen med Hans kongelige Højhed den danske Kronprins.«

Alt dette lød meget kønt, og der var mange Danske, som ikke var blinde for, at den gamle Fabel om Stormens og Solens Konkurrence om, hvem der bedst kunde rive Kappen af Vandringsmanden, her var ved at gentage sig: Dr. Bests Smil fik Danskerne til at aabne sig mere end al tidligere Propaganda. Alligevel var den Opgave, Dr. Best havde sat sig, (tilmed efter den sidste Vending i Krigens) dømt til at mislykkes. Dels havde han som tysk Medspiller den brutale og stupide v. Hanneken, dels var den danske Befolkning i sin Helhed saa decideret engelskvenlig, at alle tyske »Elskværdigheder« var spildt.

Herpaa fik man et tydeligt Bevis den Januar-Aften, da 8 engelske Bombemaskiner i et lynsnart Angreb paa Trods af alle tyske Afværgeforanstaltninger bombede Burmeister & Wain med den utilsigtede Sidevirkning, at Krohns Bogtrykkeri m. fl. Virksomheder ved Knippelsbro og Sukkerfabriken paa Christianshavn gik op i Luer, og en Række Lejligheder i Njalsgade og Gunløsgade blev raseret. Indflyvningen skete den 27. omtrent ved Femtiden, altsaa ved frembrydende Mørke, og for første Gang skulde Københavns Befolkning opleve reelle Krigshandlinger. Stemningen i Byen var mærkelig, først dyster

under Indespærringen i Beskyttelsesrummene, hvor man telefonisk eller paa anden Maade fik forvirrede Rygter, derefter hektisk, næsten kaad, da den første Luftalarm afblæstes, og den standsede Strøm fra den indre By søgte til Cykler, Sporvogne og Tog for at komme hjem. Fra Christianshavnsiden luede et Brandskær, som lod Nyrops Raadhus staa i fantastisk Silhuett, og mellem Cyklernes og Sporvognenes Klemten gik Snakken livligt: »Det er B. og W.«, »Nej, det er Sukkerfabriken, der brænder,«, »Saa har de alligevel ramt forkert!«, »Næ, B. og W. har ogsaa faaet sit Hagl,« o.s.v. i een Uendelighed.

Faktisk havde Værftet faaet saa mange Bomber, at det betød Standsning i mange Maaneder, og det frydede Danskerne, som gennem den illegale Presse fik alt at vide om Antallet af udløste Bomber, »Forsagere« o.s.v. Hele næste Dag maatte Adgangen over Broerne til Christianshavn sigtes og spærres for den Valfart af Københavnerne, der vilde over og se Tomterne.

Det var derfor aldeles forfejlet, naar Dr. Best Dagen efter overfor Statsministeren offentligt udtrykte sin Deltagelse og Harme over »de smertelige Tab, som det meningsløse engelske Luftangreb paa den aabne By København har voldt den danske Befolkning.« I en By, hvor det vrimlede med tysk Militær, og hvor det tyske Antiluftskyts gloede fra Tagene, og Fabrikkerne arbejdede under Højtryk for tyske Ordre, virkede en saadan uoprigtig Medlidenhedsproklamation smagløst og latterligt og bidrog kun til at stimulere Befolkningens Modstand. Og den gabende Uoverensstemmelse mellem Virkeligheden og den censurerede Presses Kommentarer uddybede denne Modsætning.

Det skulde heller ikke bidrage til Afspænding i Forholdet mellem Tyskerne og Befolkningen, at Aviserne i Slutningen af Februar bragte den officielle Meddelelse om Dommene over »de frie Danske«s Hjælpere. Den lød saaledes: »Tolv Personer er idømt Fængselsstraffe ved Københavns Byret i fra 1 Aar 3 Maaneder til 10 Aar for at have hjulpet britiske Faldskærmsagenter. To af de dømte er tillige med tolv andre dømt til Fængselsstraffe fra 60 Dage til 3 Aar for Udgivelse og Fordeling af det illegale Blad »De Frie Danske«. Tre Personer idømmes Fængselsstraf for at overlade en krigsteknisk Opfindelse til en Faldskærmsagent og 1 idømmes Fængsel for at have hjulpet to eftersøgte Personer med ulovligt at rejse ud af Landet. Det er konstateret, at fhv. Folketingsmand J. Christmas Møller har haft Forbindelse med en Faldskærmsagent.«

Bag denne Meddelelse skjulte sig følgende: blandt de første 12 var 5 aarhusianske Arbejdere, der havde sat Ild paa en Klædefabrik, og som idømtes Fængsel fra 4 til 10 Aar at afsone i Tyskland. Hertil kom to Medlemmer af Aalborg Churchill-Klub, der sad fængslet i Tyskland, to Arbejdere fra Fredericia og tre Faldskærmsjægere, der var blevet paagrebet i Skodsborg af dansk Politi, og som trods givne Løfter var ført til Tyskland (Regeringen søgte

energisk, men forgæves at faa de dømte overført til Danmark og til dansk Fængsel).

De andre tolv lykkedes det at overføre fra tysk til dansk Fængsel, men de fældede Domme (heriblandt over Dr. med. Esther Ammundsen og hendes Broder Johannes Ammundsen) var strenge og gav den illegale Presse godt Stof til Angreb paa Regeringen. Hvad angaar Gruppen omkring »Frit Danmark«, var det lykkedes i Slutningen af Januar at overføre alle arresterede med Undtagelse af Aksel Larsen til dansk Fængsel, og Godsejer Jarl og Landsretssagfører Ernst Petersen var sat paa fri Fod.

Imens alt dette stod paa, arbejdede den danske Rigsdag i Aarets første Maaneder paa den sædvanlige spøgelsesagtige Maade, som Vilkaarene tillod. Man debatterede Skattepolitik i Folketinget, hvorunder P. Korsgaard fik Luft for sin Harme over de »høje« Skatter (faktisk var Skatterne under hele Besættelsen altfor lave, fordi det fiktive »Tilgodehavende« i Tyskland ikke gav sig Udtryk paa Statsbudgettet); man tillod sig den Moro at give Tingets Samtykke til Tiltale mod begge Brødrene Thomsen for Overtrædelse af Prisloven, sandt at sige vistnok i en Bagatel; Jørgen Jørgensen fremlagde som Indenrigsminister Forslag om yderligere Tilskud til Bygningsreparationer samt om Forlængelse af Loven om Folkebespisning. Gunnar Larsens store Vejforslag bygget over Højgaard-Kommissionens Betænkning modtoges med stor Kølighed, og det samme gjaldt hans Forslag om Lukning af Indløbet ved Thyborøn. Finansminister Kofoed lod nedsætte en stor Kommission til Revision af Tjenestemandsløven med sig selv som Formand. Foruden Forslag om en Række Forlængelser af Love (om Forbud mod Sammenlægning af Lejligheder, om Beskæftigelsesfonden, om Forhøjelse af Børnefradrag, om Vareforsyning etc.) forelagde Arbejdsminister Kjærboel et Forslag om »Pris- og Lønkontrol med visse Arbejder for udenlandsk Regning« sigtende til at dæmme op for de grænseløse Misbrug af Statens Midler, som fandt Sted ved de tyske Anlægsarbejder i Jylland (Sml. Aktstykker Nr. 31 under 8. August).

Samtidig hermed søgte Administrationen, saa godt det lod sig gøre, at raade

Feltmarskal Paulus.

Sukkerfabriken i Flamme 27. Januar 1943.

Bod paa den stigende Knaphed paa Forsyninger. Straks efter Nytaar drøftede Krisekabinetet Kulsituationen, og der indførtes strenge Elektricitetsrestriktioner med Forbud mod Aftenlivet og med Afkortning af Statsradiofoniens Udsendelser. Paa Grund af stigende Glasmangel indførtes Forbud mod Anvendelse af Glas til en Række Formaal. Hertil kom en Række yderst vanskelige Forhandlinger med Tyskerne om Kødforsyningen. Allerede i December havde Dr. Walther stillet Krav om 100.000 Tons Kød til Eksport, hvorved Spørgsmaalet om Indskrænkning af det danske Forbrug maatte melde sig. Gennemførelsen af det tyske Krav vilde medføre en Nedskæring af det indenlandske Forbrug paa 20 Procent d.v.s. til rundt regnet 800 g om Ugen pr. Individ. Under frie Forhold vilde dette naturligvis have medført Rationering med Kort, men da de danske Rationer trods Nedskæringen alligevel vilde være over dobbelt saa høje som de tyske, erklærede Tyskerne sig bestemt herimod. Følgen blev en halv Løsning med saakaldt »Kunderationering«, der naturligvis blev en urimelig Favorisering af de »store« d.v.s. de rige Kunder, men som dog var at foretrække for Alternativet: de tyske Rationer.

Det var her atter Arbejderbefolkningen, som maatte lægge Ryg til at bære en uforholdsmæssig Del af Vanskelighederne, hvor nødvendig og paatvungen selve Afgørelsen end var. Fra de Samvirkende Fagforbund fremsattes den

Fra Englændernes Bombning af Burmeister & Wain.

6. Februar et Forslag overfor Arbejdsgiverne om fuld Dækning af Prisstigningen. Pr. 1. Januar viste Pristallet en Stigning til 286 fra 284 i Oktober; Særpristallet efter Prisloven i 1941 viste 280, og Tjenestemandsudgiftstallet var steget til 4295. Det Krav, der var rejst om fuld Dækning for Arbejderne, vilde beløbe sig til en Forhøjelse af Timelønnen paa 21 Øre for Mænd, 13 Øre for Kvinder og ca. 9 Øre for Ungarbejdere eller ca. 100 Mill. Kr. aarligt. Forslaget afvistes af Arbejdsgiverne, og da Sagen gik til Forligsnævnets Kendelse, endte den med et Tillæg til Timelønnen paa henholdsvis 6 Øre, 4 Øre og $2\frac{1}{2}$ Øre.

Efter Beslutning af Regeringen gik Handelsminister Halfdan Hendriksen samme Aften til Mikrofonen for at gøre Rede for Prisforholdene. Han oplyste, at der nu var 3300 Maksimalpriser ansat, omfattende 108 forskellige Varegrupper, at Priskontrollen virkelig var blevet effektiv, og at de sidste Lønstigninger ikke uden videre kunde paaberaabes som Løftestang for Prisforhøjelser. Det var naturligvis lidt Sukker paa den sure Grød og ikke uden Betydning, men dog langt fra en Løsning. Det var nemlig ubestrideligt, at Krigsøkonomien var naaet til det Punkt, hvor Nedgangen i Reallønnen alvorligt truede Arbejderklassen og Tjenestemændene, selvom den gode Beskæftigelse for Arbejderne som Erhvervsgruppe toges i Betragtning. Der var en alvorlig Sandhed i de Ord, som Formanden for Forligsnævnet, Direktør E. Dreyer, den 17. Oktober 1942 havde offentliggjort om »Betæneligheden ved en yderligere Nedsættelse af Arbejderklassens Leveniveau.«

For Tjenestemændene gjaldt det samme endda uden det nævnte Plus i Beskæftigelsen (tværtimod medførte Krigstidens Vanskeligheder for Tjenestemændene kun øget Arbejde og Besværligheder); de krævede nu at faa alle de

Redaktør Kiilerich, der undgik Anholdelse i Skodsborg, hvorefter han tog til England.

fem Portioner, der manglede, mens Finansministeren i Jævnførelse med Forligskendelsen ikke kunde strække sig videre end til $1\frac{1}{2}$ Portion — dog med et Børnetillæg paa 120 Kr. pr. Barn udover det første, som Forsørgerpligten omfattede. Dette tiltraadte »Sølvsnorene«, mens »Guldsnorene« og Lærerne gik imod.

Som det var at vente, lod Landbruget trods disse magre Tillæg til Lønningerne straks høre fra sig i en Tale af Landbrugsraadets Præsident Hauch, der den 1. Marts erklærede, at det maatte være en Selvfølge, at Landbruget fik Dækning for Lønstigningen, og lignende Kamptoner lød overfor Handelsminister Halfdan Hendriksen fra Sukkerroedyrkerne, skønt der dog i Form af et »Fragttilskud« generelt paa 35 Øre pr. Dobbeltcentner og Løfte om Kompensation for Lønstigning dette Foraar blev givet dem klækkelig Forhøjelse.

At denne fortsatte Udhuling af Arbejdernes Leveniveau i Ly af Lønstop og Strejkeforbud var ved at naa en Dybdegrænse, viste sporadiske Strejker og Uroligheder. Snart var det 39 Arbejdsdrenge paa Rabekke-Værket i Rønne, der gik i Strejke, snart 1100 Skibsværftsarbejdere i Aalborg (4. Februar i Protest mod en Driftsingeniør), snart Arbejderne paa Morsø Støbejernsfabrik (16. Marts med Krav om en Mands Afskedigelse), og mod Slutningen af Marts etablerede Havnearbejderne i København en langvarig Konflikt om Losning af Træ. Disse ulovlige Strejker var Forvarsler om de Dage, hvor Utilfredsheden hos Arbejderne og den patriotiske Sabotage skulde gaa op i en højere Enhed.

Gennem de første Maaneder af 1943 var der eet Spørgsmaal, som stadig trængte sig paa og beskæftigede Sindene: *Rigsdagsvalget*. Alle var klare over, at vi her stod overfor et Dilemma. At gennemtrøse Valget mod Okkupationsmagten var umuligt, men at fortsætte med en Rigsdag, hvis Mandater efter Forfatningen vilde udløbe senest den 3. April 1943, vilde være lige saa umuligt.

Der var i Ministeriet Enighed om at gøre alt for at faa Valget afholdt, men det vilde dog stride for groft mod Fiktionen om Danmarks Suverænitæt at gaa

til at spørge Tyskerne. Det yderste, man kunde gaa med til (og heri var 9 Mandsudvalget enigt med Regeringen) var at meddele Tyskerne, at Valg vilde blive afholdt. Ifølge senere fremkomne Beretninger (»De fem lange Aar« S. 430) skal Afgivelsen af denne Meddelelse være foregaaet paa følgende Maade: »Ved en selskabelig Sammenkomst, hvor foruden flere af Ministeriets Medlemmer ogsaa Dr. Best var til Stede, indlod Statsminister Scavenius sig paa i Bests umiddelbare Nærværelse højlydt at diskutere Valgproblemer med et Par Ministerkolleger. Det gik som ventet. Best blandede sig i Samtalen og fik at vide som en Selvfølge, at der i Overensstemmelse med Grundloven skulde afholdes Valg. Dr. Best udtrykte sin Forstaaelse af, at Grundloven maatte holdes, men meddelte samtidig, at han af formelle Grunde maatte lade Meddelelsen gaa videre til Berlin, hvorefter man skulde høre nærmere. Best var lidt betænkelig ved en Valgkamp. Han tænkte paa Valgagitationen fra den Tid, da Nazisterne kæmpede sig frem til Magten i Tyskland, og han frygtede, det skulde gaa til paa samme Maade i Danmark. Dog, Scavenius beroligede ham. Det gaar fredeligt til her, sagde han. Vi holder nogle Møder rundt i Landet, paa Valgdagen gaar vi hen og stemmer i en Skole eller Forsamlingshusene, og om Aftenen samles vi med Venner og Bekendte om Radioen, spiser Smørrebrød og driller hinanden med Valgresultaterne. Saaledes foregaar et Valg i det demokratiske Danmark.«

Vi skulde altsaa høre nærmere fra Berlin! Det blev en pinagtig Ventetid, der strakte sig gennem flere Maaneder. Saa sent som den 19. Februar maatte Indenrigsminister Jørgen Jørgensen fremsætte Forslag om Udskydelse af de kommunale Valg i Lighed med tidligere Aar. Der var dog den Forskel fra tidligere Lovforslag, at Valget denne Gang ikke blev foreslaaet udskudt eet Aar, men saaledes, at Tidspunktet for de nye Valgs Afholdelse kunde fastsættes ved kongelig Anordning. Herved var der taget Hensyn til Muligheden for et Rigsdagsvalg, idet man under alle Omstændigheder ønskede, at dette skulde finde Sted før Kommunevalgene. Loven gennemførtes samme Dag i begge Ting.

For Tyskerne rejste sig to pinlige Spørgsmaal i Forbindelse med Valget. Det

Dr. med. Esther Ammundsen.

Dir. E. Dreyer, Formand for Forligsnævnet.

Bondepartiet, A. Hartel, i Slutningen af Februar meddelte sine Vælgere, at han ikke agtede at lade sig genopstille. Hensynet til de danske Nazister havde Tyskerne altsaa sat sig ud over.

Det andet Spørgsmaal drejede sig om det tyske Mindretal i Sønderjylland, og det var langt vanskeligere, fordi tysk Prestige her virkelig stod paa Spil. Mindretallet selv var klar over, at Valget vilde gaa dem imod; det lød nok stort, naar Dyrklæge Jens Møller den 6. Februar som Partifører dekreterede Landesorg i Nordslesvig over Stalingrads Fald, men nogen god Indledning til en Valgkamp vilde det jo ikke være (et Par Maaneder senere pillede Nord-schleswigsche Zeitung Hagekorset af Avisens Hoved!). Mindretallet gjorde sig derfor alle mulige Anstrengelser bag Kulisserne for at forpurre Valget ved at henvise til Tabene i Krigen og til det store Tal af Folkegruppen, der var ved Fronten eller paa Arbejde i Tyskland (sml. Aktstykker Nr. 31 under 2. August).

Som en Udvej foreslog Dr. Best, at det tyske Mindretal erklærede ikke at ville deltage i Valget, mod at det saa til Gengæld for sin Repræsentant i Rigsdagen fik oprettet et Kontor for Mindretallet under Statsministeriet. Hverken Regeringen eller 9 Mandsudvalget var begejstret for denne Løsning, fordi den kunde indebære farlige Konsekvenser for Fremtiden, men da det viste sig, at Tyskerne gjorde Kravet til en uomgængelig Betingelse for Rigsdagsvalget, og da man erkendte, at vi vilde staa svagt, naar Rigsdagens Mandater udløb, hvis Tyskerne overfor Verden kunde give os selv Skylden, enedes man tilsidst om Ordningen.

ene var Forholdet til de danske Nazi-ster, da selv Tyskerne kunde forudane, at Valget for dem vilde blive en Fiasko. Paa det Punkt var Dr. Best dog temmelig usentimental. Man vidste underhaanden, at Frits Clausen var »drop-pet« (ved en Radioudsendelse herhjemme paa den førnævnte 10 Aars Dag for Nazismens Magtovertagelse havde Tyskerne selv forkastet den danske »Führer« som Taler og i hans Sted udpeget den tidligere Kommunist fra Globus-Kredsen Aage Jørgensen). Man erfarede, paa omtrent samme Tid, at Presseattachéen Meissner var sendt til Fronten og erstattet af en ganske ung Sønderjyde Jürgen Schröder. Betegnende var det ogsaa, at den mest kompromitterede af

Det blev Assessor Rudolf Stehr, Haderslev, der rykkede ind paa Kontoret, mens Jens Møller fik Kompensation for de tabte Diæter ved Oprettelse af et Overdyrlægeembede ved Graasten Eksportmarked, hvortil svarede en Gage paa 8.000 Kr. og næsten ingen Dyr.

Den endelige Afgørelse af Spørgsmaalet om Afholdelse af Valg i Danmark blev truffet den 6. Marts i Berlin, og to Dage senere blev Valget udskrevet til den 23. Marts henholdsvis til Folketinget og til 2den, 3die og 5te Landstingskreds. Samme Dag forelagdes Forslag til visse Ændringer i Valgloven bl. a. med den Bestemmelse, at Kandidaterne kun kunde opstilles i Tilslutning til et Parti, hvis Partiet godkendte det. Bestemmelsen er blevet varig, og i Betragtning af, at der i 1943 fandtes et forbudt Parti, var Ændringen nødvendig. Selve Forbudet mod Kommunisterne var paa Forhaand en Indskrænkning i Vælgernes frie Ret og maatte ud i Fremtiden kaste en Skygge over det ellers saa ærefulde Valg.

Ideologisk prægedes Rigsdagsvalget i 1943 af to letfattelige Tanker, der begge i lige Grad var antinazistiske og vendt mod Besættelsesmagten: **NORDENS ENHED** og **DET NATIONALE SAMMENHOLD**. Den nordiske Debat (som man efter Befrielsen er tilbøjelig til at glemme) havde i de første Maaneder af Aaret taget et overordentligt Opsving. I en Tale den 10. Januar havde den finske Socialminister Fagerholm aktualiseret Spørgsmaalet i en Tale om det nordiske Samarbejde som en Realitet for den finske socialdemokratiske Bevægelse:

»Kun et frit og demokratisk Finland har Værdi for Norden. Skulde Finland blive underkuet, dets ydre og indre Frihed knust, vilde Finland være en Fare for Norden. Samtidig med, at vi af hele vort Hjerte giver Udtryk for vor Vilje til nordisk Samarbejde, vil vi understrege disse soleklare Kendsgerninger, for at der ikke skal opstaa nogen Misforstaaelse om vor Stilling. Vor Kamp for vor Frihed er en Kamp for hele Norden.«

Denne Tanke blev derpaa taget op af Ole Bjørn Kraft paa et Møde i Den

Socialminister Fagerholm, Finland.

Dr. Rud. Christiani (se Side 303).

konservative Vælgerforening den 16. Februar med en stærk Understregning af Forsvarskravet:

»Vi Danske maa gøre os een Ting ganske klar: Forsvar og Norden hører sammen. Den nordiske Statstanke har sit Udspring i Ønsket om den størst mulige Tryghed og Sikkerhed for de nordiske Folks Frihed og Fred. At tænke sig den nordiske Tanke virkelig-gjort realpolitisk uden Forsvar er en Umulighed.«

Næsten som et Svar paa denne Tale udtalte Alsing Andersen paa et Møde i Aarhus den 1. Marts en varm Tilslutning til de nordiske Enhedstanker:

»Vi føler den nordiske Samhørighed som en umistelig Del af vort Folks Tilværelse, og vi forstaar, at denne Samhørighed kan faa afgørende Betydning for de nordiske Folks Fremtid ... Det

vil ikke længere være nok med forstærkede Forbindelser paa det kulturelle, videnskabelige og sociale Omraade. Der maa, som det er paavist fra flere Sider, i en vis Udstrækning blive Tale om en fælles-nordisk økonomisk og politisk Kurs. Følgen heraf maa bl. a. blive et vist Fællesskab paa Handelspolitikens, Udenrigs- og Forsvarspolitikens Omraade.«

Disse Tanker om Nordens Enhed var den udenrigspolitiske Himmel, vi spændte over os for paa den ene Side at slippe fri af det tyske »Lebensraum« og for paa den anden Side at søge Erstatning for den frie Verdensorganisation, som vi hverken kunde tale eller skrive om.

Indadtil var det de fem samarbejdende Partier i 9 Mandsudvalget, der lagde Valggrundlaget, først med een fælles Erklæring til Vælgerne om den størst mulige Valgdeltagelse, »hvorved hver enkelt skulde bekræfte sin Samhørighed med Nationen og det danske Folkestyre,« dernæst ved et Opraab, der blev udsendt til alle Husstande, og hvori det hed:

»Under Krig og Besættelse gaar det danske Folk den 23. Marts til Valg. Dette Valg skal bekræfte vort Sammenhold. Dette Valg skal bekræfte vor Trofasthed. Trofast og enigt har vort Folk i disse svære Aar sluttet Kreds om vore nationale og folkelige Værdier. I Enighed har vi bekendt os til det danske Folkestyre, der er vor Form for Stats- og Folkeliv, og som er Folket dyrebart.

Valget den 23. Marts adskiller sig fra alle andre Valg. Det gælder ikke de sædvanlige Partimodsætninger. Det gælder ikke enkelte politiske Spørgsmaal. Det har et videre Sigte. Valget skal bekræfte Folkets Vilje til at værne om den Frihed, der er vor tusindaarige Arv, og det Folkestyre, danske Mænd og Kvinder ikke vil miste. Der ved vil Valget blive en Bekendelse til Danmark og til Troen paa Danmarks Fremtid. Rigsdagen har gennem de samarbejdende Partier i disse Aar hævdet dansk Forfatningsliv og dansk Samfundssyn, som det er udsprunget og formet af dansk Sindelag. Valget gælder alene den Rigsdag, som nu og i den kommende Tid skal give Folkets Vilje Udtryk. Vi opfordrer enhver Vælger, som vil værne vort Folkestyre og Frihed, til at møde paa Valgdagen og give os Styrke til at fortsætte vor Gerning.«

Bag alle disse noget ferske og temmelig luftige Højskolevendinger læste den Tids Vælgere med Lethed den antityske Mening. Naar det i Opraabets Slutning hedder: *Valget gælder alene den Rigsdag o. s. v.*, saa var det sagt saa tydeligt, som det var muligt, at dette Valg i Modsætning til alle tidligere *ikke var for eller imod en Regering*. Den Regering Scavenius, vi havde, var jo faktisk indsat af Tyskerne, og den kunde ikke væltes ved noget Valg (dette var udtrykkelig betonet fra tysk Side ved Underhaandsforhandlingerne). Det, som Folket havde at tage Stilling til, var det nationale Sammenhold, som havde været udøvet af de fem Partier i deres lange, sejge Kamp — først og fremmest gennem 9 Mandsudvalget, men ogsaa af de politiske Ministre — mod de tyske Overgreb.

Disse Tanker kunde naturligvis ikke direkte komme til Orde i Pressen, men nok paa de lukkede Møder, hvor der blev talt forholdsvis rent ud om

British Broadcasting Corporation, London.

Ungdomssamvirkets Mærke ved Valget
den 23. Marts 1943: »Har stemt«.

Sagerne. Partierne imellem blev Borgfreden nogenlunde holdt, naar undtages en vis Spænding om Knud Kristensens Person, som hans Ildtilbedere var Skyld i. Allerede efter hans Tilbagetræden havde der som nævnt i Venstres Presse hævet sig Røster for en national Kanonisering af den tilbagetraadte Minister. Herimod protesteredes der straks fra flere Sider, men i Midten af Februar havde den konservative Generalkorrespondance i Irritation rettet voldsomme Angreb mod den egensindige Bondemand, og naar

man betænker, at den konservative Halfdan Hendriksen kun under det voldsomste Pres var bevæget til at tage Plads i Scavenius-Regeringen, og at Venstre selv havde baade Brorsen og Elgaard siddende der, er det forstaaeligt, at Generalkorrespondancen rejste Børster; men det var vel groft, og i Slutningen af Februar havde baade Fibiger og Bjørn Kraft maattet frem med Beklagelser over dette Brud paa Freden fra deres egen Presse. Men da Venstre under Valgkampen udsendte en Tryksag til alle Hjem, indeholdt den en skamløs Forherligelse af Knud Kristensen som den eneste, der havde taget Afstand fra Scavenius, og dertil var føjet en højstemt personlig Hyldest til samme Adresse fra — Kaj Munk.

Dette sidste var for vel udregnet til at være velberegnet. Det viste sig nemlig, at Kaj Munk ogsaa var Ledefyr for et helt andet Parti, nemlig Dansk Samling, Arne Sørensens Parti, som af samtlige hel- og halvnazistiske Splittelsesparter var det eneste, der vandt Laurbær i denne Valgkamp. Stillingen for Smaapartierne var ellers den, at Kommunisterne, som nævnt, var forbudt, at Nazisterne var stemplet som Landsforrædere alene ved den Omstændighed, at Tyskerne gennem Censur forbød deres rette Nævnelser i Pressen, at Vilfred Petersens Nationale Folkeparti (der gennem Aalborg-Smeden Th. M. Andersen havde naaet Anmeldelse som Parti) en Uge før Valget afstod fra at opstille, og at Bondepartiet efter at have skilt sig af med Hartel gennem Klager til Justitsministeren søgte sig rehabiliteret som et nationalt og dansk Parti (Justitsministeren maatte selvfølgelig afvise Klagen som ikke ham vedrørende, men iøvrigt havde Knud Bach den 10. Marts opfordret L.S. til at stemme enten paa Bondepartiet eller DNSAP). Tilbage i denne topmaalte Forvirring stod altsaa kun Arne Sørensen som dansk Opposition mod de samarbejdende Partier.

Fra Valget af Landstingsmænd i Roskilde
den 5. April 1943.

Denne »sorte Hest« ved Valget i 1943 gav Løbet Spænding, og takket være Dansk Samlings Forsøg paa Splittelse af den nationale Front lykkedes det for den store legale Presse trods Censurens Spændetrøje at gøre Valgagitationen brølende *antinazistisk*. Hr. Sørensens Fortid i det »Tredje Standpunkt« var nemlig af den Art, at man i hans Person kunde prygle løs paa hele den nazistiske Ideologi og trække Valgets Hovedspørgsmaal op: *Kampen mod Nazismen*.

For saa vidt lykkedes det at gøre Stillingen nogenlunde let fattelig oven over Jorden, hvor Raabene lød: *stem nordisk, stem dansk!* Men under Jorden i de mange forskellige illegale Kredse, der endnu ikke var samlet under noget Frihedsraad, herskede topmaalt Forvirring. Kommunisterne og Gruppen »Frit Danmark« agiterede for at stemme blankt for derved at markere Modstanden mod Scavenius (iøvrigt benyttede »Land og Folk« Lejligheden til de mest perfide Angreb paa Fagbevægelsen, sml. Aktstykker Nr. 24). »Ringene« anbefalede i sine Afdelinger at stemme paa »ukompromitterede Mænd« uanset Partifarve (det var nok paa den Maade, Dr. Christiani faldt paa Valen, fordi han notorisk havde haft Dr. Best til en officiel Middag i sit Hjem). Dansk Samling, der jo var halvt over og halvt under Jorden, anbefalede selvfølgelig Sørensen og sine andre Kandidater.

I denne Forvirring saa Dansk Ungdomssamvirke en stor national Fare, og Hal Koch bestemte sig derfor til at tone rent Flag for de samarbejdende Partier som dem, der gav det stærkeste Udtryk for Folkestyret og det nationale Sammenhold.

Af umaadelig Betydning var naturligvis den engelske Radio, fordi hele Befolkningen flere Gange daglig lyttede til B.B.C. Det varede lidt, før De Frie Danske i London fandt deres Standpunkt. I Begyndelsen var der Antydninger af, at hele Valget (som den danske Stemme i lange Tider havde spaaet aldrig vilde finde Sted) var et Bluff-Nummer arrangeret af Scavenius og Dr. Best. Men da det virkelig blev Alvor, tog Christmas Møller Føringen. Han erkendte den nationale Betydning af et klart dansk Valg og opfordrede i en Søndagstale til ved den størst mulige Valgdeltagelse at vise Verden, at Danmark var demokratisk, og til at stemme paa et af de »seks anstændige danske Partier«. Han maatte naturligvis (som Tallet seks viser) tage Dansk Samling med som det eneste Parti, der direkte gik imod Scavenius. Det vigtigste var imidlertid, at han krævede Folket til Valgbordene.

Som et Par Smaatræk ved Valget i 1943 skal nævnes, at 8.000 Arbejdere i Tyskland afgav Stemme, medens Kommunisterne i Horserød og andre internerede var afskaarne, og at der lige før Valget faldt Dom ved Søndre Birk over den Række Kommuniste, der var impliceret i det saakaldte Kolonihave-Mord (ogsaa kaldet Kærn-Sagen). Den Frygt, man havde næret for Afbrydelser af Valghandlingen ved Luftalarmer, viste sig ugrundet, og der fandt ikke Sammenstød Sted af nogen Art. Foraaret var i hele Marts mildt med klart Solskinsvejr, og Valgdagen blev en straalende Festdag med Flagene vajende og med Uddeling af smaa Mærker »*Har stemt*« fra Ungdomssamvirket.

Da Valgresultaterne indløb, viste det sig, at Valgdeltagelsen havde været overvældende, lige omkring 90 %, den højeste i den frie Forfatnings Historie. Parolen om de blanke Stemmesedler havde ikke virket stærkt, idet Tallet af blanke og ugyldige Stemmer kun beløb sig til ca. 29.000. Numerisk størst Fremgang havde Socialdemokratiet med 894.000 mod 729.000, og relativt størst Fremgang de Konservative med 421.000 mod 301.000, medens Venstre med 376.000 mod 309.000 gled ned paa Trediepladsen og mistede 2 Mandater, og de Radikale med 175.000 mod 162.000 nogenlunde holdt Stillingen, men mistede et Mandat. Retsforbundet mønstrede 31.000 Stemmer mod 34.000 og gik fra 3 Mandater ned til 2. Ialt samlede de fem samarbejdende Partier 94 % af de afgivne Stemmer, hvad der politisk betød Folkets uforbeholdne Tilslutning til den nationale Politik, der var ført.

Dansk Samling opnaaede 43.000 Stemmer og 3 Mandater og fik derved for første Gang Sæde i Rigsdagen som Repræsentanter for en national Opposition væsentlig fra Akademiker-, Højskole- og Lærerkredse. De danske Nazister stagnerede med 43.000 Stemmer og uforandret 3 Mandater og demonstrerede derved overfor Verden deres fuldkomne Fiasko under Besættelsen. Bondepartiet fik Straf som forskyldt for deres Maskepi med Nazisterne. Deres Stemmetal halveredes fra 50.000 til 24.000, og kun de to Brødre Thomsen naaede at

Fra Opførelsen af »Porgy og Bess«
paa Det kgl. Teater.

slippe ind i Tinget. I Sønderjylland havde man befrygtet, at de tyske Stemmer vilde gaa til de danske Nazister, men Stemmetallene viste klart, at Folkegruppen havde fulgt Parolen om at afholde sig fra Valget.

Debatten i Pressen efter Valget, baade hjemme og ude, viste, at næsten alle Parter proklamerede Tilfredshed. De samarbejdende Partier jubledе over Sejren for Folkestyret, og hertil sluttede sig den svenske Presse og den engelsk-amerikanske. Den tyske Presse, sekunderet af den italienske, fremhævede det mægtige Tillidsvotum, Scavenius havde opnaaet, og det Ædelmod, Tyskland havde vist det danske Folk. Scavenius selv havde i et Pressemøde efter Valget opfordret Redaktørerne til at kommentere Valgets Resultater paa en Maade, der ikke uddybede Kløften mellem den danske og den tyske Opfattelse, men til ingen Nytte. Den politiske danske Presse maatte selvfølgelig understrege som Valgets Kerne, at det var en Tilslutning til den nationale Modstand, der var øvet af de fem samarbejdende Partier. Heri følte Scavenius sig svigtet, da det dog var hans Politik, der havde muliggjort Valgets Afholdelse, og paa eet Punkt havde hans Politik virkelig ført til et afgørende Resultat for Danskheden: *Nazismens Fallit blev endelig fastslaaet*. Betydningen heraf viste sig den 29. August, da Tyskerne indførte Militærdiktaturet i Danmark, thi da var Øjeblikket for et Quisling-Styre i vort Land forpasset. Det vil være uhistorisk at berøve Scavenius en antagelig Del af Æren herfor, og her vil Eftertidens Dom nok blive positiv.

Ved Valgmændenes paafølgende Valg af Landstingsmænd den 5. April skete

Forsvarsminister Skiöld, Sverige.

der i Roskilde det sensationelle, at de Konservative vragede Holger Andersen, skønt Axel B. Lange personligt ved at træde tilbage havde ønsket at sikre hans Valg. Valgmændene foretrak med stort Stemmetail Foss, og Baggrunden herfor var Ingeniørkredsens antiparlamentariske Henvendelse til Kongen i 1940 (se Side 131 og Aktstykker Nr. 11).

Et ejendommeligt Efterslæt efter Valget blev Striden mellem de to konservative Kritikere, den nyvalgte Folketingsmand Stangerup og Redaktør Henning Kehler. Stangerup var allerede under Valgkampen i illegale Blade stærkt i Vinden, men klarede Valget for derefter at blive spiddet paa Kehlert Lanse, der dog ved en Æresrets nærmere Undersøgelse viste sig ogsaa at kunne ramme sin Ejer.

Et interessant Eksempel paa vor kulturelle Selvhævdelse overfor den nazistiske Racepropaganda var Det kgl. Teaters Initiativ til at opføre Gershwins Negeropera »Porgy og Bess«. I vort afspærrede Land virkede denne fremmedartede Opera som et forfriskende Pust.

Den nordiske Debat tog efter Valget atter Fart med en overordentlig stærk Drejning i Retning af det forsvarspolitiske Fællesskab. Samme Dag, som Valget i Danmark fandt Sted, havde Overstattholder Nothin ved den nordiske Studenterdag i Stockholm udtalt sig om Nordens Stilling under denne Krig.

»Det er endnu for tidligt at gøre Forsøg paa nogen Historieskrivning, men efter min Mening vil i Fremtiden den Opfattelse blive eneraadende, at dersom de nordiske Folk med et nogenlunde godt Forsvar havde staaet fast i Beslutningen om i Fællesskab at værne deres Grænser, saa var hverken den ene eller den anden af de Krigsbegivenheder, som nu har ramt Norden, overhovedet indtruffet.«

Denne yderst optimistiske Vurdering af den nordiske Forsvarskrafts Muligheder uddybedes den 28. Marts af den svenske Forsvarsminister Per Edvin Skiöld, der udtalte: »Sveriges Indstilling til et politisk Samarbejde mellem de nordiske Lande er naturligvis afhængig af, om det forøger Chancerne for at bevare Landets Selvstændighed. Det er aldeles givet, at hvis et Angreb paa

Norden resulterede i en fælles Modstand fra alle de nordiske Landes Side, vilde en eventuel Angriber nære langt større Betænkeligheder, end hvis det kun drejede sig om hvert enkelt Land.«

Da Debatten saaledes stærkere og stærkere drejede over paa det forsvarspolitiske, som maaske lokkede Sindene saa meget mere, som det stod som en Ønskedrøm i Sammenligning med den Realitet, de nordiske Folk faktisk var omgivet af, udtalte Nationalbankdirektør Bramsnæs, Formanden for »Norden«, den 15. April, at det militære Samvirke alene ikke kunde være en Løsning: »Det maa være klart for alle, at fælles Forsvar for de nordiske Lande maa være et Led i det nærmere politiske Samarbejde; men det maa være lige saa klart, at et Forsvarsforbund alene ikke kan løse det nordiske Spørgsmaal.

Et Forsvarsforbund vil svæve i Luften, hvis der ikke skabes en nærmere politisk og økonomisk Forbindelse mellem de nordiske Lande, og kan derfor ikke være et Maal i sig selv.«

For rigtig at forstaa denne Drejning af Diskussionen maa man erindre sig Konkurrencen mellem »Norden« og det af General With ledede »Det frie Nord«, hvis Medlemmer var mere aktivistiske, militaristiske og specielt forbitrede over den 9. April. General With svarede iøvrigt ikke længe efter og erklærede, at hverken han eller »Det Frie Nord« drømte om et isoleret nordisk Forsvarsforbund.

Ogsaa fra Arbejderside blev Bramsnæs' Formulering taget op i en programmatisk Udtalelse, der den 16. Juni blev udsendt af den samlede danske Arbejderbevægelse: »Mødet tager Afstand fra Tanken om et isoleret Forsvarsforbund, men er sig bevidst, at Gennemførelsen af en fælles-nordisk økonomisk og politisk Kurs ogsaa maa medføre en Form for fælles-nordisk Udenrigspolitik og Forsvarspolitik. En saadan nordisk Politik vil imidlertid aldrig have Brod mod noget andet Land, men vil kun have til Formaal at sikre de nordiske Folks Frihed og Fred, og som et Led i et eventuelt almindeligt Freds- og Sikkerhedssystem vil den kunne bidrage til at sikre et fredeligt Samarbejde mellem alle Folk.«

Præsident Sveinn Björnson, Island.

Bankdirektør Thorstein Petersen, Færøerne.

Det var klogt af Arbejderbevægelsen at se hen til det almindelige Fredssystem; det samme gjorde Herbert Tingsten i Sverige, hvis nøgterne Betragtninger bidrog til at drage Spørgsmaalet ned paa Jorden. Efter Teheran-Mødet og Moskvas Fordømmelse af enhver Blok-Politik visnede de nordiske Drømme.

En vis afsvækkende Virkning fik allerede den 27. April Meddelelsen om, at Islændingenenes Forfatningskommission havde stillet Forslag om, at Island skulde blive uafhængig Republik fra 14. Juni 1944. Herimod offentliggjorde Statsministeriet den 29. April en Note, hvori det fremhævedes som ønskeligt, at Sagen kunde udsættes, indtil en Forhandling kunde optages mellem de to Folk, en Tanke, der iøvrigt ogsaa fandt Tilslutning fra ledende amerikansk Side, uden at det dog overbeviste Islændingene.

Ogsaa for Færøerne bragte Valget 1943 et stærkt Fremstød for Løsrivelsesbestræbelserne, idet »Folkeflokken« under Ledelse af Bankdirektør Th. Petersen vandt stærkt frem paa Bekostning af de andre Partier.

Det første Spørgsmaal, det nye Folketing ved sin Sammentræden den 8. April fik at tage Stilling til, var Kommunalvalgene, idet der fra tysk Side var stillet Krav om, at der ikke skulde afholdes kommunale Valg i Sønderjylland. Det var atter her den tyske Folkegruppe, der skulde skaanes for et aabent Nederlag, og da det fra tysk Side var Betingelsen for, at Valgene kunde afholdes i det øvrige Land, enedes de samarbejdende Partier om at give efter og ved Lov forlænge de sønderjyske Mandater. Det skete ikke uden Betænelighed, da Sønderjyderne selv følte sig tilsidesatte ved denne Ordning. Ved Debatten om Sagen i Folketinget havde Repræsentanten for Dansk Samling, Stærmose, den billige Triumf at fraraade Loven, idet han udtalte: »Hvis Sønderjylland nu skal være udenfor, vil Skellet mellem Sønderjylland og det øvrige Land blive en følelsesmæssig Realitet.« Han foretrak med sit Parti at udsætte samtlige kommunale Valg.

Loven blev vedtaget, og Valgene, der fandt Sted den 5. Maj, viste rundt om i Landets Byer en ikke ubetydelig Tilbagegang for Socialdemokratiet. I

Sammenligning med den voldsomme Fremgang for samme Parti ved Marts-Valget til Folketinget kan dette undre, men det har sin Forklaring dels deri, at Sammenligningspunktet ved Kommunevalget laa helt tilbage i 1937, saa at den tilbagegaaende Bølge i 1939 ikke endnu havde sat sig Spor kommunalt, dels skyldtes Tilbagegangen den almindelige Utilfredshed blandt Arbejderne og den underjordiske kommunistiske Splittelse, der fandt Udtryk i Særletter. I en Række Byer mistede Socialdemokratiet saaledes Flertallet, og det var et Forvarsel om, hvad der var i Vente for Partiet efter Besættelsens Ophør.

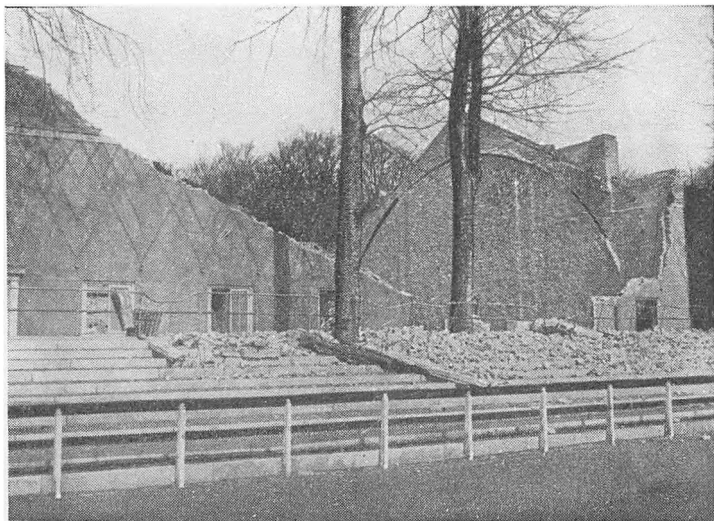
Ved de samtidig afholdte Amtsraadsvalg havde Socialdemokratiet Fremgang, hvilket viste, at Utilfredsheden særlig havde faaet Hold i Byernes Arbejderbefolkning.

Kommunevalgene blev nok stærkt diskuteret, men ændrede ikke det politiske Billede i Danmark. Endnu var Rigsdagen det samlende Udtryk for dansk Opinion, saa at de forskellige Splittelsestegn ude i Kommunerne ikke overskyggede den Samling af Kræfterne, Valget i Marts havde bevidnet. Paa to Maader kom Enigheden til Udtryk, dels i Lovgivningsarbejdet, dels i en sidste Kraftanstrengelse for at dæmme op imod Sabotagen.

I Rigsdagens Samarbejdsudvalg blev der efter Valget Enighed om en Række Foranstaltninger, som derefter af Regeringen førtes ud i Livet enten ved Lov eller administrativt: Statstilskud til Kommunerne, Forbrugerkort til Kød, Flæsk og Paalæg, Forlængelse af Huslejeloven, Ændringer i Krigsforsikringslovene, Udvidelse af Politiet (der nu ialt var kommet op paa 8.000 Betjente) samt Lov om Ekspropriation af Biler og Skydevaaben til Politiet. Den nye Socialminister Laurits Hansen, som efter Ejler Jensens Valg til Formand for de Samvirkende Fagforbund den 20. Maj, nu som nyvalgt Folketingsmand helt kastede sig ind i det politiske Arbejde, viste ikke ringe Initiativ specielt vedrørende Børneforsorgens Institutioner. Alvorlige Vanskeligheder voldte visse Landbrugsspørgsmaal; allerede i April meddeltes det, at det ikke havde været muligt i Samarbejdsudvalget at naa til Enighed om en fortsat Lovgivning om Sikring af Arbejdskraft til Landbruget. Sagen faldt paa, at Arbejdsminister

Litograf Thamsen, valgt til Borgerrepræsentant paa en Særliste.

Sabotagen mod Aarhus Stadion.

Kjærbøl maatte kræve en Erstatning for tabt Arbejdsfortjeneste ved Overvisning til andet Arbejde. Dette vilde Venstre imidlertid ikke gaa med til. Store Vanskeligheder voldte det ogsaa at naa til Enighed om et Forbud mod Ikke-Landmænds Køb af Landbrugsejendomme, men det lykkedes dog den 25. Juni, idet Loven gled ind i den store Forligspulje om Skattelovene til Sikring mod Pengerigeligheden.

Disse omfattende Skattelove, der var forelagt af Finansminister Kofoed paa Grundlag af en Betænkning fra det saakaldte Professorudvalg, fik en indgaaende Behandling i et af Folketinget nedsat 21 Mands-Udvalg. Herved blev navnlig Reglerne for tvungen Opsparing og for Krigskonjunkturskat betydelig ændrede.

Da Skattelovene fra Folketinget passerede over til Landstinget, sluttede Folketinget Arbejdet før Ferien med en politisk Debat ved 3. Behandling af Til-lægsbevillingsloven. Ved denne Lejlighed holdt Frits Clausen sin sidste Tale i Tinget, hvori han søgte groft at udnytte Arbejdernes Utilfredshed og dog i samme Aandedræt krævede Nedskaering af Brødrationerne af Hensyn til Finland. Han forherligede »Frikorps Danmark« for det Hædersblad, det havde føjet til Danmarks stolte Krigshistorie, roste Forsvarsministerens Skrivelse til Hærens Befalingsmænd (om dem, der meldte sig til Frikorpset) og uddrog deraf, »at Forsvarsministeren ogsaa er af den Opfattelse, som Grundtvig i et af sine bedste Øjeblik har udtrykt, naar han siger, at Tysklands Sejr i denne Krig (!) ogsaa er Danmarks Sejr.« Med dette Vaas endte den stortalende og oppustede Frits Clausen sin politiske Karriere.

Sabotage mod Svendborgbanen.

Valdemar Thomsen kværulerede langt og længe over den Mishandling, Bondepartiet havde været Genstand for ved Valget. De to Herrer fik intet Svar. Saaledes sluttede Rigsdagen sin sidste normale Samling inden den 29. August.

I Mellemtiden siden Rigsdagsvalget i Marts havde Forholdene ellers været alt andet end rolige. De Kræfter i Folket, der saa en national Ulykke i den Politik, som Dr. Best i Forstaaelse med Scavenius havde indledet, satte en stærkt forøget Fart i den voldelige, aktive Modstand, og Landet over begyndte Sabotage-Baalene at flamme. En Oversigt fra Dagbladenes Notitser i Maanederne April—Juni viser med Datoangivelse Udviklingen.

April:

5. Sabotage i Hillerød. Skævinge Hørskæteri nedbrændt. — 7. Skudveksling i Valby med Sabotører. — 10. Sabotage i Ringsted Jernstøberi. — 11. Sabotage mod flere Fabriker i København. — 13. Ny Sabotage i København. — 18. Bombeekspllosion hos Glud og Marstrand. — 26. Sabotage i København.

Maj:

1. Sabotage mod Autoværksted paa Lyngbyvej i København. — 2. I Sjælsø findes Liget af en Mand med sammenbundne Fødder og Skud i Nakken. — 7. Bombeattentat i København. — 9. Sabotage i Frederikssund. Skade 3 Mill. Kr. — 28. Sabotage i Aarhus, en Sabotør dræbt, en Vagt saaret.

Juni:

3. Bombeeksplosion paa Rørdal Cementfabrik. — 10. Revolverbevæbnede Mænd røver Ammunition fra Hærens Oplag. — 14. Sabotører afbrænder Fabrik i Hedehusene. — 20. En Række Sabotagehandling i København og Omegn. — 23. Sabotage hos Glud og Marstrand. Sabotage i Hellebæk Klædefabrik. — 30. Transformatoranlægget i Aarhus Havn sprængt i Luften.

For Regeringen og de samarbejdende Partier maatte denne Udvikling vække stor Betænkelse, da det kunde forudses, at den vilde undergrave den Politik, hvortil Valget havde givet Tilslutning. Allerede forud for Indkaldelsen af det nye Folketing udsendte Rigsdagens Samarbejdsudvalg en Erklæring (se Aktstykker Nr. 25 a, hvori der advares mod Sabotage: »Disse Handlinger, der forstyrrer Ro og Orden i Strid med Kongens Budskab af 9. April, og som strider mod dansk Lov, betegner en meget farlig Udvikling, der kan drage de alvorligste Følger med sig. . . . Det har været et uvurderligt Gode, at det i det store og hele er lykkedes at bevare Rettens Haandhævelse som et dansk Anliggende.« Og det fremhæves derefter, at dette Gode er truet.

Denne alvorlige Henstilling prellede af paa den voksende Modstandsvilje i de illegale Kredse. Men da Kongen den 15. Maj atter overtog Regeringens Førelse efter sin Sygdom, rettede ogsaa han en alvorlig Appel til det danske Folk (se Aktstykker Nr. 25 b), hvor det hed »Visse Begivenheder i den seneste Tid viser, at der findes Personer, som ved Udøvelsen af forkastelige Handlinger tilsidesætter de Hensyn, som ansvarsbevidste Danskere skylder deres Fædreland. Om vi kommer igennem disse alvorlige Tider efter de Linier, Regering og Rigsdag i fuld Enighed har fastlagt, afhænger af, om den enkelte følger disse. Disse Handlinger af ansvarsløse Personer kan have de alvorligste Følger for saavel Enkeltpersoner som for Samfundet som Helhed.«

Heller ikke denne Appel frugtede, som man kan se af Listen ovenfor. Den politiske Fare ved de illegale Kredses Aktivitet var, at de over Hovedet paa Dr. Best spillede Spillet over til v. Hanneken. Best har selv i en Samtale henvist til, at han i sin egen Ungdom under Ruhr-Besættelsen havde været Sabotør, og ved at søge Kontakt med la Cour og Prof. Chievitz søgte han at vise sin Forstaaelse ogsaa til den Side. Men det var haabløst. Han har selv i Forhør i Fængslet karakteriseret Udviklingen klart ved at sige, at de illegale Kredse slog hans Politik over Ende ved at spille over til v. Hanneken og derved lægge Afgørelsen i Hænderne paa Militæret, som intet hellere ønskede (sml. Aktstykker Nr. 31 under 3. August).

Allerede i Foraaret viste en Række tyske Krigsretsdomme, at Begivenhederne var ved at glide Regeringen af Hænde. I Begyndelsen af April havde man maattet indrette en særlig Tugthusafdeling i Horsens for Straffe afsagt

udenfor dansk Domstol. Den 7. Maj dømtes tre Kommuniste ved tysk Krigsret, den ene til Døden, de to andre til livsvarigt Fængsel. Kun ved den yderste Indsats fra Statsminister Scavenius lykkedes det at faa ændret Dødsstraffen til livsvarigt Fængsel, men med den stigende voldelige Modstand og Sabotagen mod Besættelsesmagtens Anlæg og Depoter var det til at forudse, at hverken Statsministeren eller nogen anden dansk Myndighed i Længden kunde redde Patrioterne fra Døden eller fra Deportation til Tyskland.

Saaledes var Stillingen i Forsommeren, og da vi naaede ind i Højsommeren 1943, skete der afgørende Begivenheder ude i Verden, som ogsaa satte dybe Spor i vort Land.

KAPITEL XIX

Italiens Sammenbrud. Strejkebølgen.

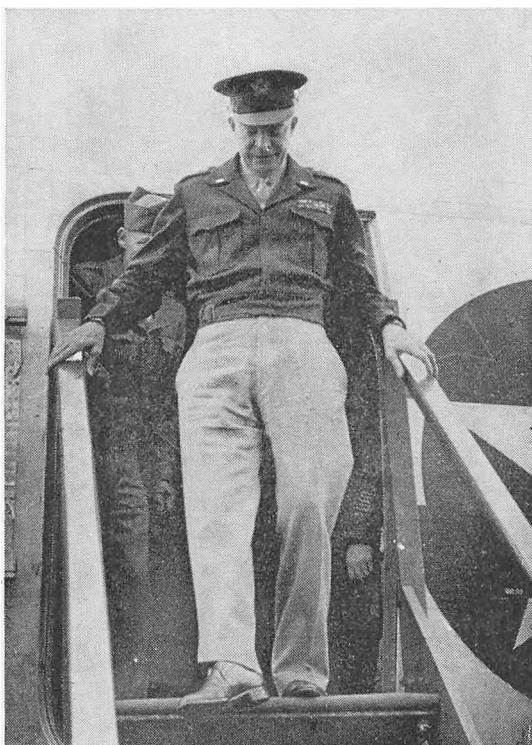
I Maj Maaned 1943 trængte de Allierede ind i Tunis og tog Biserta, og den 13. endte Krigen i Afrika. Churchill forhandlede i Begyndelsen af Maanedet med Roosevelt i Washington, og herfra udsendtes Mr. Davies med særligt Budskab til Stalin. Fra Moskva meldtes den 22. Maj, at Komintern fra og med den 15. samme Maaned var blevet ophævet, naturligvis som en Gestus overfor de Allierede. I Juli Maaned blussede Kampene paa Østfronten op mellem Orel og Bjelgorod, og den 10. Juli foretog General Eisenhower Invasionen paa Sicilien. Palermo faldt allerede den 23. Juli, og to Dage efter lod den italienske Konge Mussolini arrestere og udpegede Marskal Badoglio til Ministerpræsident. Da den italienske Regering i første Omgang erklærede at ville fortsætte Krigen, tog Tyskerne det Standpunkt at finde sig i Diktatorens Fald. Følgen heraf blev, at Aviserne ogsaa i de besatte Lande bragte spaltelange Telegrammer om Fascistpartiets Ophævelse, om 20-aarig fascistisk Korruption og om Kæmpestrejker i de norditalienske Industribyer. Virkningen heraf sporedes over hele Verden — ogsaa hos de Allierede kom Strejkeuroligheder — og ikke mindst i de besatte Lande indtraf en gærende Uro i Arbejdermasserne. Krigens Afslutning syntes nær, og Diktaturets Fald i en Stormagt opildnede Arbejderne til Aktion.

Denne Verdensbevægelse gav ogsaa kraftige Udslag her i Landet, hvor der allerede i Forvejen paa vore Skibsværfter havde været Tegn til Uro. Fra Sverige kom den 5. August Meddelelse om, at den svenske Regering havde opsagt Aftalen med Tyskerne om Permittenttrafikken, og denne Markering af den ændrede Bedømmelse af Magtforholdene og af Krigens Udfald undlod heller ikke at sætte sig dybe Spor her i Danmark.

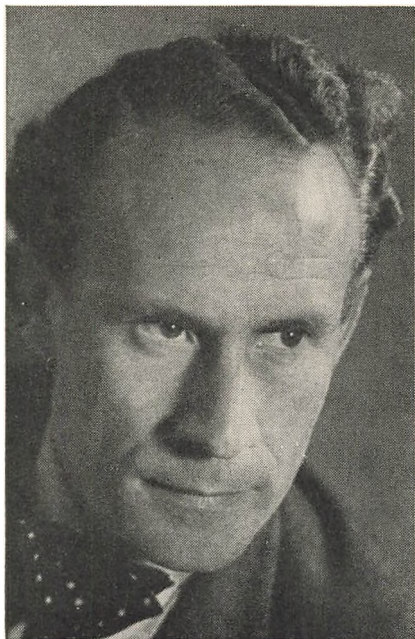
Fra de Konservatives Stævne i Ollerup i denne Uge bragtes udadtil kun officiel Meddelelse om en Tale af Halfdan Hendriksen om Handelsfriheden efter Krigen, men efter at Deltagerne spredtes over Landet, sivede det ud, at Mødet havde været præget af en stor Tale af Ole Bjørn Kraft mod Tyskerne, og i de følgende Uger viste konservativ Ungdom stærk Aktivitet under Urolighederne.

Indenfor den illegale Bevægelse bragte Sommeren 1943 det vigtige Fremskridt, at der oprettedes et centralt Organ, kaldet *Danmarks Frihedsraad*. Det bestod af cand. mag. Frode Jakobsen (Ringsted), Redaktør Børge Houmann (D.K.P.), Professor Arne Noe-Nygaard (Dansk Samling), Major Flemming Møns (Vestmagternes Repræsentant, 'chief representative', i Danmark), Chefredaktør Aage Schoch og Civilingeniør Erling Foss. Det var disse Mænd, der uforfærdet af alle tyske Trusler og danske Formaning-er fortsatte den aktive Modstand, og som i den kommende Tid skulde tage Ansvaret for den maalbevidste Politik at spille over Hovedet paa Scavenius—Best op til v. Hanneken—Gestapo. (Sml. Aktstykker Nr. 31 under den 31. August om Dr. Bests Syn paa Modstandsbevægelsen.)

Naar man ser Listen over disse Mænd, der kom til at gøre en saa betydelig Indsats, og betragter deres Livsstillinger, bliver man slaaet af, at det overvejende er Akademikere og Redaktører, og man kommer til at mindes en Tid i dansk Historie, da et andet Kuld fra Universitetet og Bladredaktionerne kom til at sætte dybe Spor i dansk Politik. Jeg tænker naturligvis paa de National-Liberale, særlig Ploug og Lehmann, og Ligheden er virkelig slaaende. De National-Liberale var ogsaa kun en Haandfuld, indtil de ved Revolutionen i 1848 fik deres æventyrlige Chance og blev løftet op paa Ministertabureterne. Deres Baggrund, det storpolitiske Opgør i Hertugdømmerne, var for saa vidt den samme, som den hvilede paa det historiske Tyskerhad, der over Ingemann har sine Rødder helt tilbage til Saxo. Det nye Tyskerhad var iøvrigt ikke meget forskelligt fra de National-Liberales, og mange naive Skriverier i de illegale Blade mindede ofte til Fuldkommenhed om Flyveblade under Holstenernes Oprør, men det bør fremhæves, at Værnemagtens og Gestapos Forbrydelser gav Hadet en

General Eisenhower.

Cand. mag. Frode Jakobsen,
»Ringens« Organisator.

langt mørkere Baggrund. Paa eet Punkt er Forskellen dog meget stor: mens de National-Liberale som Modvægt mod Tyskheden hengav sig til nordiske Drømme (der lignede de samarbejdende Partiers Luftspejlinger i 1943), var Mændene fra Frihedsraadets unge Elite russofile og Modstandere af den nordiske Tanke, vel af flere Grunde: dels var Kommunisterne et stærkt Indslag i Bevægelsen, og for dem er nordiske Tanker Kætteri, dels var disse Aktivister ret uvenligt stemt mod det neutrale Sverige, der nærmest betragtedes som tyskvenligt. Den væsentligste Støtte havde det underjordiske Raad selvfølgelig i Englands Hær (hvad Vaaben angik) og i London-Radio (hvad Publicitet angik).

Til disse Kredses store Held i 1943 fandtes i det tyske Militær i Danmark

en taknemlig Modspiller. Overgeneralen v. Hanneken havde længe luret paa en Lejlighed til at skaffe sig af med Resterne af Danmarks Hær og Flaade, og dertil kom, at Beretningerne om de tyske Nederlag medførte en stadig stigende Nervøsitet og Irritation blandt de tyske Tropper. Det er saaledes betegnende, at Værnemagten nedlod sig til at forlange Indskriden mod Personer, der bar strikkede Huer med Royal Air Force Ringe.

Den stigende tyske Irritation over Sabotagen gav sig sluttelig det Udslag, at Dr. Best den 4. August indfandt sig hos den fungerende Statsminister Kofoed (Scavenius var nemlig paa Ferie i Jylland) og stillede en Række Krav, som han fordrede besvaret samme Dag: Fordringerne drejede sig om Straffene over de danske Sabotører og gik bl. a. ud paa, at alle Straffe over 8 Aar skulde afsones i Tyskland, og at Meddelelse herom skulde tilgaa Offentligheden.

Finansminister Kofoed og de Ministre, der var i Byen, erklærede selvfølgelig, at de ikke kunde tage Stilling til saa vigtige Spørgsmaal, før det samlede Ministerium kunde afholde Møde, men ingen, der blev spurgt, lagde dog Skjul paa, at det var utænkeligt, at Regeringen kunde gaa ind paa Kravet.

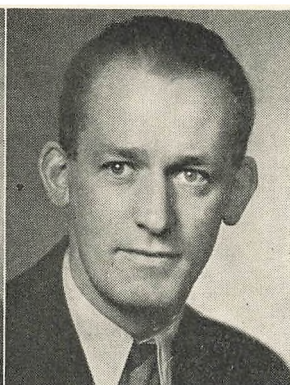
I det første samlede Ministermøde den 9. August kom Scavenius ind paa disse tyske Fordringer og udtalte, at man maatte advare Tyskerne mod at

Aage Schoch.

Arne Noe-Nygaard.

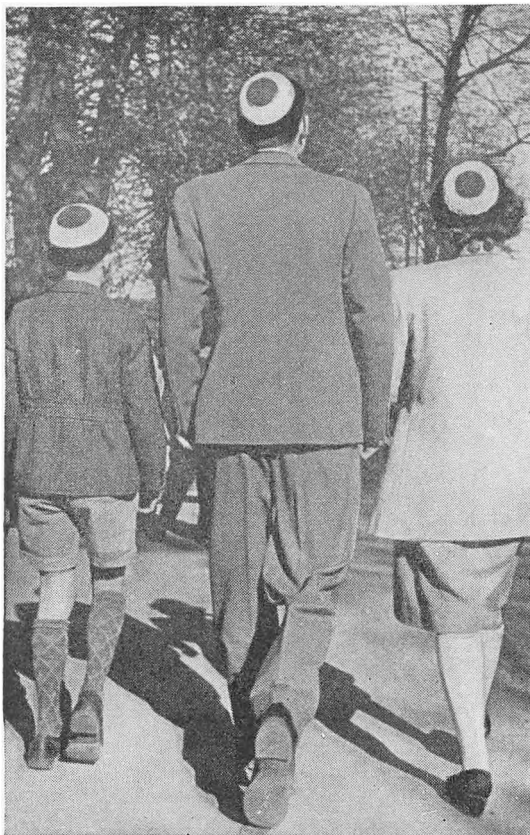

Børge Houmann.

gennemføre de paatænkte Fremgangsmaader. Paa denne Foranledning redegjorde Justitsminister Thune Jacobsen for de Domme, der var afsagt af tysk Krigsret over danske Sabotører, og for den Ordning, der med Godkendelse af Tyskerne var truffet vedrørende de dømtes Afsoning af Straffene. Ogsaa han maatte fraraade at fravige det saaledes opnaaede, navnlig i Betragtning af den Ændring, der var sket i den danske Befolknings Holdning til Tyskerne. Han nævnte herunder den Uro, der herskede i Arbejderbefolkningen og den stigende Sabotage, men tilføjede dog, at Politiet arbejdede godt; der var sørget for, at Sabotørerne ikke kunde faa Adgang til Sprængstof, og Sabotagen maatte derfor anses for at blive gennemført med Støtte fra engelsk Side.

Herefter udspandt der sig en almindelig Diskussion om Sabotagen, hvorunder baade Socialminister Laurits Hansen og Minister for offentlige Arbejder Gunnar Larsen pegede paa den stærkt stigende Uro blandt Arbejderne. Trafikminister Elgaard fastslog, at den faste Linie, som Regeringen havde fulgt med Hensyn til Sabotagehandling, ikke var blevet svækket. Det var Ophævelsen af Permittenttrafikken i Sverige, der paavirkede Befolkningen; vi maatte meddele Tyskerne, at vi agtede at fortsætte den hidtil fulgte Linie, men at enhver Afvigelse herfra vilde fremkalde en skæbnesvanger Reaktion fra Befolkningens Side.

Hertil sluttede Jørgen Jørgensen sig med den Bemærkning, at vi til det yderste maatte søge at afværge drastiske Foranstaltninger fra Tyskernes Side, og Landbrugsminister Bording trak Linien endnu snævrere, idet han gjorde gældende, at hvis Tyskerne selv vilde forsøge at nedkæmpe Sabotagen, kunde Regeringen ikke fortsætte, og dette maatte meddeles Tyskerne. Baade Handelsminister Halfdan Hendriksen og Forsvarsminister Brorsen tilsluttede sig de fremførte Synspunkter vedrørende Sabotagen, og den sidste tilføjede, at det var

Ungdom i forbudte R.A.F. Huer.

nødvendigt, at Fagforeningslederne fik Støtte fra Regeringen til Bekæmpelse af Uroen i Befolkningen.

Paa dette Punkt af Overvejelserne, der hidtil havde ligget paa ganske samme Linie som den, Partierne faa Maaneder i Forvejen var gaaet til Valg paa, greb Scavenius ind med en storpolitisk Bemærkning. Han mente, det burde overvejes, om der ikke var Mulighed for at ændre Regeringens Sammensætning, ved at han traadte tilbage, og der blev dannet en Regering, der var fuldt parlamentarisk og dermed stod stærkere overfor Befolkningen.

Der er næppe Tvivl om, at der bag dette Forslag laa den Opfattelse hos Scavenius, at han var blevet svigtet af Partierne baade under Valget og efter. Bording gjorde en Bemærkning om, at det

havde haft sin Betydning, at Scavenius havde overtaget Regeringen i November, men heroverfor bemærkede Thune Jacobsen, at Statsministeren ikke havde faaet den Støtte, han fortjente. Ministeren for offentlige Arbejder Gunnar Larsen erklærede, at han principielt var enig med Statsministeren om, at det vilde være formaalstjenligt at faa en parlamentarisk Regering og henstillede, at Statsministeren fik Bemyndigelse til i saa Henseende at orientere sig hos Tyskerne.

Heri støttedes han af Indenrigsminister Jørgen Jørgensen, der udtalte Frygt for, at der kunde rejses en Stemning mod Regeringen, hvis ikke der i Tide skete en saadan Ændring i dens Sammensætning, at det kunde berolige Befolkningen.

Diskussionen endte saaledes med en Tilslutning til Scavenius' Ønske om Regeringsomdannelse, og da Sagen blev forelagt 9 Mandsudvalget, gjorde

Da Tyskerne beslaglagde Motorcykler i Esbjerg, den 7. August 1943.

heller ikke dette Indvendinger, men da Scavenius samme Dag i en Samtale med Dr. Best forelagde begge Beslutninger baade om at afvise de tyske Krav om Sabotage-Dommene og om at omdanne Regeringen, stak Best Afvisningen af Straffekravet i Lommen, men protesterede skarpt mod Tanken om en Ændring af Ministeriet, hvilket i dette kritiske Øjeblik kun kunde opfattes og af den engelske Radio vilde blive opfattet som et tysk Tilbagetog. Atter viste det sig, at det Ministerium, Scavenius havde dannet under tysk Pres, netop i Kraft af Scavenius' Særstilling kunde yde en effektiv Modstand mod tyske Krav.

Samtidig med, at disse Overvejelser fandt Sted i Regeringen og indenfor 9 Mandsudvalget, indtraf Begivenheder, der viste, at hverken Konge, Regering eller Rigsdag længere havde Myndighed indadtil over den danske Opinion, thi nu var Øjeblikket inde, da den danske Befolkning direkte kom i fjendtlig Berøring med Besættelsesmagten.

Det første Tilfælde af den Art indtraf i Esbjerg, hvor den tyske Kommandant som Følge af en vellykket Sabotage-Handling den 7. August dekreterede Undtagelsestilstand med Udgangsforbud. Søndag den 8. forløb roligt under Undtagelsestilstanden, men der foregik under Jorden en stærk Agitation over hele Byen, der Mandag den 9. førte til en Generalstrejke af saa total Udstrækning, at saa at sige enhver Virksomhed standsede. Virkningen blev den, at Tyskerne maatte ophæve Undtagelsestilstanden, og først efter dette eklatante Nederlag genoptoges Arbejdet Tirsdag den 10. August.

Denne vellykkede Aktion maatte give den danske Arbejderbevægelses Ledelse Stof til Overvejelse. Aktionen var nemlig iværksat helt udenom de kompetente faglige Organer med Paroler fra Dør til Dør og paa Arbejdspladserne.

Først ved Afblæsningen af Strejken blev det Byraadet og de faglige Ledere, der maatte rykke frem og være Mellemed mellem de strejkende og Tyskerne.

For Arbejderbevægelsens Ledere stod det klart, at Stemningen i Landet var paa Bristepunktet, og at en hvilken som helst Provokation fra en taabelig tysk Militærperson kunde løfte Forhandlingspolitiken af Hængslerne. Nu stod man overfor det Brud, som man gennem hele Besættelsen havde forudset og paa en vis Maade set hen til (sml. Hedtoft-Hansens Tale Side 142—43). Men det, man fra Ledelsens Side ønskede, var et Brud med Tyskerne, hvor hele det danske Folk stod enigt, det var en Politik, ikke Anarki og indre Opløsning, man vilde arbejde henimod. Derfor kunde man ikke se optimistisk paa selv en nok saa vellykket Aktion som den i Esbjerg, da netop denne Succes kunde opmuntre til Kaos.

Virkningen kom hurtigt i en voldsom Eksplosion af Uroligheder i Odense den 16. August. Det begyndte med et Sammenstød mellem tyske Soldater og Civilbefolkningen. Derefter gik Odense i total Strejke efter Esbjergs Mønster. Sandsynligvis vilde Forløbet ogsaa have lignet det i Esbjerg, hvis ikke den tyske Kommandant, Oberstløjtnant Weiss, havde beordret de tyske Soldater til at afpatruljere Gaderne og ved mindste Anledning løsne Skud mod Mængden. Dette var for meget for Fynboerne, der jo ellers har Ord for at være milde og muntre. De vildeste Instinkter udløstes hos Befolkningen, der raserede alle Butikker, hvis Indehavere var kendt for Maskepi med Tyskerne. Vinduerne blev knust og Effekterne smidt ud paa Gaden. Særlig haardt gik det ud over Tyskertøsene, som man flaaede Klæderne af og drev nøgne ud paa Gaden efter først at have malet Hagekors med Mønje »i det militære Maal« (som en Betjent sagligt indberettede).

Af vidtrækkende Betydning blev en Episode om Torsdagen den 19., da en tysk Officer, der følte sig truet af Demonstranterne, trak sin Revolver og fyrede ind i Mængden, hvorved han saarede to Dreng. Den ophidsede Mængde kastede sig nu over ham og tilføjede ham alvorlige Kvæstelser; han skal bl. a. være blevet slaet i Hovedet med en Kloakrist.

Alle Forsøg fra Byens Borgmester, Werner, og fra de socialdemokratiske Ledere sammen med de Samvirkende Fagforbunds Næstformand Einar Nielsen paa at standse Urolighederne mislykkedes, og det endte med, at Regeringen maatte gribe ind. Arbejdsminister Kjærboel, ledsaget af Direktør Svenningsen og Regierungsrat Kannstein, ankom om Lørdagen den 21. til Odense, og efter langvarige Forhandlinger lykkedes det at bevæge Oberstløjtnant Weiss til at bøje sig og trække Tropperne bort fra Gaderne. Men herimod kom der Kontraordre fra General v. Hanneken. Strejken fortsattes, og først Torsdag den 26. lykkedes det endelig at faa Arbejdet i Byen genoptaget paa Betingelser, Befolkningen vilde tolerere (de tyske Soldater skulde forblive i deres Kvarter Søn-

Fra Urolighederne i Odense den 16. August 1943.

dag, Mandag, Tirsdag og Onsdag, idet dog normale Øvelser og tjenstlig Færden skulde kunne gennemføres som sædvanlig. Det tyske Feltgendarmeri skulde overtage Ordenstjenesten for den tyske Værnemagts Vedkommende, medens dansk Politi skulde have den tilsvarende Opgave overfor danske Statsborgere. Sml. Aktstykker Nr. 26 A—D).

Medens dette stod paa i Odense, kom Meldinger om nye Uroligheder i en Række andre Byer som Aalborg, Fredericia og Helsingør. Urolighederne i Aalborg havde som Optakt en Kamp i Rold Skov den 18. August mellem tyske Politisoldater og en dansk Frihedsgruppe, der var ude for at hente Sprængstoffer. Føreren af Frihedsgruppen, Bankassistent Niels Erik Vangsted, dræbtes, og skønt Tyskerne i Aalborg fordrede, at Begravelsen skulde ske i Stilhed, gav den Anledning til saadanne Demonstrationer fra Befolkningen, at Tyskerne greb ind, og hele Byen kom i Oprør. I Helsingør indtraf Episoder, som er betegnende for Stemningen i hele Landet; det var netop paa den Tid, da der kørtes Tørv ind, og Mængden i Gaderne brugte Tørvene som Kasteskyts og bombarderede de tyske Soldater med dem — visse et ringe Vaaben overfor Maskingeværer, men efter Italiens Sammenbrud troede Folk, at ogsaa Tyskerne vilde knække sammen.

For Dr. Best var der ingen Tvivl om, at hele hans Forsoningspolitik var ved at ryge i Luften, og da det var Arbejderklassen, som Uroen særlig havde optændt, søgte han en Samtale med Buhl og Hedtoft-Hansen. Den Besked, han her fik den 18. August, var ikke til at tage fejl af: det var Tyskerne selv, der ved deres Provokationer opæggede Befolkningen, ligesom de ved deres Indgreb i det danske Folkestyre havde undergravet Regeringen, og kunde Dr. Best ikke sætte Militæret paa Plads, vilde der ikke blive Ende paa Urolig-

hederne. — Som Symptom var denne Henvendelse fra Dr. Best interessant, da han netop nu søgte de Mænd, Tyskerne i sin Tid havde krævet fjernet fra politisk Virksomhed, Buhl som Statsminister og Hedtoft-Hansen som Partiformand. (Sml. Aktstykker Nr. 31 under 31. August og 4. September.)

Midt under Odenseurolighederne havde Regeringen den 17. August atter diskuteret Situationen. Scavenius havde her henvist til de provokerende Udtalelser, der fremkom i den engelske Radio. Han betonedede atter Nødvendigheden af, at han traadte tilbage, og tilføjede, at han efter de Angreb, der havde været rettet mod hans Person fra Partierne, maatte være frit stillet. Justitsministeren gav for saa vidt Scavenius Ret i hans Syn paa de Angreb, der rettedes baade mod Statsministeren og Justitsministeren, men hævdede dog, at intet Medlem af Regeringen af personlige Grunde maatte trække sig tilbage. Skulde der ske noget saadant, maatte det være under Tryk fra tysk Side, eller fordi Befolkningen tydeligt gav til Kende, at den ønskede Regeringens Afgang.

Scavenius svarede hertil, at det ikke drejede sig om hans Person, men han fandt, at en Regering, der var i Overensstemmelse med Rigsdagen, bedre kunde opretholde Ro og Orden i Befolkningen (man ser, at Scavenius foretager ganske den samme retirerende Manøvre overfor Rigsdagen som Best havde forsøgt overfor Socialdemokraterne; ved den illegale Bevægelses direkte Sammenstød med Besættelsesmagten følte baade Scavenius og Best deres Rolle udspillet).

Bording tog nu Ordet og sagde: »Skal der afgives en Regeringserklæring til Befolkningen, maa det være med Tilslutning fra Samarbejdsudvalget. Regeringen maa fortsætte, saalænge vi har Rigsdagen med, og indtil vi eventuelt bliver stillet overfor tyske Krav, som vi ikke kan imødekomme.«

Indenrigsminister Jørgen Jørgensen sluttede sig hertil og tilkendegav, at han fandt det nødvendigt, at Samarbejdsudvalget utvetydigt stillede sig bagved Regeringen, og hertil føjede Forsvarsminister Brorsen, at ikke blot 9 Mandsudvalgets, men hele Rigsdagens Tilslutning var nødvendig.

Som Følge af denne Forhandling enedes Regeringen med Samarbejdsudvalget om at indkalde Grupperne til Forhandling Fredag den 20. August. Paa dette Tidspunkt saa det endnu ud til, at Strejken i Odense skulde afblæses Dagen efter, og om Formiddagen havde de Samvirkende Fagforbunds Forretningsudvalg udsendt en enstemmig vedtaget Resolution, hvori de organiserede Arbejdere opfordredes til at følge Parolen af 9. April og at fortsætte Arbejdet uforstyrret hver paa sin Plads; Uoverensstemmelser skulde behandles gennem Organisationerne.

Det, som Rigsdagens Grupper stilledes overfor i Møder, der varede hele Natten, var et Opraab udarbejdet i Fællesskab af Regeringen og Samarbejdsudvalget og tiltraadt af Kongen (se Aktstykker Nr. 27), hvori man manede Befolkningen

til at bevare Ro, Besindighed og Sammenhold, for at lovordnede Tilstande fortsat kunde opretholdes. Det var i Opraabet antydet, at Befolkningen kunde have sine Grunde til Uro, idet det hed: »Besættelsens Langvarighed fremkalder større Modtagelighed overfor formodede Fornærmelser og stigende Utaalmodighed og Irritation i Befolkningen.« Det var jo sandt, men der manglede Ordet »Provokation«, som var det eneste, der dækkede de faktiske Begivenheder, ikke mindst i Odense.

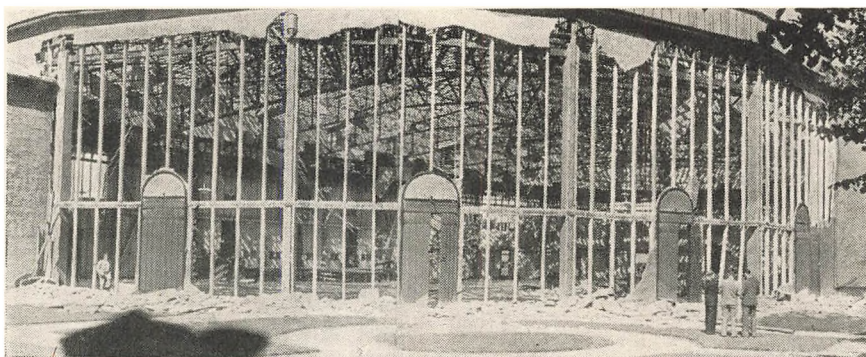
Naar Gruppemøderne trak saa længe ud, hang det selvfølgelig sammen med, at det i alle Grupper maatte stille sig yderst tvivlsomt, om Forhandlingspolitikken overhovedet havde nogen Mulighed for længer at samle Befolkningen. Men ogsaa her var det afgørende Moment for at tiltræde Opraabet, at det endelige Brud med Tyskerne maatte være et Brud med den ansvarlige Regering og ikke en indre Opløsning af det danske Sammenhold. Derfor havde de politiske Ministre ogsaa maattet holde paa Scavenius i de sidste Møder, for skønt Scavenius og Best i Grunden sagligt var enige, maatte Spillet føres saadan, at Bruddet blev et Brud mellem de to. Enhver, der har et Gran af politisk Forstand, vil erkende, at det var en Lykke for Danmark, at vi holdt Skansen den Uge ud, saa at Konge, Regering og Rigsdag gik ned sammen i en klar Konflikt med selve den tyske Rigsregering.

Men det skal erkendes, at der heller ikke blandt de politisk ansvarlige Ledere var stor Sympati for de illegale Kredse, der pustede til Ilden, og langt fra Beundring for de Udslag af Masseterror som i Odense, der i uhyggelig Grad mindede om tilsvarende nazistiske Udskejelser efter Magtovertagelsen. (Derfor var ogsaa den Tale, Trafikminister Elgaard havde holdt den 23. Juli ved et Amtsmøde i Randers, i Overensstemmelse med Politikernes Synspunkter dengang, naar han f. Eks. advarede mod Sabotagen og pegede paa Faren ved at standse Trafikken mellem Jylland og Hovedstaden).

Ud paa Morgen den 21. August enedes Grupperne, og det udsendte Opraab blev tiltraadt baade af de Samvirkende Fagforbund og af alle Erhvervslevets Organisationer. Det fremtraadte saaledes som Udtryk for hele det offi-

Einar Nielsen, Næstformand i D. S. F.

Skelettet af »Forum«, der blev sprængt i Luften af Sabotører den 24. August 1943.

cielle Danmark. Men den tyske Befuldmægtigede, der selv kæmpede som en druknende mod de Kræfter indenfor Værnemagten og Gestapo, der stillede mod Militærdiktaturet, kunde ikke nøjes med højtidelige Opraab. Han tilstillede derfor Scavenius en Note, hvori han paa Hannekens og egne Vegne udbad sig en Erklæring om, at den danske Regering var rede til »at træffe alle til Opretholdelse af Ro og Orden og til Gennemførelse af gældende Love fornødne Foranstaltninger under Anvendelse af alle Statens til Raadighed staaende Magtmidler, om fornødent ogsaa med Indsats af Vaabenmagt.«

Dette Krav om at bruge dansk Militær mod den danske Befolkning afviste Scavenius i en Note den 26. August, hvori han ogsaa fremhævede de tyske Troppers Ansvar for Urolighederne. Men endnu før Dr. Best havde modtaget dette danske Svar, var han den 24. August blevet kaldt til Hitler til Konference. Knuden strammedes.

Netop om Formiddagen den 24. holdtes paa Enghavevej et stort Møde med Tillidsmænd fra alle de københavnske Fagforeninger. København havde indtil nu været det roligste Sted i Landet, og det gjaldt om at appellere til Besindigheden. Alsing Andersen og Buhl talte og fremhævede det, der var Sagens Kerne: Hvis Tyskerne vilde stille Krav, der stred mod Nationens Ære, var vi rede til det afgørende Brud, der vilde betyde Militærdiktatur. Men paa indre dansk Opløsning skulde Rigsdag og Regering ikke falde. Buhl føjede hertil et advarende Ord om de Følger, Opløsningen af lovlige Tilstande kunde faa for Sønderjyderne og for vore jødiske Landsmænd. — Enkelte Røster lod sig høre imod at dæmme op for Strejkerne, men det store Flertal af Forsamlingen sluttede sig til de ledende.

Næppe var Mødet forbi og Forsamlingen ved at spredes, før der indløb Mel-

ding om, at »Forum« samme Formiddag var sprængt i Luften af Sabotører. Det var en af de mest tvivlsomme Sabotager, da den kun ramte os selv ved at berøve os Byens største Lokale, som vi senere fik haardt Brug for. Men det var et Signal, der forplantede Uroen til Hovedstaden. Masserne var i Drift mod det uvisse. Løsningen kom, da Dr. Best vendte hjem med et Svar, der atter samlede Nationen.

KAPITEL XX

Optakten til den 29. August. Det tyske Ultimatum.

Fredag den 27. August vendte Dr. Best tilbage fra Berlin. Baade i Regeringen og indenfor Partierne herskede der stor Spænding om, hvilket Svar han bragte med sig; men hele Fredagen gik uden nærmere Meddelelser. Kun vidste man, at Dr. Best øjeblikkelig havde begivet sig til det tyske Hovedkvarter til Forhandling med General v. Hanneken og Kannstein.

Om Aftenen var det socialdemokratiske Partiraad samlet, og gennem den tyske Handelsmarineattaché Duckwitz, der var en oprigtig Ven af Danmark, som længere Tid i Forvejen gennem den svenske Legationsraad N. E. Ekblad havde faaet Forbindelse med Hedtoft-Hansen, overbragtes en hemmelig Besked om Udfaldet i Berlin. Det første, Dr. Best var blevet mødt med, var en udførlig Rapport fra General Hanneken til Hitler om Begivenhederne i Odense. Navnlig Scenen med den tyske Officer, der var slaaet ned og kvæstet af Mængden, havde opirret Hitler til Raseri, og Danmarks videre Skæbne var i Virkeligheden dermed afgjort. Hanneken havde sejret, og Dr. Bests Forstaaelsespolitik var ynkelig strandet. Midt under Partiraadets Møde ankom fhv. Finansminister H. P. Hansen stærkt forsinket fra Slagelse, og han kunde meddele, at Hovedvejen gennem Sjælland var blokeret af tyske Tropper og Panservogne, der rykkede mod København. Situationen var ikke til at misforstaa, og man enedes om at mødes næste Morgen tidlig paa Christiansborg.

Lørdag Morgen den 28. August indfandt Dr. Best sig hos Statsminister Scavenius. Som et ydre Vidnesbyrd om Situationen kan nævnes, at den Check paa 10.000 Kr., som Regeringen efter Dr. Bests Raad havde tilstillet det tyske Røde Kors i Anledning af Affæren i Odense, var blevet returneret. Dr. Best medbragte to Skrivelser (se Aktstykker Nr. 28 a og b), hvorom han bemærkede at det var absolutte Krav, som ikke gav Anledning til Diskussion. Han var selv nedtrykt og bemærkede, at hans Politik havde lidt Skibbrud, at han nu var en »død« Mand i Politik, og at han var blevet behandlet meget haardt i Berlin.

Da Scavenius spurgte, hvad man fra tysk Side agtede at gøre, hvis Kravene

Værelse Nr. 8 paa Christiansborg, hvor mange vigtige Forhandlinger fandt Sted i Besættelsestiden.

ikke blev opfyldt, erklærede Dr. Best, at han var ude af Stand til at svare. Det var nu militære Instanser, der havde Ordet. Fristen for det danske Svar udløb Kl. 16 samme Dag. Paa Spørgsmaal om, hvorledes Svaret skulde sendes, bemærkede Dr. Best: »De kan jo sende det med et Bud.« Ogsaa heri laa angivet, at det var et Ultimatum.

De to Skrivelser, som Scavenius nu skulde bringe til Regeringens og Partiernes Kundskab, drejede sig dels om en Række Krav til den danske Regering, dels om specielle Krav vedrørende Affæren i Odense.

Af den danske Regering krævedes, at den skulde indføre Undtagelsestilstand over hele Landet med Forbud mod enhver Strejke, mod alle Forsamlinger, mod at færdes i Gaderne efter Mørkets Frembrud, mod enhver Besiddelse af Skydevaaben og mod Forulempning af dem, der sympatiserede med Tyskland. Hertil kom Krav om Pressezensur under tysk Medvirken og om Oprettelse af Standretter, hvorunder Indførelse af Dødsstraf for Sabotage og for Besiddelse af Vaaben.

For Odenses Vedkommende krævedes en Bod paa 1 Mill. Kr., Udlevering af de skyldige, og indtil dette skete, Forbud mod at færdes paa Gaden efter Kl. 20 og Lukning af alle Forlystelsesetablissementer og Restaurationer. Hvis

Udleveringen af de skyldige ikke havde fundet Sted inden den 5. September, skulde 10 af Borgerne arresteres som Gidsler. (Sml. Aktstykker Nr. 31 under 7. September.) I Tilfælde af Gentagelser vilde man skride til endnu skarpere Forholdsregler.

Straks efter Samtalen med Dr. Best anmodede Scavenius Formanden for 9 Mandsudvalget om at sammenkalde til Møde i Rigsdagen til Kl. 10,30. I Mødet, som fandt Sted paa Nr. 8 paa 2. Sal, deltog foruden Medlemmerne af Samarbejdsudvalget (undtagen Oluf Pedersen, der ikke var naaet ind fra Roskilde) hele den samlede Regering.

Statsministeren indledede Mødet med en Gennemgang af de tyske Krav og oplyste derunder, at Checken paa de 10.000 Kr. var blevet returneret. Scavenius tilføjede, at han saa Kravene som et sidste Forsøg paa at samarbejde med den danske Regering. Man maatte i hvert Fald være klar over, hvad Følgen af et Afslag maatte blive: Deportationer, Arbejdstvang, Gidsler — alt, hvad vi kendte fra andre besatte Landes Skæbne.

Her indskød Handelsminister Halfdan Hendriksen den Bemærkning: »Hvad raader Statsministeren til?«

Scavenius svarede: »Hvis jeg skal se helt objektivt paa det, og hvis det var muligt, at vi kunde staa sammen om det, vilde jeg tilraade at akceptere for at skaane den danske Befolkning. Men jeg vil indrømme, at en Akcept vilde være saa kompromitterende for Regeringen, at det alligevel ingenting vilde nytte, og at det derfor er umuligt at akceptere.«

Buhl bemærkede hertil: »Jeg forstaar, at Regeringen ikke har taget Stilling.«

Hertil svarede Scavenius: »Nej, vi har ønsket at drøfte det nu med 9 Mandsudvalget. Jeg har sørget for, at der er tilgaaet Hans Majestæt Kongen en Anmodning om, at vi kan møde hos ham efter Frokost paa Amalienborg.«

Buhl tog nu Ordet og formulerede Rigsdagens og Partiernes Syn ganske kort: »Det er et Ultimatum, som ikke kan akcepteres. Der er ingen Grund til at tro, at nogen i denne Forsamling vil gaa ind paa disse Krav.«

Efter dette gjorde Justitsminister Thune Jacobsen nogle Bemærkninger, idet han sagde, at der var Ting, som man maatte have nærmere Besked om. Som Eksempel fremhævede han, at Politiet slet ikke var i Stand til at bevæge Arbejderne til at gaa i Arbejde. Det var ogsaa meget vanskeligt at finde de skyldige i Odense. Den Officer, der var saaret, var rejst til Tyskland uden at afgive Forklaring.

Meget haandfast afbrød Buhl disse Udredninger, idet han sagde: »Disse Detailler har næppe Interesse. Billedet er ganske klart. Vi skal under tysk Styre. Den danske Regering skal blive en Lydregering, og det er uantageligt at gennemføre Krav af den Art.«

Ole Bjørn Kraft sluttede sig varmt til Buhls Udtalelse. Kravene var af en

Værelse Nr. 1 paa Christiansborg, Socialdemokratiets Gruppeværelse.

saadan Karakter, at ingen dansk Regering eller nogen dansk Mand kunde tænke at sige Ja til dem. Han gik ud fra, at Regeringen, naar man havde afgivet Svaret paa Ultimatum'et, ikke vilde demissionere, men at Ministrene vilde blive paa deres Post, indtil de blev fjernet, eller indtil Tyskerne foretog saadanne Handlinger, at det var umuligt for Regeringen at dække dem med sit Navn. Han henstillede, at man søgte Udveje til at give det danske Folk en Meddelelse om den danske Regerings og Rigsdags Holdning, saaledes at man kunde blive ganske klar over, at man havde afslaaet de tyske Krav.

Det var ikke uvæsentligt, hvad Bjørn Kraft her havde rørt ved, men det var heller ikke saa lige til, hvordan Regeringen pludselig kunde skifte Rolle og aktivt gaa imod Tyskerne

Indenrigsminister Jørgen Jørgensen spurgte Kraft, hvorledes han tænkte sig, dette kunde ske. Kraft svarede, at der var mange Veje, og man var dog i Besiddelse af den danske Radio.

Hertil bemærkede Jørgen Jørgensen, at Svaret maatte formuleres saaledes, at det viste, at vi kunde holde vor Del af Aftalen med Hensyn til Ro og Orden. »Hvis vi nu siger Nej i Dag, og Foranstaltningerne bliver gennemført, og Kongen saa bliver paa sin Plads og opfordrer Regeringen til at blive ... hvad saa?«

Forsvarsminister Brorsen var enig i, at vi skulde sige Nej, og det var hans inderlige Haab, at som vi hidtil havde staaet sammen, vilde vi ogsaa gøre det nu. Han gik ud fra, at Regeringen vilde faa et Møde med Kongen. Paa den anden Side var det hans Opfattelse, at hvis Kongemagten bevaredes, maatte vi prøve, om der var Mulighed for et Ministerium af Departementschefer.

Man ser, at Brorsen her var ved at udkaste en Tanke, som kunde reducere hele den danske Afvisning til en tom Protest. Det var derfor betimeligt, at Buhl greb ind paa dette Punkt og sagde: »Naar vi tager det Standpunkt at sige Nej, saa kan vi ikke fra Partiernes Side medvirke til et andet Styre. Jeg advarer imod at komme ind paa denne Tankegang.«

Heri fik Buhl Tilslutning af Ole Bjørn Kraft: »Den Tilstand, Tyskerne vil skabe, udelukker Folkestyrets Medvirken. Vi kan ikke paalægge andre at paatage sig en Gerning, som vor Samvittighed forbyder os selv at udøve.«

Her indskød Brorsen: »Selvfølgelig har jeg ikke tænkt mig, at Rigsdagen eller 9 Mandsudvalget skal medvirke.«

Knud Kristensen tog nu Ordet og bemærkede, at han var enig i Afslaget, men gerne vilde have Tid til at overveje Sagen. Landbrugsminister Bording erklærede, at de øvrige politiske Ministre ikke delte Brorsens Opfattelse med Hensyn til Departementschefsregeringen, og Buhl summerede Forhandlingernes Resultat op i følgende Ord:

»I vort Svar maa vi sige, at vi ikke ser, at der er nogensomhelst Grund til et saa radikalt Skridt. De Foranstaltninger, der allerede er sat i Værk, aabner Udsigt til Ordenens Opretholdelse. Hvis de tyske Krav gennemføres, vil Stillingen paany blive radikalt forandret og meget forværret. Vi kan ikke tage Ansvar for de Foranstaltninger, som her er foreslaaet.«

Efter Scavenius' Anmodning nedskrev Buhl da et Udkast til Svar, og dermed endte dette første Møde. Medlemmerne af Samarbejdsudvalget og de politiske Ministre samledes derefter i Grupperne med de Rigsdagsmænd, der med saa kort Varsel havde kunnet komme til Stede.

I det store Gruppeværelse Nr. 1 med de festlige Billeder af grønlandske Ismarker, samledes de socialdemokratiske Rigsdagsmænd, der var i Hovedstaden, og Repræsentanter for den faglige Bevægelse. Buhl aflagde saaledes sin Beretning for den samlede danske Arbejderbevægelses Repræsentanter.

Hvad mange Socialdemokrater ligesom Hedtoft-Hansen havde set hen til lige siden Besættelsens Begyndelse, var nu sket. Tyskerne havde stillet Krav, som enhver Dansk maatte afvise. Paa dette Spørgsmaal kunde Rigsdag, Regering og Konge gaa ned sammen med Flaget hejst og et enigt Folk bag sig. Det var en Politik, der fuldbyrdedes, indledet den 9. April 1940 under Mottoet »for at skaane Befolkningen« og endt nu i 1943, da Tyskerne vilde bruge den danske Regering til at kujonere Befolkningen med Arbejdstvang, Standretter

og Dødsstraf. Og takket være de forudgaaende Ugers oprigtige Forsøg paa at dæmme op for de anarkistiske Elementer, var det ikke en skræmt og opløst Flok, men det danske Folks forfatningsmæssige Ledere, som kunde lægge Eftertryk i det Nej, der skulde overbringes Tyskerne. Det var det største Øjeblik siden de tunge Beslutninger den 9. April, og hvilken Forskel var der ikke mellem dengang og nu! Da hvilede Tyskland som et Jordskred over hele Europa, og i de Beslutninger, vi traf, maatte vi indkalkulere Muligheden af en tysk Sejr og dermed en hel Generations sejge Kulturkamp mod Undertrykkerne ligesom Sønderjydernes. Nu derimod var det en akut Krise under et sammenbrydende Tyrannis Krampetrækninger maaske med Rædsler og Lidelser, men under en klar Stjerne af Haab.

Trods Beslutningens Alvor var Stemningen i den ret store Forsamling derfor næsten oprømt, og der var fuld Enighed. I ingen af Grupperne blev Overvejelserne langvarige, og det næste Møde mellem Regeringen og Samarbejdsudvalget fandt allerede Sted Kl. 13,30 samme Sted som før.

Her gav Buhl paa Socialdemokratiets Vegne Meddelelse om, at man havde samlet en Repræsentation for den politiske og faglige Arbejderbevægelses Ledelse paa 150—200 Mennesker. De var blevet gjort bekendt med Kravene og havde enstemmigt vedtaget en Beslutning om, at den danske Regering ikke kunde imødekomme dem.

Ole Bjørn Kraft gav Meddelelse om, at man havde samlet saa mange af det konservative Partis Medlemmer, som det var muligt, og at der var aldeles Enstemmighed i Gruppen for klart at afvise disse Krav som uantagelige for Danske.

Knud Kristensen: »Der er fuld Enighed i Venstre om Nødvendigheden af at sige Nej.«

A. M. Hansen: »Heller ikke det radikale Parti kan gaa ind paa Kravene.«

Oluf Pedersen (som nu var kommet til Stede): »Vi kan ikke svare Ja, men enkelte Ting er jo allerede opfyldt.«

Det næste Spørgsmaal, der nu skulde afgøres, var selve Svarets Ordlyd. Scavenius gjorde opmærksom paa, at der kunde svares paa to Maader. I Stedet for et kategorisk Nej kunde man nøjes med at afvise de mest drastiske Krav f. Eks. om Gidsler og Dødsstraf, idet man overlod til Tyskerne at udføre disse Ting, men han forstod paa Stemningen hos dem, der var til Stede, at det næppe var nogen Udvej.

Disse Bemærkninger overraskede adskillige af Mødets Deltagere, der spurgte, om Svaret da ikke var et Ultimatum. Hertil svarede Scavenius, at det naturligvis kun var et Spørgsmaal om Taktik. Selve Slutresultatet var han ikke i Tvivl om. Der lød Protester fra flere Sider: det vilde jo være den gamle Form for

Forhandling overfor Tyskernes Krav, hvorved man kom til at give Tilslutning til en vis Del og dermed blev moralsk ansvarlig for det hele.

For dog at vide, hvad det var, man talte om, bad Dr. Munch Scavenius, om han kunde skitsere et saadant Forslag, og Scavenius oplæste en Koncept.

Men nu tog Buhl atter Ordet og udtalte, at han var overbevist om, at man ikke fra nogen af Partiernes Side vilde give Tilslutning til en saadan Imødekommehed. Han troede ikke, man derved opnaaede nogetsomhelst andet end at kompromittere sig selv, og henviste til det Udkast, han i det forrige Møde havde givet Scavenius.

Derefter lod Scavenius Kompromis-Forslaget falde og oplæste en anden Koncept, affattet efter Buhls Udkast, og dette Svar blev det endelige (se Aktstykker Nr. 29). Der henvistes heri med stor Klogskab til, at den danske Politik siden 9. April havde haft til Maal at opretholde Ro og Orden, og at den danske Regering og Rigsdag saa sent som den 21. August 1943 havde udsendt Opraab til Befolkningen, der faktisk ogsaa havde fundet Genklang, idet der tydeligt var indtraadt en Afspænding. Som udtalt i Regeringens sidste Note af 26. August var man villig til at fortsætte disse Bestræbelser paa den gældende Lovgivnings Grund. Men en Iværksættelse af de fra tysk Side krævede Foranstaltninger *vilde tilintetgøre Regeringens Mulighed for at holde Befolkningen i Ro*, hvorfor man beklagede at maatte afvise Kravene.

Dette Svar var ikke blot fast og klogt, men ogsaa oprigtigt i Henvisningen til den indtraadte Afspænding. Sagen var nemlig den, at Urolighederne i By efter By forløb som en Feber, der efter en kortere eller længere Varighed endte i komplet Udmattelse, som førte Befolkningen tilbage til normale Tilstande. Men Betingelsen for Genoprettelsen af Ro og Orden var selvfølgelig, at Besættelvestropperne selv havde dette Maal i Sigte. Det modsatte var Tilfældet, og v. Hanneken havde allerede gjort sig rede til det endelige Opgør med Resterne af Danmarks Hær og Flaade.

Da Overvejelserne angaaende det danske Svar var tilendebragt, var det nær ved den Tid, da Statsraadet skulde finde Sted, som var ansat til Kl. 14.15. Forinden søgte Buhl paa Samarbejdsudvalgets Vegne Forbindelse med Kabinetssekretæren for at høre, om Kongen havde noget Ønske om en Samtale med Repræsentanter for Rigsdagen. Kabinetssekretæren meddelte da, at Kongen allerede havde udtalt Ønsket om at komme til at tale med Repræsentanter for Rigsdagen.

Samarbejdsudvalgets Medlemmer begav sig derpaa til Amalienborg, hvor de blev modtaget i Havesalen i Nærværelse af Kronprinsen. Kongen modtog Rigsdagsmedlemmerne siddende, da hans ene Ben stadig var daarligt og hvilede paa en Skammel dækket af et Tæppe. Kongen var overordentlig grebet og trykkede hver af Repræsentanterne i Haanden og udtalte derefter under dyb

Tyske Panservogne paa Raadhuspladsen den 28. August 1943.

Bevægelse: »Statsministeren har lige meddelt mig den Beslutning, De har taget. Jeg takker Dem, fordi De staar samlet overfor det, der kan komme. Jeg tror, at det er af den største Betydning baade udadtil og indadtil, at vi er enige, og maaske kan vi haabe, at det er den korteste Tid, der er tilbage.« Kongen takkede for den Gerning, som de havde gjort, og bad om, at man vilde viderebringe hans Tak til Rigsdagen. Han sluttede med endnu en Gang at understrege Betydningen af, at alle stod sammen.

Paa Deputationens Vegne gav Buhl Udtryk for den Taknemlighed, som alle følte overfor Kongen, for de Ord, han havde udtalt, og for at Kongen stod sammen med Rigsdagen. Betydningen heraf vilde blive forstaaet i alle Dele af vort Land.

Det berettes af de tilstedeværende, at Mødet var meget gribende, og det maa erkendes, at det ogsaa for Kongen og hans Familie var en yderst uvis Fremtid at se i Møde, naar Ultimatum'et udløb. Bortførelse til Tyskland var efter Eksempler andre Steder ikke udelukket. Ingen anede, hvad Natten vilde bringe med sig.

Efter Mødet med Samarbejdsudvalget lod Kongen afholde Statsraad. Kongemagten tiltraadte her den trufne Beslutning, og Ministrene gav til Kende, at

de enstemmigt sluttede sig dertil, idet de rejste sig. Forsvarsministeren benyttede Lejligheden til at gøre nogle Bemærkninger om Forholdsordre til Hær og Flaade, idet han henstillede, at der ikke skulde gøres Modstand mod overlegne planmæssige Angreb. Kongen gav Tilslutning hertil, og i Betragtning af, hvor ulige Partiet var baade i Tal og Materiel, er Beslutningen forstaaelig. Ingen ansvarlig kunde give Ordre til en Modstand, der ikke vilde blive Kamp, men Myrderi. Alligevel tjente det Flaaden til Ære, at den gjorde som Franskmændene i Toulon.

Efter Statsraadet sendtes Regeringens og Rigsdagens Svar til den tyske Befoldmægtigede med et Bud.

I Timerne, efter at Noten var afleveret, samledes de fleste af Politikerne i Rigsdagens Restaurant, som i de følgende Aar skulde blive Hjertekammeret, hvor Livet alene pulserede i den ellers næsten øde Bygning. Den afgørende Efterretning, der viste, at Tyskerne var ved at gaa i Aktion, var Meddelelsen om, at al Telefon- og Telegrafforbindelse med Udlandet var spærret Kl. 17.

Endnu var Befolkningen i Hovedstaden ikke klar over, hvor alvorlig Stillingen var, og Livet gik sin almindelige Gang i Gaderne. Men Rigsdagsmændene søgte paa alle Maader at bringe det danske Afslag videre, og i det socialdemokratiske Gruppeværrelse samledes endnu engang Partiet med de Samvirkendes Forretningsudvalg. Man vedtog her enstemmigt en Udtalelse til Arbejderne om under den foreliggende alvorlige Situation fortsat at staa trofast sammen og bevare Troen paa Organisationerne, de socialdemokratiske Idealer og paa det danske Folks nationale og demokratiske Rettigheder. »Mødet opfordrer enhver til at vise Besindighed, Fasthed og Sammenhold.«

Kun om de sidste Ord i Resolutionen havde der været nogen Diskussion, idet det oprindelige Udkast kun indeholdt Ordene *Besindighed og Sammenhold*. Herimod indvendtes fra enkelt Side, at det kunde udlægges som en Føjelighed, mens det gjaldt om at indskærpe Arbejderne, at Danmark nu gik ud i en Kamp. Derfor indføjedes Ordet *Fasthed*, der var en Appel til den nationale Modstandsvilje.

Iøvrigt lader det sig ikke nægte, at de vilde Strejkeforeteelser, der i mange Byer fuldstændig havde slaet Organisationsapparatet over Ende, ikke mødtes med Velvilje af Arbejdernes faglige og politiske Ledere. De oprivende Uger havde afsat ikke saa lidt Bitterhed mod de anonyme og uansvarlige Elementer, der fiskede i rørt Vande. Dette er ogsaa Forklaringen paa det fortrolige Cirkulære, som Alsing Andersen faa Dage efter udsendte, og hvori han trak Linierne op for Apparatets Svigten i en Række Byer. (Sml. Aktstykker Nr. 30.) Der havde intet været at indvende herimod, hvis Cirkulæret var udgaet en Uge tidligere, da Kampen gik ud paa at undgaa, at det danske Styre opløstes indefra. Men det var mindre velbetænkt at udsende de samme Sand-

Natten til den 29. August 1943.

heder (ogsaa om Christmas Møller og Kommunisterne, der unægtelig stod bag Organisationernes Svigten), efter at hele Danmark samlet var gaaet ud i Kampen, og efter at Sagen i Verdenspressen var gjort til Genstand for stor Omtale, der gjorde vor Kamp til et Led i Verdensopgøret mod Nazismen.

Det vanskelige Spørgsmaal om Regeringens Stilling efter Tyskernes Magt-overtagelse kunde ikke løses om Aftenen den 28. August. Det sandsynligste var, at samtlige Ministre vilde blive arresteret, men man maatte ogsaa forudse den Mulighed, at Tyskerne efter deres Indgreb vilde fortsætte, som om ingenting var hændt. Heroverfor vilde der ikke være anden Mulighed, end at Ministeriet traadte tilbage og ophørte at fungere, men foreløbig afventede man, hvad Tyskerne nu vilde foretage sig.

Paa eet Punkt svigtede de danske Forberedelser overfor Tyskernes Aktion. Det maatte være en naturlig Pligt for den danske Regering at sikre Løsladelsen af de Kommuniste, der var internerede i Horserød-Lejren med den udtrykkelige Motivering, at man derved sikrede deres Personer mod Deportation til Tyskland. Der var ogsaa saa sent som i August 1943 af Lejrens Ledelse givet Fangerne Tilsagn om, at de ikke vilde blive udleveret. I Kon-

sekvens heraf var der truffet Foranstaltninger til en kollektiv Flugt og givet Tilsagn om, at de vagthavende Betjente ikke vilde lægge Hindringer i Vejen for Flugt. Men paa eet Punkt glippede det. Man havde regnet med at kunne give et Signal fra København, naar Aktionen begyndte, men det viste sig, at Tyskerne aktionerede i Horserød tidligere end noget andet Sted. Derfor svigtede Signalet, og kun en Del af Kommunisterne slap ud.

Stemningen i Danmark den Augustnat mellem den 28. og 29. lignede i mange Henseender Stemningen forud for den 9. April. Sent om Eftermiddagen Lørdag begyndte lange Kolonner af tyske Motorcykler, Militærbiler og Tanks at køre gennem Gaderne med fuldtbevæbnede Soldater iført Staalhjelme. Fra 5 tyske Skibe, der om Morgenen var løbet ind i Frihavnen, udskibedes Tropper og Materiel, og ude fra Sjællands Landeveje raslede Tigertanks ind mod Byen.

Der var intet mere at mærke til Strejke-Uroen. Ophidselsen var nu afløst af en dump Beslutsomhed: fra Tyskernes Side om brutalt at slaa til, fra Danskernes Side nærmest samme Stemning som i Luthers gamle Salme:

Og myldred Djævla frem paa Jord
Og os opsluge vilde,
Vi frygte dog ej Fare stor,
De deres Trusler spille;
Lad rase Mørkets Drot
Med Løgn og Mord og Spot
Han har dog faaet sin Dom

...

Ja, Hitler havde faaet sin Dom ved Stalingrad, i Tunis og paa Sicilien. Den Vished følte det danske Folk i Natten til den 29. August.

AKTSTYKKER

1. KAMMERHERRE ZAHLES OG MARINEATTACHÉ KJØLENS
INDBERETNINGER

Berlin, den 4. April 1940.

A

Strengt fortroligt.
Med særlig Kurer.

Nr. XXII
Danmark—Tyskland.

Hr. Udenrigsminister.

I. Herved har jeg den Ære at indberette, at den svenske Marineattaché Kl. 13 D. D. indfandt sig hos Gesandtskabets Marineattaché og meddelte i kort sammentrængt Form følgende, som han havde fra absolut paalidelig Kilde indenfor Ober-Kommando der Wehrmacht:

- 1) Der forestaar en »Aggression« mod Danmark, som skal finde Sted i næste Uge.
- 2) Samtidig, eller muligvis lidt senere, forberedes et Indbrud i Holland, muligvis ogsaa Belgien.
- 3) Det er sandsynligt, at Operationerne dernæst fortsættes mod Syd-Norge.
- 4) Der er intet erfaret om eventuelle Hensigter mod Sverige.
- 5) Troppe- og Tonnagekoncentrationer (Ialt ca. 150,000 Tons)* om Swinemünde bekræfter sig og skal delvis være indladet, men ikke afgaaet. Der er Meddelelser om, at der i visse Tropeafdelinger drives forceret Uddannelse i Gasangreb, og at dette i flere Tilfælde skal have gjort Tropperne urolige. Man maa forvente en hensynsløs Indsættelse af Krigsmateriel.

Den svenske Marineattaché meddelte, at den svenske Gesandt var underrettet, og at denne havde anmodet ham om at meddele mig ovenstaaende.

II. Umiddelbart efter dette Besøg indfandt den hollandske Militærattaché sig hos Marineattachéen og gav ganske ligelydende Meddelelse.

Han meddelte, at Oplysningerne stammede fra samme meget paalidelige Kilder indenfor tyske Officerskredse, som tidligere havde advaret Holland, og som var utilfreds med det nuværende System.

Paa Forespørgsel tilføjede han, at selvom han ikke kunde udtale sig om, hvorvidt disse Planer virkeligt vilde blive udført, var han overbevist om Oplysningernes Paalidelighed, hvad Planernes Udarbejdelse angaar. Han spurgte, om Danmark var mobiliseret, og anmodede om at blive holdt underrettet om, hvad Gesandtskabet maatte erfare.

Jeg telefontelegraferede derefter til Udenrigsministeriet under Nr. 25.

Jeg er i Tvivl om, hvorvidt jeg mundtlig til Udenrigsministeren eller Statssekretæren skal nævne disse Meddelelser, forsaavidt angaar deres faktiske Indhold, — naturligvis uden Kildeangivelse. Maaske vil sidstnævnte paa Grund af personligt Forhold til mig have vanskeligere ved undvigende Svar. Eventuel Instruktion udbedes.

*) I den parlamentariske Kommissions Beretning staar her Tallet 115.000, men sammenholdt med Kjølsens Rapport synes 150.000 at være det rigtige.

H. F.

Nærværende Beretning ledsaget af et Gennemslag overbringes af Legationssekretær Schön som Kurer pr. Flyvemaskine Dags Eftermiddag. Han bedes sendt tilbage i Morgen Fredag Eftermiddag.

Jeg har den Ære at forblive med den mest udmærkede Højagtelse

Hr. Udenrigsministerens
ærbødigste
(sign.) Herluf Zahle.

P. S. Efter at ovenstaaende er skrevet, erfarer jeg, at norsk Gesandtskab har lignende Meddelelser. Norsk Kilde angives at være neutral Civilperson. Herudover har vi ikke meddelt hinanden noget om Kilder. De norske Meddelelser gaar ud paa snart Angreb paa Holland for at skaffe Basis for Angreb paa den franske Nordfront. Hvad Danmark angaar, skulde Maalet være at skaffe Støttepunkter for Undervandsbaade og Luftbaser paa Jyllands Vestkyst.

D. s.

Hr. Udenrigsminister
Dr. phil. P. Munch
Udenrigsministeriet.

Marineattaché, Kommandørkaptajn Kjølsten.

B

Kongelig Dansk Gesandtskab

U. S. Nr. 112.

Berlin, den 5. April 1940.

Strængt fortrolig.
M. L. Nr. 33.

Tysklands Offensivplaner.

Idet det forudsættes, at den Indberetning vedrørende Tysklands formentlige Angrebsplaner mod Danmark og andre neutrale Lande, som afsendtes fra Gesandtskabet med særlig Kurer til København den 4/4 er Marineministeriet bekendt, skal jeg herved indsende nedenstaaende supplerende Oplysninger hertil.

Til de Meddelelser, som henholdsvis den svenske Marineattaché og den hollandske Militærattaché den 4. har afgivet til mig vedrørende de i næste Uge forestaaende Angreb paa dansk og hollandsk Territorium, kan der gøres følgende militære Betragtninger gældende, nemlig at Besiddelsen af dansk og norsk Territorium antagelig skulde have til Formaal at danne en udvidet Basis for herfra at føre en skærpet Luftkrig mod Englands Flaade og dens Baser, mod engelske Havne og Skibsværfter og mod Englands Kommunikationslinier, i anden Række skulde dette understøttes af Ubaadsangreb og Minekrig. En saa udstrakt tysk Operationslinie paa den norske og danske Kyst vil nemlig kunne danne en langt mere effektiv Basis for overraskende Luftangreb end den, som den relativ meget begrænsede tyske Nordsøkyst nu frembyder.

Den i Forbindelse hermed eller umiddelbart derefter følgende Invasion i Holland skulde tjene til det samme Formaal i Forbindelse med, at Besiddelsen af Kanalkysten i næste Fase, efter at England skulde være haardt ramt af ovenstaaende Angreb, kan benyttes til en Invasion i England af den ene eller anden Karakter.

De Oplysninger, som stammer fra det norske Gesandtskab, og som gaar ud paa, at Angrebet i Holland skulde føres videre Syd paa med en Nedkæmpning af de belgiske, franske og engelske Arméer som Formaal, forekommer derimod mindre sandsynlige ud fra en militær Betragtning under Hensyn til de kolossale Tab, som dette — i Lighed med et Gennembrud af Maginotlinien — vil koste. Sandsynligere er og vistnok ogsaa i Overensstemmelse med Rigskanslerens hele Indstilling og Mentalitet, at Hovedangrebet sættes ind mod England, og at Frankrig »fredes« i saa høj Grad som muligt.

Medens de Kilder, som den hollandske Militærattaché har angivet, næppe kan betvivles, idet disse angives at være 2 højstaaende tyske Officerer, der paa Grund af Utilfredshed med det nuværende politiske Regime i Tyskland allerede før har ladet tilflyde Holland militære Meddelelser af stor Betydning, hvis Rigtighed senere har bekræftet sig, maa man dog ogsaa tage den Formodning med i Betragtning, at disse Meddelelser kan være inspireret af den tyske Oberkommando der Wehrmacht, der af en eller anden Grund netop tilsigter Publiceringen af saadan alarmerende Rygter.*

Det er oplyst, at der i Tirsdags har fundet et betydningsfuldt Møde Sted hos Føreren, hvor bl. a. Udenrigsministeren, Generalfeltmarskal Göring og de højstkommanderende indenfor de 3 Værn med Stabe har været til Stede.

Hvad Troppekoncentrationen i Stettin-Swinemünde angaar, foreligger, at der ligger 15 à 20 store Dampere, hvoraf en Del er Turistdampere, ialt repræsenterende ca. 150.000 ts., som er krigsmalede, og som i Løbet af den sidste Uge har indladet Krigsmateriel, hovedsagelig bestaaende af lette Tanks, Artilleri, Ammunition, samt Luftfartøjer. Flere af Dampene er efter endt Ladning afgaaet til Swinemünde, hvor »Lützow«, samt en anden Krydser og en Del Jagere og lettere Enheder er forsamlet.

Indladningen er delvis foregaaet om Natten og foregaaet pr. Lastautomobiler, som er observeret personlig af den Kilde, som disse Oplysninger stammer fra. Desuden skal der befinde sig et stort Antal Tropper i Nærheden af Stettin, som tidligere ikke har ligget her, men hvis Indladning ikke endnu skal være paabegyndt.

Som indberettet, foreligger der Meldinger om forøget og forceret Uddannelse af Tropper til Anvendelse af Gas, hvilket i visse Tilfælde skal have vakt nogen Uro blandt disse Afdelinger, som derved skal have vist Tegn til Ulyst til at benytte dette Angrebsmiddel.

Et betydeligt Antal Undervandsbaade er afgaaet fra tyske Nordsøhavne omkring den 1. April.

Det forlyder, at der er oprettet Lynkursus i skandinaviske Sprog for Medlemmer af Politikorpset.

(sign.) Kjølens.

Til

Marineministeriet.

*) Disse Linier har Hr. Kjølens i sit Agitationsskrift ladet udgaa, fordi de talte til Fordel for Regeringen.

Berlin, den 5. April 1940.

Med Kurér.
Strengt fortroligt.

Nr. XXIII
Danmark—Tyskland.

Hr. Udenrigsminister.

I Forbindelse med min ærbødige Indberetning Nr. XXII af G. D. har jeg den Ære at meddele følgende:

Min svenske Kollega fik i Tirsdags Morges — efter at han havde meddelt sin Regering de Oplysninger, som jeg i Privatbrev, overbragt Dem af Marineattachéen, havde givet Hr. Ministeren — Ordre til at rette Forespørgsel til Statssekretæren om 1) Sandheden af Foranstaltningerne i Stettin og Swinemünde og 2) det eventuelle Formaal med disse. Kun det første Spørgsmaal blev rettet til den Paagældende, idet han gjorde et meget alvorligt og »præoccuperet« Indtryk, og svarede at han ikke kendte noget til saadanne Foranstaltninger, men selv om han skulde faa Rygterne bekræftede, ikke vilde være i Stand til at give Oplysninger om Troppebevægelser i et krigsførende Land. Efter dette Svar opgav Minister Richert at udføre Ordrens anden Del. Det var om Morgenens blevet sagt ham, at Statssekretæren ikke kunde modtage ham om Eftermiddagen, men kun ganske kort Tid ved Middagstid. Grunden hertil var antagelig et stort Møde ogsaa af de ledende Militære hos Rigskansleren Tirsdag Eftermiddag.

Det er paa ingen Maade min Tanke at svække de foruroligende foreliggende Indicier, naar jeg peger paa Muligheden af, at den tyske Regering har ventet en allieret væsentlig aktiveret Krigsførelse uden Hensyn til neutrale danske og norske Rettigheder, og at Foranstaltninger for alle Tilfældes Skyld er blevet forberedte, men muligt stillet i Bero efter den britiske Premierministers Tale, der var betydelig mindre skarp end fra flere Sider ventet. Vi har, som Hr. Ministeren vil vide, i de forløbne Krigsmaaned set en Række tyske Planer mod Vest lagt og foreløbig ikke udførte.

Jeg tør ogsaa henlede Opmærksomheden paa, at Meddelelserne fra »utilfredse Officerer« maaske maa tages med et vist Forbehold. De kunde vel være beordret til visse »Indiskretioner« for at fremkalde visse Reaktioner, der forventes at kunne være af Interesse.

Det er muligt, at den tyske Regering tror paa Muligheden af en engelsk Landgang i Narvik og derfra videre Indmarche i Sverige mod Kiruna, en Plan der forekommer mig at høre hjemme i Fantasiens Verden. Hvis dette imidlertid er Tilfældet, kunde Foranstaltningerne være Forberedelser til Modstand herimod. At Sverige vilde og kunde modsætte sig en saadan Indmarche, kan vel betragtes som givet. Og derom er den tyske Regering næppe i Tvivl.

Som det af ovenstaaende vil fremgaa, er jeg kun i Stand til at meddele Fakta — saaledes som de synes at være — men ikke i Stand til herfra at drage konkrete Konklusioner af mere eller mindre alvorlig Art. Jeg anser det dog for min Pligt at udtale, at den kgl. Regering paa ingen Maade bør skyde den Tanke fra sig, at Situationen kan være yderst alvorlig eller i Løbet af Dage eller Timer blive det. Øjeblikket turde derfor, efter min ærbødige Formening, være inde til snarest at tage under den grundigste Overvejelse, hvad der — under de forskellige mulige Gradationer i Situationens Udvikling — vil være at foretage.

Jeg tilføjer, at det er mig bekendt, at herværende danske Presserepræsentanter er foruroligede ved den usædvanlige Tillukkethed, der vises dem af deres sædvanlige officielle Forbindelser, der i Modsætning til, hvad der ellers er Tilfældet, ikke engang har reageret over for visse Meddelelser i den danske Presse, saaledes heller ikke den i Nationaltidendes Gaarsnummer fra engelsk Kilde omtalte Meddelelse om militære Forberedelser ved den tyske Østersøkyst.

Nærværende Beretning ledsaget af et Gennemslag indsendes med Kurér pr. Flyve-maskine Dags Eftermiddag.

Jeg har den Ære at forblive med den mest udmærkede Højagtelse

Hr. Udenrigsministerens
ærbødigste
(sign.) Herluf Zahle.

Hr. Udenrigsminister,
Dr. phil. P. Munch,
Udenrigsministeriet.

D

Berlin, den 6. April 1940.

Strengt fortroligt.
Med Kurér.

Nr. XXIV
Danmark—Tyskland.

Hr. Udenrigsminister.

I Forbindelse med mine ærbødige Indberetninger Nr. XXII og XXIII tillader jeg mig at fremkomme med følgende Betragtninger med Hensyn til den øjeblikkelige Situation.

Hr. Ministeren vil af sidstnævnte Indberetning have forstaaet, at jeg i Øjeblikket ikke anser den efter Ordre foretagne Henvendelse af mig til den tyske Regering med Hensyn til paa Østersøkysten foretagne Foranstaltninger som opportun.

Af følgende Grunde:

- 1) Sandsynligheden for et klart Svar er ringe.
- 2) Fremsættelsen af en Forespørgsel gør et — eventuelt ubehageligt — Svar lettere, og endelig
- 3) kan jeg som Underskriver af Ikke-Angrebspagten — med Fare for at blive haanet af et almindeligt Publikum — ikke bringes til ganske at se bort fra denne og dens Protokol, der dog indtil videre paa et bestemt Omraade har vist nogen Effektivitet. At vise en manglende Tillid til internationale Aftaler svækker disses Kraft.

Det er ikke min Sag — uspurgt — at give Regeringen Raad med Hensyn til, hvad der fra dennes Side bør foretages under de Muligheder, som Situationen frembyder. Det er heller ikke min Mening at give Udtryk for nogen Optimisme, naar jeg tillader mig at fremkomme med følgende Betragtninger:

Jeg ser ikke, at dansk Sø- og Landterritorium — under den i Øjeblikket værende militærpolitiske Situation — kan have anden Betydning end som Støttestruktur for Flyvere og Undervandsbaade aktivt som nærmere Udfaldsbasis, passivt som Havne- og Ankerpladser for maritime Stridskræfter, der er bestemt til at sikre Søfærdselslinierne fra Lindesnes til Helgolandsbugten eller til Spærring af Skagerak. Dansk Territoriums Anvendelse hertil er ikke synderlig lovende under Hensyn til manglende egnede Havne og — i alt Fald i Øjeblikket — Flyvepladser.

Hr. Ministeren vil i mit ærbødige Nr. XXII have lagt Mærke til Meddelelsen om Sammendragning i tyske Østersøhavne af en betydelig Tonnage egnet til Indskibning af Militær o. s. v. Det forekommer mig, at Anvendelse af Tonnage ikke er nødvendig af Hensyn til en eventuel »Agression« mod Danmark, hvor Landforbindelsen frembyder en nem og ikke hindret Adgang til i alt Fald den Del af Landet, som under den nu foreliggende Situation synes naturligst at kunne komme i Betragtning.

Hvis det er rigtigt — hvad jeg her hører — at den tyske Regering mener at have undervurderet den Effektivitet, med hvilken de Allierede havde kunnet indgribe i den russisk/finske Konflikt, eventuelt med Benyttelse af skandinavisk Territorium, er der Grund til at formode, at de nu trufne Foranstaltninger paa den tyske Østersøkyst snarere er en Forberedelse til et kraftigt Fremstød mod norsk Territorium, hvis allierede Stridskræfter skulde sætte sig fast paa dette Lands Sø- eller Landterritorium. Jeg forstaar, at den tyske Regering i den sidste Tid 2 Gange i Oslo har henledt Opmærksomheden paa, at en saadan Aktion fra de Allieredes Side vilde have en øjeblikkelig Kontraaktion fra tysk Side til Følge.

I Gaar fandt der en 1. Opførelse Sted af en Film om det tyske Flyvervæsens Indsats i Krigen med Polen. Den viste, hvorledes dette store Land med en *Fredsstyrke* paa 30 Divisioner i Løbet af 18 Dage forvandlede til Kvadratomile af rygende Ruiner. Hr. Göring, der havde indbudt til denne Forestilling — ogsaa Missionschefer og Militærattachéer med Fruer — vistest til sidst paa den hvide Dug med Udtalelser om Englands sikre Ødelæggelse. Det sidste Billede var et Englandskort, der blev større og større og til sidst knustes af en Bombeeksplosion.

Nærværende Beretning ledsaget af et Gennemslag indsendes med Kurér pr. Flyvemaskine Dags Eftermiddag.

Jeg har den Ære at forblive med den mest udmærkede Højagtelse

Hr. Udenrigsministerens
ærbødigste
(sign.) Herluf Zahle.

P. S.

Paa Grund af de ofte fantastiske Tal, der nævnes, kan det have sin Interesse at erfare, at kyndige fremmede Militære anslaaer det tyske militære Flyvevæsens første Linie til ca. 9.000 Maskiner, deraf ½ svære Bombemaskiner, ca. 2.500 Jagere og Resten Specialmaskiner f. Eks. Spejdermaskiner. Dertil kommer en Reserve paa ca. 6.000, hvortil uddannet Personale ikke findes.

Det tyske Flyvevæsen har stor Respekt for den franske Flyveruddannelse, mindre for Materiellet. Omvendt er Tilfældet for det engelske Flyvevæsens Vedkommende. Det skal være de tyske Maskiner forbudt at indlade sig i Kamp med Maskiner af Spitfire Typen og Curtis Typen paa Grund af disses langt mindre Vingebelastning.

Som ret usikkert Rygte har jeg hørt, der i Holsten skulde befinde sig 4 Divisioner af Linien.

Jeg har ogsaa hørt sige, at den tyske Generalstab ikke særlig gerne ser en Udvidelse af Fronterne under Hensyn til den ønskelige Koncentration paa Vestfronten.

D. s.

Hr. Udenrigsminister,
Dr. phil. P. Munch,
Udenrigsministeriet.

E

Berlin, den 8. April 1940.

Strengt fortroligt.
Med Kurér.

Nr. XXV
Danmark—Tyskland.
1 Gennemslag

Hr. Udenrigsminister.

I Løbet af Gaarsdagens Eftermiddag erfarer jeg — gennem Kommandørkaptajn Kjølens, der formidler Gesandskabets Forbindelse med de andre Specialattachéer — fra U. S. A.'s Marineattaché, at Transportflaaden har forladt Stettin den 4. ds. med vestlig Kurs over Østersøen. Denne mener at vide, at Destinationshavnen skal naas den 11. ds. (Denne Meddelelse har jeg givet videre til det norske Gesandtskab, der ikke har nogen Militær- eller Marineattaché). Dette sidste kunde tyde paa, at Bestemmelsen var Narvik. Denne Slutning er dog usikker, da man ikke kan vide, hvor længe denne Flaade f. Eks. forbliver i tyske Farvande. Det er forstaaeligt, at Flaaden forlader Stettin, hvor den observeres, og at Overraskelsesmomentet saa vidt muligt ønskes bevaret. Denne Kilde tror ikke paa Offensiv mod Vestfronten i dette Øjeblik. Den hollandske Militærattaché vil vide, at »Befehl« er udgaaet til Transportflaaden: at endelig Bestemmelse er taget med Hensyn til Aktioner af denne. Det forlyder, at der ligger el. har ligget Bjergtropper i Nauen, (ca. 50 km fra Berlin mod VNV), til hvilke der skal være uddelt Sæsygemidler. Danske Udkigsstationer vil muligt have afgivet Meldinger om Transportflaaden, der ogsaa kan tænkes at tage Vejen gennem Kielerkanalen.

De herværende Militærattachéer, samt Marine- og Luftattachéer har i længere Tid anmodet om at faa Lejlighed til at aflægge Besøg paa Vestfronten. Denne Rejse var endelig fastsat til i Gaar Søndag Aften med Kreutznach (SV for Mainz) som foreløbigt Maal. De Paagældende skulde være tilbage allerede i Morgen Tirsdag den 9. ds. Den hollandske Militærattaché meldte sig dog i sidste Øjeblik syg. Den amerikanske og italienske sendte Afbud, men delegerede deres Adjoints. Da det kun drejede sig om en Dag, fandt vi det rigtigst, at Marineattachéen ikke sendte Afbud. Den samme Stilling tog den svenske Marineattaché. Jeg har i Løbet af Dagen i Dag Forbindelse med den hollandske Militærattaché.

Hvad jeg iøvrigt i Løbet af Gaarsdagen har hørt, staar ikke i Modstrid med ovenstaaende Oplysninger. Landfronten ligger stadig i sidste Beredskab. Til nogen Optimisme ser jeg ingen Grund. Er de foranstaaende Meddelelser rigtige, maa man vel nærmest tænke sig, at de tyske Styrker følger en Plan, der ikke er en Følge af, men et Præventiv mod et allieret Fremstød mod de nordlige Vestkyster. Det kommer an paa, hvad Tysk-

land selv mener fordelagtigst under Hensyn til de almindelige os ubekendte Planer og Krigsmaal. Man beskæftiger sig her stærkt med Formodninger med Hensyn til Indholdet af de af den britiske Udenrigsminister, den svenske og norske Gesandt i London overleverede Noter. At man kan have vanskeligt ved fra vort Synspunkt at se den Fordel, Tyskland kan have af en saadan Aktion, er vel ret irrelevant. Selv for en Lægmandsbetragtning kan det forstaaes, at de nordlige Vestkyster kan frembyde direkte Udfaldspunkter mod den britiske Østkyst. Den norske Vestkyst synes dog hertil at egne sig i højere Grad end Jyllandskysten med dens Mangel paa Havne og Læ. Det kommer an paa, hvad Tyskland selv mener fordelagtigst under Hensyn til de almindelige os ubekendte Planer og Krigsmaal.

Fra flere Steder siges det mig, at Forholdet mellem Tyskland og Rusland i de aller sidste Uger er noget kølnet. Den tyske Presse har faaet Ordre til at behandle Rusland med Høflighed, men Kulde. Denne tyske Holdning synes paavirket af Italien.

I det Øjeblik, hvor disse Linier skrives, er jeg ubekendt med det nærmere Indhold af de af de Allierede til Sverige og Norge overgivne Noter, ang. hvis konkrete Indhold den tyske Dagspresse intet konkret indeholder. Jeg hører til min Forbavselse Rygter om, at Formuleringen ikke er parallel, men fra fransk Side holdt i en skarpere Tone.

Hans kongelige Højhed Prins Aksel ankom hertil i Gaar Aftes, og jeg venter Direktøren Dags Aften. Jeg forstaaer til Fulde den naturlige Begrundelse, der har foranlediget disse Sendelser. Hvis jeg imidlertid forud var blevet afæsket en Udtalelse om disse, vilde jeg have tilladt mig at paapege, at de, hvis Situationen hurtigt udvikler sig efter de nu tilsyneladende Linier, har ringe Chance for at føre til Arrangementer med eller Tilsagn fra den tyske Regerings Side med Hensyn til den danske Skibsfart over Nord-søen. Intet skulde glæde mig mere, end hvis jeg i denne Henseende er for pessimistisk. Jeg er selvfølgelig til Disposition i saa høj Grad, som manglende Instruktioner tillader. Jeg ser her bort fra de Vanskeligheder, som uofficielle Sendelser altid frembyder i dette særdeles formelle Land. En Mistanke om, at Kompetence- endsige Forfængelighedshensyn skulde paavirke denne min Stilling, tør jeg vel formene mig hævet over.

Da jeg af Prins Aksel erfarede, at Hans Kongelige Højhed vilde søge at komme i Forbindelse med Marskal Göring og Storadmiral Raeder, fandt jeg det nødvendigt i Fortrolighed for Prinsen at klarlægge den førstnævnte noget spændte Stilling til Hr. von Ribbentrop. Der er overhovedet en »ressentiment« i Wilhelmstrasse, som jeg til en vis Grad frygter. Jeg henstillede til Prins Aksel foreløbig eller i alt Fald først at søge at henvende sig til Admiral Raeder og maaske lade Modtagelsen der være bestemmende for eventuelle videre Skridt. Hvis Prinsen bliver modtaget af Raeder inden denne Beretnings nødvendige Afsendelse, skal jeg meddele om Mødets Forløb. Prins Aksels Stilling, Erfaring og Charme — dermed regner jeg selvfølgelig. Men under nuværende Forhold frygter jeg for, at disse udmærkede Betingelser ikke *her* har tilstrækkelig Slagkraft — i alt Fald ikke under den øjeblikkelige Situation, saavidt jeg — mangelfuldt — er i Stand til at overskue den.

Hr. Ministeren vil ikke misforstaa mig, naar jeg i Ærbødighed tillader mig at advare imod for stærkt at parallelisere mellem den nuværende Krig og »Verdenskrigen«. Forholdene kan let og hastigt udvikle sig paa en ganske anden og farligere Maade. Vi kan ikke slaa os til Taals med Præcedenser. Vi kan i den nærmeste Fremtid fra begge krigsførende Parter Side blive stillet overfor Problemer, til hvilke ingen »Forakter« findes uden at gaa ret langt tilbage i Historien.

Efter at ovenstaaende er skrevet, erfarer jeg, at Reuters Bureau skal have meddelt, at den britiske Flaade vil udlægge Miner i norsk Territorialfarvand, og at man fra tysk Side er forberedt paa dette Skridt og vil træffe sine Modforanstaltninger.

Nærværende Beretning, der bedes betragtet som strengt fortrolig, indsendes Dags Eftermiddag med Kurér pr. Flyvemaskine. En Genpart medfølger.

Jeg forbliver med den mest udmærkede Højagtelse

Hr. Udenrigsministerens
ærbødigste
(sign.) Herluf Zahle.

P. S. 1) Efter at ovenstaaende er skrevet, erfarer jeg, at Direktør Mohrs Rejse er udsat.

P. S. 2) Efter Aftale med Prins Aksel lod jeg Kl. 10 Legationsraaden telefonere til Admiralens Adjudant for i Prinsens Navn at anmode om Modtagelse. Kort efter telefonerede Auswärtiges Amt Protokol Afdeling og bad om Samtale med mig, under hvilken Hr. von Dörnberg meddelte mig, at Prinsens Ankomst var indberettet fra den tyske Gesandt i København. En Attaché vilde blive sendt til Gesandtskabet. Denne, en Hr. von Bredow kom med Vogn og ventede her paa Besked fra Admiralen, en Besked som til dette Øjeblik — Kl. 1,30 — ikke er kommet.

P. S. 3) Den svenske Gesandt har personligt givet Møde hos mig og meddelt, at han fra en god Kilde — som han dog ikke kunde nævne — havde erfaret, at de tyske Planer skulde gaa ud paa en hel eller delvis Besættelse af Danmark og Norge.

P. S. 4) Det er meddelt mig fra ret god Kilde, at de tyske Gesandter i Oslo og Stockholm i Gaar kom hertil i Flyvemaskine for om Eftermiddagen i Auswärtiges Amt at faa Instruktioner af den tyske Rigsudenrigsminister.

D. s.

P. S. 5) I dette Øjeblik (Kl. 3) kom der Meddelelse om, at Ambassadør Ritter Kl. 5.30 vilde modtage Prins Aksel i Auswärtiges Amt. Hans Kongelige Højhed tager derhen. Fra anden Side er intet hørt. Hvis Prinsen kan faa Plads i Flyvemaskinen i Morgen tidlig, tager han denne. Om muligt giver jeg telefonisk Meddelelse om Afrejsen. Jeg forlader ikke Gesandtskabet idag.

D. s.

Hr. Udenrigsminister
Dr. phil. P. Munch,
Udenrigsministeriet.

2. RAPPORT FRA NÜRNBERG-PROCESSEN OM OVERFALDET PAA KØBENHAVN

(Ved »Politiken« Korrespondent Henrik V. Ringsted den 15. Marts 1946.)

Telegrammet er en Redegørelse paa Grundlag af en Fremstilling nedskrevet af den tyske Overkommandos Chefarkivar *Goes*. Efter en Indledning om General *Kaupisch* og dennes overordnede Generalmajor *Himer* under Polenfelttoget fortsætter Rapporten:

»Den 2. Marts 1940 kaldte Lederen af Operationsafdelingen i Oberkommando der Wehrmacht, Oberstløjtnant Heusinger, *Himer* til Berlin, hvor han mødte Chefen for Hærgruppe XXI, Infanterigeneral Falkenhorst, som meddelte ham, at Hitler havde besluttet at besætte Danmark og Norge. Planens Udarbejdelse skulde ske straks og i største Hast. Den strengeste Hemmeligholdelse var absolut nødvendig, om det skulde lykkes.

Den 5. Marts 1940 ankom *Kaupisch* til Berlin og erfarede om den forestaaende Plan fra *Himer*. *Kaupisch*' Styrker fik Ordre til at bryde op fra Polen og marchere i Retning af Hamborg. Marchen blev stærkt forsinket paa Grund af den haarde Vinter, saaledes at mange Omgrupperinger og supplerende Udrustning osv. var nødvendig.

Imens arbejdede den lille Officersstab paa 7—8 Mand i alt Dag og Nat paa Planerne mod Skandinavien. »I Begyndelsen var der kun to smaa Værelser til Raadighed i Hærens Overkommandos Bygning i Bendlerstrasse, Berlin, indtil det lykkedes Staben at skaffe sig flere Lokaler. Arbejdet maatte udføres under de mest indskrænkede Forhold med de allerenkleste Hjælpemidler, som ligefrem blev fremtryllet ud af intet, hvilket besværliggjorde det meget. Intet Kontorpersonale blev anvendt, en Officer nedskrev paa Maskine, en anden mangfoldiggjorde Depecherne«.

Efterhaanden blev det nødvendigt at udvide den lille Kres, men Hemmeligholdelsen var stadig total. »Hver ny tilkommende Officer maatte ved Haandslag forpligte sig til Tavshed«.

Lige saa lidt som *Kaupisch* anede Chefarkivar *Goes* og General *Himer*, at temmelig præcise Antydninger dog sivede ud og bl. a. naaede den danske Gesandt i Berlin, Kammerherre *Zähle*.

Da ingen vidste, hvornaar Operationen skulde udføres, maatte der arbejdes i febrilsk Hast for hurtigt at være rede. Den 1. April aflagde Operationsstaben Rapport til Hitler.

»Dette er det dristigste og frækkeste Foretagende i hele Krigshistorien,« sagde Hitler. Han understregede Betydningen af fortsat Hemmeligholdelse, »hvis et eneste Ord naar ud til Offentligheden, vil det være umuligt at udføre Planen, for slet ikke at tale om, hvilken Virkning det vilde gøre i Tysklands Forhold til Udlandet«.

Tropperne, som nu var samlet i Omraadet omkring Pritzwalk—Magdeburg—Bremen, hvor de trænede i Brohovedteknik og lign., flyttedes nu langsomt og saa upaafaldende som muligt i Retning mod Slesvig-Holsten, hvor man officielt fortalte dem, at de skulde medvirke ved en Manøvre, hvorunder det foregaves, at fjendtlige Tropper rykkede nordpaa fra Magdeburg-Distriktet. De marcherede saaledes op med Ryggen til Danmark.

Arkivar *Goes* gaar derefter over til at omtale Spionageforberedelserne. Overraskelse var absolut nødvendig og en grundig Rekognoscering var derfor nødvendig.

»Oberkommando XXXI (skal vel være XXI) var fuldt forberedt til en alvorlig Kamp. Om Operationen mod Norge skulde lykkes afhang helt og holdent af, om

Operationen mod Danmark lykkedes, fordi Danmark som Forbindelsesbro til Norge maatte erobres først og forblive fast i vore Hænder.»

I de første Dage af April fastsattes Tidspunktet for »Wesertag«, 9. April Kl. 4,15 om Morgen. Operationsstaben flyttede til Hamborg den 6. April.

Den politiske Side af Sagen afgjordes ved et Møde om Eftermiddagen den 6. April i Udenrigsministeriet i Wilhelmstrasse i Statssekretær von Weizsäckers Kontor — *det vil erindres, at Ribbentrop under Nürnbergprocessen erklærede, at han intet anede 36 Timer før Aktionen, hvilket er besynderligt, da hans Statssekretær aabenbart allerede den 6. April var fuldkommen inde i Planen.* Til Stede var desuden Statssekretær Dr. Gaus fra Udenrigsministeriet, Himer, Oberstløjtnant Pohlmann fra Falkenhorsts Operationsstab, Oberstløjtnant Boehme fra Oberkommando der Wehrmacht, Legationssekretær Dr. Schlitter fra det tyske Gesandtskab i København plus to andre Legationssekretærer.

Den 7. April rejste Himer til København som civil Oberregierungsrat. Hans Uniform tog Schlitter med i sin Diplomatabagage. Schlitters Opgave var i øvrigt at overrække Renthe-Fink et forseglet Brev med Instrukser den 8. April Kl. 23 (oprindelig Kl. 20, men dette var streget over med Blyant i det originale Dokument).

Spionagen paa Langelinje.

Himer tilbragte den 8. April med Rekognoscering i Selskab med Luftfartsattachéen, Oberst Petersen. Først gik de en Tur paa Langelinje og fandt, at den sidste Indberetning fra København til Oberkommando der Wehrmacht, hvorefter Havnen skulde være islagt, var urigtig, da en Vestenvind i Mellemtiden havde fejlet det meste Is bort. Men der var saa mange Dampere oplagt, at det var vanskeligt at finde et Anlæbssted for »Hansestadt Danzig«, som skulde landsætte den første Bataljon fra Regiment 308 Kl. 4,15. Det lykkedes Oberst Petersen at opspore to Dampere, som skulde lette om Eftermiddagen, saaledes at deres Ankerplads var fri.

Videre gik deres Tur til Kastellet, som allerede var undersøgt af Major Glein, Chefen for 1. Bataljon, faa Dage før. De enedes om, at det sydøstlige Hjørne var det bedste Indfaldssted.

Et vanskeligt Problem frembød Fremskaffelsen af en svær Lastbil, som kunde transportere Bataljonens transportable Radioanlæg fra Langelinje.

For at bestille en saadan Lastbil uden at vække Mistanke, tog man »en tysk Borger«, som var bosat i København og som var Reserveofficer, ind i Hemmeligheden under den strengeste Tavshedspligt.

Et tysk Skib vilde ankomme paa et kort Besøg til Langelinje Natten mellem 8. og 9. April for at udlosse nogle Pakkasser. Det var derfor nødvendigt, at en Lastbil var paa et nærmere angivet Sted paa Langelinjekajen Kl. 4.

Renthe-Finks Instrukser.

Renthe-Fink instrueredes Kl. 23. »Han satte sig hurtig ind i sin vanskelige Opgave og løste den paa en udmærket Maade«. Himer havde ønsket Weizsäckers Tilstedeværelse ved Renthe-Finks Konference med Dr. Munch, *men Weizsäcker afslog.* Derimod medførte Renthe-Fink Oberst Petersen som Tolk.

Indholdet af det forseglede Brev studeredes nøje i Nattetimerne, saa Renthe-Fink kunde fremføre Kravene paa en saadan Maade, *»at der kunde lægges det stærkest mulige Tryk paa den danske Udenrigsminister«.*

Hvad der fulgte, afviger ikke fra de tidligere Beskrivelser. Det er interessant, at Ordet »fuldstændig« er streget ud med Blyant i Originaldokumentet i Sætningen »Overraskelsen ved Københavns Kastel, Gedser, Broen ved Vordingborg, Korsør, Nyborg, Lille Bæltsbroen ved Middelfart lykkedes fuldstændigt«.

Bombeflyverne kaldes frem.

Arkivar Goes skriver videre, at den danske Regering aabenbart søgte at vinde Tid. Himer kunde under ingen Omstændigheder tillade det og insisterede paa en øjeblikkelig Afgørelse. Da en fornyet Telefonopringning fra Renthe-Fink til den danske Regering blev besvaret henholdende, besluttede Himer at sætte den største Trumf ind — og beordrede i den ovenfor citerede Samtale med Hovedkvarteret i Hamborg Bombeflyvere over København.

Den danske Regering gav derpaa efter, men var ude af Stand til at beordre Kampen indstillet. Himer bad Minister Mohr om at telefonere til Statsradiofonien, men her fik han intet Svar, da denne først skulde aabne Kl. 7. »30 kostbare Minuter gik tabt. Da Meldinger om Kampe allerede var indløbet, maatte Indstillingen bekendtgøres straks for at undgaa unødvendige Ofre. Imidlertid havde Hovedpostkontoret nu opdaget sin Skodesløshed og havde afbrudt Telefonen. Men fra Radiostationen, der var monteret i Kastelet, beordrede Himer de tyske Tropper til at standse Kampene og sende forklarende Parlamentærer til de danske Styrkere. Arkivaren opgør Tabene til 30 Danskere og 20 Tyskere.

En Flugt af Kongen skulde forhindres.

Videre i Beretningen hedder det, at Generalmajor Gørtz blev taget til Fange i Kastelet og fremstillet for Himer Kl. 6,30. »General Gørtz viste sig som en meget dygtig og koldblodig Forhandler. Han varetog Danmarks Interesser paa en objektiv Maade«.

Himers næste Hovedbekymring var, at Kongen skulde forlade Landet. »Det maatte for enhver Pris undgaa«.

Han fik derfor Renthe-Fink til at arrangere en øjeblikkelig Audiens. »Den 70aarige Konge var aabenbart dybt rystet, skønt han udadtil bevarede en Holdning af absolut Værdighed under hele Audiensen. Han udtalte, at hans eneste Ønske var at spare sit Land for yderligere Ulykke«.

Arkivaren slutter sin Beretning med Forhandlingerne om Hærens Overgivelse og skriver, at Himer principielt afslog at slutte skriftlige Overenskomster med Danskerne. Eftersom Forhandlingerne skulde føres i en overvejende venlig, men meget bestemt Tone, gjaldt det i Virkeligheden om at holde Danskerne i godt Humør og vinde deres Tillid til en vis Grad.

Arkivar Goes slutter med at berømme alle Tyskere, som havde med Udførelse af Weserplanen at gøre, i høje Toner. Grunden til, at han nedskrev Beretningen i Sommeren 1940, var, at Aktionen mod Danmark kun omtales kort to Gange i officielle Hærberetninger, hvilket forekom den brave Arkivar alt for lidt. Derfor har han rekapituleret sine Samtaler med Himer og føjet Beretningen til de officielle Papirer vedrørende Overfaldet paa Danmark-Norge i den tyske Overkommandos Arkiver, hvorfra de nu har gjort Rejsen til Nürnberg.

HENRIK V. RINGSTED

3. DEN TYSKE NOTE OG DET TYSKE MEMORANDUM AF 9. APRIL 1940

Mod det tyske Folks og dets Regerings oprigtige Ønske om at have Fred og Ven-skab med det engelske og det franske Folk, og til Trods for, at der ikke fandtes nogen-somhelst fornuftig Grund til en gensidig Strid, har Magthaverne i London og Paris erklæret det tyske Folk Krig. Ved at slippe denne Angrebskrig løs, en Angrebskrig der er rettet mod det tyske Riges Bestaaen og det tyske Folks Eksistens, og som de har forberedt i lang Tid, har England og Frankrig ogsaa aabnet Søkrigen mod den neutrale Verden. Idet de til at begynde med, med fuldstændig Foragt for Folkerettens mest pri-mitive Regler, har forsøgt at rette Sulteblokade mod tyske Kvinder, Børn og Oldinge, underkaster de samtidig de neutrale Stater deres hensynsløse Blokadeforholdsregler. Den direkte Følge af disse af England og Frankrig indførte folkeretsstridende Kamp-metoder, som Tyskland maatte møde med sine Forsvarsforholdsregler, var den alvor-ligste Fortræd for den neutrale Skibsfart og den neutrale Handel. Derudover har denne engelske Optræden tilføjet Neutralitetsbegrebet som saadant et tilintetgørende Slag. Tyskland paa sin Side har alligevel bestræbt sig paa at opretholde de Neutrales Rettig-heder ved at søge at begrænse Søkrigen til de mellem Tyskland og dets Modstandere liggende Havomraader. Heroverfor er England, i den Hensigt at vende Faren bort fra sine Øer og samtidig at hindre Tysklands Handel med den neutrale Verden, mere og mere gaaet over til at føre Søkrigen ind i de Neutrales Farvande.

Som et Led i denne ægte britiske Søkrigsførelse har England i stadigt stigende Grad og under flagrant Brud paa Folkeretten foretaget krigeriske Handlinger til Søs og i Luften, ogsaa i Danmarks og Norges Territorialfarvande og Højhedsomraader. Tysk-land har forudset denne Udvikling fra Krigens Begyndelse. Det har ved sin indre og ydre Erhvervspolitik forstaaet at hindre et britisk Forsøg paa en Sulteblokade mod det tyske Folk og Standsning af den tyske Handel med de neutrale Skibe.

Dette bevirkede i de sidste Maaneder, at det fuldstændige Sammenbrud af den bri-tiske Blokadepolitik traadte stadigt tydeligere frem. Denne Udvikling samt Haabløs-heden ved et direkte Angreb paa de tyske Vestbefæstninger, og den i Frankrig og Eng-land stadig tiltagende Bekymring for de resultatrige tyske Modangreb til Søs og i Luf-ten, har i den sidste Tid i forøget Omfang ført til, at de to Lande med alle Midler for-søger at foretage en Omlægning af Krigsskuepladsen til det neutrale Fastland i og uden-for Europa.

At England og Frankrig herved i første Række tager Sigte paa de smaa europæiske Staters Territorier, svarer til britisk Tradition og er en Selvfølge. Ganske aabenlyst har de engelske og franske Statsmænd i de sidste Maaneder proklameret Krigens Udvidelse til disse Omraader som den strategiske Grundtanke i deres Krigsførelse. Den første Lejlighed hertil frembød den russisk-finske Konflikt. Den engelske og den franske Rege-ring har fuldt offentligt udtalt, at de havde til Hensigt med militære Styrker at gribe ind i Konflikten mellem Sovjetunionen og Finland, og at de agtede i denne Hensigt at benytte de nordiske Staters Omraade som Operationsbasis. Kun den hurtige Fredsslut-ning, som skete i Norden, tværtimod deres Ønsker og Forventninger, har hindret dem i allerede dengang at udføre denne Beslutning.

Naar de engelske og franske Statsmænd bagefter har erklæret, at de havde ønsket at gøre Aktionens Gennemførelse afhængig af de interesserede nordiske Staters Bil-ligelse, er dette en grov Usandhed. Rigsregeringen er i Besiddelse af det dokumentariske Bevis for, at England og Frankrig i Fællesskab har besluttet i givet Tilfælde at gennem-

føre Aktionen gennem de nordiske Staters Omraade ogsaa mod disse Staters Vilje. Men det afgørende er følgende: Af den engelske og den franske Regerings Holdning før og efter den sovjetrussisk-finske Fredsslutning og af det Materiale, som Rigsregeringen har foreliggende, fremgaar klart, at Beslutningen om at bringe Finland Hjælp mod Russerne derudover skulde tjene yderligere Planer. Det Maal som England og Frankrig herved forfulgte i Skandinavien var og er følgende:

- 1) ved Besættelse af Narvik at afskære Tyskland fra dets nordlige Malmtilførsler og
- 2) ved denne Landsættelse af engelsk-franske Stridskræfter i de skandinaviske Lande at oprette en ny Front for at kunne angribe Tyskland i Flanken fra Norden.

Herunder skulde Nordens Lande tjene som Krigsskueplads for de engelsk-franske Tropper, medens der ifølge gammel engelsk Tradition var tiltænkt de nordiske Lande Overtagelse af Rollen som Hjelpe- og Lejetropper.

Da denne Plan først var blevet krydset ved den russisk-finske Fredsslutning, fik Rigsregeringen stadig klarere Kendskab til, at England og Frankrig foretog bestemte Forsøg paa straks at virkeliggøre deres Hensigter i anden Form.

I den stadige Trang til at forberede en Intervention mod Nord har da ogsaa den engelske og den franske Regering i de sidste Uger ganske aabenlyst proklameret den Thesis, at der ikke maatte findes nogen Neutralitet i denne Krig, og at det var de smaa Landes Pligt at deltage aktivt i Kampen mod Tyskland.

Denne Thesis blev forberedt ved Vestmagternes Propaganda og understøttet ved stadigt forstærkede politiske Forsøg paa Tryk mod de neutrale Stater.

De konkrete Efterretninger om Vestmagternes forestaaende Landgangsforsøg i Skandinavien hobede sig i den sidste Tid stadig mere og mere op; men hvis der overhovedet endnu kunde bestaa den mindste Tvivl om Vestmagternes endelige Beslutning om Intervention i Norden, er den blevet endeligt fjernet i de sidste Dage: Rigsregeringen er kommet i Besiddelse af uigendrivelige Beviser for, at England og Frankrig agtede allerede i de allernærmeste Dage overraskende at besætte bestemte Omraader af de nordiske Stater.

De nordiske Stater paa deres Side har ikke blot ikke ydet den mindste Modstand mod Englands og Frankrigs hidtidige Overgreb, men stedse fundet sig i de alvorligste Indgreb i deres Højhedsrettigheder uden tilsvarende Modforholdsregler. Rigsregeringen maa derfor antage, at den kgl. danske Regering ogsaa vil indtage samme Holdning overfor Englands og Frankrigs nu planlagte og for deres Virkeliggørelse staaende Planer; men selv om den kgl. danske Regering skulde ville træffe Modforholdsregler, er Rigsregeringen klar over, at de danske militære Kræfter ikke vil være tilstrækkelige til med Held at kunne træde op mod de engelsk-franske Aktionen.

I denne afgørende Fase af den det tyske Folk af England og Frankrig paatvungne Eksistenskamp kan Rigsregeringen imidlertid ikke under nogen Omstændigheder taale, at Skandinavien af Vestmagterne bliver gjort til Krigsskueplads mod Tyskland, og at det danske Folk, enten direkte eller indirekte, bliver misbrugt til Krig mod Tyskland. Tyskland har ikke til Hensigt uvirksomt at afvente en saadan Virkeliggørelse af sine Fjenders Planer eller finde sig deri.

Rigsregeringen har derfor med i Dag indledt bestemte militære Operationer, der vil føre til Besættelse af strategisk vigtige Punkter paa dansk Statsomraade. Rigsregeringen overtager dermed under denne Krig Beskyttelsen af Kongeriget Danmark. Den er fast besluttet paa fra nu af med sine Magtmidler at forsvare og definitivt sikre

Freden i Norden mod ethvert engelsk-fransk Angreb. Rigsregeringen har ikke ønsket denne Udvikling. Ansvarer herfor falder alene paa England og Frankrig. Begge Stater forkynder ganske vist hyklerisk Beskyttelse af de smaa Lande, men i Virkeligheden begaar de Vold mod dem i Haab om derved at kunne virkeliggøre deres mod Tyskland rettede, dagligt mere og mere aabenlyst forkyndte Ødelæggelsesvilje.

De tyske Tropper betræder derfor ikke dansk Jord med fjendtligt Sindelag. Den tyske Overkommando har ikke til Hensigt at benytte de af de tyske Tropper besatte Punkter som Operationsbasis til Kamp mod England, saa længe det ikke bliver tvunget dertil ved Englands og Frankrigs Forholdsregler.

De tyske militære Operationer tilsigter udelukkende at sikre Norden mod den planlagte Besættelse af danske Støttepunkter ved engelsk-franske Stridskræfter. Rigsregeringen er overbevist om, at den ved denne Aktion samtidig tjener Danmarks Interesser. For denne Sikring gennem den tyske Værnemagt giver de skandinaviske Nationer den eneste Garanti for, at deres Lande ikke under denne Krig vil blive gjort til Slagmark og til Skueplads for maaske overordentlig frygtelige Kamphandlinger.

Rigsregeringen venter derfor, at den kgl. danske Regering og det danske Folk vil vise Forstaaelse for den tyske Aktion og ikke møde den med nogen Art af Modstand. Enhver Modstand maatte brydes og vilde af de indsatte tyske Stridskræfter blive brudt med alle Midler og kun føre til Blodsudgydelser, fuldstændig uden Nytte.

Den kgl. danske Regering anmodes derfor om i største Skynding at træffe alle Forholdsregler for at sikre, at de tyske Troppers Aktion kan ske uden Gnidninger og Vanskeligheder.

I Overensstemmelse med den Aand, der altid har raadet i det gode tysk-danske Forhold, erklærer Rigsregeringen overfor den kgl. danske Regering, at Tyskland ikke har til Hensigt nu eller i Fremtiden at berøre Kongeriget Danmarks territoriale Integritet og politiske Uafhængighed.

MEMORANDUM. DE 13 PUNKTER

Rigsregeringen anmoder den kgl. danske Regering om omgaaende at træffe de i det følgende anførte Forholdsregler:

- 1) Opraab fra Regeringen til Folk og Værnemagt om at afholde sig fra enhver Modstand mod de tyske Tropper ved Besættelsen af Landet.
- 2) Befaling til den danske Værnemagt om at optage Forbindelse med de indrykkende tyske Tropper og om at træffe de paakrævede Overenskomster med de tyske kommanderende Officerer. De danske Tropper vil faa Lov til at beholde deres Vaaben i den Udstrækning, deres Opførsel tillader det. Til Tegn paa Beredvillighed til Samarbejde maa det hvide Parlamentærflag vises Side om Side med Nationalløbet paa de militære Anlæg, som tyske Tropper nærmer sig.

Forbindelseskommandoer vil være at udsende:

- a) til den Kommanderende over de i Hovedstaden indrykkende tyske Tropper (Officerer af Hæren, Marinen og Luftvaabenet),
- b) til de lokale Troppekommandanter.

Omvendt vil den tyske kommanderende Officer sende Forbindelsesofficerer til de danske Overkommanderende.

Det er Forbindelseskommandoens Opgave at garantere et gnidningsløst Samarbejde og at forhindre Sammenstød mellem tyske og danske Tropper.

- 3) Overladelse i uskadt Stand af militære Indretninger og Anlæg, som af de tyske Tropper anses for paakrævede til Sikring af Danmark mod en ydre Fjende, ganske særligt Kystforsvarets Anlæg.
- 4) Meddelelse med nøjagtig Specifikation over eventuelle af den kgl. danske Regering udlagte Minespæringer.
- 5) Gennemførelse af fuldstændig Luftsbeskyttelsesmørklægning af det danske Omraade fra den første Besættelsesdags Aften.
- 6) Uskadt Opretholdelse og Sikring af Driften af Trafikmidler, Trafikveje og Kommunikationsmidler.

Dispositionsoverladelse af Trafikmidlerne (Jernbaner) og den indenrigske samt Kystskibsfarten til de tyske Besættelsestropper i det Omfang, de bliver paakrævede for de tyske Troppers Opgave og deres Forplejning.

- 7) Forbud til alle Krigs- og Handelsskibe mod at forlade Havn for Udlandet samt Startforbud til alle Aeroplaner.

Frigivelse af Skibsfarten til tyske Havne og neutrale Østersøhavne forbeholdes indtil videre.

- 8) Gennemførelse af foreløbig Spærring af Person- og Godstrafiken mellem Danmark og Sverige (Afbrydelse af Færgefarten). Genoptagelse af Trafiken og Krav om Kontrol med denne forbeholdes indtil videre.
- 9) Opretholdelse af den eksisterende meteorologiske Tjeneste, hvilken skal stilles til Raadighed for de tyske Besættelsestropper. Den offentlige Bekendtgørelse af Vejrmeldingerne vil have at ophøre.
- 10) Spærring af ethvert Telegraf-, Telefon- og Postsamkvem over Havet med Udlandet. Telegraf-, Telefon- og Postsamkvem med Østersøstaterne vil være at indskrænke til bestemte Ruter og skal kontrolleres paa Anfordring af Besættelsestroppernes Kommandant.

Det over England gaaende Telegraf- og Telefonsamkvem med Færøerne, Island og Grønland vil ligeledes være at spærre.

- 11) Anvisning til Pressen og Radiofonien om kun at bringe militære Efterretninger med Billigelse af de tyske Værnemagtskontorer. Dispositionsret til den tyske Øverstkommanderende over Radiostationerne for Kundgørelser af denne.
- 12) Udførselsforbud for Krigsmateriel fra Danmark til Udlandet.
- 13) Formidlinger af alle de Opraab og Befalinger, som den danske Regering paa Grund af foranstaaende Punkter maa udstede, maa, saafremt Radioen benyttes dertil, først og fremmest ske med Anvendelse af Kode, hvilken Kode maa være Tysklands Modstandere ubekendt.

Frigivelse af aaben Radioudsendelse over Radiostationerne forbeholdes indtil videre Besættelsestroppernes Øverstkommanderende.

OPROP!

Til Danmarks Soldater og Danmarks Folk!

Uten Grund og imot den tyske Regjering og det tyske Folks oprigtige Ønske, at leve i Fred og Venskab med det engelske og det franske Folk, har England og Frankrigs Magthavere ifjor i September erklæret Tyskland Krigen.

Deres Hensigt var og blir, efter Mulighet, at træffe Afgjørelser paa Krigsskuepladser som ligger mere afsides og derfor er mindre farlige for Frankrig og England, i det Haab, at det ikke vilde være mulig for Tyskland, at kunde optræde stærkt nok imot dem.

Al denne Grund har England blandt andet stadig krænkert Danmarks og Norges Neutralitet og deres territoriale Farvand.

Det forsøgte stadig at gjøre Skandinavien til Krigsskueplads. Da en yderlig Anledning ikke synes at være givet efter den russisk-finske Fredsslutning, har man nu officielt erklæret og truet, ikke mere at taale den tyske Handelsflaates Seilads indenfor danske Territorialfarvand ved Nordsjøen og i de norske Farvand. Man erklærede, selv at vilde overtage Politioptionsen der. Man har tilslut truffet alle Forberedelser for overraskende at ta Besiddelse af alle nødvendige Støtsepunkter ved Norges Kyst. Aarhundredes største Krigsdriver, den allerede i den første Verdenskrig til Ulykke for hele Menneskeheden arbeidende Churchill, uttalte det aapent, at han ikke var villig til at la sig holde tilbage af, nogle Afgjørelser eller moralske Betingelser som slaar paa Papirslapper.

Man har forberedt Slaget mot den danske og den norske Kyst. For nogen Dager siden er han til at se som Ulfarvsnings Chef for hele den britiske Krigsføring.

Den tyske Regjering har til nu overrasket denne Raads Forholdninger. Men den kan ikke taale, at en ny Krigsskueplads nu blir skaffet efter de engelsk-franske Krigsdriveres Ønske.

Den danske og den norske Regjering har siden Mændene Beskjed om disse Forsøk.

Likvelses er deres Holdning ingen Neutalitet for den tyske Regjering. De er hverken villige eller istand til at kunne yde en virksomt Modstand mot det engelske Indfærd. Derfor har Tyskland besluttet at foragte det engelske Angreb og med sine Magtmidler selv at overtage Beskyttelsen av Danmarks og Norges Kystregioner. Motstand og værne den saakende Krigen være.

Det er ikke den tyske Regjeringens Hensigt at skaffe sig et Støtsepunkt i Kampen mot England, de har uanset den Mål at forlindre, at Skandinavien blir Slagmark for de engelske Krigsdriverer.

Al denne Grund har sterke tyske Militærkrefter siden vrag Norges ta Besiddelse af de vigtigste militære Objekter i Danmark og Norge. Over disse Forholdninger træffes der for Tiden Overenskomster mellem den tyske Riksrædgjering og den Kongelig Danske Regjering. Disse Overenskomster skal sikre at Kongeriget beslaar videre at Hæren og Flaaten opretholde, at den Danske Folks Frihet agtes og at dette Lands Hensidte Læffemaghet holdt at sikre.

Mot disse Foranstaltninger er indstillet, man der ventes at Hæren og Flaaten har Forberedelse for dette. Likvelses at Fred og alle kommunale Sinder er forberedt og har god Vilje til at de soldater enhver passiv eller aktiv Modstand. Den vilde være uten Nytte og til brodt med alle Magtmidler. Alle militære og kommunale Sinder allerede derfor straks at oplyse Forbindelsen med de tyske Kommandører.

Folket opfordres til at fortsætte det daglige Arbeide og til at sørge for Mulighet og Ordre!

For Landets Sikkerhet mot engelske Overgreb sørger fra nu af den tyske Hær og Flaate.

Den Tyske Kommandør
Kaupisch

*Beibehalten wird die deutsche Politik
gegenüber England und Frankreich. Die
deutsche Regierung wird die Neutralität
Dänemarks und Norwegens wahren und
ihnen die Freiheit der Handlung bewahren.*
9 April 1914

4. KAUPISCH' OPRAAB DEN 9. APRIL

OPROP!

Til Danmarks Soldater og Danmarks Folk!

Uten Grund og imot den tyske Regjering og det tyske Folks oprigtige Ønske, om at leve i Fred og Venskab med det engelske og det franske Folk, har England og Frankrigs Magthavere ifjor i September erklæret Tyskland Krigen.

Deres Hensigt var og blir, efter Mulighet, at træffe Afgjørelser paa Krigsskuepladser som ligger mere afsides og derfor er mindre farlige for Frankrig og England, i det Haab, at det ikke vilde være mulig for Tyskland, at kunde optræde stærkt nok imot dem.

Al denne Grund har England blandt andet stadig krænkert Danmarks og Norges Neutralitet og deres territoriale Farvand.

Det forsøkte stadig at gjøre Skandinavien til Krigsskueplads. Da en yderlig Anledning ikke synes at være givet efter den russisk-finske Fredsslutning, har man nu officielt erklæret og truet, ikke mere at taale den tyske Handelsflaates Seilads indenfor danske Territorialfarvand ved Nordsjøen og i de norske Farvand. Man erklærte selv at vilde overtage Politioptionsen der. Man har tilslut truffet alle Forberedelser for overraskende at ta Besiddelse af alle nødvendige Støtsepunkter ved Norges Kyst. Aarhundredes største Krigsdriver, den allerede i den første Verdenskrig til Ulykke for hele Menneskeheden arbeidende Churchill, uttalte det aapent, at han ikke var villig

til at la sig holde tilbage af »legale Afgjørelser eller nøitrale Rettigheder som staaar paa Papirlapper«.

Han har forberedt Slaget mot den danske og den norske Kyst. For nogen Dager siden er han blit utnævnt til foransvarlig Chef for hele den britiske Krigsføring.

Den tyske Regjering har til nu overvaaket denne Mands Forholdsregler, men den kan ikke taale, at en ny Krigsskueplads nu blir skaffet efter de engelsk-franske Krigsdrivers Ønsker.

Den danske og den norske Regjering har siden Maaneder hat Beskjed om disse Forsøk.

Likeledes er deres Holdning ingen Hemmelighed for den tyske Regjering. De er hverken villige eller istand til at kunne yde en virksom Motstand mot det engelske Indbrudd.

Derfor har Tyskland besluttet at foregripe det engelske Angrep og med sine Magtmidler selv at overta Beskyttelsen av Danmarks og Norges Kongeriges Nøitralitet og værne den saalænge Krigen varer.

Det er ikke den tyske Regjerings Hensigt at skaffe sig et Støttepunkt i Kampen mot England, den har udelukkende det Maal at forhindre at Skandinavien blir Slagmark for de engelske Krigsudvidelser.

Af denne Grund har stærke tyske Militærkræfter siden idag morges tat Besiddelse af de vigtigste militære Objekter i Danmark og Norge. Over disse Forholdsregler treffes der for Tiden Overenskomster mellem den tyske Riksregjering og den Kongelige Danske Regjering. Disse Overenskomster skal sikre at Kongeriget bestaar videre, at Hæren og Flaaten opretholdes, at det Danske Folks Frihet agtes og at dette Lands fremtidige Uafhængighed fuldt ut sikres.

Indtil disse Forhandlinger er afsluttet, maa der ventes at Hæren og Flaaten har Forstaaelse for dette, likeledes at Folket og alle kommunale Steder er fornuftige og har god Vilje, slik at de undlater enhver passiv eller aktiv Motstand. Den vilde være uten Nytte og bli brudt med alle Magtmidler. Alle militære og kommunale Steder anmodes derfor straks at opta Forbindelsen med de tyske Kommandører.

Folket opfordres til at fortsætte det daglige Arbeide og til at sørge for Rolighed og Orden!

For Landets Sikkerhed mot engelske Overgrep sørger fra nu af den tyske Hær og Flaate.

Den Tyske Kommandør
Kaupisch

5. KONGENS OG REGERINGENS PROKLAMATION

TIL DET DANSKE FOLK!

Tyske Tropper har i Nat overskredet den danske Grænse og har gjort Landgang forskellige Steder. Den danske Regering har under Protest besluttet at ordne Landets Forhold under Hensyn til den Besættelse, som har fundet Sted, og i Henhold hertil kundgøres følgende:

De tyske Tropper, der nu befinder sig her i Landet, træder i Forbindelse med den danske Værnemagt, og det er Befolkningens Pligt at afholde sig fra enhver Modstand

overfor disse Tropper. Den danske Regering vil forsøge at sikre det danske Folk og vort Land imod de af Krigsforhold følgende Ulykker og opfordrer derfor Befolkningen til rolig og behersket Holdning overfor de Forhold, som nu er opstaaet. Ro og Orden maa præge Landet, og loyal Optræden maa udvises overfor alle, som har en Myndighed at udøve.

København, den 9. April 1940.

CHRISTIAN R.

Th. Stauning.

Under disse for vort Fædreland saa alvorlige Forhold opfordrer jeg alle i By og paa Land til at vise en fuldtud korrekt og værdig Optræden, da enhver uoverlagt Handling eller Ytring kan have de alvorligste Følger.

Gud bevare Dem alle. Gud bevare Danmark

Amalienborg, den 9. April 1940.

CHRISTIAN R.

6. HENRIK KAUFFMANN'S BERETNING OM 9. APRIL

Den kgl. danske Legation
Washington.

Nyheden om det tyske Overfald paa Danmark naaede mig Kl. 11.55 om Natten den 8. April 1940 (9. April Kl. 5.55 om Morgenens dansk Tid). Jeg var i Charleston, South Carolina, hvortil min Hustru og jeg var ankommet Dagen i Forvejen paa 3 Dages Feriebesøg. Meddelelsen telefoneredes til mig fra Washington af min Medarbejder, Landsretssagfører Bang-Jensen, der arbejdede om Aftenen paa Legationen og var blevet underrettet af et Pressebureau i New York. Jeg hørte, at tyske Tropper var rykket ind i Jylland, og at København var blevet besat for en Time siden. Det var lige muligt for mig at naa et Nattog en halv Time senere og at være tilbage i Washington den 9. April om Morgenens.

I de første Dage efter Besættelsen forsøgte jeg at føre en Slags Dagbog; senere naaede jeg desværre ikke at overkomme det mere. For Dagen 9. April skrev jeg i »Dagbogen«:

Tirsdag den 9. April:

Det var efter min Mening nødvendigt overfor State Department straks at klargøre min Stilling som Danmarks Gesandt. Under en Samtale med Assistent Secretary of State — Adolf Berle — forklarede jeg, at jeg nu som før betragtede mig som Repræsentant for min Konge og et frit Danmark. Henset til, at Konge og Regering befandt sig i en Tvangssituation og var blevet berøvet Handlefriheden, kunde jeg ikke anse mig for forpligtet til uden videre at adlyde Ordre, som maatte komme fra København, men vilde træffe de Bestemmelser, som jeg ansaa det for nødvendigt at træffe i mit Lands Interesse, udfra det, som jeg mente tjente Danmarks sande Interesse. Hele

mit Arbejde vilde være indstillet paa at arbejde for Danmarks Genopstaaen som et frit og uafhængigt Land, og jeg haabede at kunne regne med den amerikanske Regerings fulde Støtte i denne min Gerning. Hr. Berle, som sagde, at han var sikker paa, at jeg vilde tage dette Standpunkt, tilsagde mig uforbeholdent den ønskede Støtte.

Han fortalte mig, at de amerikanske Myndigheder omgaaende agtede at blokere danske og norske Tilgodehavender i U.S.A., og at man agtede at forelægge en Bekendtgørelse herom til Præsidentens Underskrift snarest muligt. Jeg takkede for denne Meddelelse og erklærede, at Foranstaltningen havde min fulde Tilslutning.

Frokost spiste jeg som alle de andre Tirsdage i Metropolitan Club sammen med mine Kolleger fra Sverige, Norge og Finland; vi følte Trang til at være sammen, og vi mente, at det var bedst at vise de mange Embedsmænd og Journalister, der spiser i Klubben, at vort Samarbejde var uforandret.

Ellers gik Dagen med Telefonopringninger fra hele U.S.A. og Udlandet. Det lykkedes mig at opnaa Forbindelse med Bernhoft i Paris. Jeg spurgte ham om, hvorledes han ansaa sin Stilling. Han forklarede mig, at han ingen Instruktioner havde fra København, men at Regeringen stadig fungerede. Kruse i Stockholm, som jeg ogsaa telefonerede med, havde heller ingen Forholdsordrer modtaget. Reventlow i London vilde den britiske Censur ikke tillade en Samtale med.

Om Aftenen Kl. 10.30 talte jeg kort i den amerikanske Radio (C. B. S.) for at efterkomme Anmodninger fra flere Sider. Jeg udtalte følgende:

»From the moment I heard about the hard fate which has struck Denmark there
»has been such overwhelming evidence of heartfelt sympathy that first I wish to
»express my gratitude to the American people.

»I feel that I must bring thanks from the bottom of my heart to all those who
»today are thinking of my country, and I know I speak not for myself alone but
»for my King and the whole Danish people. I know the warm heart of America.
»It has been — and it still is — my pride to represent the more than 1000 year
»old Denmark which has always been free and independent, to represent this small
»but old democracy in the greatest democracy in the world.

»No country has any stronger will for peace than Denmark. For many years the
»Danish Government has advocated and practiced disarmament. With no country
»have we had any dispute or controversy. For many years we have offered to
»settle any possible disputes by arbitration. The occupation to which my country
»has been subjected today came as lightning from a clear sky. There was no dispute
»nor controversy between Denmark and Germany.

»This little country of islands, hitherto known as one of the happiest countries in
»the world, has had to bow to overwhelming force today. My country will go through
»dark days. It has done so before. We did not lose courage then and we will not
»lose courage now.

»As representative of my King and my country, I will work for one thing alone,
»the re-establishment of a free and independent Denmark. Many will work with
»me and I know we shall succeed.«

7. BREVVEKSLING MELLEM ADMIRAL RECHNITZER OG
STORADMIRAL RAEDER

A

Chefen for Søværnskommandoen.

København, den 20. April 1940.

Højtærede Herr Storadmiral!

Gennem den tyske Marineattaché har De været saa venlig den 10. April 1940 at overbringe mig et personligt Budskab.

Det er med sorgfuldt Sind, jeg idag, omtrent et Aar efter vort Møde i Berlin i Anledning af Førerens 50 Aars Fødselsdag, skriver til Dem.

Det var mig en ganske særlig Tilfredsstillelse og Beroligelse, da De efter Frokosten for de fremmede maritime Repræsentanter meddelte mig, at Føreren havde bemyndiget Dem til over for mig klart at betone, at Tyskland i intet Tilfælde havde til Hensigt at krænke Danmarks Neutralitet, en Meddelelse, som Føreren personlig bekræftede, da han modtog mig efter Receptionen i Rigskanselliet.

Den følgende Dag ved Konferencen med Chefen for Operationsafdelingen, nuværende Kontreadmiral *Fricke*, blev det ligeledes ganske utvetydigt gjort gældende, at Tyskland i en Krig med England overhovedet ikke regnede med Muligheden af engelske Diversioner i Østersøen, og at et neutralt Danmark var i Tysklands egen velforstaade Interesse saavel strategisk som handelspolitisk.

Disse Ytringer har, i Forbindelse med den dansk-tyske Ikkeangrebs-Traktat, bevirket, at jeg efter Krigens Udbrud ikke har følt mig foranlediget til at vente en fjendtlig Handling af nogen som helst Art fra Tysklands Side overfor Danmark — forudsat, at den danske Regering paa loyal og ærlig Maade gennemførte sin Neutralitetspolitik. Jeg mener at kunne hævde og fastslaa, at vor Neutralitet under denne ulykkelige Krig har været absolut og udadledig, og at Danmark altid — ogsaa i de for Tyskland meget tunge Aar — har været en loyal, god og venligsinde Nabo.

Af ubetydelige Neutralitetskrænkelser har vi konstateret mange fra Tysklands Side og et Par fra Englands Side. Den mest alvorlige var Torpederingen af en tysk Damper ved den danske Vestkyst den 24. Marts 1940. Denne Begivenhed foranledigede, at den danske Patrouille blev forstærket, men det maa dog være klart, at ingen Flaade, den være stor eller lille, effektivt, med absolut Garanti kan bevogte saa lang en Kyststrækning.

Selv da tyske Søstridskræfter i stort Antal den 7. og 8. April passerede Bælterne og Kattegat, og Efterretning indløb om Troppekoncentrationer ved Flensborg, kunde vi under Hensyn til ovennævnte Ytringer og Forsikringer saa vel som ogsaa til Ikkeangrebs-Traktaten ikke tænke, at Formaalet var en Aktion mod Danmark. Jeg lægger stor Vægt paa at fremføre disse Bemærkninger for at gøre Dem det ganske klart, hvor overordentlig smerteligt denne Handling imod Danmark har berørt Danskerne og ganske særligt den danske Marines Personnel; for mig personligt er det en bitter Skuffelse at se Resultatet af et mangeaarigt Arbejde saa ganske sønderbrudt.

Hvad der er sket, er sket, og det skete staar ikke til at ændre; jeg mener dog, at det *lange og fortrinlige Samarbejde* med Dem giver mig den fornødne Beføjelse til over for Dem at give Udtryk for, hvor dybt de stedfundne Begivenheder har berørt mig. Mit Sind er fuldt af Sorg og Bekymring, og jeg kan ikke tro, at Tiden vil kunne læge disse Saar.

Med Højagtelse

Deres hengivne

Rechnitzer.

Seiner Exzellenz

Herrn Grossadmiral, Dr. h. c. Raeder

Oberbefehlshaber der Deutschen Kriegsmarine.

B

Den højstkommanderende for Krigsmarinen.

Berlin W 35, 7. Maj 1940.

Tirpitzufer 72—76.

Højtærede Herr Admiral!

For Deres venlige Brev af 20. April 1940, som jeg modtog i Gaar, og som har gjort et dybt Indtryk paa mig, siger jeg Dem hjertelig Tak. Frem for alt takker jeg Dem for den Tillidsfuldhed, hvormed De fremsætter Deres Tanker og Bekymringer for mig, og jeg vil derfor besvare Deres Brev lige saa tillidsfuldt.

Det er fuldstændigt rigtigt, at Føreren havde den faste Hensigt, at lade Danmarks Neutralitet fuldtændig uantastet i en Krig, i hvilken England var vor Modstander, en Krig, han med alle Midler søgte at undgaa. Dette blev, efter at Krigen var brudt ud, gjort os lettere ved Danmarks anerkendelsesværdige Holdning, idet Danmark bestræbte sig paa streng Overholdelse af Neutraliteten og beredvilligt imødekom berettigede Ønsker fra den tyske Søkrigsledelses Side og yderligere ogsaa ved den Kendsgerning, at en farlig Trusel mod Tyskland ved engelske Angreb ikke var at frygte, saa længe Skandinavien i sin Helhed, i Særdeleshed Norge, forblev neutral. Føreren havde til Hensigt ogsaa at indtage denne Holdning overfor Danmark, da i de første Maaneder af Aaret 1940 Efterretningerne tiltog om, at der var planlagt en Understøttelse for Finland ved engelsk-franske Tropper, som skulde bringes til Finland over Norge. Først da der hos os forelaa positiv Efterretning om, at England paatænkte Besættelse af norske Havne (derunder Stavanger, Christianssand, Bergen) for derved paa faretruende Maade at forøge Truslen mod Tyskland fra Søen og fra Luften, mente Føreren, at man til Sikring af Forbindelserne under en Modaktion ikke kunde undlade en Besættelse af Danmark, som paa sin Side vilde være stærkt truet fra England over Norge. Han var, ligesom jeg selv, af den Overbevisning, at denne Besættelse vilde forløbe fredeligt, og at Danmark vilde indse dens — omend smertelige — Nødvendighed. Der var givet Ordre til — og der er ogsaa siden da handlet samvittighedsfuldt derefter — at der skulde tillægges Opretholdelsen

af et venskabeligt Forhold den største Betydning. Efter at det er lykkedes hidindtil at ordne alle vigtige Spørgsmaal i denne Aand, er jeg af den Overbevisning, at De, Herr Admiral, har indlagt Dem den største Fortjeneste af Deres Fædrelands Fremtid ved at tilraade denne Retningslinie. Thi det er dog ganske klart, at Danmarks Holdning den 9. April og følgende Tid vil vise sig at være af den største Betydning for en senere endelig Ordning af vort Forhold til de skandinaviske Stater. Efter min Ordre vil Küstenbefehlshaber Dänemark Admiral *Mewis* og Marineattachéen behandle alle kommende Spørgsmaal i Forbindelse med den danske Marine i den hidtidige venskabelige Form; der er givet ham særligt Paalæg om at forelægge Dem Forslag angaaende Anvendelsen af de danske Søstridskræfter til Sikring af de danske Farvande, hvilket maatte være egnet til fuldtud at tilfredsstille den danske Marines Selvfølelse.

Alt i alt tror jeg at turde sige, at De, højtærede Herr Admiral, i stadig stigende Grad vil føle Dem overbevist om, at den tyske Regering ikke kunde handle anderledes som Følge af den Trusel, den engelske Fremfærd medførte, at den bestræber sig paa at bevare den danske Stats Egenliv uantastet, og at De selv, set paa langt Sigt, har ydet Deres Fædreland den største Tjeneste, De overhovedet har kunnet yde det.

Med udmærket Højagtelse

Deres meget hengivne

Raeder.

8. DE SAMARBEJDENDE PARTIERS PROKLAMATION AF 2. JULI 1940

»De paa Rigsdagen repræsenterede Partier, der ønsker den bestaaende Forfatning bevaret som Grundlag for det politiske Liv, har besluttet at gennemføre et nationalt dansk Samarbejde.

Partierne lægger alle Parti-Uoverensstemmelser til Side og samles til Sikring af den Uafhængighed og Integritet, som er tilsagt vort Land, og som er Folkets fornemste Ønske.

Dette Samarbejde vil paa Rigsdagen og igennem Regeringen virke for Løsningen af de Opgaver, som Tiden fører frem, og navnlig vil det være magtpaaliggende at gennemføre saadanne Reforme, som ogsaa med Hensyn til Budgetter og Statsøkonomi under de ændrede Vilkaar skaber Sikkerhed for sunde økonomiske Forhold.

Desuden vil man skride til saadanne Foranstaltninger, som kan bidrage til Formindskelse af Understøttelsestrangen, ved at den arbejdsdygtige Befolkning føres over til Udførelse af Arbejde, der kan tjene til Sikring baade for de arbejdsløse og for Samfundet.

I øvrigt vil det være Formaålet at bringe Dagens Opgaver til hurtig Løsning og at sikre det bedst mulige Samarbejde med de Nationer, med hvilke Forbindelse er mulig, og hvis Forstaaelse vi ogsaa paakalder.

Nationalt Samarbejde med disse Folk er Maalet for vore Partiers Bestræbelser.

For at sikre Samarbejdets Udvikling og tilrettelægge Arbejdet, naar Rigsdagen ikke

er samlet, vælger Partierne et Fællesudvalg paa to Medlemmer fra hvert af de fire Partier og et Medlem fra Danmarks Retsforbund.

Det konservative Folkeparti:

Halfdan Hendriksen. Ole Bjørn Kraft.

Det radikale Venstre:

J. Veistrup. A. M. Hansen.

Venstre:

J. P. Stensballe. Knud Kristensen.

Socialdemokratiet:

Charles Petersen. Hartvig Frisch.

Danmarks Retsforbund:

Oluf Pedersen.

9. UDTALELSE FREMSAT AF UDENRIGSMINISTER SCAVENIUS OG TILTRAADT AF DEN SAMLEDE REGERING DEN 8. JULI 1940

Ved min Overtagelse af Udenrigsministeriet vil det findes naturligt, at jeg fremsætter nogle Bemærkninger om Danmarks Udenrigspolitik. Jeg vil herved drage en Parallel mellem Forholdene under Verdenskrigen og nu.

Det har været den lille Stats Opgave at føre en Politik, der holdt Landet udenfor de store Staters Kamp. Opgaven maatte nærmere forstaas saaledes, at Danmark under ingen Omstændigheder maatte komme i Strid med sin store Nabo mod Syd. Denne Politik har fundet Tysklands Forstaaelse og Støtte saavel under Verdenskrigen som under den nuværende Krig — med den Forskel, der følger af de forandrede Muligheder for Krigsførelsen.

Med denne Forskel taget i Betragtning kan man sammenstille Begivenhederne i August 1914 og i April i Aar. I begge Tilfælde var det den tyske Politiks Maal at holde Danmark udenfor Krigsbegivenhederne, idet Landet ved sin Beliggenhed dækker Østersø-Fronten i Forhold til England. Som Følge af de ændrede Vilkaar for Krigsførelsen maatte Opgaven denne Gang væsentlig tilfalde de tyske Land- og Luftstridskræfter, medens den under Verdenskrigen alene løstes af den tyske Flaade. Det maa bemærkes, at denne Omstændighed — de tyske Stridskræfters Tilstedeværelse i Landet, selv hvor friktionsløst den end lykkeligvis udløber — ganske naturligt har gjort Forstaaelsen sværere for det danske Folk. Under Verdenskrigen udelukkede den tyske Flaades Eksistens, at England kunde forsøge at forcere Adgangen til Østersøen og at skaffe Tyskland en 3. Kampfront. Herved bevaredes Danmarks Neutralitet, og dette vil altid blive erindret med Taknemlighed i Danmark.

Under den afsluttede Folkeforbunds-Periode fastholdtes den danske Politiks Linie. Danmark nægtede at deltage i Forbundets mod Tyskland rettede Politik.

Ved de store tyske Sejre, der har slaaet Verden med Forbavselse og Beundring, er en ny Tid oprundet i Europa, der vil medføre en Nyordning i politisk og økonomisk Henseende under Tysklands Førerskab. Det vil være Danmarks Opgave herunder at

finde sin Plads i et nødvendigt og gensidigt aktivt Samarbejde med Stortyskland. Det danske Folk stoler paa, at det i den nye europæiske Ordning vil kunne bevare sin Selvstændighed, og det haaber at finde Forstaaelse for sin Egenart og for sin traditionelle fredelige, politiske og sociale Udvikling.

10. HENVENDELSE FRA BONDEPARTIET TIL VENSTRE OG KONSERVATIVE

Bondepartiets Rigsdagsgruppe.

Rigsdagen, 24. August 1940.

Denne *strengt fortrolige* Henvendelse, af hvilken et Eksempplar er tilstillet Hans Majestæt Kongen, er kun sendt til Rigsdagsmedlemmer indenfor Venstre og Det konservative Folkeparti.

Hr. Folketingsmand

Der er nu snart gaaet 5 Maaneder siden den skæbnsvangre 9. April, og der er, siden da, begaaet adskillige for vort Land og Folk skæbnsvangre Fejlgreb. Et af de største var uden Tvivl, at man fra Venstre og Konservativ Side straks traadte til og understøttede den socialdemokratisk-radikale Regeringsdannelse ved at gaa med ind i denne og derved forskertsede Muligheden for Dannelse af en stærk Mindretalsregering udenom Marxismen og dens Mænd.

I Dag kan det afgørende ikke være, om man bibeholder en i Grundloven uhjemlet Statsskik, men at vort Land faar en Regering, der paa fri og værdig Maade kan stille Landet i det bedste Forhold til det tredie Rige.

Fra første Færd stod vi uforstaaende overfor den realpolitiske Værdi af disse Samlingsbestræbelser, og da vi senere af indflydelsesrige Kredse i Tyskland blev gjort opmærksom paa det for vort Land farlige i, at vi lod som om alt herhjemme politisk set kunde blive, som det var før den 9. April, henvendte Hartel sig den 20. Maj til Statsminister Stauning. Han udtrykte ved denne Lejlighed vort Synspunkt saaledes:

»Gennem Aar har Statsministeren haft Lejlighed til at følge vor Linie: Bekæmpelse af Sanktionerne mod Italien, Krav om Udmeldelse af Folkeforbundet samt ofte gentagne Advarsler til Socialdemokratiets ledende Mænd og Presse om at standse de for Landet saa farlige Angreb paa Personer og Forhold i det nye Tyskland. Det kan derfor ikke overraske Statsministeren, at jeg anser den nuværende Regering, der har haft den modsatte Indstilling, for overordentlig skadelig for Landet i den givne Situation og for ude af Stand til paa en fri og værdig Maade at sikre os de bedst mulige Betingelser hos det nye Tyskland. Jeg frygter, at vi under Statsministerens Regering i Løbet af kort Tid havner i Protektoratet Danmark.«

Vi er saaledes gaaet aabent til Værks og har intet at skjule, idet Formaalet med vore Bestræbelser kun har været dikteret af Ønsket om at bevare Landets Frihed og Selvstændighed og sikre Dynastiet.

De Udtalelser, der i Sommerens Løb er fremsat i toneangivende tyske Blade, bekræfter i alt væsentligt vore Synspunkter: der lægges ikke nogen Pression paa Danmark,

men man mener i Berlin, at vi selv maa kunne forstaa, hvorledes Stillingen er, d. v. s. at vi ikke kan lade alt blive ved det gamle, hvis vi ønsker at sikre vort Land de bedst mulige Vilkaar i Forholdet til det nye Tyskland. I de nævnte tyske Bladudtalelser er det ligedes fremhævet, at Tilpasningen til de nye Forhold ikke vil virke overbevisende, naar den gennemføres af de samme Repræsentanter, som har forestaaet det hidtidige System, og som af Overbevisning hylder de modsatte Standpunkter. Det kan, som det er blevet sagt, ikke nytte at hælde ny Vin paa gamle Læderflasker.

Forudsætningerne for et godt Samarbejde maa være, at man gaar ud fra samme Principper. Tyskland ønsker, saaledes som vi forstaar det, at Danmark selv ordner sine Forhold under Hensyn til dansk Egenart og under fornødent Hensyn til det tyske Førerskab paa visse Omraader. Dermed er ikke sagt, at vi skal være Medlemmer af et nationalsocialistisk Parti, men at vi i Gerning bekræfter vor Indforstaaelse med den nye Ordning.

Det er klart, at indenfor denne Nyordning vil de Nationer faa den bedste Placering, der først forstaar af egen Kraft at tilpasse sig de ændrede Forhold. Vi gik derfor ind i et Arbejde for at danne en Fraktion af danske Politikere, Erhvervsfolk og Privatmænd, der vilde medvirke ved Danmarks Overgang til en saadan ny Politik. Forsøget havde ingen eensidig partipolitisk Karakter, idet Initiativet udgik fra Landbrugernes Sammenslutnings Formand Hr. Knud Bach. Hertil sluttede sig Bondepartiet, Det Nationalsocialistiske Arbejder Parti og Folketingsmand Sv. E. Johansen, og siden har en Række betydende Mænd indenfor dansk Erhvervs- og Aandsliv givet Tilslutning.

Lykkeligt vilde det være, om voksende Kredse fik Forstaaelsen af Alvoren i vor Stilling, og at vi staar overfor Afgørelsen, der kan bestemme vort Lands Fremtid for Slægtled fremover. Vi mener, at Fædrelandskærlighed er en udpræget positiv Følelse, der driver een til at gøre en Indsats for sit Land, og at den ikke kan næres varigt og værdifuldt ved det rent negative, at føle Vrede mod eller nære Had til et andet Land.

Derfor bør vor Udenrigspolitik ikke bestemmes af Sympatier eller Antipatier eller af forudfattede Meninger, men hvile paa en Realitetsbedømmelse af historiske, økonomiske og geografiske Forudsætninger.

Vi henvender os nu gennem denne Skrivelse til Dem, og beder Dem yde Deres Indsats ved det her skitserede Arbejde. Det kan blive skæbnsvangert »at ville vente og se«, og det kan blive afgørende for Fremtidens Styre af vort Land, om De og andre træffer Beslutning om at ville medvirke.

Det Samarbejdsgrundlag, hvorom der hidtil er opnaaet Enighed, er meddelt Offentligheden i det vedlagte Arbejdsprogram paa 8 Punkter. Hver af de paa Rigsdagen repræsenterede nævnte 3 politiske Grupper har tilsagt hinanden Samarbejde om disse Punkter og staar herudover paa deres hidtidige politiske Grundlag, uafhængige af hinanden.

Vi har ikke alene besluttet at rette denne Henvendelse til Dem for om muligt at faa Dem med i Samarbejdet, men tillige for at De ikke, naar det engang bliver for sent, med Rette skal kunne sige, at De ikke vidste Besked om Forholdene og ikke havde haft Lejlighed til at deltage.

Skulde det ønskes, er vi villige til en mere indgaaende mundtlig Forhandling om dette store Spørgsmaal, men under alle Omstændigheder vil vi være taknemmelige for et Svar.

Vald. Thomsen, Hartel, J. S. Foget, Sv. Nielsen, Jens Thomsen.

11. HØJGAARD-GRUPPENS HENVENDELSE TIL KONGEN NOVEMBER 1940
(Gengivet efter Citat i Dagspressen.)

— De sørgelige Begivenheder, der fandt Sted den 9. April, hvor den danske Befolkning om Morgenen rystedes ved at finde Landet besat af tyske Tropper, affødte, som Deres Majestæt ved, i hele Folket dyb Sorg, Bekymring og Harme. Disse Følelser bragte dog eet Gode med sig. De vakte Befolkningen til mere levende Bevidsthed om dens Kærlighed til vort Land — til det aandelige og materielle for os umistelige Danmark, som er vor Arv efter vore Forfædre. Det er disse Følelser, der bl. a. i første Linje har givet sig Udslag i, at hele Folket tæt har fylket sig om dets Konge, og som har været medvirkende til, at det loyalt har rettet sig efter den i Deres Majestæts Proklamation til Folket indeholdte Opfordring til korrekt Optræden overfor Myndighederne og til i det hele at udvise Ro og Orden.

Vi erkender, at der fra de politiske Partiers Side er udvist Selvbeherskelse og Resignation, der har givet sig Udslag i Bestræbelser for Samling og endrægtig Løsning af denne Hovedopgave baade ved Dannelsen af et Samlingsministerium, ved Dannelsen af Organer, der kunde bortrydde Vanskeligheder, og i det hele lette Regeringens Arbejde for at løse denne Opgave. Til Trods herfor er der i vide Kredse af Befolkningen stadig til Stede en betydelig Uro og Spænding, som ikke er blevet udløst ved de Forholdsregler, der er taget. Selv om en Del af disse Kredse endnu slutter sig til de politiske Partier, som de tidligere har tilhørt, er der andre, der føler, at de ikke længere hører til i de Partier, hvortil de i politisk Henseende tidligere har sluttet sig.

Som et Udtryk for disse Menneskers Følelse af Desorientering ser vi bl. a. forskellige Blade og Pjecer, offentlige Udtalelser af Personer, hvis Navne har god Klang i Befolkningen, og hvis Ord derfor har Vægt, samt tillige forskellige politiske og nationale Nydannelser, der ganske vist — endnu i deres Vorden — er smaa og famlende, og som derfor med en vis Ret i Øjeblikket kan betegnes som uden videre reel Betydning, men hvis Maal for Fremtiden er præget af en saadan ideel Stræben, at de dog har fængt i en Del Sind og efter al Sandsynlighed vil fænge i flere.

— Det er vor Overbevisning, at en af Hovedaarsagerne til den nævnte Uro og Spænding just er Frygten for den Fare, som Frits Clausen-Partiet betegner, og vi føler os forvissede om, at en saadan Fare eksisterer. Vi er af den Opfattelse, at den national-socialistiske Bevægelse breder sig i visse Kredse, og det er ogsaa klart, at den har bedre Kort paa Haanden i sin Agitation, end den burde have, bl. a. fordi Partiets Ledelse hejser falsk Flag ved at udgive sig for Ledelse af en dansk Bevægelse, hvad den ikke er. Nationalsocialisme, direkte importeret fra Tyskland, er uforenelig med dansk Aand og vilde derfor af det danske Folk føles som en daglig Lidelse. Det er os klart, at Frits Clausen og hans Parti intet betyder, saafremt Tyskland ikke staar bag det. Nu har Hitler ganske vist tidligere erklæret, at Nationalsocialismen ikke er en Eksportvare; men siden da har Storrums-Tanken taget Fart, og man har set, hvorledes Nationalsocialismen eksporteres til Holland og Norge for ikke at tale om Tjekoslovakiet, der ligesom Danmark ikke ydede Modstand mod den tyske Besættelse.

Det kan ogsaa betragtes som temmelig sikkert, at den nationalsocialistiske Bevægelse herhjemme støttes kraftigt fra Tyskland. Saa vidt vides har Frist Clausen i den sidste Tid til Hjælp for Bevægelsen modtaget endog betydelige Beløb fra Tyskland. Hertil kommer endvidere, at adskillige Mennesker paa Grundlag af Tysklands Sejre og den Propaganda, der udgaar fra Tyskland — uimodsaagt, som den maa være her i Landet under Besættelsen — faar det Indtryk, at der slet intet er at gøre; vi kan lige saa

godt give op, for vi driver alligevel med Naturnødvendighed mere og mere helt ind under Tysklands stadige, ubetingede Indflydelse, og af denne Grund er de af den fejlagtige Opfattelse, at det realpolitisk set vilde være det bedste straks og frivilligt at indleve sig i en nationalsocialistisk Indstilling og indrette sig derefter.

— For at bevare Muligheden for, at Danmark kan slippe ud af Faren uden Ulivsaar, anser vi det for nødvendigt, at

der foretages en gennemgribende Forandring af vor Regering. Der bør dannes et Ministerium af politisk uafhængige, frit stillede Mænd.

En saadan Regering bør dannes paa fuldt ud forfatningsmæssigt Grundlag, som nærmere omtalt senere, men den bør — stadig uden at overskride de ved Grundloven givne Grænser — gives saa stor Uafhængighed, saa stor Handlekraft, som muligt.

Sagen er den, at vi ikke kan tillægge Politikernes Bedømmelse af den foreliggende Situation virkelig Betydning. De har efter vor Opfattelse kun særlige Forudsætninger for at bedømme de Kræfter, som de selv har skabt, og hvorafr deres Indflydelse afhænger, nemlig det gamle, skolede Partimaskineri og den dertil hørende organiserede Vælgerhær. Og herved standser de.

Der spilles for Øjeblikket efter Regler, som Politikerne ikke er fortrolige med, og man er i Almindelighed uden for deres egen ret snævre Kreds ikke i Tvivl om Udfaldet, hvis der ikke indtræder en Forandring.

Vi regner med, at de Folkerepræsentanter, der er valgt i April 1939 under ganske andre Forhold end de nuværende og med helt andre Opgaver for Øje, er sig Situationens enestaaende Alvor og det deraf følgende ekceptionelle Ansvar fuldt bevidst og derfor ogsaa vil være rede til at bringe de Ofre, som denne Situation kræver. Det ligger efter vor Formening ogsaa i Folkerepræsentationens egen velforstaaede Interesse. Det skulde ud fra disse Betragtninger ikke synes ugørligt at finde en Ordning i Forstaaelse med Rigsdagens ledende Partier, der maa være interesseret i, at til alle Sider frit stillede dansksindede Mænd har Ledelsen af Landets Anliggender i Hænde, hellere end at den skulde overgaa til Mænd af det nationalsocialistiske Parti.

— Efter Grundlovens Paragraf 13 (hedder det videre i Skrivelsen) udnævner og afskediger Kongen sine Ministre. At denne Bestemmelse i sin Oprindelse er Udtryk for en Kongemagten tilkommende reel og ikke blot formel Beføjelse, vil ikke kunne bestrides. Folketingsparlamentarismen og det dermed følgende Krav om, at Kongen til sine Ministre altid skal vælge Mænd, der har Støtte fra den eller de Grupper Side, der udgør Folketingets Flertal, er en Statsskik, der har bestaaet i Danmark i de sidste 40 Aar, men som aldrig er blevet grundlovsfæstet. Parlamentarismen hviler paa de politiske Kræfters normale, naturlige Spil og forudsætter rolige Forhold, for at Reglerne for dette Spil kan komme til Anvendelse.

I Omvæltningstider som de nuværende ser man derfor, hvorledes disse Regler ikke alene er uanvendelige, men sættes ud af Kraft af de parlamentariske Politikere selv. Dette skete ved Begivenhederne den 9. April. Dannelsen af det første Samlingsministerium, i hvilket 6 oppositionelle Politikere optoges som Ministre uden Portefeuille, viste tydeligt, at man mente at maatte opgive det sædvanlige Grundlag for parlamentarisk Regeringsdannelse, og denne Linje er yderligere fortsat gennem Ministeriets Omdannelse den 8. Juli d. A. med Optagelse af Ikke-Politikere i samme . . .

Et Ministerskifte som det, vi har for Øje, er en Fortsættelse af den her paapegede Linje. For at give en saadan ny Regering størst mulig Handlekraft og sætte den i Stand til saa hurtigt og effektivt som gørligt at møde Tidens Krav vil det formodentlig

være nødvendigt i større Omfang at anvende Fuldmagtslovgivningens Vej . . . At Rigsdagen ved særlige vigtige Spørgsmaal som hidtil skal have Lejlighed til at gøre sin Indflydelse gældende, er en Selvfølge, som vi, for at undgaa Misforstaaelse, ønsker at fremhæve.

— Saafremt Deres Majestæt kan godkende Rigtigheden af vore Betragtninger, vilde vi gerne udtale, at vi kun ser en eneste Mulighed: at vor Konge selv direkte tager denne Sag i sin Haand, hvad vi allerunderdanigst tillader os at anmode Deres Majestæt om at gøre.

Foruden Spørgsmaalet om Gennemførelsen af en saadan Regeringsændring med særligt Henblik paa danske Politikere rejser sig ogsaa Spørgsmaalet om, hvad Tyskland vilde sige dertil. Et saadant Spørgsmaal kan besvares med et andet, nemlig: Vilde man mon ved et saadant Skifte bryde de Rammer, der blev givet ved Proklamationen af 9. April? Hvorledes, med hvilken Motivering skulde Tyskland kunne finde, at der derved foretoges et Skridt, der kunde udlægges som uvenligt mod Tyskland?

Den Omstændighed, at den ønskede Regeringsform giver Regeringen en øget Uafhængighed, saa den ikke maa være bundet af tidligere Tiders mere eller mindre demagogiske Ord og Løfter, kan Tyskland ikke tænkes at have noget imod. Tværtimod.

Navnlig de socialdemokratiske Partiers Ideologi er jo netop den, der er Tyskerne mest imod. Og vi kan tænke os Muligheden af, at den Omstændighed, at det just er dem, der behersker Regeringen, kan fremskynde Indgrebene, Katastrofen.

— Til Slut føler vi det som vor Pligt allerunderdanigst at henlede Deres Majestæts Opmærksomhed paa, at vi har det Indtryk af de Oplysninger, vi har kunnet samle os, at Tyskland er ved at tabe Taalmodigheden overfor et Ministerium som det nusiddende, og meget snart vil fremskynde en Ændring. Bliver det Tyskerne, der fremkalder denne Ændring, maa det staa os klart, at vor Regeringsform vil blive en Kopi af det tyske nationalsocialistiske Styre.

Med den store Agtelse, det er os bekendt, at Tyskerne nærer for vor Konge, vil det efter vor Formening være vor eneste Chance, at Deres Majestæt danner en upartipolitisk Regering, som ikke har Ansvar overfor andre end Landets Konge og Befolkningen som Helhed.

Vi er klar over de uhyre store Vanskeligheder, der vil melde sig i den kommende Tid. Den Mulighed kan tænkes, at Tyskland, der har Magt dertil, vil udøve et stærkt økonomisk Pres paa Danmark for hurtigst muligt at naa det Maal, der fuldt ud vil tilfredsstille dets Ønsker; men paa den anden Side synes den Mulighed os ikke udelukket, at en Regering som den, vi har nævnt, vil kunne opnaa Fordele fra Tyskland, der ikke vil kunne opnaas med et Ministerium, som det nusiddende. Thi vi har den Tro, at Tyskland i Virkeligheden kun nødtigt vil se Danmark gaa sin sociale og økonomiske Undergang i Møde.

(De Mænd, der underskrev denne Henvendelse til Kongen i November 1940, var følgende: Dr. phil. Vilh. la Cour, Civilingeniør Knud Højgaard, fhv. Præsident og konservativ Rigsdagsmand Holger Andersen, Generalkonsul Johan Hansen, Civilingeniør Per Kampmann, Civilingeniør J. Saxild, Skibsreder A. P. Møller, Direktør Percy Ipsen og fhv. Gesandt N. Høst).

11 b. OPRAAB FRA WERNER M. IVERSEN I LONDON OM EN SAMLING
AF DANSKE I STORBRITANNIEN

(Det første Skridt til at samle de Danske i England til fælles Handling blev gjort af *Werner M. Iversen*, der var blevet standset i London ved Krigen, mens han var paa Vej hjem efter en 20-aarig Virksomhed i Malaya. Paa Grundlag af det her gengivne Op-Opraab oprettedes under Kaptajn Iversens Ledelse det første Rekruteringskontor for frivillige i London. Indirekte gav Opraabet Stødet til, at ledende Forretningsmænd i London den 6. Oktober 1940 oprettede det Danske Raad).

London, 28de September 1940.

Danske Kvinder og Mænd i Storbritannien.

Den 9de April 1940 — for seks Maaneder siden — faldt det tungeste Slag vor Konge og vort Folk endnu, i vor tusindaarige gamle Historie, har maattet bære.

Dannebrog, Symbolet for vor ældgamle, frie danske Nation, hejses nu idag kun i Skyggen af Arvefjendens Flag og af dennes sære Naade.

Alle har vi forstaaet Voldshandlingens Overraskelse — erfaret Bruddet paa en skreven Pagts Aftale — alle forstaa vi den særlige Stilling, vore Landsmænd derhjemme har været tvungne til at indtage, men vi forstaa ikke, at vi Danske ude i Verden, der ikke lever under Tvang, endnu ikke har taget noget Skridt til at samle os om vort danske Flag for i Enighed at vedligeholde de nationale Traditioner, der har skabt vor hæderkronede Historie. Det har taget tre lange Maaneder, førend vi Danske var kommet saa vidt over Virkningen af den 9de Aprils Begivenheder, at vi kunde samle os sammen til et Møde, hvor vi kunde snakke om Sagen, og andre to Maaneder er forløbet uden synlige Resultater.

Er dette os værdigt?

Vi, der kunde have været samlede for længe siden diskret og stille, som det nu engang sømmer sig en lille Nation, om vort gamle Flag og lade det udfolde sig i Vinden, udfolde sig i de Storme, der raser over Verden idag, vi har næppe endnu taget Dækket deraf.

Et gammelt Vers har altid hjulpet Dansken, hvor han gik frem:

Kæmp for alt, hvad du har kært,
dø, om saa det gælder,
da er Livet ej saa svært,
Døden ikke heller.

Lad os holde fast ved dette, som ogsaa nogle gjorde det — trods alt — den 9de April derhjemme. Lad os ikke glemme deres Ofre.

Vi, der sender Dem dette, er Dem ganske ukendte, men vi synes selv, det er nok idag, at vi er Danske. Bare dette, at vi er Danske, giver os Ret til at opfordre Dem til at slutte Dem til os og til sammen med os og med aabent Visir, at udfolde vort Flag og ærlig tage vort Standpunkt.

Vort Program finder De paa næste Side. Ansaret, vi paatager os, forstaa vi. At vi idag maa gaa stille med Dørene er os klart, men selv da kan vi handle og vil vi handle, og vi anmoder Dem derfor om med Deres Underskrift at hjælpe os til samlet Handling.

Vi har opnaaet den engelske Regerings fulde Sympati i denne Sag, hvilket jo er en Nødvendighed for os som Gæster herovre.

Naar vort danske Hus er aabent — og Tidspunktet er nu kun afhængigt af Deres Støtte — agter vi at anmode Dem om at vælge en Komité af Danske, der kan og skal virke kontrollerende og raadgivende for os og samtidig kan give Dem Tillid til os i denne saa alvorlige Sag.

Megen Tid har været spildt paa Dannelsen af Komitéer, saa vi vil nu handle først og saa sidde i Komité bagefter.

Derfor lad os bortjage alle smaalige Tanker, lad os samles om dette vort danske Hus, og lad dette Hus blive Samlingsstedet, hvor vi — i Tanke og Gerning — kan følges med dem derhjemme, som nu i deres Nød samles om vor Konge, den rankeste Mand i Landet.

Det er denne Danske Aand, der skal fylde dette vort Hjem herovre og hjælpe os til Handling for Danmarks Friheds Skyld.

For Sagens Skyld bedes De venligst om at fremsende Deres Underskrift snarest muligt til nedenstaaende Adresse:

W. M. Iversen,
c/o The Thatched House Club,
St. James's Street,
London, S.W.1.

The Secretary of State for Foreign Affairs,

Vi undertegnede Danske Undersaatter anmoder om Tilladelse til at aabne et Dansk Hus i London, der skal være et Mødested, hvor Danske af alle Samfundslag kan samles i en fælles Dansk National Aand.

Vi agter at aabne Kontorer i dette Hus, igennem hvilke vi kan holde Forbindelse med de engelske Avtoriteter, saaledes at vi enten samlet eller alene kan tilbyde vor Tjeneste og Hjælp, ved personlig Indsats eller paa anden praktisk Maade, til Storbritannien, det engelske Imperium og dets Allierede.

Ved at tilbyde dette som, vi ved, kan i Dag blive af kun ringe praktisk Værdi, ønsker vi at udtrykke, at ogsaa vi ere rede til at udsætte os for de samme Farer og at bringe de samme Ofre, som de der i Dag kæmper for Nationernes og Individets Frihed og Selvbestemmelsesret, og i fuld Overbevisning om, at vi derved bedst tjener vor Konge og vort Land, Danmark.

Ved Hjælp af al Form for Propaganda til Danske her og ude i Verden, haaber vi, at dette danske Hus maa blive et Hjem og Samlingssted for alle Danske, der lever uden for Danmark i Dag, og som i Fællesskab vil arbejde for, at Danmark atter genvinder sin nedarvede Frihed og Selvstændighed, og ogsaa saaledes at vor Hjælp derigennem kan udvikle sig til at blive af mere moralsk Værdi.

Vi har taget dette Skridt, fordi vi fuldtud forstaaer, at paa Grund af Danmarks særlige politiske Stilling i Dag, vil det være umuligt for vore officielle Repræsentanter eller for nogen anden officiel dansk Institution at skride til en saadan Handling, som vi nu føler os ganske overbeviste om vil være af den yderste moralske Betydning for Danmark, naar de Allieredes Sejr er vundet.

Vi tilføjer, at naar den politiske og militære Udvikling gør det nødvendigt, er det vor Hensigt at overgive dette danske Hus samt den Organisation vi i Mellemtiden har dannet, til vore officielle danske Repræsentanter her.

Vi har i denne Sag kun eet Maal.

Genvindelsen af Danmarks Frihed og Selvstændighed.

Underskrift
Stilling
Adresse

12. GRØNLANDS-TRAKTATEN AF 9. APRIL 1941

*Overenskomst om Grønlands Forsvar.**Eftersom:*

Et. Efter at fremmede militære Styrker var trængt ind i og havde besat Danmark den 9. April 1940, vedtog de samlede grønlandske Landsraad paa deres Møde ved Godhavn den 3. Maj 1940 paa det grønlandske Folks Vegne en Resolution, højtidelig gentagende deres Troskabsløfte til Kong Christian X af Danmark, og udtalte det Haab, at de Amerikanske Forenede Staters Regering, saalænge Grønland er afskaaret fra Moderlandet, vedvarende vil erindre den udsatte Stilling, hvori det danske Flag i Grønland, den grønlandske og den danske Befolkning i Grønland og den der herskende Retsorden befinder sig;

To. Alle amerikanske Republikers Regeringer har erklæret sig enige i, at de, europæiske Magter tilhørende, i den vestlige Hemisfære beliggende Omraaders Status er et Spørgsmaal af alvorlig Betydning for de amerikanske Nationer, og at Udviklingen af de militære Begivenheder i Europa og deraf følgende Forandringer vil kunne medføre den alvorlige Fare, at de europæiske territoriale Besiddelser i Amerika forvandles til strategiske Udgangspunkter for Angreb imod det amerikanske Kontinents Nationer;

Tre. Grønlands Forsvar imod Angreb fra ikke-amerikanske Magters Side er af afgørende Vigtighed for Bevarelsen af det amerikanske Kontinents Fred og Sikkerhed og er et Anliggende af vital Betydning saavel for Amerikas Forenede Stater som for Kongeriget Danmark;

Fire. Uanset at Danmarks Suverænitæt over Grønland er fuldtud anerkendt, forhindrer de nuværende Forhold for Tiden Regeringen i Danmark i at udøve sin Myndighed;

Hvorfor:

De undertegnede, nemlig Cordell Hull, de Amerikanske Forenede Staters Statssekretær, handlende paa de Amerikanske Forenede Staters Regerings Vegne, og Henrik Kauffmann, Hans Majestæt Kongen af Danmarks overordentlige Gesandt og befuldmægtigede Minister i Washington, handlende paa Hans Majestæt Kongen af Danmarks Vegne i dennes Egenskab af Suveræn over Grønland, og med Indforstaaelse af dennes Myndigheder i Grønland, er blevet enige om følgende:

Artikel I.

De Amerikanske Forenede Staters Regering bekræfter paany, at den anerkender og respekterer Kongeriget Danmarks Suverænitæt over Grønland. I Erkendelse af, at der som Følge af den nuværende europæiske Krig er Fare for, at Grønland kan forvandles til et Udgangspunkt for Angreb imod det amerikanske Kontinents Nationer, og under Hensyntagen til de Forpligtelser, som paahviler de Amerikanske Forenede Staters Regering ifølge »The Act of Habana«, underskrevet 30. Juli 1940, paatager de Amerikanske Forenede Staters Regering sig Ansvar for at yde Grønland Bistand til Opretholdelse af dets nuværende Status.

Artikel II.

Der er opnaaet Enighed om, at Amerikas Forenede Staters Regering skal have Ret til at anlægge, opretholde og operere saadanne Landingspladser, Anlæg for Hydro-

planer, Radiostationer og meteorologiske Installationer, som maatte være nødvendige for Opnaaelse af de i Artikel I angivne Formaal.

Artikel III.

De i Artikel II indrømmede Rettigheder skal ogsaa omfatte Ret til at forbedre og uddybe Havne og Ankerpladser og Anløb dertil, til at installere Navigations-Hjælpe-midler for Sejlads og Luftfart og til at bygge Veje, Kommunikationsanlæg, Befæstninger, Værksteder og Depoter, Boliger for Personnel, og i al Almindelighed Ret til at træffe en hvilken som helst Foranstaltning, som er nødvendig til Sikring af en effektiv Drift, Opretholdelse og Beskyttelse af saadanne Forsvarsanlæg, som maatte blive etablerede.

Artikel IV.

De Landingspladser, Anlæg for Hydroplaner, Havne- og andre Forsvarsanlæg, som de Amerikanske Forenede Staters Regering maatte anlægge og operere i Henhold til Artiklerne II og III, vil, for Formaal, der staar i Forbindelse med det fælles Forsvar af den vestlige Hemisfære, blive stillet til Disposition for alle amerikanske Nationers Flyvemaskiner og Skibe.

Artikel V.

Der er opnaaet Enighed om, at de Amerikanske Forenede Staters Regering, for det Tidsrum nærværende Overenskomst maatte være i Kraft, skal have Ret til at leje saadanne Land- og Sø-Områder, som maatte være nødvendige for Anlæg, Drift og Beskyttelse af de i Artiklerne II og III opregnede Forsvarsanlæg. Ved Valget af de ovennævnte Forsvarsomraaders Beliggenhed skal der tages videst mulige Hensyn, for enelig med militær Nødvendighed, til Grønlands indfødte Befolknings Velfærd, Sundhed og økonomiske Erhvervsinteresser. Man er imidlertid blevet enige om, at eftersom det tilstræbte Hovedformaal er den snarlige Tilvejebringelse af fyldestgørende Forsvarsanlæg i Grønland, skal Benyttelsen af et hvilket som helst Omraade, som de Amerikanske Forenede Staters Regering maatte anse for nødvendigt til dette Formaal, ikke udsættes, indtil man er blevet enige om Lejemaalets nøjagtige Betingelser. En Beskrivelse af de paagældende Omraaders nøjagtige Afgrænsning og en Erklæring om det Formaal, for hvilket de er nødvendige, skal, saa snart som gør sig, i hvert enkelt Tilfælde meddeles de danske Myndigheder i Grønland, og Forhandlinger om et formelt Lejemaal skal finde Sted inden rimelig Tid derefter.

Artikel VI.

Kongeriget Danmark bevarer Suveræniteten over de i de foregaaende Artikler nævnte Forsvarsomraader. Saalænge denne Overenskomst forbliver i Kraft, skal de Amerikanske Forenede Staters Regering have udelukkende Jurisdiktion over et hvilket som helst saadant Forsvarsomraade i Grønland og over de Amerikanske Forenede Staters militære og civile Personel og deres Familier, saavel som over alle andre Personer indenfor saadanne Omraader, undtagen danske Statsborgere og indfødte Grønlandere, idet det dog er underforstaaet, at de Amerikanske Forenede Staters Regering kan overlevere en hvilken som helst Person, som begaar en Forseelse indenfor et Forsvarsomraade, til de danske Myndigheder i Grønland til Paadømmelse og Afstraffelse, saafremt de Amerikanske Forenede Staters Regering beslutter sig til ikke at udøve Jurisdiktion i det paagældende Tilfælde. De danske Myndigheder i Grønland vil træffe passende Forholdsregler til at sikre Retsforfølgning, og Afstraffelse i Tilfælde af Dom-

fældelse, af alle danske Statsborgere, indfødte Grønlændere og andre Personer, som maatte blive overleveret til dem af de Amerikanske Forenede Staters Myndigheder for Forseelser, begaaet indenfor de nævnte Forsvarsomraader.

Artikel VII.

Der er opnaaet Enighed om, at de Amerikanske Forenede Staters Regering, til udelukkende Anvendelse for de Amerikanske Forenede Staters militære og civile Personnel og deres Familier, som opholder sig i Grønland i Forbindelse med de grønlandske Forsvarsanlæg, skal have Ret til at oprette og opretholde Postbesørgelse og Intendantur-Udsalgssteder. Saafremt de danske Myndigheder i Grønland maatte anmode derom, skal der træffes Foranstaltninger til, at ogsaa andre end de forannævnte Personer kan købe nødvendige Forsyninger i de Intendantur-Udsalgssteder, som maatte blive oprettede.

Artikel VIII.

Alt Materiel, Forraad og Udstyr til Anlæg, Benyttelse og Drift af Forsvarsanlægene og til Amerikas Forenede Staters militære og civile Personnel og deres Familiers personlige Behov skal tillades indført i Grønland fri for Told, Akcise eller andre Afgifter, og nævnte Personnel og deres Familier skal ligeledes være fritaget for enhver Form for Beskatning, Paaligninger og andre Udskrivninger foretaget af de danske Myndigheder i Grønland.

Artikel IX.

De Amerikanske Forenede Staters Regering vil respektere alle legitime Interesser i Grønland, saavel som alle Love, Regulativer og Sædvaner med Hensyn til den indfødte Befolkning og til Administrationen i Grønland. Under Udøvelsen af Rettigheder, hidrørende fra nærværende Overenskomst, vil Amerikas Forenede Staters Regering villigt overveje enhver Forestilling, som de danske Myndigheder i Grønland maatte gøre med Hensyn til Grønlands Beboeres Velfærd.

Artikel X.

Nærværende Overenskomst skal forblive i Kraft, indtil der er Enighed om, at de nuværende Farer for det amerikanske Kontinents Fred og Sikkerhed er ophørt. Til den Tid vil Overenskomstens Ændring eller Ophør blive Genstand for Konference mellem de Amerikanske Forenede Staters Regering og Danmarks Regering. Enhver af Parterne skal have Ret til, efter at passende Konference har fundet Sted, at tilkendegive den anden Part sin Hensigt om at bringe Overenskomsten til Ophør, og det er herved aftalt, at den skal ophøre at være i Kraft ved Udløbet af 12 Maaneder efter, at den paagældende Tilkendegivelse er blevet modtaget af en af Parterne fra den anden.

Underskrevet i Washington i to Eksemplarer i det engelske og danske Sprog, saaledes at begge Tekster har samme Gyldighed, den niende Dag af April, Nitten Hundrede og En og Fyrre.

(L.S.) *Henrik Kauffmann.*

(L.S.) *Cordell Hull.*

13. SCAVENIUS' ERKLÆRING AF 26. JUNI 1941

Ved den Krig, som nu er brudt ud mellem Tyskland og Sovjetunionen, er det store Vaabenopgør i Europa indtraadt i en ny Fase, som maa paakalde vor Opmærksomhed i en ganske særlig Grad, thi Tyskland har nu vendt sine Vaaben mod Øst i en Kamp mod en Magt, som gennem en Aarrække har betydet en Trusel mod nordiske Staters Velfærd og Trivsel.

At Frygten i Norden for Faren fra Øst ikke var ubegrundet, viste det Angreb, som Sovjetunionen i Slutningen af 1939 foretog paa Finland, hvis heltemodige Forsvar i en ulige Kamp her i Landet fremkaldte en Bølge af Sympati for vore kæmpende Brødre i Nord. Det danske Folk bevæges af de samme Følelser nu, da Kampen er genoptaget efter Ruslands fornyede Angreb paa Finland. Men denne Gang fører Finland ikke sin Kamp alene, men sammen med andre europæiske Lande kæmper det under Tysklands Førerskab for at bevare en Samfundsorden i Overensstemmelse med europæisk Kultur.

Der er en fælles europæisk Interesse i dette Opgør, hvis Resultat paa afgørende Maade vil kunne bidrage til at bevare Europas Lande for indre Samfundsopløsning.

Nu som tidligere deltager Danmark ikke i dette krigerske Opgør, men ud fra denne fælles europæiske Interesse kan Udviklingen ikke være ligegyldig for Danmark. Erkendelsen heraf har fundet Udtryk deri, at det danske Gesandtskab er blevet kaldt tilbage, hvorefter Forbindelsen mellem Danmark og Sovjetunionen er afbrudt.

13 b. AF ET BREV FRA MINISTER BOLT-JØRGENSEN TIL
HARTVIG FRISCH, 6. JANUAR 1946.

— — — I Forbindelse med det paa Side 168 nederst om min Afrejse fra Rusland anførte, vil det maaske interessere Dem at erfare følgende:

Mandag den 23. Juni 1941 — Krigen mellem Sovjetunionen og Tyskland var udbrudt Dagen før — op søgte jeg Vicekommisær i Udenrigskommisariatet Lozovski (Molotov var naturligvis ikke at faa i Tale) for at sige ham, at jeg gik ud fra, at Danmark vilde bevare sin Neutralitet, og at det var min Hensigt at forblive i Sovjetunionen. Da jeg maatte forvente, at det sovjetiske Gesandtskab vilde blive tvunget bort fra København, tilføjede jeg en Henvi sning til, at Grev Reventlow var forblevet i London, til trods for at den engelske Gesandt efter Besættelsen havde maattet forlade København. Hr. Lozovski tog ikke Stilling hertil — det gjorde han aldrig, men var venlig og lovede at referere min Udtalelse til Molotov, der jo var Udenrigskommisær alene, efter at Stalin i Maj havde overtaget Stillingen som Præsident for Kommissærernes Raad. For en Ordens Skyld gentog jeg det samme til Protokolchefen Barkov.

Tirsdag d. 24. fik jeg gennem Udenrigsministeriet Ordre til at overbringe en Besked fra den sovjetiske Chargé d'Affaires Plachin i København om det, der om Søndagen var overgaaet ham med Hensyn til Indespærring etc., og bede om Instruktion til ham. Denne Ordre udførte jeg Onsdag d. 25. om Morgen en til Hr. Barkov, der blev yderst betænkelig og stillede i Udsigt, at jeg om Eftermiddagen vilde blive kaldt til Hr. Vychinski, der var Molotovs første Stedfortræder. Dette skete ikke. Samme Eftermiddag fik jeg et Telegram fra Udenrigsministeriet, hvori der stod, at Ministeriet gik ud fra, at jeg under de foreliggende Omstændigheder ikke kunde udføre mit Hverv,

hvorfor jeg anmodedes om at afrejse med mit Personale og med de danske Statsborgere, der maatte ønske at følge med. Dette var en Ordre, der ikke uden videre lod sig udføre — jeg maatte bl. a. kunne give en Forklaring til Udenrigskommissariatet for at opnaa Udrejsevisum. Da jeg havde sovet paa det, sendte jeg Torsdag d. 26. Morgen et Telegram, hvori jeg sagde, at jeg efter nøje Overvejelse mente at tjene Danmarks og Store Nordiskes Interesser bedst ved at holde ud paa Posten, om muligt. Det var min sidste Handling som fri Mand, idet Gesandtskabet Kl. 4 samme Eftermiddag afspærredes fuldkomment fra Omverdenen af Politi uden Varsel, og det viste sig umuligt at opnaa Forbindelse med Molotov eller andre, før jeg med mine Ledsagere som Fanger sendtes til den tyrkiske Grænse for at blive udvekslede.

Om det havde været muligt for mig at forblive i Moskva, hvis den danske Regering ikke var blevet tvunget til at behandle Sovjetgesandtskabet folkeretsstridigt, er naturligvis svært at vide — jeg er tilbøjelig til at tro det, og i hvert Fald havde jeg den bedste Hensigt. — — —

Deres hengivne

Bolt-Jørgensen.

14. NOTE FRA v. RENTHE-FINK TIL ERIK SCAVENIUS
OM HEDTOFT-HANSEN

Afskrift.

Oversættelse.

Tyske Gesandtskab.

København, den 2. Juli 1941.

Højtærede Hr. Minister.

I de sidste Maaneder er mit Embedskontor gentagne Gange fra forskellig Side gjort opmærksom paa, at den tidligere Formand for det socialdemokratiske Parti Hedtoft-Hansen og den tidligere Sekretær H. C. Hansen, som i Februar d. A. var udtraadt af Partiets Ledelse, udfoldede en livlig Agitation i Landet, og at denne Agitation, som for Størstedelen er foregaaet i sluttede Informationsforsamlinger, var præget af stærke tyskfiendtlige Tendenser. Efter mine Informationer har Hr. Hedtoft-Hansen i sine Taler paa meget behændig Maade lagt an paa at opægge den danske Befolknings Følelser mod Tyskland og de tyske Tropper. Saaledes har Hr. Hedtoft-Hansen ikke indtaget nogen objektiv Holdning, da han paa den socialdemokratiske Ungdoms Hovedudvalgsmøde den 13. April talte om Danmarks Besættelse, men paa hadefuldt Maade udtalt, at der nu var gaaet et Aar siden det totalitære Tysklands Voldsmagt besatte Danmark, og at det var typisk for Tyskland at komme som en Tyv om Natten. I samme Sammenhæng har Hr. Hedtoft-Hansen ogsaa taget Stilling til Grønlandsspørgsmaalet og herved betegnet den tidligere danske Gesandt i Washington, Hr. Kauffmann's, Fremgangsmaade som det eneste rigtige og værende i Overensstemmelse med den almindelige danske Opfattelse. Hr. Hedtoft-Hansen har ved forskellige Lejligheder udtalt, at man fra det socialdemokratiske Partis Side vilde gaa hensynsløst frem mod de Kræfter, som gaar ind for en Tilnærmelse mellem Danmark og Tyskland, og han har givet Udtryk for, at de tyske Troppers Overtagelse af Danmarks Beskyttelse ikke skulde være

betinget af den britiske Krigsførelse, men skulde være sket som Udslag af tysk Magtbegær.

Paa samme Maade har ogsaa den tidligere Sekretær for det socialdemokratiske Parti, H. C. Hansen, virket i fortrolige Informationsforsamlinger i hele Landet. I Begyndelsen af Maj d. A. har H. C. Hansen saaledes talt i den 9. københavnske Valgkreds og herunder paa Grundlag af den i Danmark forbudte Bog af Rauschning »Samtaler med Hitler« givet en tendentiøs Fremstilling af den tyske Politiks Maal, saavel i Almindelighed som overfor Danmark. Endvidere er Hr. H. C. Hansen ved denne Lejlighed kommet udførligt ind paa Samarbejdet mellem tyske og danske Myndigheder, hvorved han talte om varige tyske Indgreb og gav Forsamlingen Indtryk af, at Danskerne blev voldført og undertrykket og Danmark bragt til Afgrundens Rand.

Hr. Hedtoft-Hansen har den 9. April d. A. ladet et Hetzdigt af den til England flygtede norske Digter Nordahl Grieg fordele i nummererede Eksemplarer ad de af Hipa benyttede Veje. Som Udgiver af Skriftet er nævnt Svend Johansen, men der kan ikke være nogen Tvivl om, at Hr. Hedtoft-Hansen har været den sande Inspirator. Digtet bliver i den seneste Tid videre udbredt i mangfoldiggjort Form paa Foranledning af Hr. Hedtoft-Hansen.

Endvidere er det mig ogsaa bekendt, at der i Stedet for Hipas egne Pressemeddelelser paa Foranledning af Hr. Hedtoft-Hansen udsendes et større Antal tyskfyndtliges svenske Tidsskrifter til Hipas Tillidsmænd.

Skønt de to Mænds Politik utvivlsomt har bidraget stærkt til at forværre Stemningen overfor Tyskland i en vigtig Del af den danske Befolkning og til at forstyrre Forholdet mellem den danske Befolkning og de tyske Tropper, havde jeg hidtil indskrænket mig til at udtale gentagne Advarsler, fordi jeg haabede, at disse Advarsler vilde være tilstrækkelige, og at den nye storpolitiske Udvikling vilde foranledige de to Mænd til en anden Indstilling. Til min store Forbavselse erfarer jeg imidlertid nu, at Hr. Hedtoft-Hansen sammen med Hr. H. C. Hansen i den danske Rigsdag oparbejder Stemning mod de overfor Kommunisterne trufne Forholdsregler og gør Forsøg paa at konspirere med Kommunisterne ved en iscenesat Protest. Denne Begivenhed beviser klart for mig, at saavel Hr. Hedtoft-Hansen som Hr. H. C. Hansen har ladet haant om de dem allerede i Februar d. A. givne alvorlige Advarsler og fortsætter deres underminerende Agitation.

Det forekommer mig nu paatrængende nødvendigt, at den danske Regering drager Omsorg for, at enhver politisk og agitatorisk Virksomhed af disse to Mænd fremtidig ophører, og jeg tror, at det ikke kan undgaas, at de begge ikke blot formelt men ogsaa praktisk nedlægger alle deres politiske Hverv. Ligeledes tror jeg, at Opløsningen af det kommunistiske Parti og alle med dette sammenhængende Organisationer ligesom Forbud mod enhver kommunistisk Virksomhed ikke længere kan opsættes.

Med de bedste Hilsener etc.

(sign.) *Renthe-Fink.*

15. »DE SYV PUNKTER« VEDTAGET PAA D. S. F.s EKSTRAORDINÆRE
REPRÆSENTANTSKABSMØDE DEN 26. AUGUST 1941.

- 1) at der gennemføres en ubetinget Fastholdelse af Prisniveauet, om fornødent gennem en Skærpelse af »Lov om Priser m. v.«,
- 2) at der gennemføres en Pristalsudregning, der først og fremmest tager Hensyn til Prisniveauet paa de egentlige Livsfornødenheder og opbygges paa Grundlag af de af Krigen skabte Forhold,
- 3) at der ydes Arbejderne en Kompensation for de allerede indtraadte Prisstigninger,
- 4) at »Lov om midlertidige Forbrugsafgifter« enten ændres gennem en væsentlig Nedsættelse af Afgiften, eller at Loven helt bortfalder,
- 5) at »Lov om midlertidig Regulering og Fordeling af Arbejde« tages op til Revision med Hensyn til Betalingen af Lønskatten,
- 6) at den nuværende Fordeling af Rabatkort paa visse livsvigtige Fornødenheder udvides til at omfatte flere Personer og tillige udvides til ogsaa at omfatte Beklædningsgenstande og andre nødvendige Varer, og
- 7) at Kronens Værdi hæves væsentlig i Forhold til fremmed Valuta.

16 a. BREV FRA v. RENTHE-FINK TIL STATSMINISTER STAUNING

Der Bevollmächtigte des
Deutschen Reiches

København, den 21. November 1941.

Sehr geehrter Staatsminister!

Sollte trotz der Erklärungen, die ich dem Aussenminister gegenüber abgegeben habe, noch irgendein Zweifel über die Notwendigkeit bestehen, im dänischen Interesse eine positive Antwort zu erteilen, so möchte ich diesen auch Ihnen gegenüber hiermit ausdrücklich zerstreuen. Diejenigen Mitglieder der Regierung, die die deutsche Aufforderung ablehnen, setzen die ganze bisherige Politik der Zusammenarbeit aufs Spiel und tragen die Verantwortung dafür, wenn durch ihre unverständliche Haltung, die nur als eine völlige Zurückweisung der deutscherseits ausgestreckten Hand aufgefasst werden kann, eine Veränderung in den Beziehungen unserer beiden Länder eintritt.

Ihnen als verantwortlichem Leiter der Dänischen Regierung möchte ich dies im entscheidenden Moment noch einmal vor Augen führen.

Mit den angelegentlichsten Empfehlungen

stets Ihr
(sign.) Renthe-Fink.

Herrn
Staatsminister Th. Stauning,
København.

(Brevet lyder i Oversættelse:

Meget ærede Statsminister!

Skulde der trods de Erklæringer, som jeg har afgivet overfor Udenrigsministeren, endnu bestaa nogensomhelst Tvivl om Nødvendigheden af i Danmarks Interesse at

afgive et positivt Svar, saa vilde jeg gerne ogsaa overfor Dem hermed udtrykkelig sprede denne Tvivl. De Medlemmer af Regeringen, der afviser den tyske Opfordring, sætter hele den hidtidige Samarbejdspolitik paa Spil og paadrager sig Ansvaret, hvis der paa Grund af deres uforstaaelige Holdning, der kun kan opfattes som en fuldstændig Afvisning af den fra tysk Side udstrakte Haand, indtræder en Forandring i Forholdene mellem begge vore to Lande. Overfor Dem som den ansvarlige Leder af den danske Regering vilde jeg gerne i det afgørende Øjeblik fremføre dette. Med de behageligste Anbefalinger stedse Deres R.-F.)

16 b. TYSK AIDE MÉMOIRE AF 23. NOV. 1941

Der Bevollmächtigte des
Deutschen Reiches

København, den 23. November 1941.

Aide Mémoire.

Die Reichsregierung gibt der bestimmten Erwartung Ausdruck, dass die Königlich Dänische Regierung eine positive Antwort auf die Aufforderung zum Beitritt zu dem Antikominternabkommen erteilen wird, das die Solidarität der vertragschliessenden Mächte bekundet, in ihrem Lande keinen Kommunismus zu dulden. Sie macht auf die Gefahren aufmerksam, die Dänemark laufen würde, wenn es sich durch Ablehnung von der europäischen Zusammenarbeit ausschliessen und sich damit nach Auffassung der Reichsregierung in das Lager der Bolschewisten und ihrer Freunde stellen würde.

Die Reichsregierung rechnet darauf, dass die Königlich Dänische Regierung ihre Antwort im Laufe des heutigen Nachmittags erteilen wird.

(Denne tyske *Aide Mémoire* d. v. s. »Huskeseddel« lyder i dansk Oversættelse: Rigsregeringen giver Udtryk for den bestemte Forventning, at den kongelige danske Regering vil give et positivt Svar paa Opfordringen til at tiltræde Antikominternpagten, som forkynder de kontraherende Magters solidariske Beslutning om ikke i deres Land at taale nogen Kommunisme. Rigsregeringen gør opmærksom paa de Farer, som Danmark vilde udsætte sig for, hvis det ved sin Afvisning vilde udelukke sig selv fra det europæiske Samarbejde og dermed efter Rigsregeringens Opfattelse vilde slutte sig til Bolschevikernes og deres Venners Lejr. Rigsregeringen regner med, at den kongelige danske Regering vil afgive sit Svar i Løbet af denne Dags Eftermiddag.)

17. ANTIKOMINTERNPAGTENS ORDLYD

I Erkendelse af, at den kommunistiske Internationales, kaldet Kominterns, Maal er Ødelæggelse og Undertrykkelse af de bestaaende Stater med alle til Raadighed staaende Midler,

og i Overbevisning om, at Tolerering af den kommunistiske Internationales Indblanding i Nationernes indre Forhold ikke alene bringer deres indre Fred og sociale Velfærd i Fare, men ogsaa truer Verdensfreden overhovedet,

er det tyske Riges Regering og Den japanske Regering i Ønsket om Samarbejde mod den kommunistiske Opløsning kommet overens om følgende:

Artikel I.

De høje kontraherende Stater er enige om gensidig at underrette hinanden om den kommunistiske Internationales Virksomhed, at raadføre sig med hinanden om de nødvendige Afværgeforanstaltninger, og at gennemføre disse i snævert Samarbejde.

Artikel II.

De høje kontraherende Stater vil i Fællesskab indbyde Trediestater, hvis indre Fred trues af den kommunistiske Internationales Opløsningsarbejde, til at gribe til Afværgeforanstaltninger i denne Overenskomsts Aand eller til at deltage i denne Overenskomst.

Artikel III.

For denne Overenskomst gælder saavel den tyske som den japanske Tekst som Original. Den træder i Kraft paa Undertegnelsesdagen og gælder for et Tidsrum af 5 Aar. De høje kontraherende Stater vil rettidigt inden Udløbet af denne Frist træffe Aftale om den videre Form for deres Samarbejde.

TILLÆGSPROTOKOLLEN

Til selve Pagten er knyttet en Tillægsprotokol, hvori de to kontraherende Parter (Tyskland og Japan) udtaler, at deres kompetente Myndigheder:

a) vil optage et snævert Samarbejde med Hensyn til Udveksling af Efterretninger om den kommunistiske Internationales Virksomhed saavel som til Oplysnings- og Afværgeforanstaltninger mod den kommunistiske Internationale;

b) indenfor Rammerne af de bestaaende Love vil gribe til strenge Forholdsregler mod saadanne Personer, som i Indlandet eller Udlandet direkte eller indirekte er beskæftiget i den kommunistiske Internationales Tjeneste eller yder dennes Opløsningsarbejde Understøttelse;

c) for at lette Samarbejdet vil oprette en staaende Kommission. I denne Kommission vil de yderligere til Bekæmpelsen af den kommunistiske Internationales Opløsningsarbejde nødvendige Afværgeforanstaltninger blive overvejet og drøftet.

DE FIRE BEGRÆSENDE PUNKTER

(aftalt før Scavenius' Afrejse til Berlin.)

1. Samarbejde udelukkende med Hensyn til Afværgeforanstaltninger. Herudover paatager Danmark sig ingen politiske eller andre Forpligtelser.

2. Udtrykket »Afværgeforanstaltninger« fortolkes som Foranstaltninger udelukkende paa det politimæssige Omraade, d. v. s. hele det Omraade, der vedrører Spørgsmaalet om Statens Sikkerhed.

3. Forpligtelsen til Samarbejde angaar kun Danmarks eget Territorium.

4. Samarbejdet omfatter ingen Foranstaltninger, der maatte kunne ændre Danmarks Stilling som ikke-krigsførende Stat.

18. SKRIVELSE FRA SOCIALMINISTERIET TIL DE SOCIALE UDVALG

Afskrift.
Arbejds- og Socialministeren.

København, den 23. December 1941.

Under en Drøftelse med det af Rigsdagen i Medfør af § 2, sidste Stykke, i Lov Nr. 349 af 22. August 1941 om Forbud mod kommunistiske Foreninger og kommunistisk Virksomhed nedsatte Udvalg om den Hjælp, der ydes de i Statens Lejr i Horserød internerede og deres Familier, er der fra flere Sider fremsat Klager over, at der i mange Tilfælde ikke af de sociale Udvalg udvises den Forstaaelse over for de interneredes Familie, som er forudsat i de Direktiver, der i saa Henseende er tilgaaet Udvalgene fra Ministeriet.

Paa den saaledes givne Foranledning føler jeg mig opfordret til at fremhæve, at det er den samlede Regerings bestemte Ønske, at de i sig selv vanskelige Forsørgelsesproblemer, der er opstaaet ved Interneringen, løses paa en Maade, der efterlader saa lidt Bitterhed og Utilfredshed, som det overhovedet er muligt. Jeg maa derfor indtrængende opfordre de sociale Udvalg til saavel i Henseende til Hjælpens Størrelse som i Henseende til Formen for Hjælpens Ydelse at følge de engang fastlagte Retningslinier, om hvilke der under Haanden er givet Udvalget Meddelelse, saaledes at man saavidt gorligt kan mildne den forstaaelige Bitterhed, som Interneringen har fremkaldt, gennem en rigeligere Tilmaaling af Hjælp og en mere lempelig Udbetalingsmaade.

(sign.) Kjærbøl.

Tilskrevet forskellige sociale Udvalg.

19. BREV FRA ARBEJDS- OG SOCIALMINISTER KJÆRBØL TIL
STATSMINISTER STAUNING AF 6. FEBRUAR 1942

Afskrift.
Arbejds- og Socialministeren.

København, den 6. Februar 1942.

Kære Kollega.

Som det maaske vil være dig bekendt, har Arbejds- og Socialministeriet, efter at Sagen havde været drøftet i Regeringen, i sin Tid underhaanden meddelt de sociale Udvalg (i København Magistraten) i de Kommuner, i hvilke de internerede Kommuner er hjemmehørende, at Regeringen har gjort Spørgsmaalet om Understøttelse af de internerede og deres Familier til Genstand for Overvejelse og har fundet det rettest, at der under Hensyntagen til de særlige Omstændigheder, under hvilke de paagældende er blevet berøvet deres Indtjeningsmuligheder, ydes de paagældende og deres Familier en saadan Hjælp, at Indgrebet i deres og Familiernes Forhold bliver saa lidt føleligt som muligt. Udgangspunktet maatte efter Regeringens Opfattelse være, at de Former, hvorunder Familieme hidtil har eksisteret, kan opretholdes, saaledes med Hensyn til Bolig, Børns Anbringelse i Lære o. lign., og at Hjælpen for enligsttilledes Vedkommende navnlig maa tage Sigte paa Bevarelse af de paagældendes Medlemsret i Sygekasse, Arbejdsløshedskasse og Fagforening samt paa Bevarelse og Opbevaring af

Indbo m. v. Ministeriet har derfor fremhævet overfor Udvalgene (i København Magistraten), at det vilde være ønskeligt, at der som almindelig Kommunehjælp, men uden at rejse Krav om Tilbagebetaling, ydes de internerede og deres Familier Hjælp i Overensstemmelse med Principperne i Forsorgslovens § 281, og at man iøvrigt vilde finde det ønskeligt, at der i Betragtning af, at de paarørende vel i Almindelighed ikke hører til dem, der ellers kommer paa Socialkontorerne, vises et særligt Hensyn, saaledes at Modtagelsen af Hjælp bliver saa lidet generende som muligt, f. Eks. ved Udbetaling af Understøttelse uden for den sædvanlige Udbetalingstid.

Man har derhos tilføjet, at det er Ministeriets Agt i Tilfælde, hvor Hjælpen i væsentlig Grad overstiger, hvad Kommunen maatte antages at ville have ydet paagældende i almindelig Kommunehjælp, at søge skabt Mulighed for at yde Kommunen en rimelig Refusion af Statskassen, naar Hjælpen er ophørt, eller, for saa vidt Trangstilfældet strækker sig udover 1. April 1942, allerede naar dette Tidspunkt er passeret.

Folketingsmand Hartvig Frisch med flere har imidlertid gentagne Gange kritiseret denne Ordning, og har nu paany henvendt sig til mig og insisteret paa, at der træffes en anden Ordning, saaledes at der ydes de internerede en fast ugentlig Understøttelse, der er afpasset efter de paagældendes Indtjeningsmuligheder inden Interneringen.

Jeg kan oplyse, at den nugældende Ordning med Udbetaling af Understøttelser gennem Socialkontorerne efter foretagen Trangsbedømmelse i det enkelte Tilfælde, blandt de internerede har vakt og stadig vækker megen Harm og Utilfredshed, — en Sindsstemning, der efter mit Indtryk faar Næring fra fhv. Kirkeminister Pastor Poulsen under dennes Besøg i Lejren —; Ministeriet er da ogsaa Gang paa Gang fra de interneredes Side blevet præsenteret for Krav om en anden Understøttelsesform, hvorefter der pr. Post tilsendes de internerede eller deres Familier et fast ugentligt eller maanedligt Beløb, der er afpasset efter de interneredes tidligere Indtægt. Ministeriet modtager endvidere stadig Klager over Størrelsen af den Hjælp, der ydes gennem de sociale Udvalg, og over, at der er nægtet Hjælp til et eller andet Formaal.

De interneredes Utilfredshed bunder navnlig i, at Familierne skal henvende sig til Socialudvalget hver Gang, de trænger til noget, og have Hjælpen udbetalt gennem Socialkontorerne, og i, at der skal finde Trangsbedømmelse Sted med det deraf følgende »Posekiggeri« fra det offentliges Side og Krav om Udfyldelse af Skemaer m. m.

Endvidere er der fra forskellige Kommuners Side overfor Ministeriet givet Udtryk for, at Understøttelsen af de heromhandlede Personer burde være Kommunerne uvedkommende og henlægges til Staten, som har iværksat de paagældendes Internering.

Den Opfattelse, der fremføres, og som ogsaa har en vis Støtte fra Embedsmands-side, gaar ud paa, at der her — i Modsætning til almindelige Forsørgelsessager — gør sig særlige Hensyn gældende, idet der hævdes, at Understøttelse af de interneredes Familier ikke er et Forsørgelsesproblem, der egner sig til Behandling efter almindelige Forsørgelsesprincipper, men maa betragtes som et Led i den ekstraordinære Internering og derfor behandles efter særlige Retningslinier; under Hensyntagen hertil vilde jeg anse det for rigtigst, at vi tog Spørgsmaalet op til fornyet Overvejelse med Henblik paa, om vi kan imødekomme de nu fra forskellige Sider fremsatte Ønsker navnlig i Henseende til Udbetaling af et fast Beløb afpasset efter de paagældendes tidligere Indtægter.

Saaframt man beslutter sig til at gaa over til Udbetaling af Understøttelsen med faste Beløb og derved helt forlader den allerede nu kun spinkle Tilknytning til alminde-

lige Forsørgelsessynspunkter, vilde jeg anse det for rigtigst, at Sagens videre Behandling overgaar til Justitsministeriet, under hvilket Spørgsmaalet om Interneringen af de paagældende iøvrigt sorterer. Jeg skal dog bemærke, at Arbejds- og Socialministeriet selvfølgelig er villigt til at stille sig til Raadighed med de her foreliggende Oplysninger og Erfaringer med Hensyn til Beregning af Understøttelser ved Ordningens Udformning i Praxis.

Jeg tilføjer, at jeg har tilskrevet Finansminister V. Buhl og Landbrugsminister K. Bording overensstemmende hermed.

Venlig Hilsen
Din hengivne
(sign.) Kjærbo

20. AF EN RADIOTALE AF CHRISTMAS MØLLER FRA JUNI 1940

(efter Berl. Tid. 6/6 1940).

»Tiden har beskaaret Friheden og gjort Ansaret større. Der synes at være visse Kredse i vort Folk, som ikke fuldtud forstaa dette, og som søger at fremkalde Forhold, som kun kan have ulykkelige Virkninger. Saa indtrængende som jeg kan det, siger jeg, at alle maa forstaa, at hvis Landets Borgere ikke frivilligt vil underkaste sig de Retningslinier, som er nødvendige i denne Tid, saa maa Regering og Rigsdag tvinge dem dertil. Udenom Rigsdag og udenom Landets lovlige Regering skal og maa der ikke handles i Danmark. Orden, Plan og System skal der være, og den, som ikke frivilligt vil bøje sig herfor, maa tvinges hertil.«

21. STATSMINISTER BUHLS RADIOTALE MOD SABOTAGE AF 2. SEPT. 1942

— Det er ved forskellige Lejligheder blevet sagt, at den danske Befolkning i det store og hele loyalt har efterlevet Kongens og Regeringens Opfordringer til at undlade enhver Handling og enhver Udtalelse, som kunde være egnet til at vanskeliggøre de Bestræbelser, der saavel fra officielt Hold som fra ansvarsbevidst privat Side udfoldes for vedblivende at sikre Opretholdelsen af Ro og Orden her i Landet.

Dette er sagt med Rette. Langt den overvejende Del af Befolkningen har indset, at det for det danske Samfundsliv under Besættelsen og for Bevarelsen af vore folkelige og nationale Værdier er af fundamental Betydning at undgaa ethvert Uromoment. Og Befolkningens gennemgaaende korrekte Holdning har da ogsaa været den afgørende Forudsætning for, at Forholdene her i Landet har kunnet faa Lov til at udvikle sig efter den Linie, der blev lagt fast den 9. April 1940, og som har sit Udgangspunkt i de dengang fra tysk Side givne Tilsagn.

Der er imidlertid forekommet Undtagelsestilfælde, hvor Danske i Uforstand har foretaget sig Handlinger eller i Ord og Skrift er fremkommet med Udtalelser, som er i Strid med den Politik, Regeringen fører, og de Anskuelse, der af det besindige Flertal af Befolkningen næres med Hensyn til den Holdning, vi bør indtage under de herskende Forhold. Til Trods for, at der i adskillige saadanne Tilfælde er grebet alvorligt ind fra Statsmagtens Side, forekommer det dog stadig, at ubesindige Elementer

er paa Færde og foretager sig Handler, som er egnede til at forstyrre Ro og Orden og dermed volde Landet Vanskeligheder.

Der er navnlig i den senere Tid forekommet nogle Tilfælde af Sabotage overfor den tyske Værnemagt her i Landet, og det er disse beklagelige Tilfælde, som giver mig Anledning til her at sige nogle alvorlige Ord til Eftertanke.

Sabotage i den Forstand, der her er Tale om, er Ødelæggelse eller Beskadigelse af Værdier, som direkte eller indirekte er af krigsmæssig Betydning for en krigsførende Part. Til Sabotage henregnes derfor ikke blot Ødelæggelse eller Beskadigelse af egentligt Krigsmateriel, men ogsaa ulovlige Handler, som tilsigter en Forstyrrelse af Trafikmidler og af Forsyningerne fra de offentlige Værker og lignende, eller som gaar ud paa en Forringelse af det civile Livs Produktionsmidler eller Tilintetgørelse af samfundsvigtige Frembringelser inden for en krigsførende Parts Interesseomraade. Sabotage er en af de alvorligste Forbrydelser, der kan begaas mod et krigsførende Land, og i Almindelighed kendes der for saadanne Forbrydelser i de krigsførende Lande kun een Straf, nemlig Dødsstraf.

Det vil sikkert være almindeligt bekendt, at selv Handler, der tilsyneladende er forholdsvis uskyldige, og som, hvis de forekom i Fredstid, kun vilde blive belagt med en ringe Straf som Tingsbeskadigelse, under Krigstid i de krigsførende Lande bliver betragtet ud fra Synspunktet Sabotage og som Følge deraf for Gerningsmanden medfører den ubønhørlige Konsekvens, at han maa bøde med Livet.

Danmark er ikke et krigsførende Land, og vi har med Hensyn til Retsplejen i Sager om Forbrydelser mod den tyske Værnemagt hidtil kunnet opretholde den Ordning, at disse Sager paadømmes ved dansk Domstol, uanset at vor nugældende Lovgivning ikke hjemler Straf af samme Strenghed som tysk militær Straffelov. Men det maa ikke glemmes, at Danmark med den geografiske Beliggenhed, vort Land nu engang har, og den Stilling, vi for Tiden befinder os i, af Tyskland maa betragtes som et Forbindelsesled i den tyske Front mod Vest, og at Tysklands Interesse i Bekæmpelsen af Forbrydelser mod Værnemagten derfor principielt bliver den samme her i Landet som i de øvrige Lande og Omraader, der er under tysk militær Kontrol.

Og endvidere maa det ikke glemmes, at det først og fremmest er en dansk Statsinteresse at undgaa Sabotagehandler, det være sig mod Trafikmidler, offentlige Forsyningsindretninger etc. eller mod den tyske Værnemagts Materiel. Direkte eller indirekte er det vort eget Land, der kommer til at lide mest under Følgerne af saadanne Handler.

Den danske Regering føler derfor et stort Ansvar med Hensyn til Bekæmpelsen af Sabotage og lignende Forbrydelser, og ud fra dette Ansvar vilde det med Rette kunne bebrejdes mig, dersom jeg ikke talte ganske aabent om det her omhandlede meget alvorlige Spørgsmaal.

Det siger sig selv, at Regeringen stadig med yderste Strenghed vil forfølge Sabotage og anden Forbrydelse mod den tyske Værnemagt med de i vor Lovgivning hjemlede Midler, og der vil fra Politiets Side blive sat ind med al Kraft paa Løsningen af de Opgaver, disse Sager frembyder. Thi Opretholdelse af Ro og Orden maa for Regeringen staa som den første Pligt under Varetagelsen af vort Lands Interesser i denne Situation.

Men Regering og Politi formaar ikke alene at skabe den Ro og Sikkerhed, som er en Betingelse for, at Forholdene ogsaa fremefter kan udvikle sig som hidtil. Hertil

kræves Medarbejde af alle gode Kræfter i vort Folk, af alle dem, der har Indsigt og Indflydelse paa andre, af alle, hvem et Lederhverv er betroet.

Jeg appellerer derfor til alle danske Kvinder og Mænd og vil saa indtrængende, som det er mig muligt, lægge hver enkelt paa Sinde at være virksom for, at Besindighedens Aand stadig kommer til at raade i vort Folk. Og jeg vil navnlig gerne rette denne Appel til Ungdommens Ledere i Skoler, Foreninger og Sammenslutninger af enhver Art, idet jeg beder hver enkelt om at gøre sit bedste for at forhindre, at ungdommelige Elementer i Ubesindighed og Uforstand lader sig forlede til at begaa Handlinger, der under de nuværende Forhold maa betegnes som intet mindre end dødsensalvorlige.

Vær med til at gøre det klart for alle, og navnlig for de Unge, at den, som begaar Sabotage eller hjælper med dertil eller overfor Myndighederne tilbageholder Viden om Sabotageplaner eller undlader at medvirke til Opklaring af Sabotage, handler mod sit Fædrelands Interesse.

Fra dem, hvis Maal det er at undergrave et godt Forhold mellem Tyskland og Danmark, hvilende paa gensidig Hensyntagen og Forstaaelse, mangler det ikke paa Tilskyndelser til at søge en Konfliktsituation bragt til Veje her i Landet, og i Propagandaen herfor blander sig ogsaa Røster af Danske i Udlandet. Tænk paa, hvor skæbnesvangert det vilde være at give efter for saadanne Opfordringer, skæbnesvangert, ikke blot for den enkelte, men for Land og Folk. Lad ikke de faa ubesindige og hensynsløse faa Lov til at drive deres Spil og ødelægge den rolige Tilstand, som alle besindige Danske vil værne om. Men vær med til at fastholde dette selvfølgelig Krav: At Borgere i et af Tyskland besat ikke-krigsførende Land maa undlade at foretage Handlinger, der direkte eller indirekte gaar ud paa at ramme den tyske Værnemagt, Handlinger, som i alle Tilfælde først og fremmest vil komme vort eget Land til Skade.

Det er mit Haab, at vi ved fælles Hjælp paa det gældende Lovgivningsgrundlag kan komme dette Onde, som hedder Sabotage mod den tyske Værnemagt, til Livs, saaledes at man ikke kommer til at staa overfor den Situation, at der rejses Spørgsmaal om Tilstrækkeligheden af vor nugældende Straffelovgivning eller overhovedet om vor Adgang til selv at holde Justits paa dette Omraade.

— Lad mig til Slut — udtalte Statsministeren — sammenfatte det, jeg har sagt, i en Henvisning til de Ord, Kongen personlig føjede til Regeringens Opraab af 9. April 1940: »Under disse for vort Fædreland saa alvorlige Forhold, opfordrer jeg alle i By og paa Land til at vise en fuldtud korrekt og værdig Optræden, da enhver uoverlagt Handling eller Ytring kan have de alvorligste Følger.«

Disse Ord maa enhver, der vil vort Fædrelands Vel, lægge sig dybt paa Sinde.

(Cit. *Berl. Morg.* 3.-9.-1942).

22 a. RESOLUTION FRA DANSK UNGDOMSSAMVIRKE

DANSK UNGDOMSSAMVIRKE,

Skindergade 20, 3.

Tlf. Palæ 7724 — 8724.

København, d. 16. November 1942.

FORTROLIGT

Til Samarbejdsudvalg og Sognetillidsmænd.

Paa Dansk Ungdomssamvirke's ekstraordinære Repræsentantskabsmøde i København Søndag d. 15. November 1942 vedtoges det at udsende nedenstaaende Meddelelse til vore Tillidsmænd. Der var nogen Diskussion om Ønskeligheden af at udsende en saadan Meddelelse, og Vedtagelsen af denne skete derfor med 92 Stemmer for, 7 imod, medens 29 undlod at stemme, men der var Enighed om Retningslinien.

Meddelelsen offentliggøres ikke i Pressen eller paa anden Maade men er udelukkende tænkt som en Retningslinie for vore Tillidsmænd for Arbejdet i den kommende Tid.

Meddelelsens Ordlyd redigeredes saaledes:

Dansk Ungdomssamvirke's Repræsentantskab ønsker til D.U.s Tillidsmænd med Baggrund i den sidste Tids Udvikling at udtale:

- 1) At Dansk Ungdomssamvirke med stor Beklagelse har været Vidne til det, der er sket ved Dannelsen af den nye Regering.
- 2) At de tidligere Samlingsregeringer paa Forhaand mødte en stor Tillid hos Ungdommen. Vi har paa vort Møde konstateret, at dette ikke er Tilfældet for den nye Regerings Vedkommende paa Grund af den Maade, hvorpaa den er blevet til. Over for den staar vi afventende, men det vil blive dens egne Gerninger, der vil bestemme vor fremtidige Holdning over for den. Dette Synspunkt vil naturligvis ogsaa blive bestemmende for vort kommende Arbejde.
- 3) At Dansk Ungdomssamvirke, til Trods for hvad der er sket, bevarer Tilliden til Rigsdagen i Haabet om, at denne vil hævde det danske Folkestyre og de danske Retsprincipper.
- 4) At Dansk Ungdomssamvirke's Repræsentantskab enstemmigt ønsker at D. U. skal fortsætte sit Arbejde dels med det Formaal at samle Ungdommen om Folkestyrets afgørende Værdier, dels med det Formaal at arbejde for en national og folkelig Vækkelse og Opdragelse af Ungdommen.

f. D.U.s Repræsentantskab.

Hal Koch / Knud Gedde.

22 b. RESOLUTION FRA K.U.

K.U.s LANDSORGANISATION,

Nyropsgade 17, Kbhvn. V.

Central 15,711.

København, den 16. November 1942.

De seneste politiske Begivenheder i vort Land vil for Konservativ Ungdom betyde en afgørende Ændring i vort politiske Arbejde.

Konservativ Ungdoms Formandsraad udtaler, at Konservativ Ungdom med Beklagelse har set, at et Flertal indenfor Rigsdagens samarbejdende Partier — selv i den konservative Rigsdagsgruppe — har givet Tilslutning til Dannelsen af et Ministerium med Erik Scavenius som Statsminister. Dette Ministerium modtages i Ungdommen uden Tillid til, at det vil lykkes det at føre Land og Folk gennem Besættelsens tunge Aar paa en for Nationen værdig Maade. I Trofasthed mod vore nationale Idealer vil Konservativ Ungdoms Holdning overfor Regeringen Scavenius derfor være bestemt af dens Gerninger i Fremtiden.

Det er os endvidere en dyb Skuffelse, at Danmarks Rigsdag igennem den vedtagne Bemyndigelseslov har givet Afkald paa sin i Grundloven og Folkestyrets Idé hjemlede Ret til i Lovsform at afgøre, hvilke Foranstaltninger, der skal træffes angaaende Borgernes Frihed og Retssikkerhed.

Idet Konservativ Ungdom fortsat hævder sin fulde idémæssige og politiske Uafhængighed, ønsker vi i Arbejdet fremover, uden at være bundet til snævre Partihensyn, at samle Danmarks Ungdom til en Kamp mod alle nationalt nedbrydende Kræfter, og vi henstiller indtrængende til Danmarks Rigsdag om i Fremtidens Politik med Styrke at hævde de os ved Løfterne af 9. April 1940 givne Tilsagn.

23. AKSEL LARSEN I FORHØR HOS TYSKERNE

(Uddrag af Gengivelse i »Nationaltidende« d. 22. Febr. 1946, hvori bringes et udførligt Referat af den Protokol, som er ført over Tyskernes Afhøringer af den danske Kommunistleder).

»Det fremgaar af Forhørsprotokollen, at Aksel Larsen, der ikke har været Genstand for Tortur, har givet udførlige Oplysninger om: 1) De arresterede Kommunisters illegale Arbejde, om 2) den kommunistiske Organisation og dens Ledelse, om 3) Organisationen Frit Danmark, dens Ledere og dens Bladvirksomhed, om 4) »Englænderne« og Planerne om Nedkastning af Vaaben og Sprængstof fra Luften, om 5) Emigranterne, om 6) de danske Officerers paatænkte Indsats og Planer, om 7) Sabotagedirektiverne og om 8) alt det Materiale, som blev fundet hos ham, og som tilsyneladende har rummet Dæknavnene paa en meget lang Række Personer, som gennem deres illegale Arbejde havde Forbindelse med eller direkte sorterede under Aksel Larsen.«

»Den 1. November (1942) indvilger Aksel Larsen i at give Kommissær Spahn forskellige Oplysninger paa Grundlag af Materiale, som Tyskerne har fundet hos ham. Aksel Larsen bebrejder sig selv stærkt, at han har været saa letsindig at ligge med dette

kompromitterende Materiale personlig. I et Forhør den paafølgende Dag giver Aksel Larsen derefter Oplysninger om de 20 arresterede Kommuniste, idet han bemærker:

— Jeg har erklæret mig villig til at give saadanne Oplysninger, og jeg har ogsaa under den fortsatte Afhøring erklæret, at jeg i hvert enkelt Tilfælde enten totalt nægter at udtale mig om en Person eller siger den fulde Sandhed om den paagældendes Arbejde, saavidt jeg kender det. Jeg har f. Eks. ikke erklæret mig indforstaaet hermed, fordi jeg tror, at Kommunismens politiske Idé og Verdensanskuelse har lidt Skibbrud. Den kommunistiske Ideologi vil kunne hævde sig og vil til Trods for de nuværende Nederlag sejre. Som foreslaaet er jeg villig til at afgive Forklaring, ikke fordi jeg tror, Tyskland vil vinde Krigen, og at det derfor vil være bedre, at jeg afgiver Forklaring. Jeg tror paa Krigens modsatte Udfald.

Jeg er dog som politisk Fører færdig. Det maa staa hen, om De uden min Uforsigtighed saa hurtig og saa grundig kunde have rettet Deres Slag mod vor Bevægelse. Jeg er overbevist om, at min Uforsigtighed med Organisationen af mit Arbejde og Ophobningen af illegalt Materiale paa min illegale Bopæl har kunnet lette Deres Arbejde, og det har i hvert Fald været fuldkommen utilladeligt for en Partileder. Hvis nogensomhelst anden førende kommunistisk Partifælle havde gjort noget saadant, vilde han være blevet fordømt paa det kraftigste, og jeg kan ikke undgaa at fælde den samme Dom over mig selv. Ganske ligegyldigt, hvorledes Udviklingen i Landet og i Verden i Fremtiden vil blive, vil jeg anse min politiske Førerrolle for at være afsluttet for bestandig.

— — —
De Personer, som Aksel Larsen derefter giver Oplysninger om, og hvis illegale Arbejde han nøje gennemgaar, er:

Gerda Petersen, Baldrianvej 30, *Sørensen*, Baldrianvej 30, Arkitekt *Amnitzbøl*, Nedertoften 37, *Erik Samson*, Borgskrivervej 1, *Inger Jensen*, Borgskrivervej 1, *Eli Jensen*, samme Adresse, *Hans Jacob Nielsen*, Emdrupvænge 7, *Ilse Lundsfryd*, Bogtrykkervej 6, *Frederiksen*, Stefansgade 42, *Gudmand Høyer*, Sallingvej 52, Inspektør *Schmidt*, Hothers Plads 7, *Asta Bregne*, Bopæl ?, *Winther Erlay Olsen*, Barfod, *Arne Jeppesen*, *Zetterquist*, *Mortensen*, Søborgmagle Torv 2, Fru *Søndergaard-Jensen*, Roshagevej, *Grethe Petersen*, Næstved, *Berthelsen*. Det drejede sig om Folk, der havde været Kurerer, holdt Radioforbindelse med Moskva o. l.

— — —
Saa naar vi frem til den 17. November, da Aksel Larsen paany er til Afhøring. Det bliver for saa vidt en afgørende Dag, som Aksel Larsen indvilger i at give vidtgaende Oplysninger om den illegale Partiledelse . . . A. L.: — Den illegale Partiledelse bestod af mig, *Alfred Jensen* og *Thorkild Holst*. *Børge Houmann* var vor Forretningsfører og Kasserer, han har ofte deltaget i vore Møder. Københavnsledelsen bestod af *Bjørn Jensen*, *Frerslev*, hvis Fornavn jeg ikke kender, og *Jacobsen* (Tobaksarbejder), *Holger Vivike* (Sømand) var Distriktsleder for det sydlige Jylland, *D. Heigaard* (Gartner) for Aarhus, og *Johs. Poulsen* (Arbejdsmand) for Aalborg. Jeg kender ikke deres Adresser eller Forbindelser, men det gør Holst sandsynligvis. *Eigil Larsen* forestod Sabotagearbejdet. Jeg kender ikke hans Opholdssted eller Adresse. Houmann har etableret Forbindelsen med »Frit Danmark«.

— — —
Den 27. November, da Forhøret fortsættes, giver Aksel Larsen en Række Oplysninger om Mændene bag »Frit Danmark«. Han fortæller:

Redaktør *Ole Kiilerich* var Medlem af Det konservative Folkeparti og Ven med Christmas Møller. Jeg kendte ham lidt fra Rigsdagen, hvor han skrev Referater til »Nationaltidende«. I Vinteren 1941—42 eller i Foraaret 1942 lærte jeg igennem Christmas Møller ham nærmere at kende, og han har derefter som Christmas Møllers personlige Repræsentant deltaget i Gruppen »Frit Danmarks« Arbejde. Saavidt mig bekendt har han personlig udført Redaktør-Arbejde til den illegale Avis »Frit Danmark«. Mine Møder med ham har jeg dels haft i *Mogens Fogs* Hjem, dels i tre andre Lejligheder, som er beliggende henholdsvis i Nærheden af Strandboulevarden og i Hellerup, men jeg husker ikke i Øjeblikket Adresserne nærmere. Hans andre Forbindelser og mulige illegale Arbejde kender jeg ikke, og jeg havde ikke nogen direkte Forbindelse med ham, men jeg kunde komme i Forbindelse med ham over Mogens Fog eller Houmann.

Derefter følger Oplysninger om Landsretssagfører *Prytz*, Landsretssagfører *Petersen*, Odense, og om *Christmas Møller*, hvem han havde truffet paa Mogens Fogs Bopæl i Foraaret 1942. Vort første Møde, siger Aksel Larsen, tjente kun til Udveksling af Meninger og til gensidig Information. Jeg har derudover haft 2 Samtaler med ham hos Mogens Fog paa Strandboulevarden. Ved den sidste Samtale var Kiilerich og Houmann til Stede. Det blev vedtaget, at Gruppen »Frit Danmark« skulde organiseres, og at der skulde udgives et illegalt Blad. Christmas Møller hjalp til med at skrive det første Nummer af Bladet, men han rejste derefter uden mit Vidende til England.

Ogsaa om *Døssing* giver Aksel Larsen Oplysninger samt om en Mand ved Navn *Svend*, hvis virkelige Navn han ikke kender. Det er en ung Svensker, som i Efteraaret kom hertil fra Sverige. Han roede over Øresund og medførte et Radioapparat. Han havde faaet til Opgave her at etablere en selvstændig Efterretningstjeneste til Moskva eller til Kuibyschew.

— — —

Oplysningerne om »Frit Danmark« fortsætter i et Forhør den 3. December, og Aksel Larsen fortæller herunder Tyskerne om de Planer, man nærede om at lade Sprængstof kaste ned i Faldskærme fra engelske Flyvere, ligesom han redegør for visse Planer, som næres i Officerskredse.

— — —

Aksel Larsens Beretning om det kommunistiske Partis Stilling til Sabotagen er ogsaa protokolleret. Det hedder heri, at indtil 1941 var Partiet imod al Sabotage- og Terrorhandling, og Medlemmer, der gik ind for Sabotage, truedes med Eksklusion. Efter den 22. Juni 1941 opstod først ingen Ændring i denne Indstilling, og Partiledelsen afsløgethvert Forslag om Sabotage. Men i Foraaret 1942 fandt man, at Stillingen i Befolkningen var saa meget ændret overfor Spørgsmaalet Sabotage, at man kunde begynde med at gaa ind for denne. Til den ændrede Indstilling virkede ogsaa Christmas Møllers Sabotagetale, Meddelelser fra andre Lande og en Meddelelse fra den svenske Kommunist *Linderoth* om, at nu var Tiden inde til at gaa i Gang med Sabotagen.

— — —

Den 4. December tager man fat paa det Materiale, der er fundet hos Aksel Larsen, og man gennemgaar det Stykke for Stykke, og Aksel Larsen giver Oplysninger om Navne, Dæknavne, Adresser og Koder. Blandt dem, han nævner Adresse paa, er *Stefan Eriksen*, *Fredericia*, *Nicolaj Jensen*, *Just Lorentzen*, *Knud C. Hansen*, Odense, *Georg Jensen*, Svendborg, *Valdemar Møller* og *Henry Nielsen*, Langeland, *Hoffmann*,

Asminderødgade 7, Jens Vinterby, Sankelmarksgade 30, Bogtrykker Thøgersen, Knippelsbrogade, og yderligere en lang Række Personer i Provinsen.

Aksel Larsen bliver spurgt om hans Forbindelse med tyske og udenlandske Kommuniste, som er flygtet til Danmark, og han oplyser, at det var Komintern, der sørgede for dem i Danmark, og dette Arbejde var overgivet til Agnes Sørensen, Redaktør Martin Nielsens Hustru, der var Repræsentant for Kominterns Sekretariat i Danmark.

Den sidste Del af Protokollatet omfatter Spahns Forsøg paa at lokke ud af Aksel Larsen, om Kommunisterne havde Forbindelse med Personer, der var særlig forpligtet over for den danske Stat, men det hævdede Larsen, at de ikke havde, ud over dem, han allerede tidligere har opgivet Navnene paa.

24. FRA KOMMUNISTERNES VALGAGITATION

LAND OG FOLK

Februar 1943.

Hvad gaar der af D.s.F.?

Det Spørgsmaal har sikkert mange stillet sig, da de saa Forretningsudvalgets Lønkrav. Ganske vist giver de ikke fuld Dækning for Prisstigningerne, men alligevel er de usædvanlige. Krav om 21,25 Øre for Mænd, 13,75 Øre for Kvinder og 8,75 Øre for Arbejdere under 18 Aar er ret uhørte. Naar hertil kommer, at der kræves en ekstra 5 Øre pr. Time til voksne Mænd under 23 Aar, 3 Øre til voksne Kvinder under 23 Aar og 2 Øre til Arbejdere under 18 Aar, saa er det en Aggressivitet, vi ikke har set Magen til siden Fremsættelsen af de 7 Punkter.

Som det vil erindres, har D.s.F.s Forretningsudvalg siden Fremsættelsen af de 7 Punkter i August 1941 været spag som et Lam. Trods Laurits Hansens Trusler om Allandsens Ulykker, dersom ikke Kravene honoreredes samlet og helt, hørtes der ikke et Kuk fra ham. Selv ved forrige Vinters Overenskomstforhandlinger holdt han sig beskedent tilbage. Han krævede kun Dækning for 10 Points, skønt det officielle Pristal viste den dobbelte Stigning. Og i August 1942, hvor han igen havde Lejlighed til at kræve Dækning for Prisstigningerne, meldte han fuldkommen Pas.

Derfor er det store Spørgsmaal: Hvad har bevirket, at D.s.F. i Nov. i Fjor indledede Forhandlinger om et særligt Tillæg til de laveste Lønninger, og nu i Februar kræver langt mere end Dækning for Aarets Prisstigning. Svaret herpaa kan kun være dette: Den direkte Aarsag er den stærke Uro blandt Fagbevægelsens Medlemmer, som foreløbig har givet sig Udslag i Oppositionskonferencer i Aalborg og København. Alt, hvad D.s.F. nu kører frem med om Nød og Elendighed blandt Arbejderne og Pristallets Upaalidelighed, gjaldt ogsaa i Fjor, men da var Spillet ikke saa lidt farligere for dem. Store Lønkrav og Kritik af den økonomiske Politik kunde dengang let i Forbindelse med Attentatet paa Socialreformen have fremkaldt en Bevægelse, som ikke lod sig standse, før der var Resultater paa Bordet. Og hertil kommer, at man for et Aar siden ikke var saa sikker med Hensyn til Krigens Afslutning, hverken hvad Tidspunkt eller sejrende Part angaar. Nu føres der aabent Diskussioner, hvori Tysklands Nederlag bombesikkert forudsættes, og saa er det jo klart, at det ogsaa sætter sit Præg paa

D.s.F.s Politik. Hensynet til de eventuelle Valg har vel heller ikke været uden Indflydelse.

Der er altsaa ingen Grund til at falde i Beundring over Kravet. D.s.F. har ikke paa noget Tidspunkt fremholdt Arbejdernes rimelige Krav om Dækning for Prisstigningerne. I Oktober 1939 tvang Medlemmerne Forretningsudvalget til at rejse Krav om Dyrtidstillæg. De har gentagne Gange senere sidst nu i Vinter tvunget Forretningsudvalget til at rejse større Krav, end det ellers er Tilhænger af. Og d'Herrer Ledere vil, naar Forhandlingerne er sluttet, sætte sig mageligt til Rette igen uden Hensyn til Resultatet, dersom ikke Arbejderne holder dem til Ilden. Aldrig har Kravet om fuld Dækning for Prisstigningerne haft saa stor Tilslutning som nu, og hvis ikke D.s.F. kan faa Forligsnævnet eller Regeringen til at give klækkelige Dyrtidstillæg, saa kan de regne med, at den kommende Tid vil staa i de ulovlige Strejkers Tegn. Fra Arbejdsplads til Arbejdsplads i By og paa Land vil Arbejderne tvunget af Elendigheden og Vanskelighederne stille deres Arbejdsgivere overfor Kravet om Ekstra-Dyrtidstillæg, og her er det ikke Talegaver, men Realiteter og Kraftindsats, der er afgørende.

25 a. UDTALELSE FRA RIGSDAGENS SAMARBEJDSUDVALG

Den 3. April 1943.

Offentligheden har i disse Dage faaet Meddelelse om en lang Række Sabotage-handlinger, der i alle Egne af Landet har været rettet dels imod dansk dels imod den tyske Værnemagts Ejendom. Disse Handlinger, der forstyrrer Ro og Orden i Strid med Kongens Budskab af 9. April og som strider mod dansk Lov, betegner en meget farlig Udvikling, der kan drage de alvorligste Følger med sig. Danske Menneskeliv sættes derved i Fare. Dansk Produktion tilføjes en Skade, som baade nu og i Fremtiden vil sætte sine Spor i Arbejdsløshed. Fortsættes disse Sabotagehandlinger, og lykkes det ikke for de danske Myndigheder at bringe disse lovstridige Handlinger til Standsning, kan alt, hvad vi har fastholdt og bevaret, komme i den alvorligste Fare.

Det har været et uvurderligt Gode, at det i det store og hele er lykkedes at bevare Rettens Haandhævelse som et dansk Anliggende. En Fortsættelse heraf er af den mest fundamentale Betydning for os alle. Det maa derfor være en Pligt for alle at bidrage til, at dette kan ske.

Rigsdagens Samarbejdsudvalg retter en indtrængende Appel til den danske Befolkning om at forstaa Situationens dybe Alvor og at yde danske Rets- og Politimyndigheder al fornøden Støtte i Arbejdet med den krævende Opgave, der paahviler dem som Embedspligt, og af hvis Løsning saa meget afhænger.

Med Ro og Værdighed og en fast, frivillig Disciplin har det danske Folk baaret den Skæbne, som Krigen har bragt ind over vort Land. Denne Indstilling maa vi fastholde Besættelsens Tid til Ende. Derved sikrer vi Bevarelsen af Rettigheder og Opretholdelsen af nationale Institutioner og Værdier, som er os dyrebare.

25 b. KONGENS BUDSKAB I RADIOEN OM BETYDNINGEN
AF RO OG ORDEN

Den 15. Maj 1943.

Efter at jeg atter har overtaget Regeringens Førelse, føler jeg Trang til at sige Dem alle min varmeste Tak for de utallige Beviser paa Hengivenhed og Trofasthed, som jeg har modtaget under min lange Sygdomsperiode. Tak for al Forbøn og for alle gode Ønsker for min Helbredelse.

Men dernæst har jeg i Dag ønsket at tale til alle Danske under Hensyn til den senere Tids alvorlige Begivenheder rundt om i Landet.

Fra den første Dag, da den tyske Besættelse af Danmark fandt Sted, har jeg opfordret alle i By og paa Land til at vise en fuldt ud korrekt og værdig Optræden. De forløbne 3 Aar har da ogsaa vist, at det danske Folk som Helhed har forstaaet, at det under de alvorlige Forhold, vi gennemlever, er af afgørende Betydning, at Ro og Orden hersker i Landet.

Visse Begivenheder i den senere Tid viser imidlertid, at der findes Personer, som ved Udøvelsen af forkastelige Handlinger tilsidesætter de Hensyn, som ansvarsbevidste Danske skylder deres Fædreland, om vi skal komme gennem disse alvorlige Tider efter de Linier, som Regering og Rigsdag i fuld Enighed har fastlagt. Disse Handlinger af ansvarsløse Personer kan have de alvorligste Følger for saavel Enkeltpersoner som for Samfundet som Helhed.

Vanskelige og alvorlige Tider har vi gennemlevet, siden den store Krigs Virkninger brød ind over vort Fædreland, vanskelige for vort Lands ledende Mænd saavel som for den enkelte Borger. Maaske har vi dog den vanskeligste Tid tilbage.

Jeg opfordrer da alle, gamle som unge, hver paa sin Plads i Samfundet, til at betænke det Ansvar, enhver Dansk har, og til at være med i Arbejdet for at føre vort Land gennem den kommende Tids Vanskeligheder.

(Cit. *Berl. Morg.* 16.-5.-1943).

26. FRA UROLIGHEDERNE I ODENSE

A. OPRAAB FRA ARBEJDERBEVÆGELSEN
TIL BEFOLKNINGEN I ODENSE

Arbejderbevægelsens Ledelse forhandler om Tilvejebringelse af normale Tilstande i Byen. Men skal vore Bestræbelser lykkes, er det en ufravigelig Forudsætning, at enhver handler paa besindig Maade og undgaar Forstyrrelse af Ro og Orden. Overfor Politiet bør udvises absolut Imødekommenhed. Det er sammensat af gode danske Mænd, og indenfor de Grænser, som Forholdene trækker, gør det, hvad det formaar for at føre Befolkningen bedst muligt gennem den foreliggende Situation.

Enhver uoverlagt Handling kan, saaledes som Tilstandene er blevet her i Byen i de sidste Døgn, faa de alvorligste Følger. Det er derfor i alles Interesse, at ingen Forløbelse sker. De kan kun paaføre os alle Byrder og Lidelser, som ikke tjener noget nyttigt Formaal.

Vi har bedt Mælkeriarbejderne og Bagerne samt Brødkuskene drage Omsorg for, at Byens Befolkning i Dag forsynes med Mælk og Brød. Til Gengæld gaar vi ud fra, at alle vil medvirke til, at denne nødvendige Forsyning forløber saa glat som muligt.

Saa snart Resultatet af vore Forhandlinger foreligger, vil Befolkningen omgaaende blive underrettet.

Odense, den 19. August 1943.

I. Vilh. Werner,
Borgmester.

P. Johansen,
Formand for Arbejdernes
Fællesorganisation.

V. E. Jepsen,
Formand for Dansk Smede-
og Maskinarbejderforbunds
Odense Afdeling.

Rasmus Hansen,
Fyns Social-Demokrats Redaktør,
Folketingsmand.

B. BEKENDTGØRELSE FRA BORGMESTEREN I ODENSE

I Forstaaelse med den tyske Værnemagt bekendtgør Borgmesteren i Odense følgende:

Efter at der i Forstaaelse med Regeringen har været ført Forhandlinger med Repræsentanter for de tyske Myndigheder, Odense Byraad, Repræsentanter for Odense Erhvervsorganisationer, Arbejdernes Fællesorganisation i Odense og De samvirkende Fagforbund i Danmark er det aftalt at meddele Odense Bys Borgere:

Under Samtaler Fredag Morgen blev der opnaaet Enighed om et Grundlag for Tilvejebringelse af normale Tilstande i Byen. Ved forskellige Misforstaaelser, som i Løbet af Lørdagen (*d. v. s. den 21. August*) blev bragt ud af Verden, blev dette imidlertid ikke ganske gennemført.

Ved en ny Forhandling, som Forholdene derfor gjorde hensigtsmæssig, er der nu truffet følgende Ordning:

1) Den tyske Værnemagt er rede til at bidrage til en almindelig Afspænding og Beroligelse. Den har derfor truffet en Orlovsordning paa den Maade, at alle tyske Soldater, der befinder sig i Odense, forbliver i deres Kvarter Søndag, Mandag, Tirsdag og Onsdag, men de normale Øvelser samt tjenstlig Færden til Fods og i Vogn vil naturligvis blive gennemført som hidtil.

2) Det er en Forudsætning, at Befolkningen ogsaa fra sin Side yder al mulig Bistand til Bevarelse af Ro og Orden, saaledes at Muligheden for Uoverensstemmelser af dybtgaaende og alvorlig Karakter udelukkes. Det forventes saaledes, at enhver afholder sig fra at deltage i Demonstrationer og bestræber sig for at undgaa alt, som maatte være egnet til at fremkalde Indtryk af, at Befolkningen ikke efterkommer Kongens og Regeringens indtrængende Opfordringer om at undgaa enhver uoverlagt Handling.

Odense, den 22. August 1943.

(sign.) I. Vilh. Werner.

C. UDTALELSE FRA ARBEJDSMINISTEREN

En Bekendtgørelse om en Række Forhandlinger er offentliggjort af Borgmesteren i Odense. Forhandlingernes Formaal har været at finde et Grundlag for Afvikling af de nuværende Tilstande, som er dybt alvorlige for Befolkningen i Odense, men tillige er et Anliggende, der vil kunne faa langt videregaaende Virkninger for den danske Befolkning.

Kongen, Regeringen og Rigsdagen har fastlagt den Linie, som bør følges af os alle. De har gjort det med Tilslutning fra saa godt som alle danske Borgere, og det maa nu være saaledes, at ogsaa Odense Bys Borgere tager Hensyn til de fælles Interesser, som Kongen, Regeringen og Rigsdagen har søgt og fremdeles søger at varetage efter bedste Skøn og under Hensyntagen til de Kendsgerninger, som vi ikke formaar at ændre.

Den tyske Værnemagt er, som det fremgaar af Borgmester Werners Bekendtgørelse, rede til at bidrage til en almindelig Afspænding og Beroligelse i Odense. Dette fremgik af de Samtaler, der blev ført Fredag Morgen paa Byens Raadhus, og som foranledigede den Afbløsning af Strejken, der enstemmigt blev vedtaget af Arbejdernes Fællesorganisations Formandsmøde Fredag Eftermiddag. Men en Række Begivenheder og Misforstaaelser medførte, at Beslutningen ikke fik den tilsigtede Virkning.

En ny Forhandling blev derfor nødvendig; paa Regeringens Vegne har jeg fulgt dens Forløb, og for at undgaa nye Misforstaaelser samt for at hindre Muligheder for Vildledning af Befolkningen skal jeg til Tydeliggørelse give nogle orienterende Oplysninger.

Der siges i Borgmester Werners Bekendtgørelse, at den tyske Værnemagt har truffet en Orlovsordning paa den Maade, at alle tyske Soldater, der befinder sig i Odense, vil forblive i deres Kvarter Mandag, Tirsdag og Onsdag. De har heller ikke haft Udgangstilladelse i Lørdags og i Dag (*Søndag den 22. August*). Men den tyske Værnemagts normale Øvelser fortsættes, og dette forudsætter, at tyske Tropper ogsaa i det Tidsrum, da Udgangstilladelse har været og vil være inddraget, under Kommando marcherer gennem Byen til og fra Øvelserne, ligesom sædvanlig Meldetjeneste og Vagtafløsning har fundet Sted og vil finde Sted. Kørende tyske Tropper vil kun blive sendt gennem Byen, naar nødvendige Forsyninger maa hentes; naar der udskiftes Vagtposter, som er af militær Betydning; naar Trafik til og fra Banegaarden maa foregaa, og naar nødvendig Meldetjeneste skal udføres. Tysk Feltgendarmeri vil varetage Ordenstjenesten for den tyske Værnemagts Vedkommende, medens dansk Politi har den tilsvarende Opgave med Hensyn til danske Statsborgere.

Endelig vil jeg pege paa, at det — som ogsaa fremhævet i Borgmesterens Bekendtgørelse — er en Forudsætning, at Befolkningen fra sin Side yder Bistand til Bevarelse af Ro og Orden.

p. t. Odense den 22. August 1943.

(sign.) Johs. Kjærbo

Arbejdsminister.

D. UDDRAG AF DET KOMMUNISTISKE FLYVEBLAD »TRODS ALT«

(Citat fra den 20. August.)

»Særlig ondartet Feltmadras«.

»Paa Skibhusvej 147, 3. tv. bor en Feltmadras, som har udvist en særlig ondartet Optræden. Hjemmet er under Gestapos Beskyttelse. Da Gestapo Torsdag Eftermiddag ankom, gik hun ned og trykkede Tyskerne i Haanden og opfordrede dem tydeligvis til at gaa mod hendes Landsmænd. Hendes Far var med paa en af de tyske Militærbiler, hvor han udpegede de Danskere, som skulde anholdes. Hans Navn er Mekaniker C. J. Jensen (arbejder paa Akkumulatoren). Hen paa Eftermiddagen forsvandt de tyske Beskyttere et Øjeblik, hvilket Demonstranterne benyttede sig af til et Forsøg paa at faa »Damens« Frisure bragt i Overensstemmelse med den for Øjeblikket herskende Mode for Feltmadrasser. Nu rykkede det danske Politi til Undsætning og førte Familiens Damer i Beskyttelsesarrest, hvor de nu er unddraget den danske Harne indtil videre.

Faderen fortsætter uantastet sit forræderiske Forehavende at udpege gode Danskere for Gestapo.«

(Citat fra 21. August.)

»Folkets Dom over Forræderne«.

»De sidste Dages Begivenheder har faaet det Had, som i flere Aar har været undertrykt hos Folket til at slaa ud i lys Lue. Her er tænkt paa det Had, hvis Flammer har lagt Feltmadrassernes og Landsforrædernes Hjem øde.

Vi finder Anledning til at knytte nogle Kommentarer til disse Begivenheder. Vi sympatiserer med og anerkender den Dom, som Folket selvstændigt har fældet og eksekveret over Landsforræderne, hvis disse tilfulde er skyldige.

Vi har i »Trods Alt« hængt Feltmadrasserne ud til en haardt tiltrængt Udluftning. Paa samme Maade har vi hængt andre Mennesker ud, som havde glemt deres Danskhed og været Undertrykkerne behjælpelige med at underkue og undertrykke vort Land. Dette Arbejde vil blive fortsat, til Tyskerne er ude af Landet, og Danmark igen er frit. Vore Kammerater er tit blevet angrebet og chikaneret af disse noble Landsmænd, og mange af vore Folk hendsider i Dag i Fængslerne, fordi de er blevet angivet af disse elendige Individer. Utallige Kammerater er blevet overfaldet og skamslaaet af de revolverbevæbnede Frikorpsfolk. Men vi maa paa den skarpeste og mest indtrængende Maade advare mod, at uskyldige bliver ramt. Vi finder det absolut forkasteligt at straffe de Feltmadrassers Forældre (bl. a. ved at ødelægge deres Bohave), naar disse ikke sympatiserer med Tøsenes landsskadelige Adfærd.

Folkets Domfældelse hviler paa et strængt, men retfærdigt Grundlag og retter sig mod enhver, som forbyder sig mod det kommende frie Danmark.«

27. OPRAAB TIL DET DANSKE FOLK FRA KONGE, REGERING OG
RIGSDAG, TILTRAADT AF SAMTLIGE STORE
ERHVERVSORGANISATIONER

Den 21. August 1943.

I Statsraadet Lørdag forelagde Statsministeren følgende Opraab, som Regeringen og Rigsdagens Samarbejdsudvalg med Tilslutning af de samarbejdende Partiers Rigsdagsgrupper retter til det danske Folk. Hans Majestæt Kongen bifaldt Udsendelsen af dette Opraab:

»Under den tyske Besættelse, der nu varer paa fjerde Aar, har det været uundgaeligt, at der af og til er opstaaet visse Gnidninger. Selve Besættelsens Langvarighed fremkalder en større Modtagelighed overfor formodede Fornærmelser og stigende Utaalmodighed og Irritation i Befolkningen.

I den sidste Tid er der indtraadt Begivenheder af faretruende Karakter. Sabotage er øvet i stigende Omfang, Demonstrationer er forekommet forskellige Steder, og der er gjort Forsøg paa at bringe Jernbaner og offentlige Værker til Standsning. En Fortsættelse af saadanne Tilstande vil være af ødelæggende Virkning for danske Samfundsforhold. Tilførsler af Levnedsmidler og Brændsel vil blive hemmet, og der vil opstaa alvorlige Forstyrrelser af den ordnede Produktion til Skade for hele Befolkningen.

For den danske Regering har det stedse været Opgaven at fjerne opstaaede Vanskeligheder og paa det bedste varetage den danske Befolknings Interesser overfor de tyske Myndigheder. Dette vil ogsaa blive Tilfældet overfor de senest indtrufne Begivenheder.

Skal det lykkes at føre dansk Folkestyre og Samfundsliv frelst gennem Krigens Ulykker og Farer, er Befolkningens Medvirken hertil nødvendig.

Med denne dybt alvorlige Situation for Øje retter Regeringen og Samarbejdsudvalget med Tilslutning af de samarbejdende Partiers Rigsdagsgrupper en indtrængende Opfordring til den danske Befolkning om ikke paa nogen Maade at udæske til eller lade sig udæske til uoverlagte Handlinger, men bevare Ro, Besindighed og Sammenhold.

Enhver, der ønsker, at dansk Styre i Landet skal bevares, maa føle det som sin Pligt i alle Forhold at bidrage til, at lovordnede Tilstande fortsat kan opretholdes. Ingen maa tage sig selv til Rette. Det er de lovlige Myndigheder og de ansvarlige Ledere, der maa foretage de Skridt, som er nødvendige til Beskyttelse af danske Interesser.«

(Cit. *Nationaltid.* 22.-8. 1943).

28 a. DET TYSKE ULTIMATUM I.

Den 28. August 1943.

Den danske Regering skal øjeblikkelig erklære Undtagelsestilstand over hele Landet. Undtagelsestilstanden skal omfatte følgende Enkeltforanstaltninger:

- 1) Forbud mod, at mere end 5 Personer samles offentligt.
- 2) Forbud mod enhver Strejke og mod enhver Understøttelse af strejkende.

- 3) Forbud mod enhver Forsamling i lukket Rum eller under aaben Himmel. Forbud mod at betræde Gaderne mellem Kl. 20,30 og Kl. 5,30. Lukning af Restauranter Kl. 19,30. Aflevering inden den 1. September 1943 af alle endnu forhaanden-værende Skydevaaben og Sprængstoffer.
- 4) Forbud mod enhver Forulempning (Beeinträchtigung) af danske Statsborgere paa Grund af deres eller deres Paarørendes Samarbejde med tyske Myndigheder eller Forbindelse med Tyske.
- 5) Indførelse af Pressezensur under tysk Medvirken.
- 6) Oprettelse af Hurtigdomstole til Paadømmelse af Handlinger, der strider mod de til Opretholdelse af Sikkerhed og Orden udstedte Anordninger.

For Overtrædelse af de foran nævnte Anordninger skal trues med de højeste Straffe, der kan komme i Betragtning efter den for Tiden gældende Lov om Bemyndigelse for Regeringen til at træffe Bestemmelser til Opretholdelse af Ro, Orden og Sikkerhed.

For Sabotage og enhver Medvirken hertil, for Angreb mod den tyske Værnemagt og dens Medlemmer samt for Besiddelse af Skydevaaben og Sprængstoffer efter den 1. September 1943 skal der ufortøvet indføres Dødsstraf.

Rigsregeringen forventer den danske Regerings Akcept af foranstaaende Fordringer inden Kl. 16 i Dag.

Werner Best.

28 b. DET TYSKE ULTIMATUM II

Den 28. August 1943.

Rigsregeringen har beordret mig til paa Grund af de i Odense forefaldne Episoder og særlig paa Grund af det dér skete Overfald paa en tysk Officer at meddele den danske Regering følgende:

Rigsregeringen stiller følgende Krav:

- 1) Byen Odense skal inden fem Dage betale en Bod paa 1 Million Kroner til en Kasse, som »Befehlshaberen« over de tyske Tropper vil angive.
- 2) Den danske Regering træffer de fornødne Forholdsregler for at finde og udlevere til de tyske Besættelsesmyndigheder de Personer, der er skyldige i Mishandlingen af den tyske Officer. Indtil Udleveringen af de skyldige har fundet Sted, træffes der følgende Straffeforanstaltninger overfor Odense:
 - a) Færdsel paa Gaderne efter Kl. 20 til Kl. 5 forbydes.
 - b) Alle Biografer, Teatre og andre Forlystelsessteder lukkes.
 - c) Restaurationer lukkes fra Kl. 19.
- 3) Hvis de skyldige ikke skulde være udleveret inden 5. September, vil 10 af Besættelsesmyndighederne udvalgte Indbyggere i Odense blive arresteret og holdt i Arrest, indtil Udleveringen af de skyldige sker.
- 4) Rigsregeringen meddeler den danske Regering, at den i Tilfælde af en Gen-tagelse af saadanne Episoder vil skride til endnu skarpere Forholdsregler.

Werner Best.

29. DET DANSKE SVAR PAA DET TYSKE ULTIMATUM AF 28. AUGUST

Ved den Ordning, der blev truffet den 9. April 1940, etableredes en Tilstand, hvis Hovedformaal var at sikre Opretholdelse af Ro og Orden i Landet. Regeringen har i hele den forløbne Tid haft dette Formaal for Øje, og indtil den sidste Tids Begivenheder er det i det store og hele lykkedes at gennemføre de Bestræbelser, som i saa Henseende paa forskellig Maade er blevet udfoldet.

Regering og Rigsdag har gjort deres bedste for at holde Befolkningen i Ro. Senest er der den 21. August 1943 med Hans Majestæt Kongens Billigelse af Regeringen og Rigsdagens Samarbejdsudvalg med Tilslutning af de samarbejdende Partiers Rigsdagsgrupper blevet udsendt et Opraab, hvori Befolkningen paa indtrængende Maade opfordres til at undgaa uoverlagte Handlinger og bevare Ro og Besindighed. Dette Opraab har fundet Genklang i alle Kredse af Befolkningen, og saavel Arbejderorganisationerne som de store Erhvervsorganisationer har ved Erklæringer, offentliggjort den 24. og 26. August 1943, givet Regeringens og Rigsdagens Opraab deres Tilslutning.

Det kan allerede nu fastslaaes, at disse Aktioner har haft Virkning. Der er tydeligt indtraadt en Afspænding, og Regeringen nærer begrundet Haab om, at det vil lykkes at bekæmpe den igangværende Strejkebevægelse, saaledes at Arbejdsforholdene igen vil falde til Ro her i Landet.

Regeringen er, som udtalt i Statsministerens Note af 26. August, rede til at træffe alle til Opretholdelse af Ro og Orden og til Gennemførelse af gældende Love fornødne Foranstaltninger under Anvendelse af alle Statens til Raadighed staaende Magtmidler i Overensstemmelse med de herom gældende almindelige Bestemmelser, derunder Reglerne for Politiets Anvendelse af Vaaben.

En Iværksættelse af de fra tysk Side krævede Foranstaltninger vilde tilintetgøre Regeringens Muligheder for at holde Befolkningen i Ro, og Regeringen beklager derfor, at den ikke kan finde det rigtigt at medvirke til disse Foranstaltningers Gennemførelse.

Scavenius.

30. ALSING ANDERSENS CIRKULÆRE

af 2. September 1943.

Til Socialdemokratiets Hovedbestyrelse, Rigsdagsgruppe, de Samvirkendes Forretningsudvalg m. fl.

Naar der fra chauvinistisk og kommunistisk Side bliver gjort gældende, at den af Samarbejdspartierne siden den 9. April førte Politik ved de sidste Døgns Begivenheder har vist sin Uholdbarhed, og at Udviklingen derfor giver disse Chauvinist- og Kommunistkredse Ret i deres Angreb særlig paa Socialdemokratiet, er det — ganske bortset fra disse Aars fabelagtige Svingning i Kommunisternes Politik — en fuldstændig falsk Opstilling af Problemet, og en Paastand, der ikke under nogen Omstændighed maa staa uimodsagt, men tværtimod i Sandhedens Interesse og af Hensyn til Udviklingen paa det mest energiske maa imødegaaes og tilbagevises.

Vort Formaal siden den 9. April har været at gaa ind for en Politik, der kunde skaane Befolkningen for de Lidelser og Prøvelser, som en anden politisk Linie uundvigelig maatte medføre, og som i de andre Lande er blevet Krigens Kaar for Befolkningen.

Som Landets største Parti var det vor Pligt overfor Land og Folk uanset Bagholdsangreb at give denne Politik Styrke. Ydermere maatte det befrygtes, at de Vælgere, der havde vist os Tillid, særlig kunde blive udsat ved en anden Politik, og at de og deres Hjem ved deres Levevilkaar vilde have den ringeste økonomiske Modstandskraft.

Gennem 3 Aar viste vor Politik sin Berettigelse og sin Holdbarhed. Maalet: at skaane Land og Folk for Krigstidens Ulykker naaedes saa vidt, at ingen anden Politik kunde have givet blot tilnærmelsesvis lige saa godt Resultat, og saaledes kunde det sikkert have fortsat lige til Krigens Slutning til Gavn for det danske Samfund og for hvert enkelt Medlem af vort Lands Befolkning.

Men denne Vej frem er blevet undermineret af Christmas Møllers Agitation i Radioen i Forbindelse med den Koalition af Chauvinister og Kommuniste, der ansvarsløst og skjult har søgt at mistænkeliggøre Samarbejdets Maal og Midler og at fremskaffe en anden Mentalitet i Befolkningen. De har tilsigtet at fremkalde Sabotage og Uro i Befolkningen og paa Arbejdspladserne, netop fordi de vidste, at Forholdene under Besættelsen ikke kunde bære denne Belastning; de har foregøglet dem, der hørte deres Tale, Luftspejlinger og Drømmesyn, der ikke stod til troende. Derfor er Ansvar for den Situation, som nu er opstaaet, og de skal fastholdes paa deres Ansvar for, at det inden Krigen sluttede, kom dertil, hvor vi i Øjeblikket befinder os.

Mellem de samarbejdende Partier har der ingen Uenighed været om Formaal og Fremgangsmaade for den danske Politik, der maatte staa som Samarbejdets Hovedopgave. Fra alle de medvirkende Partiers Side har man erkendt Pligten til at føre Landet gennem disse Aar paa saa lempelige Vilkaar som muligt, men uden at vige paa Omraader, hvor Eftergivenhed vilde have været utilstedelig Fejl. En saadan Eftergivenhed og Slaphed kan til denne Dag ikke heller med Rette bebrejdes Samarbejdets Partier.

Maalbevidst og ansvarsbevidst er den Politik fulgt, som rummede Mulighed for at komme igennem. Over et Tidsrum af 3 Aar har den vist sin Berettigelse som den eneste rigtige; i stigende Grad er den modarbejdet fra kommunistisk og chauvinistisk Side; disse Kredse har vidst, hvad de var ude efter, hvorledes de søgte at svække Samarbejdets Stilling og Resultater og fremkalde den Krisesituation, der kunde skabe Mulighed for et Sammenbrud og en total Ændring i Landets og Befolkningens Vilkaar.

Overfor ethvert Forsøg paa at tilsøre eller forvanske disse Kendsgerninger er det nødvendigt at klargøre den sande Sammenhæng. De rette Synspunkter maa energisk fastholdes til Imødegaaelse af kommunistisk og chauvinistisk Agitation overalt, hvor den maatte fremkomme. Ansvar for den rigtige Adresse, Arbejderbevægelsens faglige og politiske Organisationer har Gang paa Gang, mens Tid var, paaapeget, hvad den ansvarsløse Agitation vilde føre til.

Med social. Hilsen

Alsing Andersen / Johs. Hansen

(NB. Hvis Alsing Andersen blot havde sagt, at man risikerede, at Bruddet kom et Aar for tidlig, var han nok alligevel blevet angrebet, men havde i hvert Fald været meget nær ved den historiske Sandhed. Derimod havde Modstandsbevægelsen Ret i, at Forhandlingspolitiken ikke kunde eller burde vare Krigen ud).

31. UDTALELSER AF DR. WERNER BEST VED AFHØRINGERNE I KASTELLET

1. August 45.

Om Hitlers Ordre til Best før Afrejsen til Danmark.

... Forinden Afrejsen hertil traf Komparenten sammen med Hitler, v. Ribbentrop og v. Renthe-Fink m. fl. i Hitlers Hovedkvarter, hvor Komparenten fik enkelte mundtlige Instruktioner for sit Virke i Danmark. Hitler udtalte personligt, at han ønskede legale Tilstande bevaret og ogsaa en helt igennem legal, men dog ny Regering. Forholdet imellem de to Lande skulde bevares overenskomstmæssigt. v. Ribbentrop udtrykte imidlertid, men ikke i Hitlers Nærværelse, at han ønskede Nationalsocialister repræsenteret i Regeringen, og det var i Overensstemmelse hermed, at Udenrigsminister Scavenius senere blev kaldt til Berlin og fik forelagt en Ministerliste, bl. a. indeholdende Nationalsocialister som C. O. Jørgensen, Popp-Madsen og vistnok ogsaa Arildskov.

Om Bests Kompetence overfor det tyske Militær.

... Komparenten var saaledes, da han kom til Danmark, af den Opfattelse, at han havde den fulde Myndighed til at træffe Bestemmelser, ogsaa hvad Militæret og senere Politiet angik. Det viste sig imidlertid, at General v. Hanneken havde andre Instruktioner, som gik ud paa, at han var enebestemmende paa alle militære Omraader, og dette medførte allerede i Starten nogle Vanskeligheder imellem Komparenten og Generalen. Komparenten indberettede til Udenrigsministeriet, hvordan Sagen laa, og fik Medhold i, at hans Instruktioner skulde være de gældende, og han forhandlede derefter med v. Hanneken, saaledes at de enedes om denne Retningslinje. Den formelle Tilstand forblev saadan under hele Besættelsen, bortset fra de Perioder, i hvilke der var militær Undtagelsestilstand, hvorunder Generalen havde den fulde Myndighed.

Om Bests Kompetence overfor det tyske Politi.

Med Hensyn til tysk Politi i Danmark var Udviklingen den, at der ved Komparentens Tiltræden ikke var udøvende Politi, men kun enkelte Polititjenestemænd til at varetage Forbindelsen med det danske Politi. Disse Politifolk var underlagt Komparenten, hvis nærmeste Underordnede til denne Side var Hr. Kannstein. Da der blev oprettet egentligt tysk Politi i Danmark i Efteraaret 1943 med General Pancke som Øverstbefalende, skete det ved en Beslutning af Hitler selv i en Skrivelse underskrevet af ham.

2. August 45.

Om Bests Forhold til Frits Clausen.

Det er Komparenten bekendt, at Frits Clausen havde megen Forbindelse med de tyske Kredse, ogsaa Gesandtskabet, før Komparenten kom til Danmark. Om v. Renthe-Fink personlig havde nogen Interesse i denne Forbindelse, er maaske tvivlsomt, men Kredse i Berlin havde det i hvert Fald, og det var tilkendegivet de herværende tyske Repræsentanter, at de maatte have Forbindelse med Frits Clausen og hans Parti.

Komparenten har ikke faaet egentlige Beretninger om, hvad der i saa Henseende skete, før han kom hertil, men han har ved Samtale bl. a. med d'Herr Meissner og Kannstein erfaret, at Frits Clausen gennem Tiden fik flere Løfter om at kunne komme til at danne Regering, og det er givet, at disse Løfter blev givet enten paa Frits Clausens direkte Opfordring eller i hvert Fald efter hans Ønske. Det staar ikke Komparenten klart, hvordan »die Machtübernahme« skulde finde Sted, og det er sandsynligt, at man aldrig er kommet Sagen saa nær, at der har foreligget nærmere Planer herom. Hvem der egentlig havde givet Frits Clausen Løfterne om Regeringsdannelsen, véd Komparenten heller ikke, muligt har det været en af de herværende Repræsentanter, muligvis ogsaa Afdelingschef Luther fra Udenrigsministeriet, der i hvert Fald var ivrig for Sagen, men ganske vist ligesom nogle af de andre paa ret dilettantisk Vis. Den nøjagtige Grund, hvorfor »die Machtübernahme« ikke blev til Alvor, kender Komparenten heller ikke, men man har jo hele Tiden været klar over, at det kun kunde ske ved at sætte Kongen og Rigsdagen ud af Funktion, og det er sikkert dette, man er veget tilbage for.

... Da Komparenten kom hertil, var han ogsaa instrueret om at understøtte Frits Clausen politisk, men som allerede omtalt skulde han forsøge at faa dannet en lovlig Regering, der ogsaa omfattede Nationalsocialister, og heri maatte ligge, at v. Ribbentrop ikke ønskede nogen »Machtübernahme«, men derimod var det ønsket, at Frits Clausen skulde være med i Regeringen, og dette Ønske var sikkert dikteret under Indflydelse af Luther. Komparenten meddelte straks Frits Clausen, at han ikke vilde understøtte en Udvikling i Retning af »Machtübernahme« for Frits Clausen, og herover var Frits Clausen skuffet, idet han sikkert havde ventet, at han skulde faa bedre Støtte hos den nye Befuldmægtigede. Frits Clausen besværede sig samtidig over, at de hidtidige Løfter om »Machtübernahme« ikke var blevet holdt. Komparenten forklarer ogsaa, at han personlig ikke havde nogen større Interesse i, at der kom Nationalsocialister i Regeringen, og efter at han, saaledes som det er bekendt, havde forhandlet med forskellige Statsminister-Emner, godkendte han uden at forhandle med Berlin herom Regeringen Scavenius, der altsaa ikke fik Nationalsocialister med.

Om tysk Støtte til Frits Clausen og »Fædrelandet«.

Da Komparenten kom hertil, havde Frits Clausen løbende Understøttelse fra Gesandtskabet med meget høje Beløb, og uden at Komparenten efter Hukommelsen tør indestaa for Størrelsen, vil han mene, at det var 2 Millioner Kroner aarligt, men dette vil fremgaa af Gesandtskabets Bøger, og muligt vil Kansler Werner kunne oplyse det efter Hukommelsen. Det var en Understøttelse, over hvilken Frits Clausen frit kunde disponere, idet Formaålet udelukkende var politisk Partipropaganda; muligt skulde Meissner holde lidt Kontrol med, hvordan Pengene blev givet ud. Denne Understøttelse løb videre med meget høje Beløb indtil Folketingsvalget i 1943, hvorefter Beløbene blev betydeligt nedsat.

... Med Hensyn til »Fædrelandet« oplyser Komparenten, at det økonomisk understøttedes og beherskedes af »Mundus« i Berlin, der var oprettet med det samme Formaal, nemlig at udgive Blade i Udlandet, men Komparenten havde ikke noget med Bladets økonomiske Side at gøre. Pengene blev udbetalt over Clearing. Derimod havde Komparenten, bl. a. fordi der var tyske Penge i Bladet, en redaktionel Kontrol med Bladet, mest udøvet gennem Presseattaché Meissner og senere Schröder. Hvis der i Bladet forekom Artikler, som Komparenten ikke mente burde have haft den givne

Form, lod han dem paatale og drøftede ogsaa nu og da Bladets Forhold med Redaktør Bangsted, men saa længe der ikke var egentlig Censur med de andre danske Blade, indførte han heller ikke Censur overfor »Fædrelandet«, og forespurgt, om han ikke havde haft Magt til at gøre dette, naar han havde Kontrol over Bladet, erkender han, at det havde han selvfølgelig haft.

Om Mindretallet i Sønderjylland.

... Med Hensyn til det tyske Mindretal i Sønderjylland havde Komparenten ingen Instruktioner, da han kom til Danmark og kendte heller ikke noget konkret til Forholdene, saaledes at han først efterhaanden maatte gøre sig bekendt med disse. Indtil Valget i 1943 havde han overhovedet ikke noget med Mindretallets Forhold at gøre — kun blev han anmodet om Støtte fra Dyrslæge Møllers Side, da denne ikke fik den af ham søgte Stilling som Overdyrlæge. Da Spørgsmaalet om Mindretallets Repræsentation opstod i Forbindelse med Valget, var Komparenten enig i det hensigtsmæssige i at oprette et særligt Kontor knyttet til Statsministeriet, idet han var af den Opfattelse, at man derved kunde undgaa enhver Form for Opposition i Forhold til Regeringen og knytte hele Administrationen nærmere til Regeringen.

3. August 45.

Bests Syn paa Sabotagen.

... I Begyndelsen af 1943 tog Sabotagen imidlertid til og blev efter Komparentens Mening organiseret, medens den hidtil havde været ret tilfældig. Dette skete efter Komparentens Mening, fordi man vilde »sprænge« hans Politik i Danmark »i Luften«, idet man vilde tirre Værnemagtens og Hovedkvarterets Nervøsitet og Prestigefølelse, indtil der ved tyske Modforanstaltninger vilde indtræde en Forandring i den politiske Situation i Danmark. Komparenten var dog i hele Perioden af den Opfattelse, at Sabotagen faktisk ingen Rolle spillede for den tyske Krigsførelse, og dette gik alle hans Indberetninger ogsaa ud paa, hvorfor han mente, at hele Spørgsmaalet skulde behandles politisk og med det Resultat, at det danske Polit i stærkere Grad vilde gribe ind og virkelig anvende Vaabenmagt.

Imidlertid var General v. Hanneken mere og mere utilfreds med Udviklingen, og han var tilsyneladende ogsaa nervøs over den, men muligt skyldtes hans Stilling ogsaa dette, at han ønskede ved Hjælp af den tiltagende Sabotage at skaffe sig en noget større Magtstilling. Fra Begyndelsen af August sendte Generalen Gang paa Gang Telegrammer til Hovedkvarteret om de tiltagende Uroligheder i Provinsbyerne, navnlig Esbjerg, Odense og Aalborg, og Komparenten fik i alle Tilfælde Forespørgsler igennem det tyske Udenrigsministerium om, hvad det betød, Forespørgsler, der efterhaanden tiltog i Styrke. Generalens Indberetninger medførte, at Komparenten omkring den 24. August blev kaldt til v. Ribbentrop i Førerhovedkvarteret og fik her af v. Ribbentrop stærke Bebrejdelser for Udviklingen i Danmark. Han fik at vide, at Hitler var ophidset over Tilstanden og støttede v. Hanneken, og et Ønske fra Komparentens Side om personligt at komme til at forklare Hitler om Udviklingen blev Komparenten nægtet. Han oplyser i denne Forbindelse, at v. Ribbentrops Stilling som sædvanlig var negativ, idet v. Ribbentrop ikke paa nogen Maade gik imod Hitler, naar denne var ophidset af et eller andet. Trods Komparentens Protest blev han sendt tilbage med det Ultimatum, som den 28. August blev forelagt Regeringen.

4. August 45.

Bests Syn paa Jødespørgsmaalet i Danmark.

Med Hensyn til Jødespørgsmaalet forklarer Komparenten, at han indtil ca. September 1943 nu og da maatte afgive Indberetning til Udenrigsministeriet om, hvordan Forholdene her i Landet var, og alle disse Indberetninger gik ud paa, at der i Danmark ikke var noget Jødeproblem, dels fordi Jøderne var forholdsmæssigt faatallige, og dels fordi de ikke i særlig Grad beherskede fremtrædende Stillinger, saaledes hverken i Regeringen eller paa Rigsdagen eller i de største Virksomheder iøvrigt. Komparenten forklarer, at han personligt altid har betragtet Jødespørgsmaalet som lig ethvert andet Mindretalsspørgsmaal i Forholdet de forskellige Folk indbyrdes, og det har været ham imod, at et jødisk Mindretal skulde behandles anderledes end ethvert andet Mindretal f. Eks. med Hensyn til, at det skulde tilintetgøres eller gøres mindreværdigt.

6. August 45.

Om Demokratiet i Danmark.

Komparenten ønsker at bemærke, at han ved adskillige Lejligheder har udtalt, at han vilde finde det uklogt og uheldigt at ændre Regeringsformen i Danmark, idet han med det Kendskab, han efterhaanden fik til Landet, maatte mene, at netop den demokratiske Regeringsform var den rigtige for Landet, saadan som dets Udvikling havde været og ogsaa efter dets Størrelse, f. Eks. havde han konstateret, at der ikke i Danmark, saaledes som det lettere vilde kunne forekomme i et stort Land, forekom Korruption af nogen Art.

Om Radio og Presse.

... Det er flere Gange blevet forlangt fra Propagandaministeriet, at man skulde indføre en stærkere Propaganda i den danske Radio, hvilket Komparenten ogsaa har modsat sig, og i Begyndelsen af 1945 kom der Krav fra Propagandaministeriet og Overkommandoen i Fællesskab om ligefrem at overtage den danske Radio og benytte den til Udsendelser paa tysk i Stedet for de Stationer, som man efterhaanden tabte ved de Allierede Hæres Fremrykning i Tyskland. Komparenten ønsker her gerne tilføjet, at han med Hensyn til baade Radioen og navnlig Pressen i al den Tid, han har været her i Landet, har været under et stadigt meget stærkt Tryk fra alle Sider, fordi han ikke greb stærkere ind overfor Pressen for dens Skriven mellem Linierne og gennemskueligt tendentiøse Overskrifter, og naar han maatte skride ind, var det for saa vidt imod eget Ønske, da han gerne havde overladt til Pressen at skrive nogenlunde, som det passede den.

Om Kongehuset.

... Komparenten ønsker endelig at tilføje, at det er paa hans energiske Initiativ, at Forbindelsen med Kongehuset igen blev oprettet, idet han gjorde gældende overfor Udenrigsministeriet, at det i høj Grad vilde lette Samarbejdet med den danske Regering, hvis man ikke indtog det krænkede Standpunkt.

8. August 45.

Om »Frikorps Danmark«.

Om Frikorps Danmark forklarer Komparenten, at Korpset jo var dannet, da han kom her til Landet, og han har i Virkeligheden intet haft med Korpset at gøre, heller ikke i dets senere Udvikling eller Overgang til andre Formationer. Han har talt med Oberstløjtnant Kryssing nogle Gange, og Kryssing har besværet sig over den Maade, hvorpaa han blev spændt ud af Korpset. Komparenten var af den Mening, at det var politisk uklogt at knytte Korpset til et bestemt politisk Parti, selvom det var det nazistiske, idet et dansk frivilligt Korps, der virkelig skulde faa nogen Betydning, burde have haft Tilknytning til hele Befolkningen. Det var i Overensstemmelse med hele hans Opfattelse om at faa knyttet en nærmere Forbindelse imellem det bredere Danmark og Tyskland. Som et Led i dette, førte han ogsaa i Sommeren 1943 før August nogle Forhandlinger med General Gørtz om Muligheden for nærmere Forbindelse mellem det danske og det tyske Militær f. Eks. derved, at danske Officerer fik Lejlighed til at besøge tyske Officersskoler el. lign. for derved at drage Nytte af Tyskernes Erfaringer i Krigen, og han gik endog saa vidt som til at foreslaa, at der blev stillet Kaserner til Raadighed for danske Soldater for Uddannelse i Tyskland.

Om Arbejdet ved de tyske Befæstninger.

... Paa de danske Arbejdere, som virkede her i Landet ved Befæstningsanlæg under de forskellige Firmaer, havde Komparenten i og for sig ingen Indflydelse, men han forsøgte saavel paa dette Omraade som paa de øvrige at føre en Politik, der kunde holde Lønninger og Priser i al Almindelighed nede, idet han fandt dette baade i Danmarks og Tysklands Interesse. Dette var dog meget svært, idet enkelte Værnemagtsafdelinger paa egen Haand traf Aftaler om de enkelte Arbejders Udførelse og tilbød de høje Vederlag til Firmaer, der derefter var i Stand til at tilbyde Arbejderne højere Lønninger end af Komparenten ønsket. Lederne baade indenfor Værnemagten og indenfor O T var i og for sig enige med Komparenten i at holde Lønningerne nede, men det var faktisk ikke muligt at kontrollere de enkelte Afdelinger.

(Uddrag af et Memorandum udarbejdet af Best i Fængslet.)

Bests Syn paa Modstandsbevægelsen.

... I Henhold til disse Principper besluttede jeg ved Tiltrædelsen af mit Embede i København den 5. Nov. 1942 fremfor alt at bevare og beskytte den danske Stats Suverænitet og Integritet, saaledes som garanteret af det tyske Rige den 9. April 1940. Denne min Hensigt har givet sig synlige Udslag i mit Samarbejde med Regeringen under Statsminister Scavenius. Jeg er den Dag i Dag overbevist om, at dette Samarbejde havde kunnet fortsættes indtil Krigens Afslutning, saafremt det ikke i første Halvdel af 1943 var blevet sprængt i Luften af den danske Modstandsbevægelse. Udfra rigtig Spekuleringen i Mentaliteten indenfor visse Afdelinger i den tyske Værnemagt og i den tyske politiske Ledelse tirrede Modstandsbevægelsen ved den førte

Guerrillakrig disse Afdelinger saa længe, at Eksplosionen indtraf den 29. August 1943. Modstandsbevægelsen tilstræbte denne Skærpelse i Situationen i Danmark for at tilkæmpe Landet en Plads i de Allieredes Rækker. Efter de Allieredes Sejr maa det naturligvis siges, at Modstandsbevægelsen havde Ret og har naaet sit Maal. I 1943 havde imidlertid hverken den danske Regering eller det tyske Rige Interesse af denne Guerrillakrig i Danmark og den derigennem provokerede Skærpelse af Situationen. Jeg vægrede mig derfor med hele min Kraft mod den Nervøsitet og Følsomhed, hvorved den Øverstkommanderende for den tyske Værnemagt i Danmark og Førerhovedkvarteret reagerede mod Sabotagen (der dog i det enkelte Tilfælde ikke var til særlig stor Skade). Jeg formaaede dog ikke at gøre mig gældende overfor de »militære Synspunkter« (Danmark er den strategiske »Brücke nach dem Norden«, som ubetinget maa være sikker) og overfor Prestigespørgsmaalet. Saaledes kom det til den 29. August 1943.

Om Socialdemokratiet og Arbejderbevægelsen.

... *Politiinspektøren til Best:* Bovensieben har forklaret, at De een Gang for alle har forbudt Aktioner mod Socialdemokrater, og det ved jeg ogsaa fra anden Side, idet K. B. Martinsen har fortalt mig, at De har bebrejdet ham, at han har ladet Lektor Ibsen i Slagelse myrde, skønt han var Socialdemokrat.

Best: Jeg ved ikke, om der har været Tale om Socialdemokrater. I almindelige Samtaler vedrørende Aktioner har jeg dog udtalt, at der ikke kunde være Tale om Attentat mod bestemte Kategorier, saasom Ministre, Folketingsmænd og lignende. Om Socialdemokrater har været nævnt, kan jeg ikke huske, men jeg har nævnt Kategorier, ved hvilke der kunde opstaa særlig uheldige Følger hos Befolkningen. Det er rigtigt, at Martinsen bagefter underrettede mig om Sagen Ibsen. Han kom engang senere til mig sammen med Pancke, og jeg har selvfølgelig fremsat Bebrejdelser overfor ham og sagt, at jeg ansaa det for særlig skadeligt, at han netop havde ladet en socialdemokratisk Eksponent myrde, da jeg frygtede Reaktioner hos Arbejderne.

4. Sept. 45.

Om de Konservative og Socialdemokraterne.

Foreholdt, at forholdsvis mange Konservative blev interneret, svarer Komparenten, at det ligger i, at de Konservative som Parti tilsyneladende var de mest aktive, og foreholdt, at man fra tysk Side synes at have behandlet Socialdemokraterne anderledes end de Konservative, siger han, at det først og fremmest hænger sammen med, at man maatte regne med, at et Angreb paa førende Socialdemokrater kunde afstedkomme Vanskeligheder med Arbejderne. Foreholdt, at Socialdemokraterne jo i særlig Grad havde vist Opposition mod Hitlerismen, siger Komparenten, at det ikke her særlig gjaldt politiske eller verdensanskuelige Betragtninger, men netop Handling imod tyske Interesser, hvorved han bemærker, at konservative Kredse jo iøvrigt netop havde staaet Nationalsocialismen nærmere, og at man før Krigen i Tyskland mente, at man havde Mulighed for at samarbejde med de Konservative.

7. Sept. 45.

Det tyske Krav om Gidsler.

Forespurgt, hvem der i det Ultimatum, som Komparenten stillede Regeringen i August 1943, har foreslaaet Gidsler, forklarer Komparenten, at han uden at have Indflydelse paa dets Udformning modtog Ultimatum'et fra v. Ribbentrop, hvem han ikke kan tro har stillet dette Krav. Han er derimod tilbøjelig til at tro, at det er kommet fra Hitler selv. Komparenten havde jo foreslaaet en Bod paa 10.000 Kroner til Røde Kors, og han ved, at dette Forslag er forebragt Hitler, der var blevet meget ophidset over, at man kunde tænke sig en saadan Gengældelse for et Angreb paa den tyske Værnemagt.

(NB. Ved Formidling gennem Justitsministeriet og ved venlig Imødekommenhed fra Politiinspektør Kudsk er det blevet muligt for Forfatteren at overvære Forhør i Kastellet over Dr. Werner Best i Eftersommeren 1945. Selvom Komparentens Udtalelser naturligvis er præget af Selvforvar, indeholder de vigtige Kendsgerninger, der kaster Lys over visse Tyskeres Synspunkter, der havde Betydning for den Politik, der førtes i Perioden fra November 1942 til August 1943.)

INDHOLD AF BIND I

Kap.	Side
I. Danmark neutralt	5
II. Dagene før 9. April	23
III. Den 9. April	35
IV. Det første Samlingsministerium	56
V. Gennem Lønstop til national Samling	73
VI. Det andet Samlingsministerium	87
VII. Alsang og Kongejubilæum	106
VIII. Nazisternes Stormløb strander	116
IX. Nytaarskrisen 1941	132
X. Danmark i den nye Europa	149
XI. Tyskland angriber Rusland. Den skjulte Ministerkrise	165
XII. Janushovedet	179
XIII. Antikominternpagten	202
XIV. U. S. A. træder ind i Krigen	211
XV. Staunings Død. Ministeriet Buhl. Christmas Møllers Flugt	231
XVI. Sabotagen begynder. Telegramkrisen	247
XVII. Ministerkrisen November 1942	271
XVIII. Valget 1943	290
XIX. Italiens Sammenbrud. Strejkebølgen	314
XX. Optakten til den 29. August. Det tyske Ultimatum	326

AKTSTYKKER

Nr.	Side
1 A-E. Kammerherre Zahles og Marineattaché Kjølens Indberetninger.	339
2. Rapport fra Nürnberg-Processen om Overfaldet paa København.	348
3. Den tyske Note og det tyske Memorandum af 9. April 1940...	351
4. Opraab fra Kaupisch	355
5. Kongens og Regeringens Proklamation	356
6. Henrik Kauffmanns Beretning om 9. April	357
7 A-B. Brevveksling mellem Admiral Rechnitzer og Storadmiral Raeder.	359
8. De samarbejdende Partiers Proklamation af 2. Juli 1940	361
9. Udtalelser af Udenrigsminister Scavenius af 8. Juli 1940.....	362
10. Henvendelse fra Bondepartiet til Venstre og Konservative	363
11. Højgaard-Gruppens Henvendelse til Kongen November 1940 ..	365
11 b. Opraab fra Werner M. Iversen til Danske i Storbritannien.....	368
12. Grønlands-Traktaten af 9. April 1941	370
13. Scavenius' Erklæring af 26. Juni 1941	373
13 b. Af et Brev fra Minister Bolt-Jørgensen	373
14. Note fra v. Renthe-Fink om Hedtoft-Hansen	374
15. De syv Punkter vedtaget af D. S. F. den 26. August 1941	376
16 a. Brev fra v. Renthe-Fink til Statsminister Stauning	376
16 b. Tysk Aide Mémoire af 23. November 1941	377
17. Antikominternpagtens Ordlyd	377
18. Skrivelse fra Socialministeriet til de sociale Udvalg	379
19. Brev fra Arbejds- og Socialminister Kjærboel til Statsminister Stau- ning af 6. Februar 1942	379
20. Af en Radiotale af Christmas Møller fra Juni 1940	381
21. Statsminister Buhls Radiotale mod Sabotagen af 2. September 1942	381
22 a. Resolution fra Dansk Ungdomssamvirke November 1942.....	384
22 b. Resolution fra K. U. November 1942	385
23. Aksel Larsen i Forhør hos Tyskerne.....	385
24. Fra Kommunisternes Valgagitation 1943	388
25 a. Udtalelse fra Rigsdagens Samarbejdsudvalg 3. April 1943	389
25 b. Kongens Budskab i Radioen 15. Maj 1943.....	390

Nr.		Side
26 A-D.	Fra Urolighederne i Odense	390
27.	Opraab til det danske Folk af 21. August 1943	394
28 a.	Det tyske Ultimatum I af 28. August 1943	394
28 b.	Det tyske Ultimatum II af 28. August 1943	395
29.	Det danske Svar paa det tyske Ultimatum	396
30.	Alsing Andersens Cirkulære af 2. September 1943	396
31.	Udtalelser af Dr. Werner Best ved Afhøringerne i Kuppet	398

RETTELSE TIL FØRSTE HALVBIND

(Side 1-208)

- Side 1 Linie 17 f. o.: Sammenbrud læs: konstaterede Evneløshed.
- » 1 » 20 » : 1932 læs: 1930.
- » 26 » 32 » : jfr. Aktstykkerne Nr. 1 læs: Nr. 1 C.
- » 56 » 8 » : Kristiansborg læs: Christiansborg.
- » 113 » 5 » : Thorkild Kristensen læs: Thorkil Kristensen.
- » 134 » 22 » : Juel læs: Juul.
- » 139 » 9 » : den læs: dens.
- » 150 under Billedet: 28. Juni 1919 læs: 1914.
- » 168 Linie 39 f. o.: Boldt-Jørgensen læs: Bolt-Jørgensen.
- » 171 under Billedet: Boldt-Jørgensen læs: Bolt-Jørgensen.
- » 183 » » Amerikanske læs: Engelske.

I Billedmaterialet er der fra Forlaget sket følgende Forvekslinger:

- Side 120 er i Stedet for *Vilfred Petersen* afbildet en tilfældig ung Mand.
- » 120 er i Stedet for *Jørgen Sehested* afbildet *Redaktør Steen Rasmussen*.
- » 171 er i Stedet for *Minister Bolt-Jørgensen* afbildet *Minister Randall*.

Under min Sygdom er Arbejdet med den endelige Udgivelse og Trykning af 2. Halvbind varetaget af min Datter, mag. art. Fru *Irene Frisch Fuglsang*, hvorfor jeg skylder hende stor Tak.

FORFATTEREN